

Colecția PLURAL M

© 2012 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4 ; P.O. BOX 266, 700506

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,

sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României :

ANDREESCU, GABRIEL

Cărțurari, opozanți și documente. Manipularea Arhivei Securității / Gabriel Andreescu. –
Iași : Polirom, 2012

Index

ISBN print : 978-973-46-3343-2

ISBN ePub: 978-973-46-xxxx-x

ISBN PDF: 978-973-46-xxxx-x

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Printed in ROMANIA

Gabriel Andreescu

Cărturari, opozanți și documente

Manipularea Arhivei Securității

POLIROM
2012

GABRIEL ANDREESCU este conferențiar la Facultatea de Științe Politice a Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative. A militat pentru respectarea drepturilor omului încă sub regimul comunist, fiind unul dintre disidenții care s-au opus deschis lui Ceaușescu și regimului său autoritar. Începând cu anul 1990 a inițiat înființarea unor organizații nonguvernamentale, printre care Comitetul Helsinki Român, Centrul de Studii Internaționale, Solidaritatea pentru Libertatea de Conștiință. Este director al *Noii Reviste de Drepturile Omului*. De același autor la Editura Polirom au mai apărut: *Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă* (1997); *Locurile unde se construiește Europa. Adrian Severin în dialog cu Gabriel Andreescu* (2000); *Ruleta. Români și maghiari, 1990-2000* (2001); *Națiuni și minorități* (2004); *Reprimarea mișcării yoga în anii '80* (2008); *L-am urât pe Ceaușescu. Ani, oameni, disidență* (2009). A editat *Naționaliști, antinaționaliști. O polemică în publicistica românească* (1996), *Problema transilvană* (în colaborare cu Gusztáv Molnár, 1999), *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă. Vol. I: 1979-1985* (împreună cu Mihnea Berindei, 2010) și *Comentarii la Constituția României* (în colaborare cu Miklós Bakk, Lucian Bojin și Valentin Constantin, 2010).

Prietenului meu
Hurry

Mulțumiri

Cartea pe care cititorul o are acum în mână adună efortul generos al mai multor oameni. Le mulțumesc cercetătorilor de la Direcția Cercetare, Expoziții, Publicații a CNSAS, condus în ultimii ani de George Vișan, pentru asistența generoasă pe care mi-au dat-o în timpul muncii cu sutele de volume din arhivă.

Liviu Antonesei a primit cu entuziasm rezultatele investigațiilor, începând cu „cazul Marino”, și a insistat să prezint rezultatele în lunarul *Timpul*. Reacțiile publice la cele scrise au contat în conceperea acestui volum. Silviu Lupescu a exprimat cu empatie dorința de a scoate lucrarea la Editura Polirom. William Totok a fost principalul meu partener de dialog în ce privește interpretarea documentelor din Arhiva CNSAS. Nu am avut până astăzi un însoțitor atât de competent precum el în decodificarea a ceea ce ascunde și dezvăluie Arhiva Securității. Intervențiile de acuratețe ale Vioricăi Oancea și Marianeii Celac asupra capitolului referitor la Mihai Botez au reparat câteva aprecieri nefondate. Liviu Andreescu, care a vegheat asupra textului, și nu cu puțină trudă, l-a făcut mai clar, mai fluent și convingător.

Aceste câteva nume sunt departe de a epuiza lista persoanelor către care se îndreaptă recunoștința mea pentru contribuția lor la finalizarea volumului.

Observații privind scrierea și documentarea

Volumul folosește standardele cunoscute precum ghilimelele la fiecare citat în interiorul textului, parantezele drepte [...] pentru intervențiile în interiorul citatelor, italicele în cazul numelor de publicații. Pentru reproducerea semnelor de citare în interiorul citatelor am folosit ghilimelele unghiulare. În documentele din Arhiva Securității, numele persoanelor se scriu în mod obișnuit cu majuscule. Regula se aplică aproape întotdeauna în cazul numelor de cod, puse între ghilimele. Pentru a nu face și mai dificilă lectura, îngreuiată de multele citate, am ales să reproduc documentele folosind transcrierea comună.

Pentru cercetare am studiat volumele din Arhiva CNSAS, pe numele personalităților care apar în volum sau ale altora care au relevanță pentru tema cărții, am folosit documente reproduse de alți cercetători, am lucrat cu materiale personale și am luat interviuri. Ca să eliberez tema cărții de greutatea referințelor și a permite urmărirea cursivă a expunerii, am plasat citatele din documentele Securității în note de final. Am preferat să folosesc note de subsol pentru a indica publicațiile consultate ori a adăuga comentarii care completează textul principal. Sunt și excepții în așezarea notelor, ale căror motive vor fi înțelese ușor de cititor.

Cuvânt înainte

Ar fi suficient să facem inventarul ordinelor date de conducerea partidului și statului comunist, al obligațiilor de serviciu și activităților organelor de ordine internă, începând cu Securitatea și continuând cu Miliția, Procuratura, Presa, sectoare din Armată, Justiție și Economie, ca să aflăm cine este responsabil pentru tragedia celor 45 de ani de comunism. Or, de mai bine de un deceniu, oprobiul public s-a concentrat asupra Securității, doar una „din instituțiile, numeroase și probabil la fel de periculoase, subordonate Partidului și statului”^{*}, și mai ales, într-un mod cel puțin ilogic, asupra colaboratorilor Securității.

Cauza cea mai generală a acestei situații este capturarea statului postdecembrist de oamenii vechiului regim. Primul președinte al României, Ion Iliescu, s-a aflat în fruntea eșalonului comunist, primul ministru al Armatei, Nicolae Militaru, a lucrat, conform datelor, pentru sovietici, primul ministru de Interne, generalul Mihai Chițac, fusese trimis în decembrie 1989 la Timișoara să înăbușe revolta, primul ministru al Justiției, Teofil Pop, a urmat cursurile Centrului de perfecționare a pregătirii cadrelor de conducere din economie și administrația de stat al Academiei „Ștefan Gheorghiu”, primul director al Serviciului Român de Informații, Virgil Măgureanu, a fost ofițer de Securitate, primul director al Serviciului de Informații Externe, Mihai Caraman, e faimos pentru că, fiind în slujba URSS, a penetrat NATO. Mă opresc aici.

Procese juridice sau măcar simbolice ale vinovaților erau deci imposibile. Tema responsabilităților a rezistat totuși: prea erau aproape traumele. În anul 1989, când evenimentele din țările vecine au trezit speranța prăbușirii regimului, oamenii începuseră să se pregătească pentru „răfuiala cu trecutul” consemnând „realitățile triste și continuu mistificate” care contau la judecata istoriei^{**}. În ciuda cvasimonopolului de putere, liderii

* Daniel Barbu, „O istorie naturală a comunismului românesc”, în Vasile Ernu, Costi Rogozanu, Ciprian Șiulea, Ovidiu Țichindelean, *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu*, Editura Cartier, Chișinău, 2008, p. 82.

** Se adresau prin scrisori citite la postul de radio Europa Liberă membrilor organelor de represiune, atrăgându-le atenția că invocarea ordinelor nu-i scuză. Li se explica grănicerilor că maltratarea celor prinși este

postdecembriști nu au putut elimina acest capital de memorie și de așteptare al populației. A fost nevoie de schimbarea din 1996 și de trecerea a încă trei ani ca să fie adoptată prima normă juridică de investigare a Arhivei Securității și identificare oficială a vinovaților pentru fosta viață de calvar.

Legea din 1999 privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității ca poliție politică s-a oprit la o categorie foarte limitată de responsabili. Uriașul aparat dogmatic și administrativ al comunismului este în afara acestei legi. Autorii hotărârilor cu caracter totalitar și cei care le puneau în aplicare nu intră sub condamnarea simbolică a Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității (CNSAS) – instituția cu astfel de competențe. Nu intră nici aparatul criminal responsabil pentru moartea miilor de femei cărora nu li s-a acordat ajutor când au apărut complicații la întreruperea ilegală a sarcinii, nici strategii îndocrinării populației prin festivalul național „Cântarea României”. Legislația deconspirării a creat o lentilă ce a deformat pe termen lung etica și politica memoriei în România.

S-au adăugat gravele greșeli, falsificările și abuzurile CNSAS. O prevedere a legislației deconspirării asimila persoanele care au avut competența să decidă asupra activității Securității sau a altor structuri de represiune cu colaboratorii. În consecință, trebuia adusă la cunoștința opiniei publice activitatea lor de poliție politică. Practic, aceasta nu a fost folosită. Primul Colegiu al CNSAS a refuzat să-l includă în categorie chiar și pe fostul președinte Ion Iliescu.

Dar nici ofițerii de Securitate nu au constituit, prin comparație, o mare preocupare pentru CNSAS sau pentru opinia publică. Până în luna octombrie 2006, Colegiul CNSAS a „deconspirat” doar 145 de ofițeri de Securitate responsabili de represiuni politice. Faptele celor în cauză, cu nume care nu spuneau nimic, au rămas anonime.

Acesta este contextul în care energia acuzatoare a opiniei publice a fost îndreptată spre o categorie marginală în ansamblul sistemului de control al sistemului totalitar: informatorii Securității. Și nu este totul. Autorii celor mai ignobile acțiuni par să fi trezit opiniei publice un interes minor. Paradoxul strivitor al procesului deconspirării din România este vehemența acuzării unor oameni care au semnat sub presiune un angajament cu Securitatea și au scris note benigne. Deciziile de colaborator cu Securitatea ca poliție politică date „categoriei” Carol Sebastian

pedepsită chiar de Codul Penal comunist, erau numite și condamnate personalitățile culturale pentru oportunistele și compromisurile lor. Cineva promitea un inventar cu numele reale ale securiștilor tortionari, activiștilor stupizi, directorilor și șefilor care fac abuzuri, în așteptarea schimbării regimului (Gabriel Andreescu, Mihnea Berindei, *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către radio Europa liberă. II. 1986-1989*, Polirom, Iași, în curs de apariție).

sau Sorin Antohi sunt cu atât mai greu de legitimat cu cât nimeni din aparatul Securității, de la ei în sus, nu a fost livrat opiniei publice de CNSAS. Să presupunem că declarațiile celor doi ar fi dus la îngrădirea unor drepturi fundamentale. Cum e posibil atunci ca ofițerii de legătură care au primit informațiile, cei cărora le-au transmis, toți decidenții pe linie ierarhică care au ordonat activitatea de strângere a informațiilor, oamenii din aparatul administrativ sau judecătoresc care au realizat efectiv încălcarea respectivelor drepturi fundamentale să nu fi fost și ei participanți la încălcări? De ce nu au fost puși imediat pe lista agenților sau colaboratorilor care au făcut poliție politică alături de informatori?

Ceea ce frizează grotescul însă este orientarea acuzațiilor împotriva unor foste victime ale aparatului de represiune. De la mijlocul anilor 2000, sub titulatura deconspirării s-au derulat campanii care arătau cu degetul spre foști opozanți, precum Mihnea Berindei sau Mihai Botez, și spre oameni târâți la tinerețe în închisoare – Adrian Marino și Nicolae Balotă. Interpretările privitoare la „colaboraționismul” lui Constantin Noica și al lui Nicolae Breban, personalități ireductibile la imaginația strămtă a comentatorilor, au compromis și mai mult tema deconspirării.

Când în anul 2006 a început partea exaltată a campaniei de denigrare, aveam deja experiența arhivelor. În anul 2003 consultasem dosarele pe numele lui Vasile Vetișanu. Acest parlamentar aflat pe listele PNTCD până în anul 2000 fusese declarat, pe rând, de Colegiul CNSAS și Curtea de Apel Cluj „colaborator cu Securitatea ca poliție politică”. El și soția erau devastați de nedreptate. Le-am putut înțelege sentimentele după ce am consultat documentele de arhivă care-l descriau pe Vetișanu, o victimă de o viață a regimului comunist, slujitorul ei.

Cazul Vetișanu e departe de a rămâne cel mai revoltător. Am trecut în mai multe rânduri prin cele opt capitole ale cărții pe care cititorul o are în față, lucrând la detalii, adăugând, scoțând și corectând. De fiecare dată am fost izbit de cât de ușor s-a lăsat opinia publică derutată de propunerile mistificatoare ale acuzatorilor. A fost posibil să accepte ca un om precum Adrian Marino, cu zece ani de reclusiune, patru de domiciliu obligatoriu, niciodată membru de partid, fără să fi lucrat vreodată într-o instituție comunistă, fără un cuvânt spus în favoarea comunismului, auster, cu o impecabilă operă de gânditor liberal, care și după căderea regimului a refuzat poziții de statut și gratificate material, să fie terfelit cu etichetările „turnător”, „delator”, „întunecat”, „febril colaborator al Securității”. Grotesc, principalii detractori ai lui Marino fuseseră membri PCR, autorii unor declamații umilitoare la adresa fostului regim și a conducătorilor săi „iubiți”.

Se întâmplă să cunosc în detaliu viața lui Mihnea Berindei, activitatea lui din 1977 până în 1989, acea „vocație aproape sacrificială de a se dedica modificării viziunii Occidentului asupra regimului ceaușist” (Monica Lovinescu, „Săptămânalul 22 despre Mihnea Berindei”, radio Europa Liberă, emisiunea din 31 august 1991). În mica sa locuință cu chirie

din Paris, forma repetat numerele a sute de telefoane din România ale unor oameni supuși represaliilor. După revoluție venise imediat la București, să ajute incipienta democrație. Este inițiatorul Grupului pentru Dialog Social (GDS), în primii ani după 1990 atât de activ și pentru că mai multă vreme a beneficiat de ajutoarele aduse de Berindei. Și iată, în anul 2006, un jurnalist a inițiat campania de denunțare a lui ca versat agent al Securității infiltrat în exil. Calomnia era ușor de demontat, iar dubiosul „deconspirator” excela și în poziția de companion al vârfurilor fostei Securități – organizație care în anii '80 îi amenințase cu moartea pe Mihnea Berindei, pe soția și copilul acestuia.

Or, aproape nimeni nu a acuzat public absurditatea. Niciun protest nu a sancționat această monstruoasă inversare de roluri: nici al GDS, nici al revistei 22, publicație de atâtea ori ajutată de el, nici al aleșilor locali sau naționali școliți în Franța prin intermedierea lui Berindei, nici al intelectualilor, deloc puțini, care i-ar fi fost datori. Grupurile care, din 1990 până astăzi, ne obișnuiseră cu exerciții de solidarizare nu au lansat niciun comunicat de susținere sau de contestare a acuzelor în cazul lui Mihnea Berindei.

Am fost nesigur ca privire la textul uciderii simbolice a lui Mihai Botez: să nu fi realizat comentarii care s-au grăbit să-l condamne pe fostul disident că și-au predat inteligența în fața unei mistificări? Erau la dispoziția lor documente de arhivă clare pentru o minte atentă, cărțile lui Botez, memoria textelor sale citite la Europa Liberă. Era o realitate de manual rolul său în apariția unei disidențe românești. Aceste calupuri de adevăr aveau de înfruntat pure declarații de suspiciune, acuzații ale unor ziariști necreditabili, susțineri a căror falsitate fusese documentată, colportări ale afirmațiilor unor „înalți ofițeri SRI” neidentificați, trimiteri la discuții particulare cu demnitari decedați și la un... e-mail al unui diplomat răspunzător de acte de poliție politică față de Botez.

Dar istoricii, ziariștii și judecătorii care au văzut un act de poliție politică în intervenția făcută de Nicolae Breban la liderii de partid (Cornel Burtică) și Securitate (Nicolae Pleșiță) în favoarea unor colegi? Cu ce diferă manifestările lui Breban de declarațiile citite la întâlnirile scriitorilor cu Nicolae Ceaușescu sau cu alte vârfuri ale partidului de chiar acuzatorii colaboraționismului lui Breban? Prin ce diferă susurul vorbelor mieroase la urechile lui Pleșiță de gădilatul paranoiei lui Ceaușescu? Cine deschide poarta arhivei în locul deșertului va descoperi o lume de nebănuț, piscuri ample, platouri și crevase adânci. Nu se poate imagina ce complexitate, ce ciudățenie, ce contorsionări umane povestesc documentele despre viața lui Breban. Inclusiv „minunea” că nu a fost un „om al organelor”, în ciuda tuturor acelor situații care puteau sugera contrariul.

Șochează uluitoarea diferență de standarde. Iată doi oameni de cultură, Nicolae Balotă și Alexandru Paleologu. Primul a scris câteva rânduri complezente și a dat informații benigne. Aceasta ne spune materialul

din Arhiva CNSAS accesat astăzi. Nu există în toate dosarele pe care le-am consultat sau invocate de alți cercetători vreo informare a lui Balotă răuvoitoare sau periculoasă. Și Alexandru Paleologu a scris rânduri complezente, și el a oferit Securității informări. Dar ale lui nu mai sunt chiar benigne, iar, în plus, a primit bani pentru delațiuni. Și câte ar fi de adăugat despre discreția primului, în opoziție cu conivențele interesate și ușurătățile celui de-al doilea în viața postdecembristă. Or, Balotă este declarat „unul dintre cei mai scârboși informatori”, iar Paleologu, un „om care a știut să trăiască frumos și elegant în vremuri urâte și neelegante”.

Câteva observații privind lucrul la volum. Cercetarea a inclus verificarea a câteva sute de dosare, pe numele oamenilor de cultură care fac subiectul acestei cărți, dar și ale lui Ștefan Augustin Doinaș, Dan Hăulică, Octavian Paler, Sorin Antohi, Dan Petrescu, Virgil Cândea, Mihail Golu, George Pruteanu, Zigu Ornea ș.a. În cazul ultimilor, documentarea a fost relevantă și pentru felul în care serviciile alimentează cu materiale Arhiva CNSAS și opinia publică. Pentru câteva personalități cu cariere politice după 1990, urmărirea informativă apare ca oprindu-se brusc, și fără explicație, la ani buni înainte de revoluție. Alteori, au fost trimise, parcă în dispreț pentru cercetător, circa 20-30 de file dispartate. Fenomenul merită o cercetare separată.

O provocare a venit din prelungirea repetată a momentului în care să fi putut considera studiul finalizat. Periodic, au apărut informații ori alegații care aveau nevoie de noi verificări. Astfel, am dat de o adresă a Inspectoratului Securitate Iași trimisă colegilor de la Cluj ce părea o probă acuzatoare privindu-l pe Adrian Marino. Răspunsul Inspectoratului Securitate Cluj, care dezmințea presupuzițiile aceluia document, se afla în același dosar, dar departe de fila inițială. L-am găsit după revenirea la documente.

Seria de articole dedicată de N.C. Munteanu „celor mai scârboși informatori”, în luna octombrie 2011, care înseria numele lui Nicolae Balotă lângă cele ale lui Emanuel Valeriu, Bălăceanu-Stolnici, Ivan Deneș și Alex Mihai Stoenescu, a făcut necesară consultarea dosarelor din operațiunile „Melița” și „Eterul” – calupurile tematice dedicate acțiunilor despre și contra Europei Libere. N.C. Munteanu vorbea despre documente identificate de el, sau de alții, acuzatoare la adresa fostului său coleg de la redacția din München. Era o persoană credibilă. Cum poți să faci abstracție de susținerile dlui Munteanu? Au fost de studiat cele 65 de volume (58 ale operațiunii „Eterul”, 7 ale operațiunii „Melița”), dintre care ultimele trei declassificate de abia în anul 2010. Lucruri interesante, unele au permis completarea substanțială a materialelor despre Alexandru Paleologu, cu care „cazul Balotă” făcea un relevant contrapunct, însă nimic care să susțină calificativele lui N.C. Munteanu. Din contră.

Tocmai anunțasem Editura Polirom de grabnica trimitere a manuscrisului („într-o săptămână”), în primăvara anului 2012, când am citit cartea Iuliei Vladimirov, *Monica Lovinescu în documentele Securității 1949-1989*. Conținea un text atribuit lui Adrian Marino („Brătescu”). Cuvintele cărțurarului ar fi fost reproduse după bandă. Iată deci o probă audio transcrisă pe hârtie. Din nou o cerere la CNSAS, din nou între materialele de arhivă pe numele Monicăi Lovinescu... Prezentarea era o înscenare. Documentul nu înregistra declarațiile lui Marino, ci ale ofițerului care susținea că informează asupra conținutului celor discutate.

Neașteptat de dificilă a fost stabilirea formei de prezentare a cercetării. Pentru a înfrunta neînțelegerile ori mistificările, sunt de făcut publice textele originale. Dar, în acest caz, documentele nu vor clarifica prin ele însele cititorul neavizat. O dovediseră edițiile cu materiale din arhivă care nu au rezolvat disputele referitoare la implicarea unor oameni de cultură în acțiuni de poliție politică. Trebuiau separate din „originalele” Securității faptele reale de altele inventate, cuvintele surselor de cele atribuite lor de ofițeri. Multe declarații erau mutate dintr-un dosar în altul. Iată de ce prezentarea conținuturilor cere o amplă operație de interpretare.

Există apoi o obligație de completitudine. Cum nu poate reproduce ansamblul, cercetătorul are de făcut inventarul tipurilor de susțineri: cele care par a acuza, unele care par a nega, altele care ar scuza. Însă acumularea de detalii, asociate cu citate, distruge și fluența textului, și capacitatea de a comunica sensul celor investigate. Soluția aleasă după multe încercări a fost să sintetizez ideile documentelor și să le confirm cu citate plasate ca note de final. Au rămas în text pasajele pregnante ori cele care au un stil inconfundabil. Exemplul tipic sunt notele lui Constantin Noica. Au trebuit citate amplu, căci referirea doar la conținutul lor ar fi făcut să se piardă semnificația lor subiectivă.

Studiul sistematic al arhivei oferă cercetătorului câteva instrumente substanțiale pentru înțelegerea a ceea ce spun dosarele. El va ajunge să distingă între limbajul informatorului și cel al ofițerului, chiar dacă documentul nu le separă, și va recunoaște declarațiile tipice ale muncii de rețea, independente de faptele descrise. Va putea interpreta notele în raport cu ansamblul materialelor din cazul dat și, în loc să-l păcălească, contradicțiile și incongruențele îl vor ajuta să pătrundă în spatele filelor cercetate. Va tinde să culeagă informațiile din realitate capabile să completeze și să verifice ceea ce se găsește în arhivă. Pentru decodarea documentelor sunt multe reguli care se pot învăța, totuși investigarea dosarelor nu se poate reduce la aplicarea unui algoritm. Interpretarea celor elaborate și depozitate de Securitate este de natura hermeneuticii.

Or, hermeneutica presupune simultan experiențe intelectuale și umane care, la rândul lor, conțin ingredientele empatiei și curiozității. Un obstacol

în calea cercetării și înțelegerii Arhivelor Securității a fost ideea, devenită un adevărat clișeu, că „lumea dosarelor” este una a întunericului și murdăriei, a dezamăgirilor și a șocurilor. Susțin că această interpretare este greșită. Dosarele vorbesc despre comportarea oamenilor nimeriți în angrenajul instituțiilor de opresiune, în situațiile-limită în care i-a adus un regim totalitar. Istoria lor este amplă și nebănuită de diversă. Oamenii au fost când temerari, chiar inflexibili, când fragili, unii raționali, alții derutați, au luptat sau au renunțat, au fost covârșiți de propria dramă, ori s-au salvat privind la drama colegilor, ori au găsit o satisfacție în aducerea altora pe banca anchetaților, să le împartă suferințele. A contat dacă erau singuri ori aveau o familie, dacă erau în vârstă ori aveau totul în față, fiind tineri. Comportamentul depindea de cultură, de inteligența lor socială, de cât au înțeles din ce li se întâmpla, de cât au pierdut, de cât mai puteau spera. Viața celor urmăriți de Securitate, luați la întrebări, puși să semneze angajamente, amenințați, împinși spre munca de informator, tentați cu avantaje, a depins de nenumăratele unghere ale ființei fiecăruia.

Să faci abstracție de această complexitate, să folosești documentele elaborate de Securitate în mod abuziv pentru distrugerea simbolică a unor oameni este un act de nedreptate. Dar nu „doar” atât. Manipularea arhivelor duce la distorsionarea întregului sistem de interpretare a trecutului. Seamănă confuzia peste istoria a 45 de ani de comunism, îi răstoarnă logica și semnificațiile, reprezintă un uriaș și costisitor eșec colectiv. Rostul acestei cărți este să înarmeze cititorul asaltat continuu de acțiuni care discreditează procesul deconspirării. Deși sunt atâtea referiri la trecut, consecințele se repercutează asupra prezentului: societatea noastră nu-și va putea construi o viață decentă din confuzie și nedreptate.

I. Adrian Marino. Campania de distrugere a unui model

Marino, o schiță

Viața lui Adrian Marino a fost expresia unui proiect personal. L-a împlinit deși totul în jur i se opusese. Cariera academică începută ca asistent al lui George Călinescu i-a fost curmată brusc, odată cu arestarea sa în 1949, la vârsta de 28 de ani. Prin cei opt ani de închisoare a trecut fără compromisuri. Rapoartele ofițerilor din perioada detenției îi fac un portret de recalitrant ce-și păstrase poziția ideologică, activ în cercurile național-țărăniște din penitenciar. Trimis pentru alți șase ani în domiciliu obligatoriu, la Lățești, Marino citește, face note, scrie, se supune unui program extenuant: „zilnic de la 6 până la 13 și de la 16 la 22. Totul este planificat, organizat”¹. La ieșirea din închisoare, își va stabili domiciliul la Cluj. Nu este acceptat în niciuna din instituțiile ce corespund pregătirii sale profesionale. Va fi primit totuși în Uniunea Scriitorilor, o condiție în acei ani pentru a publica. Nu înfruntă doar opresiunea, ci și – o va repeta în multe ocazii – atmosfera infectată a unei anume „vieți literare” trăind din improvizatie și seducție interesată. Marino crede „cu tărie în superioritatea muncii organizate și concentrate, tenace, îndârjite, inevitabil obscure pe perioade lungi de elaborare, dar de mare randament final. Marii scriitori, gânditori, intelectuali sunt alergători de cursă lungă. Vitalitatea lor spirituală se traduce prin proiecte ample, de durată, care n-au nimic comun cu spiritul expeditiv de improvizatie și rutină publicistică”^{*}.

Între profesioniști, Marino devine „cărturarul”, „ultimul nostru enciclopedist”^{**}. *Viața lui Alexandru Macedonski și Opera lui*

* Adrian Marino, *Prezențe românești și realități europene. Jurnal intelectual*, ediția a II-a, Polirom, Iași, 2004, p. 19.

** Sorin Antohi, „Lecția lui Adrian Marino”, în *Observator cultural*, nr. 261, 24 martie 2005.

Alexandru Macedonski au fost apreciate ca modele ale genului. *Hermeneutica ideii de literatură*, *Dicționarul de idei literare*, *Biografia ideii de literatură*, „prima enciclopedie literară personală”, *Etiemble ou le comparatisme militant* ș.a. au avut ceva de spus comunității profesionale internaționale. Marino a ajuns cel mai tradus critic român.

Între 1973 și 1980, Marino lansase și condusesse *Cahiers roumains d'études littéraires*, întreprindere solicitantă și sensibilă în acei ani. Această solitară revistă românească de literatură comparată într-o limbă de circulație, pusă sub egida Editurii Univers, s-a bucurat de succes. Preocupările comparatiste și cosmopolite ale lui Adrian Marino se împlineau rând pe rând și i-au asigurat recunoașterea profesională. Între 1973 și 1985 a făcut parte din Comitetul internațional de redactare a lucrării colective *Histoire comparée des littératures de langues européennes*.

În anul 1980 a apărut *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, prima lucrare hermeneutică românească elaborată sistematic și analitic, „cea mai întinsă și aprofundată [cercetare] despre subiect întreprinsă până acum, nu numai în țară, unde constituie primul studiu de acest gen din «bibliografia» românească a lui Mircea Eliade”^{**}. Subiectul, sensibil și – în deceniul nouă – foarte la modă în cultura orală, a asigurat cărții succes de public^{***}.

Marino nu era asociat doar cu reușita rigorii într-o cultură preponderent impresionistă, cu demna ținută din perioada reclusiunii și a domiciliului obligatoriu. Se bucura de aura intelectualului care nu a lucrat în vreo instituție comunistă; excepție, după toate datele absolută, între personalitățile culturale care s-au afirmat profesional în deceniile totalitarismului. Își asumase marginalitatea ca stil de viață într-un sistem politic obișnuit să ceară compromisuri. Imediat după 1989, fusese invitat să devină membru al Academiei.

* Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Polirom, Iași, 2010, p. 444.

** Adrian Marino, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 7.

*** Vezi „cozile de la librării, cărțile vândute pe sub mână și «moartea de om» pe care o implica procurarea unui exemplar” (Simona-Maria Pop, „Creația literară și iluzia libertății. Studiu de caz: Adrian Marino”, în Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, *Intelectualii și regimul comunist: Istoriile unei relații*, vol. IV, 2009, Polirom, Iași, p. 259).

A spus nu mesagerilor*. I s-a propus distincția honoris causa a Universității din Craiova**. A refuzat.

După revoluție a intrat în PNT-CD și a colaborat la *Dreptatea*, ziarul partidului. Trăind în Cluj, anticomunist, era de așteptat să se apropie de Doina Cornea, astfel că în 1990 a răspuns invitației faimoasei sale colege de a înființa Forumul Democratic Antitotalitar din România. Aspirația lui Marino de a contribui la apariția unei clase politice moderne avea să se năruie curând. O va explica folosind termeni aspri în amintirile publicate la cinci ani de la moarte, *Viața unui om singur*. Dintr-o evaluare retrospectivă, cel mai prețios aport al său la viața de partid din România postdecembristă rămâne inițierea Forumului, structură care avea să ducă la constituirea Convenției Democratice. Această formulă politică a permis schimbarea de regim din 1996 deschizând, poate pe ultima sută de metri, calea spre Uniunea Europeană. Mai multe volume pe care le-a publicat după 1990 și în special cartea lui de memorii postumă sunt un vibrant mesaj proamerican, proeuropean, prodemocratic***.

Adevărul despre Adrian Marino. Anii de închisoare și domiciliu obligatoriu

Ne putem aștepta ca o parte din „adevărul” despre Adrian Marino să fie completat cu informațiile depozitate în documentele Securității, din vremea când îl vâna, deținea, supraveghea și hărțuia. În Arhiva CNSAS se află trei dosare deschise pe numele lui: unul de penitenciar, cel mai amplu, unul de urmărire informativă**** și unul de rețea din Arhiva Serviciului de Informații Externe.

* Vezi Adrian Marino, *Viața unui om singur*.

** Inițiativa aparținea universitarilor de la revista *Mozaicul* din Craiova, pentru care scrisese editoriale câțiva ani.

*** Este semnificativ gestul făcut de Silviu Lupescu de a inaugura activitatea Editurii Polirom cu volumul lui Marino, *Pentru Europa* (1995). Exprimând binecunoscutul său optimism, Ion Bogdan Lefter era sigur în 2006 că „Adrian Marino va fi recunoscut ca reper intelectual și moral al gândirii democratice și liberale în România «euroatlantică» pe care o vedem modelându-se sub ochii noștri” (Ion Bogdan Lefter, *Adrian Marino: un proiect pentru cultura română. Analize și evocări*, AIUS, Craiova, 2006).

**** Dosarul de urmărire informativă conține trei volume: primul, de 389 de file, acoperă perioada 1958-1965, dar apar în el materiale date

Dosarul de penitenciar oferă o imagine cuprinzătoare a mai mult de 14 ani din viața lui Marino. A fost arestat la 9 februarie 1949 în legătură cu activitățile „organizației subversive... Tineretul Universitar Național Țărănesc – TUNȚ”. I s-au găsit șapte principale vinovății: analizarea și îmbunătățirea textelor ideologice ale PNTȚ; multiplicarea lor; recrutarea unor cunoscuți din Iași pentru finanțarea acțiunii; participarea la ședința din 4 februarie 1949, când s-a anunțat contactarea mișcării legionare; decizia de a scoate ziarul *Dreptatea* în ilegalitate și pregătirea străngerii de fonduri cu acest scop; intenția, documentată, de a fugi din țară în toamna anului 1948; încercarea de a trimite membrilor TUNȚ un mesaj să se ascundă pentru a nu fi arestați. Marino ar fi fost „omul de legătură cu curierul Centrului PNTȚ din București”². În 1950 a primit condamnarea: zece ani de temniță grea, cinci de degradare civică și 5.000 de lei cheltuieli de judecată. Bilețelele de atenționare trimise membrilor TUNȚ și lista de parole pe care puseseră mâna ofițerii de Securitate vor fi fost probe-cheie în proces.

Își acoperă colegii. Ia pe umerii lui toate acțiunile, neagă afirmația anchetatorilor ca ar fi primit bani de la ei sau că aceștia i-ar fi acceptat propunerile conspiraționiste³. Răspunsul tipic la întrebarea anchetatorilor despre colegi arată astfel: „Nu știu ca [...] să fi desfășurat vre-o activitate potrivnică regimului...”⁴. Iată declarația lui Marino la interogatoriul din 5 noiembrie 1949: „Domnia sa [Gh. Budurca] mi-a răspuns că va reflecta la această propunere și că va proceda în consecință. Până la data arestării mele n’am primit nicio sumă de bani de la domnia-sa, *semn că nu a avut de gând să sprijine ceea ce îi propusesem* (subl.n.)”⁵. Acest comportament, al unui om grijuliu să dea ajutor semenilor, deși se afla în spatele gratiilor, mai curând decât să se apere de anii grei de reclusiune, care aveau să și vină, face un contrast evident cu moralismul detractorilor săi de mai târziu.

Documentele de anchetă reproduc interogatoriile lui Marino și în perioada reținerii, și după condamnare. Arestatul a recunoscut activitățile politice care i se imputau. Și le-a asumat într-un limbaj uneori provocator. Întrebat despre discuțiile sale privitoare la dizolvarea PNTȚ, Marino amintește că a exprimat regretul personal față de acest act de guvernământ⁶. Afirmă că preotul

din 1954. Volumul doi, de 229 de file, cuprinde documente din februarie 1965 până în mai 1976. Ultimul volum, de doar 52 de file, conține materiale din anii 1988 și 1989.

Matei Dumitru i-a devenit „simpatic prin personalitatea sa vie și prin agerimea fizică a persoanei sale, cu atât mai mult cu cât aparținea unei biserici, după opinia mea, persecutată de regimul actual”⁷. Întrebat despre D. Braunsteim Hary, susține că „a apărât în discuție valabilitatea ideologiei marxiste. În ceea ce mă privește am căutat, prin argumente științifice, să combat ideile d-sale, care mi se păreau proaspăt învățate”⁸.

În sfârșit, o declarație de interogatoriu mutată în dosarul de urmărire informativă: „Socoteam că este de datoria mea morală să lupt cu mijloacele pe care le aveam la îndemână în primul rând pentru restabilirea libertății de gândire și exprimare prin scris”⁹. Nu există niciun document care să sugereze renunțarea, în timp, la atitudinea citatului anterior. Ofițerii care-i fac rapoarte în perioada detenției notează periodic menținerea sa pe poziția ideologiei PNT și participarea la cercurile PNT din penitenciar, unde a căutat să ridice moralul tinerilor. Acest fel de a fi – și să nu uităm condițiile staliniste din închisoare – este exprimat consecvent pe toată perioada reclusiunii și a domiciliului obligatoriu.

Dar și ulterior, când solicită „reabilitarea judiciară”, la 12 iulie 1969, Adrian Marino nu face concesii. Tipic, și la solicitarea autorităților, cererile de reabilitare ale foștilor deținuți politici exprimau regretul și asumau schimbarea opiniilor lor învechite. Marino alege o formulare neutră: „după executarea condamnării mele, m-am reintegrat cu toată seriozitatea și puterea de muncă în viața socială și culturală a țării noastre, desfășurând o activitate de critic, istoric literar și cronicar, care a atras recunoașteri publice”¹⁰. Pentru reabilitarea lui de către Tribunalul Militar București, par să fi contat bunele referate care i-au însoțit cererea, unul semnat de Dumitru R. Popescu (din poziția de secretar al asociației Uniunii Scriitorilor-Cluj)¹¹, celălalt al lui Laurențiu Fulga¹².

Va fi trimis în domiciliul obligatoriu din comuna Lățești, raionul Fetești, în mai 1957. În perioada domiciliului obligatoriu se dedică recuperării muncii intelectuale. Iată spotul de lumină pe care o notă din dosarul de urmărire informativă îl așterne peste preocupările lui: „Nu-l interesează nimic din platitudinile și agitațiile puerile ale celor din jur și de aceea trece cam «trăsnit», distant, arogant. De fapt, el nu este frământat decât de problema lui, de ideile care trebuie așternute pe hârtie: limpede, simplu, convingător și în timpul cel mai scurt cu putință”¹³. Peste acest portret, mai multe materiale adaugă imaginea unui Marino ursuz, implicat în câteva certuri cu colegii săi.

Scriitorul s-a aflat sub presiunea încercărilor de racolare ca informator. Rapoarte în acest sens apar încă din 1957. O acțiune complet documentată este cea din februarie 1959. Ofițerii de securitate voiau să-l infiltreze pe lângă foști membri PNT. După opinia lor, calitățile personale de care dispunea, inteligența și vasta pregătire culturală i-ar fi permis să se apropie de liderii țărăniști. Recrutarea urma să se efectueze pe bază de material compromițător: Marino părăsise domiciliul obligatoriu, ceea ce îl putea trimite din nou după gratii pe o perioadă de până la 5 ani.

Încercarea de racolare eșuează. Cărturarul rezistă șantajului, iar ofițerii hotărăsc să-l pedepsească cu reclusiunea¹⁴. Între timp, Marino adresase o scrisoare ministrului de Interne, plângându-se de presiuni psihice și fizice. Evident, ofițerii responsabili neagă afirmațiile, dar Marino nu a fost închis. În schimb, a rămas în Lățești doi ani peste durata programată.

Încercările de recrutare continuă după ce expiră domiciliul obligatoriu. În sinteza privind studiul muncii informativ-operative din 15 februarie 1965, maiorul Traian Cabulea propune continuarea urmăririi sale „în vederea recrutării lui ca agent”¹⁵. Iarăși fără succes. Mai nou, atenția Securității se îndreaptă spre activismul său cultural. Adrian Marino, împreună cu o serie de foști condamnați printre care Nicolae Balotă, Ion Negoitescu, Ovidiu Cotruș, „exploatănd și poziția unor tineri ariviști”, ar întreprinde măsuri pentru „acapararea conducerii literare din România” – cu referire specială la revista *Tribuna*¹⁶.

În concluzie, pentru toată perioada anilor '50-'60, a marii represii, deci circa 15 ani, arhivele Securității îi fac lui Adrian Marino portretul unui om activ politic, sfidător, „situat tot timpul pe o poziție dușmănoasă, dovedindu-se un element fanatic, care în orice situații a căutat să dovedească justetea politicii PNT”¹⁷. Mai sunt documentate devotamentul arătat muncii intelectuale și rezistența la presiunea încercărilor de recrutare. Ce știm despre viața lui publică după eliberare se așează perfect peste această imagine.

Sub supravegherea Securității

La părăsirea domiciliului obligatoriu, Adrian Marino va fi pus sub urmărirea Securității județului Cluj. Planul de măsuri din 27 aprilie 1964, care susține că Marino nu a renunțat la vechile concepții politice, stabilește infiltrarea unor agenți în mediul său.

Fostul asistent al lui George Călinescu e preocupat mai curând să publice decât să reia contactele cu colegii din PNT. Reușește să o facă încă din 1964, unele reviste, precum *Lumea*, *Tribuna* și *Secolul 20* oferindu-i spațiu, deși nu va avea drept de semnătură*. George Ivașcu îl ajută să dea tiparului un text „aproape neverosimil pentru epocă, de tipul: «Iluminiștii români» și «Afacerile Europei»” semnându-l M. Adrian**. În anul 1965 îi apare *Viața lui Alexandru Macedonski*. Din notele informatorilor aflăm că este sprijinit de profesorii Iorgu Iordan și Liviu Rusu. La 10 septembrie 1966, maiorii Cabulea Traian și Chifor Cornel cer verificarea preliminară a tot ce trimite Marino spre publicare¹⁸. Îi sunt controlate legăturile, i se urmărește corespondența avută în 1966 cu Matei Călinescu, Șerban Foarță, Dumitru Micu ș.a. Sunt pilotați spre el colaboratori precum, în 1967, „Corbu George, funcționar la Ministerul Învățământului, fost agent cu numele de cod «Emilian Georgescu»¹⁹. Instructorii își învață sursele să apeleze la elogii, mijloc eficient de stabilire a contactelor. Informatorul „Bucur” este sfătuit să cumpere *Viața lui Alexandru Macedonski* și să se adreseze lui Nicolae Manolescu ca, prin el, să intre în contact cu Adrian Marino. Câteva rânduri entuziaste urmau să-i asigure buna primire la cărturarul clujean.

Planul de măsuri din 4 aprilie 1968, care îi privește pe Nicolae Manolescu²⁰ și Adrian Marino, oferă un reper în definirea destinului cărturarului în ultimele două decenii ale regimului comunist. Documentul afirmă că Marino nu mai „desfășoară nicio activitate contrară regimului nostru. Este o fire rezervată, foarte prudent în discuțiile pe care le poartă, însă se pare că totuși nu a renunțat la concepțiile sale politice”***. Ofițerii notează convingerea cărturarului, că are de despărțit opiniile lui despre sistem și viața practică²¹. Comentariul Securității corespunde cu ceea ce știm din viața reală: la sfârșitul anilor '60, Marino nu-și schimbase ideile politice, dar renunțase să mai conspire cu foștii colegi de partid, pentru a se devota creației culturale. Sensul acelei evoluții va fi exprimat mai târziu cu acoperirea ideatică și de autoritate a cărturarului ajuns octogenar: „Dar, din nou, apăsarea obsesiv dilema esențială: ce era mai important, pentru mine, în viitor:

* Vezi nota pozitivă a lui Ioan Man din 11 decembrie 1964 (Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 1, f. 45).

** Adrian Marino, *Viața...*, pp. 112-113.

*** *Idem*, f. 27.

să-mi urmez, să spunem, cum voi putea, «vocația», sau să continui activismul politic, care s-a dovedit, cel puțin până atunci, ratat, plin de deziluzii și decepții? Mai ales, într-un nou context politic, intern și extern, fără nicio perspectivă. Alegere dificilă, crucială. Ea s-a produs spontan, aș spune instinctiv, organic, fără nicio deliberare înaintea unui gest sau altul. Dar tot atât de firesc simțeam că nu puteam părăsi, în niciun caz, idealul meu ideologic de tip liberal: iluminism-pașoptism-democratic-european”*.

Dosarul de urmărire informativă oferă și surprize. O notă de studiu din 1980 susține că Adrian Marino ar fi fost recrutat ca informator, cu numele de cod „Brătescu”, în anul 1969, de către serv. I Cluj pentru a fi folosit în problemele de artă și cultură²². Afirmatia revine și este extinsă într-un raport de „luare în lucru” a lui Adrian Marino, tocmai din luna iunie 1989 [!?!]: în intervalul 1969-1983 scriitorul ar fi fost folosit pentru munca informativă, inițial pe linie de informații interne (artă-cultură), iar în intervalul 1976-1978 și 1980 pe linie de informații externe.

Același document adaugă informații care decredibilizează susținerile. Colaborarea dintre cărturar și Securitatea Cluj s-ar fi întrerupt deoarece Marino era nemulțumit de măsurile hotărâte în august 1983 la Mangalia, privind cultura. Întrucât are legături cu colaboratorii Europei Libere, cu imigrația reacționară, cu străini, inclusiv un diplomat, i se va deschide din nou un dosar de urmărire informativă.

Ciudat „colaborator”. Nu există niciun dosar de rețea care să confirme activitatea de informator pe linie internă a lui Adrian Marino între 1969 și 1983. Nu apare niciun angajament dat Securității. Nu există niciun fel de declarații scrise sau semnate de „Brătescu” în dosarele deschise pe numele său. Documentele Securității nu se susțin reciproc, deși ar fi trebuit să se întâmple. Singura sursă care face referiri concrete la contactele dintre Marino și ofițeri este dosarul trimis CNSAS de SIE, cu documente din perioada 1976-1987, acoperind 347 de pagini. Dar nici acesta nu oferă probe credibile pentru acuzațiile de colaborare.

O explicație există: ofițerii de Securitate deschideau dosare de colaborator unora dintre oamenii pe care îi urmăreau. Deplângerea

* Adrian Marino, *Viața...*, p. 100.

acestui fenomen a venit și din interiorul serviciilor de informații: „Stupida și birocratică politică instituțională a Securității de a desemna drept indicator al eficienței activităților ofițerilor numărul mereu crescând al recrutărilor de informatori și colaboratori a dus la o inflație inimaginabilă a rețelei informative”*. Se ajunsese până acolo, comenta Liviu Turcu, fost agent al DIE care a defectat în Occident în anul 1989, încât „unii membri ai rețelei informative sau chiar ofițeri deplin conspirați, cu poziții importante în instituțiile civile, primeau ordin să se lase recrutați formal de ofițeri aparținând altor unități operative de securitate”**.

Întocmirea de către ofițerii responsabili cu supravegherea cetățenilor României a unor false dosare de rețea fusese dezvăluită opiniei publice pe la mijlocul anilor 2000, odată cu dezbateră în mass-media a unor dosare scandaloase. Notoriu rămâne cazul lui Neculai Constantin Munteanu, popularul redactor de la Europa Liberă, devenit subiectul unei cărți. Ediția îngrijită și adnotată de Doina Jela în anul 2007, *Ultimii șapte ani de-acasă. Un ziarist în dosarele Securității*, a descris mecanismul „prin care s-a produs falsificarea” cu scopul punerii în gardă „împotriva oricărei informații care provine de la sordidele laboratoare ale poliției politice românești”***. Acest semnal nu a fost auzit, nu a fost înțeles ori a fost uitat.

Cât de departe a mers dialogul dintre Marino și DIE

Singurele materiale semnate de Adrian Marino, provenind de la fosta Direcție de Informații Externe**** și aflate astăzi în dosarul

* Liviu Turcu, „Colaboraționismul la români”, *Revista Română de Drepturile Omului*, nr. 28/2005, p. 35.

** *Idem*.

*** Neculai Constantin Munteanu, *Ultimii șapte ani de-acasă. Un ziarist în dosarele Securității*, Curtea veche, București, 2007, coperta a IV-a.

**** Serviciile de securitate externe și-au schimbat numele de-a lungul timpului. Decretul nr. 50 din 30 martie 1951 a înființat Direcția A – Informații Externe. Direcția Generală de Informații Externe (1963-1972) a fost consemnată sub indicativele U.M. 0123/I și U.M. 0755. Între 1972 și până la fuga lui Mihai Pacepa s-a numit Direcția de Informații Externe, cu indicativul U.M. 0920. În perioada 1978-1989, denumirea a fost Centrul de Informații Externe, menționat în

SIE, sunt rapoartele adresate Uniunii Scriitorilor care enumeră activitățile din timpul călătoriilor de studii, iar unul face sugestii pentru promovarea culturii române în străinătate²³. Ofițerii au spicuit din ele pentru întocmirea notelor lor informative. Ce aflăm despre atitudinea lui Marino din aceste singure documente care provin de la el? Deplânge sărăcia studiilor literare în limbi străine la noi, mult mai puține decât în alte țări. Condamnă „opacitatea birocratică” a Ministerului Învățământului ori a altor foruri. Afirmă că este „rugă și autorizat” să anunțe că Sorin Alexandrescu*, pentru care cere înțelegere având în vedere „eforturile, sacrificiile, inițiativa și realizările acestui valoros purtător de cuvânt al culturii noastre în Olanda”, dorește să rămână în orice ipoteză cetățean român, să activeze în continuare ca profesor român și să-și continue la Amsterdam activitatea începută. Anunță rugămintea lui Ion Negoitescu de a comunica despre întoarcerea lui în țară după expirarea vizitei. Pe scurt: se adresează autorităților ca un ambasador al proscrișilor, critică situația de la noi și se manifestă ca apărător al valorilor culturale.

Nici filele dosarului SIE²⁴ nu conțin vreo declarație de colaborare. Sunt scrise de ofițeri, unele sub formă de telegrame cifrate, și se referă la discuțiile cu informatorul „Brătescu” sau „Bratosin”, fără să existe însă note semnate cu acest nume de cod. În absența unui material semnat și predat de Marino ofițerilor, notele cer a fi citite cu circumspecție, iar susținerile lor trebuie verificate cât se poate. Când dăm și când nu dăm crezare celor scrise de agenții de Securitate? Cum interpretăm notele? E nevoie de muncă și atenție sistematică, pe dosare, căci nimic nu e clar din primul moment. Dar, la sfârșit, cercetătorului îi devine limpede ce e faptă și ce e retorică „tipizată” pe care ofițerii o folosesc în raportarea activității lor.

Relevante sunt și contextul fiecărei susțineri, și ansamblul acestora din urmă. Telegrama din 16 aprilie 1977 adresată de Centrală tovarășului Justin, la Lisabona, îi cere acestuia să „se

documente mai ales cu indicativul U.M. 0544. Cercetătorii par să prefere folosirea astăzi, ca denumire generică, a titulaturii „Direcția de Informații Externe”.

* Sorin Alexandrescu, filolog, autorul unei apreciate monografii a lui William Faulkner, este nepotul lui Mircea Eliade. A emigrat în 1974 în Olanda, unde a predat la Universitatea din Amsterdam și a fondat revista *International Journal of Romanian Studies* (1976-1989).

apropie cu tact de «Brătescu», pentru a-i da, strict oficial, eventuale indicații, a-i prelua relațiile... și a-l exploata informativ tot oficial”. Referirea la tact, la adresarea oficială etc. arată că Brătescu-Marino nu avea statutul cuiva aflat la dispoziția Securității.

Documentul este însă unul din 1977, iar în timp relațiile cu regimul se puteau schimba. Nu s-au schimbat. Însuși generalul Iulian Vlad atrage atenția, la 10 februarie 1981, asupra intensificării „atacurilor împotriva politicii culturale a partidului și statului nostru” cu referire la cărturar. Se dețin date, afirma șeful DSS, că în realizarea emisiunilor respective s-ar folosi informații furnizate de criticul literar Adrian Marino, aflat temporar în R.F. Germania, acesta locuind, în anumite perioade, la Mircea Carp²⁵.

Raportul din 8 decembrie 1983 cere abandonarea sursei „Bratosin” aducând ca motiv ajutarea cu informații a unor angajați ai postului de radio Europa Liberă²⁶. În anul 1989, se face o notă de luare în lucru, întrucât întreține legături cu „elemente din rândul imigrației reacționare” și legături neoficiale cu străinii²⁷.

Speculația ca Marino să fi făcut un joc dublu, explicându-se astfel contradicțiile din dosare, nu se poate sprijini pe nimic. Nu apare reproducă în note vreo informație privată privindu-i pe redactorii postului de radio, venind de la „Brătescu” ori „Bratosin”. Prin documentele elaborate, Securitatea probează că Marino a ajutat Europa Liberă, și nu organele de presiune.

Citirea circumspectă a documentelor nu înseamnă că notele elaborate de ofițeri pot fi trecute cu vederea. Semnificația lor justă depinde de natura a ce spun și devine clară în raport cu ansamblul datelor din arhive și din afara arhivelor. Câteva materiale care indică aranjarea unor întâlniri între Marino și agenții Bucureștiului sunt credibile. Raportul privitor la o discuție, la Biblioteca de Istorie din Paris și stabilirea unei întâlniri ulterioare, în Rue de Sévigné, are un grad de detaliu nespecific unei note imaginate. Confirmă că Adrian Marino a acceptat să se întâlnească cu ofițerii de Securitate în mod confidențial. Ce înseamnă în acest context „confidențial”? Documentul reproduce ordinul dat ofițerului „Tudor” de a merge la locul unde studiază Marino (sala de lectură), pentru a-i spune „locul și ora unde să se prezinte”²⁸. Formularea „să se prezinte” demonstrează că lui Marino i se cere să apară în fața unui oficial. Iar el pare să fi consimțit.

De ce a acceptat? Convorbirile dintre ofițerii de securitate și persoanele care plecau în străinătate erau inerente. Normele privind apărarea secretului de stat în Republica Socialistă România implicau

declarații cel puțin la revenirea în țară^{*}. Procedurile se desfășurau într-un cadru oficial. Or, dosarele de arhivă indică ceva mai mult decât contacte instituționale, Adrian Marino participând la câteva discuții cu ofițeri pe când se afla în străinătate. În volumul *Politică și cultură* găsim explicația pentru comportamentul său, deși nu prin referiri concrete la contacte cu agenți de legătură. Descriesese drama opțiunii dintre „refuzul oricărui conformism și compromis – eroic, extrem de rar”, având ca rezultat direct „tăcerea, moartea intelectuală, ratarea”, și acel tip de duplicități și simulări care recuperau existența în planul creației culturale^{**}. Marino alesese a doua soluție, o vedem din ampla sa operă. O va argumenta mai pe larg în memorii. Să fi fost însă contactele cu oamenii Securității un compromis? Ce rezulta în urma lor? Nimic nu contează mai mult decât conținutul celor spuse la întâlniri.

Marea majoritate a notelor ofițerilor DIE care se referă la convorbirile cu Adrian Marino fac inventarul manifestărilor culturale la care a participat scriitorul. Găsim nume de conferințe, institute, traduceri, proiecte de promovare a culturii române, reviste și autori. Par preluate din rapoartele adresate Uniunii Scriitorilor. Notațiile arată munca impresionantă a lui Marino, acoperind atât cercetările proprii, cât și inițiative menite să mobilizeze intelectualii din țară și din exil. Dosarele trimise de SIE la CNSAS sunt o mărturie a devoțiunii lui Marino pentru susținerea prezenței culturii românești în străinătate.

Farsele pe care ni le joacă documentele

În dosarul de urmărire informativă colectivă cu numele de cod „Cameleonii”, cercetătorul va da peste cererea a doi colonei din Inspectoratul Județean Securitate Iași adresată conducerii Inspectoratului Județean Securitate Cluj într-o operație de influențare a lui Ioan Petru Culianu^{***}. Inspectoratul Iași sugerează folosirea în acest scop a lui... Adrian Marino. Se invocă posibilitățile de

* Normele staliniste, Decretul nr. 430/1969 devenit Legea nr. 29/1969, înlocuită cu Legea nr. 23/ 1971 privind apărarea secretului de stat în Republica Socialistă România.

** Adrian Marino, *Politică și cultură*, p. 89.

*** „Cameleonii” sunt membrii Grupului de la Iași: Dan Petrescu, Luca Pițu, Sorin Antohi, Liviu Antonesei, Alexandru Călinescu, Dan Alexe,

intervenție ale cărturarului pe lângă Culianu. Dacă acceptă, Marino să se plângă într-o scrisoare de neîncadrarea în muncă lui Dan Petrescu și adversitatea pe care ar fi creat-o între literați și publiciști²⁹.

Securitatea Iași nu se descurca în controlarea lui Dan Petrescu și imaginase o metodă foarte ocolită de a-l face mai disciplinat. S-a mizat pe faptul că soția disidentului din Iași, Tereza Petrescu, era sora lui Ioan Petru Culianu. Ofițerii îi făcuseră lui Dan Petrescu portretul unui neadaptat și sperau ca acesta să fie însușit de cumnatul aflat în străinătate. Documentul din arhivă pare o probă a folosirii lui Adrian Marino în unele acțiuni ale organelor.

Dosarelor deschise pe numele persoanelor investigate conțin doar o parte a informațiilor ce le privesc. Altele se găsesc în volumele din arhivă ale altor urmăriți de Securitate. Să poată oare duce o astfel de răspândire de documente la răsturnarea concluziilor, când trecem de la o sursă la alta? În cazul nostru, dacă cercetătorul insistă cu inspectarea dosarului „Cameleonii”, va descoperi peste 100 de pagini și răspunsul Securității Cluj către sora ei într-o armă, Securitatea Iași. Prin adresa din 11 iunie 1985, Securitatea Cluj anunță că (1) Adrian Marino e plecat în Austria și RFG; (2) nu se poate acționa prin el pentru influențarea lui Petrescu Dan și Culianu I. Petru; (3) „însuși Marino Adrian este semnalat cu asemenea manifestări [ostile]”^{*}.

A fost nevoie să ajungem de la pagina 259 la pagina 350 ca să aflăm adevărul: solicitarea făcută de Securitatea Iași colegilor din Cluj se baza pe speculații. Descoperirea este o întâmplare, căci era posibil ca răspunsul Inspectoratului Cluj să se fi rătăcit. Sau să se fi pierdut. Ori chiar să fi fost scos din dosar de către moștenitorii arhivelor. Exemplul oferă un argument în plus pentru prudență în folosirea Arhivei Securității, dar și pentru ideea mai precisă de a refuza stabilirea de concluzii pe baza unui singur document.

Surprizele colegilor cercetători

În anul 2012, Iulia Vladimirov a publicat cartea *Monica Lovinescu în documentele Securității 1949-1989*, care ne pune la dispoziție

Mihai Dinu Gheorghiu ș.a. Volumul 4 al dosarului de grup îl are ca obiectiv pe Dan Petrescu.

* *Idem*, p. 350.

un alt document interesant, nota „informatorului Brătescu” din anul 1973. „Brătescu” este Adrian Marino*. Textul reprodus și comentariul cercetătoarei impun prezentarea pe larg:

Doi ani mai târziu, informatorul *Brătescu* aduce la cunoștința organelor abilitate virulența crescândă a criticilor formulate de Monica Lovinescu și de Virgil Ierunca la adresa regimului de la București. În acest caz, *Nota privind informațiile furnizate de informatorul „BRĂTESCU”, (înregistrate pe bandă magnetică), în ziua de 19.IV.1974, emisă de Ministerul de Interne, Inspectoratul Județean Cluj, include precizarea modului în care a fost redactat documentul: „Redat de pe bandă, Mr. Oprea FI”.*

Vladimirov reproduce datele „comunicate de informator” autorităților:

Cu ocazia discuțiilor, atât VIRGIL IERUNCA cât mai ales MONICA LOVINESCU s-au postat pe o poziție total ostilă regimului din țara noastră, dovedind chiar o virulență sporită față de întâlnirea anterioară [toamna anului 1973, n.n.]. Au vorbit în mod denigrator despre libertățile din România, cu referire, în special, la posibilitățile de exprimare în scris. Ziceau că în România există un program de teroare și că lucrurile se agravează pe zi ce trece. Continuând să convingă sursa uzau tot felul de „argumente” pe baza interpretării denaturate a unor evenimente politice interne și externe. La fel, au proliferat injurii foarte grave la adresa unui *anume* tovarăș din conducerea de partid și de stat, povestind instaurarea unei dictaturi totale în România. Mai vorbeau despre faptul că anumiți tovarășii din conducerea de partid și de stat ar fi fost îndepărtați în mod premeditat pe motive de concurență. Atât la MONICA LOVINESCU cât și la VIRGIL IERUNCA se constată o înrăire, o întărâtare împotriva României. Sunt mai categorici ca oricând în hotărârea lor de a nu purta dialog cu țara.

Informatorul menționează că a primit de la Virgil Ierunca revista *Ethos*, care „propagă, pe prim-plan, refuzul dialogului cu țara, vrând totodată ca și în numerele viitoare să «demaște» în continuare pe colaboraționiști”.

Ca orice sursă responsabilă, *Brătescu* predă exemplarul, „la cerere, Direcției publicațiilor, din cadrul Consiliului Culturii și

* Fără să ni se spună că numele de cod aparține lui Adrian Marino, subînțelegând cunoașterea de către cititor a acestui fapt din dezbaterea publică.

Educației Socialiste, spre a fi prezentat CC-ului”. Interesant este că pe marginea acestei precizări un lucrător al Securității notează și el, nelămurit: „De ce?”.

În discuția cu Monica Lovinescu, *Brătescu* încearcă, după cum mai încercaseră și alți informatori înaintea sa, să îi explice că viziunea sa asupra României comuniste este deformată, exploatând totodată dorința ei de a-și revedea țara. După cum era de așteptat, Monica Lovinescu refuză, cu aceeași hotărâre, orice pact cu regimul:

Discutând cu MONICA LOVINESCU pe marginea colaboraționismului, sursa a insistat pentru a o determina să privească în mod realist această problemă, făcând apel la sentimentele ei naționale...

Surprinzător este că, după ce notează reacțiile „ostile” la adresa regimului de la București, după ce face eforturi de a-i prezenta Monicăi Lovinescu realitatea așa cum îi dicta propaganda oficială și de a o convinge să se „apropie” de țară, informatorul declară, ajuns probabil la capătul puterilor, „[...] că acestora li s-a dat prea mare importanță și, drept urmare, ei chiar cred că sunt cine știe ce personalități de care țara are absolută nevoie”.*

Documentul reprodus de Iulia Vladimirov demonstrează că „Brătescu” era numit „informator” de Securitate și considerat a face parte din rețeaua ei. Știm deja acest lucru și am explicat anterior fenomenul. Cercetătoarea repetă cuvântul „informator” cu insistență și încearcă să-l probeze prin comentarii. Rândurile reproduse ar fi *chiar cuvintele rostite* de „Brătescu”, căci nota, ni se atrage atenția: „include precizarea modului în care a fost redactat documentul: «Redat de pe bandă»”. „Brătescu” ar fi o „sursă responsabilă” întrucât a predat la cerere exemplarul din *Ethos*. Ar fi încercat, „după cum mai încercaseră și alți informatori înaintea sa”, schimbarea viziunii doamnei Lovinescu. Ba chiar, în acest demers – comentează Iulia Vladimirov –, „ar fi ajuns la capătul puterilor”, „Brătescu” declarând securiștilor că Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca li s-a dat prea mare importanță.

Disonanța de stil și conținut față de tot ce consultasem privind-l pe Adrian Marino m-a determinat să verific susținerile Iuliei Vladimirov. Să examinăm documentul original reproducând prima parte:

* Iulia Vladimirov, *Monica Lovinescu în documentele Securității 1949-1989*, Humanitas, București, 2012, pp. 123-125. Pasajul este reprodus după Arhiva CNSAS, fond SIE, dosar nr. 252, f. 287.

Ministerul de Interne
 Inspectoratul Județean Cluj
 Nr. 009/19.IV.1974

...

La 17.IV.1974, informatorul „Brătescu” s-a întors dintr-o călătorie făcută în Elveția, Olanda, Belgia și Paris. La Amsterdam, „Brătescu” a participat la colocviul internațional de limbă și literatură română, unde l-a cunoscut și pe un anume Paul Miron, fost legionar, profesor la universitatea din Freiburg, originar din Iași. La discuțiile purtate, acesta a avut o poziție favorabilă țării noastre.³⁰

Nu așa ar fi vorbit „Brătescu”, alias Adrian Marino, despre călătoria sa în străinătate. Nici vorbă ca materialul prezentat să fi fost o reproducere a cuvintelor cărturarului, cum insinua montajul. Nici când Marino nu ar fi rostit „un anume Paul Miron”. Documentul reprezintă varianta pe care ne-a lăsat-o maiorul Florin Oprea în urma celor declarate de Marino la revenirea în țară, după călătoria prin Elveția-Olanda-Belgia-Paris. Înregistrarea pe bandă magnetică a declarațiilor era o practică a Securității, însă notele ofițerului reprezintă o selecție pe tipicul meseriei lui. Ce a reprodus conform cu banda și ce a inventat? Putem identifica susțineri ce „rimează” cu alte declarații ale lui Marino (de exemplu, cele care sugerează Securității, cu aplombul specific, că politica vizelor este neserioasă³¹), iar altele cel mai probabil nu-i aparțin *. Amestecul dintre vorbele spuse de autorii declarațiilor și cuvintele ofițerilor ce redactau note, prin care ultimii susțineau activitatea securistică, reprezintă o procedură tipică. Cele două straturi de discurs pot fi separate destul de ușor atunci când avem la dispoziție contextul și, în mod particular, când autorii au o marcă stilistică identificabilă.

Un aspect-cheie în interpretarea enunțurilor critice la adresa Monicăi Lovinescu este faptul că însoțesc predarea revistei *Ethos* la Direcția publicațiilor, organ al Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Predarea se făcuse „la cerere”, ceea ce demonstrează

* Inclusiv documentele care provin de la el, din dosarele pe numele lui Adrian Marino, ca să nu ne referim și la stilistica scrierilor publice, nu sunt compatibile cu formulări de tipul: „dovedind chiar o virulență sporită”, „au proliferat injurii [sic!] foarte grave”, „se constată o înrăire, o întărâtare”. Niciodată Marino nu ar fi scris „un anume tovarăș din conducerea de partid și de stat”. Cine a consultat arhivele știe că aceasta era formula tipică prin care ofițerii se refereau la Nicolae Ceaușescu, evitând folosirea numelui.

că Marino nu se ducea să înmâneze autorităților materialele cu care revenea acasă, dar, la fel de evident, era nevoit să o facă la solicitarea lor. Iulia Vladimirov îl ironizează pe „Brătescu” anunțându-ne că lucrătorul Securității notase până „și el, nelămurit: De ce?”. Cum întrebarea nu putea avea sensul „De ce predase revista?”, ea însemna, aproape sigur, „De ce a predat-o acolo, și nu la noi?”. Or, nu poate fi decât semnificativ pentru natura raporturilor dintre „Brătescu” și Securitate că el a preferat să răspundă obligației impuse de lege cedând revista Direcției publicațiilor, și nu ofițerilor. Acest mic detaliu conține mai multă informație decât pagini întregi.

Documentul arată că lui „Brătescu” i s-a cerut să prezinte conținutul revistei *Ethos*, de unde inventarul celor patru secțiuni ale exemplarului predat Direcției publicațiilor: 1) un tabel intitulat „Antologia Rușinii” (al lui Virgil Ierunca); 2) o nuvelă scrisă de Mircea Eliade; 3) un fragment din „Jurnal '60”, scris tot de Ierunca; 4) „Pe marginea tezelor din iulie”, material semnat de Monica Lovinescu*.

Nu e clar cât din ceea ce „Brătescu” spune iar ofițerul redă, transformă și adaugă se referă la conținutul secțiunilor din *Ethos* sau la atitudinile dnei Lovinescu „în general”. Sigur, în schimb, e că trei dintre cele patru texte ale revistei constituiau un afront la adresa regimului. Simpla trecere a graniței cu astfel de publicații putea fi pedepsită cu închisoarea. Se exceptau călătorii care aduceau scrieri anticomuniste cu scopul de a le preda autorităților. Cum am văzut din document, nu a fost cazul lui Marino, căci lui i s-a cerut „să predea” exemplarul adus. Cel mai probabil, Adrian Marino a explicat sensul articolelor, iar ofițerul le-a transcris pe bandă într-un limbaj atât de specific lui și atât de nespecific cărturarului.

Ce aflăm, în concluzie, din documentul decupat de Iulia Vladimirov? Dincolo de știutul fapt că „Brătescu” era trecut de Securitate în categoria informatorilor? Citirea completă a textului demonstrează opusul a ceea ce ne-a sugerat autoarea: documentul conține expozeul ofițerului de Securitate, și nu al cărturarului; Marino a adus în țară o revistă vândută de Securitate și nu a predat-o până când nu i s-a pus în vedere; a introdus, în declarația la care era obligat, ironii la adresa comportamentului autorităților. Nu se poate aprecia în ce măsură și cât a ținut „Brătescu” isonul ofițerilor care i-au cerut explicații despre publicația *Ethos* într-un

* *Idem.*, f. 260.

moment și într-o situație pentru el delicate. Mai curând nu l-a ținut, dacă avem în vedere, cum notasem, disonanța de stil și de conținut³².

Iulia Vladimirov lucrează la Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Cartea ei, publicată la Editura Humanitas sub autoritatea academică a Institutului, când acesta era condus de Vladimir Tismăneanu, a reușit să citeze și să comenteze un document astfel încât să pară dovada irefutabilă a colaboraționismului lui Adrian Marino. Reprodus onest, el demonstrează contrariul. Eliminarea, la citare, a elementelor de context cu rol-cheie în interpretarea documentului și insinuarea fără temeii a zelului colaboraționist sunt modalități de manipulare a cititorului.

Dedicațiile identificate cu probe ale colaboraționismului

Prezentarea făcută de Iulia Vladimirov documentului Inspectoratului Județean Cluj din 19 aprilie 1974 reprezintă doar ultima contribuție la promovarea ideii unui Adrian Marino colaboraționist al regimului comunist. Istoria acestei manipulări de imagine începuse de mulți ani.

Ființă uneori dificilă în plan privat, un mizantrop, cum o declară el însuși, „savant pe de o parte, polemist de cealaltă”, cum spune Ion Bogdan Lefter*, cărturarul își crease antipatii. O fi fost și pasiunea ideilor care „îl făcea să se bată pentru ele până în pânzele albe și cu toate riscurile”**. Stilul sau opțiunile sale vor marca în special exilul, unde existau multe fracturi „naturale” – umane, ideologice –, la care se adăugau toxinele Securității. Pentru ce avea să urmeze, probabil a contat și faptul că Marino nu fusese agreat de influența Monica Lovinescu. Jurnalele scriitoarei apărute la Editura Humanitas, începând cu anul 2002, rescrise în vederea publicării, semnaleză suspiciunile față de cărturar. Relevantă este notița din 2 ianuarie 1987: „Telefon Cioran. Îmi amintește că el e cel care ne-a pus în gardă pe noi și pe Mircea împotriva lui Marino. Unui editor sau director de revistă francez care voia

* Ion Bogdan Lefter, „«Dualitatea» unei personalități extraordinare”, *Mozaicul*, nr. 4, aprilie 2010.

** Ion Bogdan Lefter, *Adrian Marino...*, p. 13.

scrieri românești ale lui Fondane, Ambasada română de la Paris i-a spus să se adreseze direct lui... Marino”*

Scenariu suspect. Punerea în contact a unui editor francez cu o persoană privată română, de către o reprezentanță a României în străinătate, contravenea tuturor procedurilor. Recomandarea, dacă a existat, făcea parte din tacticile de intoxicare, sarcină permanentă a ofițerilor din Externe**. Putem înțelege ca Emil Cioran să nu fi perceput capcana. Mai greu de înțeles cum prelua Monica Lovinescu necritic zvonurile. După 1990, astfel de detalii vor începe să conteze în comportamentul apropiatilor dnei Lovinescu din București.

Cu adevărat determinantă pentru direcția în care vor evolua lucrurile este însă publicarea de către Marino în anul 1992 în revista 22, încă de mare impact atunci, a eseului „Cazul Constantin Noica”. Concluziile textului nu erau atât originale – avea precursori de anvergura cercetătorilor Katherine Verdery și Timothy Garton Ash –, cât detaliate și sistematice***. Marino a făcut inventarul punctelor de contact, convergenței și „colaborării” dintre Constantin Noica și regimul ceaușist, dar strict în planuri implicite: orientarea naționalistă a scrierilor lui Noica ducând la inaptitudine pentru democrație și reflexe antioccidentale; colaborări cu exilul ce puteau cauționa regimul; neadecvarea la realitate, până la o „disponibilitate totală, dublată de un amoralism ingenuu”; lansarea paradoxurilor șocante în epocă, gen „bunătatea timpului nostru”, „gustul cel mai bun al fericirii” (cu referire la comunism) etc. Noica ar fi

* Monica Lovinescu, *Jurnal. 1985-1988*, Humanitas, București, 2003, p. 184.

** În volumul *Insectele tovarășului Hitler*, publicat în străinătate în anul 1982, Ion Caraion susținuse că Adrian Marino participase la o ședință a Uniunii Scriitorilor trimis de Securitate. Știind rolul lui Caraion, denigrarea cărturarului de către Departamentul de Informații Externe oferă, mai degrabă, o probă a ostilității DIE în ce-l privește (Adrian Marino, *Viața...*, p. 249).

*** Vezi importanta lucrare a lui Katherine Verdery, *National Ideology under Socialism. Identity and Cultural Politics in Ceaușescu's Romania*, University of California Press, Berkeley, 1991. În ce-l privește pe Marino, el răspundea în eseuul său la două întrebări având și o miză personală: „cum s-a salvat cultura română în ultimele decenii?”; „ce «preț» a trebuit să plătească dictaturii?” („Cazul Constantin Noica” a fost reluat în *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română*, Polirom, Iași, 1996; citatul apare la p. 78).

devenit „un aliat obiectiv al regimului” în urma descurajării de către filozof a rezistenței politice.

Marino îl privește însă pe Noica cu empatie. Îl numește „victima culturală cea mai notorie și mai tipică a regimului ceaușist”. A satisfăcut, spune Marino, nevoia de absolut și de mare cultură a multor tineri. Cuvintele referitoare la discipoli sunt aproape în totalitate elogioase. Când invocă, cu prudență de altfel, „colaborarea” lui Constantin Noica cu regimul, Marino nu declară și nu implică, nici sub forma celei mai imponderabile sugestii, colaborarea lui Noica cu Securitatea sau atitudini interesate. Analiza „cazului Noica” propusă de cărturar se desfășoară într-un cadru în totalitate intelectual și ideologic.

Opiniile lui Adrian Marino despre filozof ar fi rămas o referință pentru cercetători dacă Constantin Noica nu ar fi devenit un capital simbolic instrumentalizat, instanța legitimatoră pentru comunitatea intelectualilor ce-și extrăgeau notorietatea din narațiunea Școlii de la Păltiniș. Prietenii lui Noica vor sancționa publicarea eseului, perceput de ei ca un act de *lèse majesté*, mai întâi prin critici. Vor urma și răzbunările mai puțin intelectuale. Când, în 1996, Adunarea generală a Grupului pentru Dialog Social îi acordase lui Adrian Marino statutul de membru și-l invitase la București să participe la întrunirea anuală a decernării premiilor, Gabriel Liiceanu, sosit intempestiv la eveniment, i-a cerut să părăsească sala*.

Denigrarea lui Adrian Marino într-o formă care implica larg comunitatea intelectuală are ca referință anul 2004, când ASPRO a acordat Marele Premiu lui Andrei Pleșu (pentru volumul *Despre îngeri*) și lui Gelu Ionescu (*Copacul din câmpie*). Juriul, format din cinci membri, îl avea ca președinte pe Adrian Marino. Din Cluj, cărturarul a trimis un comentariu, publicat alături de lista

* E derutant entuziasmul cu care Monica Lovinescu notează „lămurirea” oferită de Liiceanu imediat după evenimente: „Lung telefon cu Gabriel. [...] De data asta, a dat de Marino instalat ca un rege la Grupul pentru Dialog Social. A întrebat cu ce drept e acolo? I s-a răspuns că a fost numit «membru». De către cine? Când? S-a votat? Iar dacă o majoritate s-a pronunțat pentru el, atunci Gabriel se supune majorității, dar se retrage neputând sta în același grup cu cineva ca Marino”. Cele întâmplute probau aroganță față de cărturar și dispreț față de voința GDS, ce îi acordase lui Marino statutul de membru al Grupului la 1 decembrie 1995 (asupra acestui episod vom reveni).

premiatilor, în care, după câteva aprecieri, puncta asumarea de către Andrei Pleșu a unei poziții teologale și mistice, în locul uneia raționaliste ori criticiste, precum și reminiscențe ale „Școlii Noica”^{*}.

Confruntat cu această poziționare critică, în firescul comentariului intelectual, Andrei Pleșu a renunțat la Marele Premiu, calificând scrisoarea lui Marino drept un „acces de proastă creștere”, expresia unui mod de a fi „rudimentar, provincial”^{**}. Insulta luase locul argumentelor. Dar ce a urmat a schimbat însăși natura confruntării din jurul premiului ASPRO.

Textul critic dar ceremonios prin care Adrian Marino lua distanță față de premiat a fost acoperit de Gabriel Liiceanu cu un râu de invective: „ființă care se agită spasmodic, frustrat, impotent cultural, gata să scuipe peste gard și să țipe în gura mare, megaloman nevrotic și libidinos, dezabuzat autor, ipochimen care lătra la Noica, ba chiar îl mușca”^{***}. Agresiunea adjectivelor nu era totuși cheia principală a acelei intervenții. ^{****} Li s-a adăugat o tactică ce avea să devină în timp armă în confruntarea intelectuală: inventarea colaboraționismului unor personalități anticomuniste. Articolul lui Gabriel Liiceanu îl acuza pe Marino de trei fapte: o scrisoare „umilă” adresată lui Noica și două dedicații „compromițătoare” pentru Dumitru Popescu, în acei ani secretar al Comitetului Central al PCR ^{*****}.

* „Premiile Asociației Scriitorilor Profesioniști din România – ASPRO pentru anul editorial 2003”, *Observator cultural*, nr. 223, iunie 2004. Volumul *Despre îngeri* recuperează notele unui curs de „Angelologie” susținut de Andrei Pleșu la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București.

** Replica lui Andrei Pleșu din *Observator cultural* nr. 226, 22-28 iunie 2004.

*** Gabriel Liiceanu, „Singura răfuială care contează”, *Dilema veche* nr. 24, 25 iunie – 1 iulie 2004.

**** Atitudinea va fi asistată și disimulat extinsă de H.-R. Patapievi: „Aberația acestei gândiri vine nu din prostia biologică a celor care o promovează (deși nici această ipoteză nu trebuie ignorată), ci din falsitatea punctului ideologic în care s-au situat” (H.-R. Patapievi, *Dilema veche*, nr. 25, 2004).

***** „Neșansa dlui Marino este că, la capătul unei conferințe pe care am ținut-o undeva în țară, un domn care asistasese de la distanță la indignatele sale ieșiri antinoiciene din ultimii ani și la felul în care își alcătua portretul de demnitate persecutată, îmi pune în mână două xerocopii olografe, una conținând o scurtă felicitare și

Pe baza corespondenței aflate în fondul Adrian Marino, Simona-Maria Pop a propus, în anul 2010, o convingătoare deconstrucție a alegațiilor privind „umila” scrisoare. Iată comentariul concluziv al cercetătoarei: „colajele pe care Liiceanu le folosește în articol [...] dau naștere unei mari suspiciuni: aparțin ele aceleiași scrisori datate 16 martie 1980 sau sunt adunate din mai multe scrisori de-ale lui Marino și răstălmăcite pentru a susține teoria vehiculată de Liiceanu în articolul incriminatoriu?”*.

Dedicațiile nu arătau vreo urmă de lingușire. Să te adresezi lui Dumitru Popescu scriind „odiosul Vasile Nicolescu, satrapul presei literare române”, se află la antipodul servilismului. Se aliniau unei observații mai vechi a cărturarului: anumite reușite culturale au fost posibile doar prin conivența unor oameni ai regimului**. Marino mulțumise pentru reușita *Hermeneuticii...* Nu era o excepție***.

cealaltă – dedicația de pe pagina de gardă a volumului hermeneutic amintit, ambele adresate tovarășului Dumitru Popescu”, (Gabriel Liiceanu, „Mușcând silueta unui mort”, *Dilema veche*, nr. 24, 2004). Iată dedicațiile: „Felicități pentru realegerea în «importanta funcție» și urările cele mai bune pentru 1975”, și „Tov. Dumitru Popescu, cu multe mulțumiri și recunoștința pentru sprijinul decisiv acordat acestei cărți – o «premieră absolută» –, cu rugămintea de a o apăra în continuare de loviturile joase, murdare, ale odiosului Vasile Nicolescu, satrapul presei literare române, pe care o instiga de pe acum împotriva acestei realizări culturale românești./ Omagiul lui Adrian Marino”.

* Cercetarea biografiei acoperă ansamblul relațiilor dintre Adrian Marino și Constantin Noica prin analiza exhaustivă a corespondenței aflată în Fondul Marino 371, Biblioteca Central-Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca (Simona-Maria Pop, *Adrian Marino. Vârstele devenirii*, Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2010, p. 287).

** Ion Bogdan Lefter califică dedicațiile drept „adresări protocolare” (Ion Bogdan Lefter, „Dilema veche, Evenimentul Zilei, Ziua”, *Observator cultural* nr. 230, iulie 2004). Referindu-se la „condițiile rocambolești” ale apariției *Cahiers roumains d'études littéraires*, Marino afirmă că operația nu ar fi fost posibilă fără „colaborarea” (ghilimelele lui Adrian Marino) cel puțin tacită a lui Mihnea Gheorghiu, Romul Munteanu, Vasile Nicolescu și Olga Zaicic (Adrian Marino, „Cazul Constantin Noica...”, p. 81).

*** Dintre multe exemple, vezi cea documentată de Clara Mareș: Ion D. Sîrbu intenționa să înființeze revista *Sinteze* (sau *Europolis*), își alesese colaboratorii (Nicolae Balotă, Cotruș, Adrian Marino, Nokai), dar solicită și participarea lui Dumitru Ghișe (care a urcat în carieră

Înfruntând literele și contextul, Gabriel Liiceanu flutura imaginea unui Marino ce se „gudura” pentru a obține „spațiul de manevră european”: călătoriile prin Occident din anii ’70-’80. Ar fi fost imposibil de crezut că „avea parte de asemenea delicatese în virtutea spontanei admirații pe care performanțele sale culturale o stârneau în sufletul organelor de partid și de stat”^{*}.

Articolul lui Gabriel Liiceanu fusese menit să facă dreptate lui Constantin Noica și lui Andrei Pleșu. Și totuși prietenii lui Liiceanu lăsaseră în urmă scrisori și dedicații care, prin comparație cu rândurile reproșate lui Marino, ultragiază sentimentul de decență al unui om onest. Noica îi frecventase sistematic pe nomenclaturiști și devenise ambasadorul acordării premiului Nobel lui Nicolae Ceaușescu. În 2001, fuseseră mediatizate larg memoriile pe care Pleșu le adresase secretarului general al partidului^{**}.

Atacul împotriva lui Marino din anul 2004 va marca instrumentalizarea acuzei de colaborare cu Securitatea în confruntările cu miză simbolică între intelectuali. Arma colaboraționismului în reglarea conturilor personale mai fusese folosită în perioada postcomunistă, dar ea vizase competiții în mici enclave identitare (precum foștii deținuți politici, scriitorii^{***}), sau era o tehnică de intoxicare folosită de serviciile de informații în scopuri politice clare. Odată cu înființarea CNSAS în anul 2000, apăruseră alte furtuni publicistice privind colaboraționismul. Dar pentru utilizarea acuzelor de colaboraționism în scop de vendetă și de distribuire de poziții pe piața intelectuală, intervenția lui Gabriel Liiceanu rămâne o referință.

până la vicepreședinția Consiliului Culturii și Educației Socialiste) pentru a da o șansă apariției (Clara Mareș, „Pânza de păianjen. Ion D. Sîrbu în plasa Securității”, în Anuarul Institutului Investigare a Crimelor Comunismului în România, *Intelectualii și regimul comunist: Istoriile unei relații*, vol. IV, 2009, Polirom, Iași, pp. 271-272). Apelurile adresate unor oficiali comuniști deveniseră la Noica o politică, și nu doar pentru acte culturale. Conform notei „Dinu” a UM 0639 din 19 ianuarie 1976, angajarea lui Constantin Noica s-a făcut cu ajutorul lui Aurelian Bondrea (Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 9, f. 39).

* Gabriel Liiceanu, „Singura răfuială...”.

** Gabriel Andreescu, „Dedicațiile lui Marino față în față cu scrisorile lui Pleșu. Asimetria standardelor”, *Timpul*, nr. 7-8, 2004.

*** Paginile „scurse” din arhivele fostei Securități către presă au fost utilizate pentru „lovituri sub centură”, „picanterii” sau „maliții” la adresa adversarilor din zona culturală (Ion Bogdan Lefter, „Literatura supravegheată (I)”, *Observator cultural*, nr. 68, iunie 2001).

Instrumentalizarea temei colaboraționismului va reveni în forță în viața publică în anul 2006, când serviciile de informații au transmis CNSAS partea substanțială a arhivei deținute de ele, în urma unei decizii a președintelui Traian Băsescu. Astfel de materiale vor fi utilizate împotriva lui Marino în 2010.

Criza ce a urmat publicării memoriilor lui Adrian Marino

Adrian Marino a murit la 17 martie 2005. Conform dorinței cărturarului, Editura Polirom i-a publicat memoriile cinci ani mai târziu. *Viața unui om singur* s-a bucurat de strategii de promovare, dar pentru notorietate au contat mai puțin dexteritatea comercială și ethosul unei conștiințe de excepție, cât conținutul acid al textului. Filozofia de viață a autorului se prelungea într-o serie de portrete ale lumii culturale românești deloc favorabile câtorva intelectuali publici. Volumul de memorii, document multiplu, conținea și o poveste de genul „împăratul este gol”, cu referințe la „marele ifose «filosofice» ale lui Gabriel Liiceanu (o întrebare indiscretă: care este, la drept vorbind, opera sa «filosofică» propriu-zisă?)” și la „lideri de opinie... de calitatea unui golânaș, suburban, incult, agresiv și obraznic, gen Mircea Dinescu”*. Era ridiculizat, mai general, impresionismul acelei comunități intelectuale care se legitima prin cultul lui Noica și practica de ceva timp amenințarea și atacul în grup**. Cuvintele aspre ale memoriilor aveau să-i atingă pe mulți, generații mai vechi, sau mai noi: de la Mircea Zăciu, Gheorghe Grigurcu, Octavian Paler sau Ileana Mălăncioiu, la Dan C. Mihăilescu și Cristian Preda. Când a găsit motive, Marino a folosit cuvinte de apreciere. Printre mai tinerii simpatizați, Sorin Antohi, Ștefan Borbély, Ion Bogdan Lefter, Stelian Tănase, Alina Mungiu, Marta Petreu, Ruxandra Cesereanu, Adrian Niculescu.

Unii ofensați au răspuns prin „critici”, motivate ori vehemente***. Sancțiunea cea mai elaborată a fost înscenarea unui „flagrant de

* Adrian Marino, *Viața...*, pp. 457, 358, 453.

** Această tactică își demonstrase strălucit avantajele la apariția *Omului recent* – vezi intervențiile din 2001 în revista *22, Dilema*, suplimentul „Litere, arte, idei” al ziarului *Cotidianul* ș.a.

*** O excepție notabilă prin eleganța reacției este Cristian Preda. A oferit pe blogul său o explicație pentru reproșurile ce-i fuseseră aduse de

colaborare”, care poate fi documentată până la detaliu. Foaia de consultare a dosarului SIE al lui Adrian Marino dezvăluie mai întâi verificările Germeinei Nagăț, șefa Direcției de Investigații din cadrul CNSAS, și căutările, în ziua următoare, ale lui Mircea Dinescu. E de presupus că poetul cu rang de secretar de stat solicitase o primă investigare, pentru pregătirea terenului. Încălcând clar obligațiile ce-i reveneau ca membru al Colegiului CNSAS, Mircea Dinescu a lansat acuzații publice la adresa cărturarului: „Marino era în SIE, în diaspora. Minte și mort. Există la CNSAS documente care dovedesc faptul că Adrian Marino a fost informator în Direcția a III-a”; „În vreme ce eu eram arestat la domiciliu, el se întâlnea cu băieții în Cișmigiu și dădea informații. Îi plăcea Cișmigiu, criticul nostru era foarte «romantic»”^{*}. Tot în *Evenimentul Zilei*, care va alimenta campania de maculare a lui Adrian Marino săptămâni la rând, Nicolae Manolescu a dezvoltat ideea „propunând” argumente: „Dinescu are dreptate, deși este mult prea slobod la gură”; „Legătura lui Marino cu Securitatea s-ar fi putut dezvolta în perioada în care Marino a fost plecat în străinătate. Între 1971 și 1972, Marino a făcut o specializare în Elveția, supervizat de marele comparatist, profesorul René Étiemble”^{**}. Andrei Pleșu avea să coloreze la rândul lui atacul: „O picătură de otravă în plus în dulcele borș autohton era necesară”^{***}.

A urmat consultarea dosarului SIE de către Mirela Corlățan, angajata cotidianului unde colaborau câțiva dintre intelectualii publici invocați critic de Marino: Mircea Dinescu, Vladimir Tismăneanu, H.-R. Patapievi, Mircea Mihăieș ș.a. Ziarista va deveni rapid vârful de lance al noii etape a campaniei de denigrare, începută ceva mai demult și transformată în anul 2010 în operă colectivă. La 30 aprilie, Mirela Corlățan publică articolul de referință, „Marino, turnătorul lui Eliade și Lovinescu”, în care susține: criticul și istoricul literar Adrian Marino a fost un

Marino, și-a exprimat mâhnirea, dar și-a refuzat orice aciditate (<http://cristianpreda.ro/2010/04/19/marino/>). De altfel, în „cazul Preda” era vorba despre o neînțelegere între statutul ideologului (Marino) și statutul cercetătorului de științe politice (Preda) pentru care ideologia constituie doar subiect de studiu.

* Mircea Dinescu, *Evenimentul Zilei*, 9 februarie 2010.

** Citat din articolul „Dinescu: «Marino minte și mort»”, 9 februarie 2010, [evz.ro](http://www.evz.ro) – <http://www.evz.ro/detalii/stiri/dinescu-marino-minte-si-mort-885870.html>.

*** *Idem*.

informator prodigios al Securității și al Direcției de Informații Externe, sub numele de cod „Brătescu” și „Bratosin”^{*}. Jurnalista începe textul cu o scenă de roman polițist: „12 ianuarie 1981, Rue de Sévigné, Paris. În fața Bibliotecii istorice a orașului, la doi pași de Muzeul Carnavalet, un bărbat pe la 60 de ani își înfundă un ziar în buzunarul hainei. Se uită precaut în jur și, ca din întâmplare, este salutat de cineva. Un dialog pare să se închege rapid, după care cei doi se depărtează agale”.

Nu este o secvență de film, anticipează autoarea comentariul: „Ci planificarea în detaliu a unei întâlniri conspirative a informatorului Adrian Marino cu ofițerul de legătură din Paris al Direcției de Informații Externe”.

În realitate, descrierea e un bluf. Nu am găsit astfel de pasaje de roman în documentele Securității. Care sunt probele? Câteva rânduri din rapoartele unor ofițeri de Securitate. Am arătat deja ce adaugă relevant documentul Securității cu privire la întâlnirea din Rue de Sévigné. Mirela Corlățan nu face un efort de contextualizare, iar citatele arată oricum stinghere față de ceea ce adaugă, de la ea însăși, pentru a le susține conținutul.

Pe 1 mai, ziarista revine cu un articol gândit să solidarizeze alți intelectuali publici în „deconspirarea” lui Marino^{**}. Pune în litere îngroșate o afirmație interpretabilă a lui Dinu Zamfirescu, „Avea [Marino] multe rezerve în discuții”, și îi dă o interpretare abuzivă față de intențiile fostului exilat. Pune în litere îngroșate și replica pe care i-o smulsese lui Mircea Carp: „[Marino] a dăunat grav exilului”. Fostul redactor de la Europa Liberă fusese sunat de ziaristă la telefon, aceasta îi citise pasajele preferate de ea din dosarul SIE, îl presase să-și exprime opinia, iar Carp se supusese. La puțin timp, Carp avea să-și ceară iertare public vechiului său prieten, denunțând manipularea căreia-i căzuse victimă^{***}.

Articolele semnate de Mirela Corlățan în *Evenimentul Zilei* ocolesc sistematic tocmai elementele care probau buna-credință³³. Performanța de a-i face lui Marino un portret de colaborator abject se sprijină pe o tehnică a mistificării ușor de identificat.

* Mirela Corlățan, „Marino, turnătorul lui Eliade și Lovinescu”, *Evenimentul Zilei*, 30 aprilie 2010.

** Mirela Corlățan, „Marino i-a bulversat pe toți”, *Evenimentul Zilei*, 1 mai 2010.

*** Ovidiu Șimonca, „Mircea Carp îi cere iertare lui Adrian Marino”, *Observator cultural*, nr. 531, iulie 2010.

Strategia constă în punerea pe spatele lui Marino a ceea ce susțin ofițerii. Aceștia se referă la reticențele lui Mircea Eliade, iar Mirela Corlățan notează: „Munca de influențare depusă de Marino nu a avut însă efectul scontat”, deși, în documente, nu apare nimic care să arate că Marino a încercat să-l facă pe savant să vină în țară. Notele ofițerilor sunt pline de comentarii amenințătoare la adresa redactorilor Europei Libere. Ca și concluzie, ziarista oferă cititorilor speculația sa: „O vreme, se pare, a oferit fără remușcări informații despre Noël Bernard, Emil și Vlad Georgescu, după desele sale vizite la München”.

O altă tehnică de maculare folosită de Corlățan s-a bazat pe reproducerea susținerilor Securității ca și cum acestea ar fi credibile. Insistă asupra aprecierilor: „A fost utilizat de noi în bune condițiuni [...]. A obținut rezultate bune și foarte bune pe linie informativă și în munca de influență, manifestând sinceritate, seriozitate și corectitudine în toate acțiunile ce le-am întreprins împreună”. Or, formulările dintre ghilimele fac parte din limbajul standard al rapoartelor de evaluare a activității. Reprezentau nota bună pe care agenții și-o dădeau lor înșiși.

De efect a fost diabolizarea cărturarului prin referirea la planurile Securității într-o manieră care dădea impresia însușirii lor de către scriitor: „Critical Adrian Marino a fost instigat de DIE să învrăjbească exilul parizian, mizând pe antipatia sa față de Monica Lovinescu”. Sau: „Unul dintre intelectualii pe care «Bratosin» trebuia să-i aibă în vedere pentru ostilizarea față de «grupul Lovinescu» era dramaturgul Virgil Tănase”*. În dosare nu se găsește nicio probă că Marino ar fi făcut demersurile pe care le planificau ofițerii.

La publicarea articolelor din *Evenimentul Zilei* apar și primele revolte față de tratamentul aplicat lui Marino. Liviu Ioan Stoiciu deplânge pe blogul său: „Triste vremuri am trăit și mai trăim [...]. Trebuie să observ că scoaterea dosarului lui Adrian Marino, la nici două luni de la publicarea cărții lui de memorii (în care e spurcată elita scriitoricească de dinainte și de după Revoluție, după gusturile și opțiunile lui politice) are legătură cu sistemul ticăloșit, care reacționează irepresibil împotriva criticilor lui”**.

* Citatele anterioare din articolele publicate de Mirela Corlățan în *Evenimentul Zilei* din 30 aprilie și 1 mai.

** Liviu Ioan Stoiciu, „O nouă poliță plătită între scriitori? Un alt reper moral distrus: Adrian Marino”, <http://www.liviuioanstoiciu.ro/2010/05/o-noua-polita-platita-intre-scriitori-un-alt-reper-moral-distrus-adrian-marino/>.

Sub titlul „Vom scrie altfel despre Adrian Marino?”, *Observatorul cultural* publică în aceeași săptămână un grupaj adresându-se unor intelectuali apropiați săptămânalului. Replicile lui Liviu Antonesei, Șerban Axinte, Paul Cernat, Daniel Cristea-Enache, Adina Dințoiu, Cezar Gheorghe, Marius Ghilezan, Bedros Horasangian, Antonio Patraș, Ovidiu Pecican, Bogdan-Alexandru Stănescu, Ovidiu Șimonca și Ciprian Șiulea condamnă înscenarea. Tot în primele zile ale lunii mai 2010, *Cotidianul* publică primele articole bazate pe studierea exhaustivă a dosarelor din Arhiva CNSAS deschise pe numele lui Adrian Marino: serialul în care am analizat manipularea documentelor Securității de către Mirela Corlățan. Liviu Antonesei va implica lunarul *Timpul* în apărarea cărturarului. La apariția „cazului Breban”, revista *Contemporanul* va prezenta campania împotriva lui Adrian Marino drept tipar al folosirii abuzive a arhivelor Securității.

Tema „colaboraționismului” lui Adrian Marino crease solidarități pro și contra în comunitatea intelectualilor publici. Mirela Corlățan va recidiva în *Evenimentul Zilei*, acuzând și apărându-se. Intervențiile ei vor oferi muniție celor aflați în așteptare, deși investigației inițiale ziarista nu i-a adăugat nimic. E de remarcat titlul articolului din 6 mai 2010, „A doua moarte a lui Adrian Marino”. Satisfacția secretă pe care o sugerează textul, a participării la un omor simbolic, colectiv, al cărturarului, poate fi regăsită și în alte intervenții ale denigratorilor.

Acuzarea relațiilor dintre Adrian Marino și Securitate va continua neintimidată de analiza pe documente. Fără ca vreunul dintre ei să deschidă dosarele de arhivă – după cum o arată foaia de consultare a materialelor –, un grup de oameni de cultură s-au întrecut să îngroașe liniile aspre ale portretului acuzării. În *Evenimentul Zilei* din 5 mai, Vladimir Tismăneanu și-a depășit colegii în imprecății: „Destinul postum al lui Adrian Marino este unul întunecat, schizoid, contorsionat și trist. Din superbia cărturarului sofisticat, liber de năravuri balcanice [...] nu știm ce și cât va rezista”; „a fost delator. A acceptat misiunile Securității ca trimis al acesteia”.

În *Academia Cațavencu*, Ioan T. Morar anunța dovezi clare care „demonstrează activitatea febrilă de colaborator al Securității”; „[Marino] a îndeplinit misiuni pentru Securitate, s-a infiltrat în exilul românesc și a dat note despre diverse personalități”^{*}.

* Articol reluat la 4 mai 2010 pe voxpublica.ro: Ioan T. Morar, „Adrian Marino nu a fost turnător”.

Dan C. Mihăilescu a văzut în Marino un adversar în ale profesiei. Calificativele folosite la adresa memoriilor sunt la cota extremă: „Nu cred că exagerez flagrant dacă spun că *Viața unui om singur* mi se pare cea mai *lamentabilă* – adică *de compătimit* – confesiune din memorialistica literaților noștri”*. Acuzarea lui Marino de colaboraționism i-a oferit criticului ocazia răfuiei supreme. A ridicat rândurile scrise de ofițerii de Securitate, pescuite de ziarista *Evenimentului Zilei*, la nivelul unor „cercetări făcute la CNSAS de Mirela Corlățan”. Acestea ar fi fost dovezi de netăgăduit „în ce privește colaborarea autorului *Dicționarului de idei literare* cu încopitatele servicii duhnind a pucioasă”**. Astfel, Dan C. Mihăilescu părăsea și el terenul culturii și exigențele profesiei luându-și dreptul de a face declarații despre conținutul unor dosare pe care nu le-a consultat, deși îi stăteau la dispoziție, dacă dorea să se exprime în privința lor.

Logica cooperării în campania punitivă lansată în 2010 devine și mai transparentă prin implicarea unor persoane care nu aveau nimic personal de reproșat cărturarului. Pentru ei, atitudinea față de „cazul Marino” reprezenta un test de fidelitate față de „grup”. Mihail Neamțu confirmă afilierea: „Tulburarea produsă de cazul Adrian Marino pleacă de la absența oricărei șovăieli din asprele judecăți rostite de profesorul clujean la adresa contemporanilor săi. Nu duplicitatea în sine șochează – ea a fost constatată în situația atâtor oameni de notorietate. Nu surprinde nici măcar reflexul negaționist – refuzul explicit de a admite păcatul delațiunii, probat de atâtea documente. Răscolitor, cu adevărat, este cultul minciunii în absența regretelor”***.

După trecerea testului de fidelitate, se înșiruie calificativele diabolizante. Neamțu, în acel moment director științific al IICCMER, enumeră reflexul negaționist, păcatul delațiunii, cultul minciunii, fără să fi văzut un singur dosar deschis pe numele cărturarului.

Semnificativă este asocierea lui Andrei Oișteanu la echipa de vânătoare, nu doar pentru că domnia sa se bucurase de saluturi

* Dan C. Mihăilescu, „Un atlet al negației”, *România literară*, nr. 13, 16-22 aprilie 2010.

** Dan C. Mihăilescu, „Marino, Cioran și Securitatea”, *România literară*, nr. 17, 14-20 mai 2010.

*** Mihail Neamțu, „Despre duplicitate, minciună și împietrirea inimii: câteva considerații”, HotNews.ro, 5 mai 2010, <http://www.hotnews.ro/stiri-opinii-7216996-despre-duplicitate-minciuna-impietrirea-inimii-cateva-consideratii.htm>.

cordiale din partea cărturarului, dar și pentru felul elaborat în care a înțeles să-și servească colegii. Într-un articol din luna august 2010*, Oișteanu invocă varianta lui Adrian Marino privind conflictul cu Gabriel Liiceanu din decembrie 1995, publicată în volumul de memorii, pentru a susține că Marino nu spune tot adevărul. Iată povestea lui Andrei Oișteanu despre acest eveniment. La sfârșitul anului 1995, membrii Grupului au ales personalitatea căreia să i se acorde premiul GDS pe anul în curs**. Fuseseră propuși Adrian Marino și Ilie Ilașcu, majoritatea alegându-l în final pe moldoveanul condamnat la moarte de guvernul de la Tiraspol***. Mai mulți colegi au cerut *atunci*, spune autorul articolului, ca personalitățile care primesc Premiul GDS să devină automat membri ai organizației. În urma acestei propuneri, cineva din secretariatul Grupului a făcut greșeala să-i trimită lui Adrian Marino o adresă oficială prin care era invitat la Adunarea generală a GDS. Dar a apărut Liiceanu. „Eram jenați”, susține dl Oișteanu, „pentru că nu știam cum să rezolvăm o dilemă procedurală”. Aceasta ar fi fost natura disputei de atunci, întărește domnia sa, și nu una ideologică, cum susținea Adrian Marino.

Prezentarea anterioară, menită să pună la punct un episod regretabil pentru unii membri ai GDS, falsifica lucrurile. Adrian Marino fusese invitat la Adunarea generală a GDS întrucât era membru GDS. Fusese ales la 1 decembrie 1995, alături de Mircea Martin. Pentru tranșarea adevărului, nu e de făcut alegerea între aduceri aminte mai bune sau mai proaste. Este suficientă citirea revistei 22, numărul din 4-9 ianuarie 1996, unde sunt trecuți în revistă membrii fondatori, cei cooptați la 1 ianuarie, la 1 octombrie 1990, la 1 decembrie 1994 și la 1 decembrie 1995. Pe listele membrilor apare Marino, în schimb Oișteanu lipsește. Dar și dacă nu ar fi fost membru GDS, Adrian Marino putea fi prezent ca invitat. Să chemi o personalitate de calibrul lui Marino, atunci în vârstă de 74 de ani, tocmai de la Cluj, pentru a participa la Adunare, și să-i ceri să plece, sfidează bunul-simț. Faptul că nu era de luptat cu vreo piedică procedurală se confirmă simplu din

* Andrei Oișteanu, „Despre Adrian Marino. Câteva amintiri personale”, 22, 3 august 2010. Cele câteva cuvinte ce-l privesc din *Viața unui om singur* sunt apreciative.

** Evenimentele de atunci au fost resimțite ca un moment de criză în GDS; într-o asemenea măsură încât revista 22 a dezvăluit atât autorii propunerilor la premiere, cât și voturile, ceea ce „nu se face”.

*** Eliberat, acesta va deveni membru al Partidului România Mare.

chiar textul care o invocă: Andrei Oișteanu nu era membru al GDS, și totuși participa la ședință.

Ne oprim aici cu astfel de exemple. Agresarea simbolică a lui Adrian Marino după apariția memoriilor sale în 2010 a avut ca punct de plecare scandalul declanșat de un membru al Colegiului CNSAS. După ce acesta a pus în joc autoritatea sa instituțională, a urmat prezentarea mistificatoare a dosarelor de arhivă din serialul ziaristei Mirela Corlățan, hrană denigratoare pentru grupul relativ substanțial al adversarilor lui Marino. Acuzarea cărturarului de colaboraționism a urmat tactica unei lovituri de grație*.

Vânarea lui Adrian Marino. Responsabilitățile

În biografia sa, Adrian Marino face undeva o mărturisire cu putere de premoniție:

O declar pe față: nu mă tem nici de „dosare”, nici de Securitate, nici de SRI, nici de un alt serviciu asemănător din lume. Dar de ura, invidia și veninul scriitorului român adversar am început, într-adevăr, să mă tem. Fiindcă este capabil oricând de reacții iraționale, imprezibile și mai ales, lipsite de scrupule. Megalomania, egocentrismul și orgoliul rănit al scriitorului [sunt] capabile de adevărate ravagii.**

Evoluția lucrurilor parcă a fost menită să dovedească, până la cea mai mică nuanță, adevărul spuselor citate mai sus. În ansamblul fenomenului de manipulare a documentelor Securității pentru controlul spațiului simbolic, „cazul Marino” are un caracter exemplar: spre deosebire de aproape toate situațiile comparabile,

* Un protest din luna iulie 2010 pare să fi avut, în ciuda numărului și relevanței semnatarilor, un impact limitat. Cităm: „Considerăm transformarea acestui demn om de cultură, liberal și anticomunist, într-un slujitor al regimului drept un act monstruos și inacceptabil. Adrian Marino a suferit 8 ani în închisorile staliniste și alți 7 ani de domiciliu obligatoriu, având până la căderea regimului comunist statutul unei persoane marginalizate. Respingem această campanie susținută de defăimare nedreaptă a lui Adrian Marino și protestăm împotriva distorsionării realității și a biografiei lui prin metode polițienești care seamănă cu cele utilizate de către Securitate” (textul complet în Simona-Maria Pop, *Adrian Marino. Obsesia trecutului*, Editura Gens Latina, Alba Iulia, 2010, pp. 19-20).

** Adrian Marino, *Viața unui om singur*, p. 279.

se pot reconstitui, până la amănunt, motivațiile acuzelor joase de colaboraționism – conjunctural în 2004, sistematic și extrem după anul 2010.

Cărturarul nu și-a menajat contemporanii. În privința unora a greșit probabil, dar mizantropia lui nu a învins corectitudinea care onorează statutul de intelectual. Și-a lăudat adversarii când a găsit motive, s-a grăbit să pună în valoare impulsurile, gesturile, gândurile merituoase ale altor oameni ai cetății. În oglindă, ostilitatea la adresa lui a căpătat proporții devastatoare. I s-a construit portretul unui „turnător” întunecat și schizoid. *Viața unui om singur*, un document al intensității umane și ideatice, avea să fie numită, cum am menționat deja, cea mai lamentabilă confesiune din memorialistica literaților români. Pentru *Dilema veche*, „ultimul nostru enciclopedist” excela în „talentul de a da... cu «mucii în fasole»”. Revista tutelată de Andrei Pleșu, care nu acordase un gând la moartea lui Adrian Marino, recupera în 2010 scriind: „Uimește instabilitatea sa organică. Capacitatea de a impresiona într-un paragraf și de a fi mizerabil în următorul”; „Cum poate independentul disperat Marino să pună o întrebare atât de milițienească?”. Sau: „o flegmă aruncată”; „fudulisme arțăgoase”; „Vai, dragă!!!” etc.*

Cazul Marino a exacerbat tema responsabilităților legate de folosirea documentelor Securității în reglarea răfuielilor personale. Mircea Dinescu, atunci secretar de stat la CNSAS, și-a folosit poziția pentru a declanșa investigația de arhivă și a folosit abuziv informațiile, deși legea specifică este de-a dreptul amenințătoare (furnizarea de informații din dosare cu nerespectarea atribuțiilor de serviciu se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani).

Când Nicolae Manolescu prelua declarațiile făcute de Mircea Dinescu, era deja ambasador al României la UNESCO. Un astfel de statut dă mai multă greutate cuvintelor. De neînțeles în declarațiile lui Manolescu a fost straniul argument al drumurilor făcute de Marino în străinătate. De vreme ce Arhiva CNSAS documentează călătoriile ale dlui Manolescu în lume în perioada 1968-1989, cum poate criticul să asume că drumurile în Occident confirmă legături cu Securitatea?

Vânătoarea cărturarului ridică întrebări asupra profesionalismului acuzatorilor. Pentru Dan C. Mihăilescu, istoric literar, timp

* Cristian Ghinea, „Acest Marino care ne amuză”, *Dilema veche*, nr. 322, 15-21 aprilie 2010.

de 23 de ani cercetător științific la un institut de istorie și teorie literară, secretar de redacție la o revistă cu același profil, precauția privind interpretarea unor documente de arhivă ar fi fost elementară. Și nici măcar precauția nu ridică mirare în ce-l privește, ci lipsa de interes pentru adevărul arhivelor, din momentul în care acuzațiile ziaristei Mirela Corlățan au început a fi contestate.

O gravitate aparte a avut implicarea lui Vladimir Tismăneanu în toată „afacerea Marino”. Aflat în fruntea Consiliului Științific al IICCMER, în consecință, cu rol oficial în abordarea istoriei comunismului, incluzând definirea paradigmei care califică relațiile dintre victime și opresori, Vladimir Tismăneanu avea o obligație profesională de discernământ. Nu există în cazul lui nici măcar scuza lipsei de precauție sau a inflamării de moment de vreme ce a revenit sistematic asupra acuzațiilor inițiale. În interviul luat de TVR 1 pe 27 iunie 2010, dl Tismăneanu întărea susținerile anterioare, repetând calificativele din mai 2010. În luna iulie, domnia sa recidiva îngroșând tușele, în săptămânalul 22*. Explicațiile pe care le-a dat întrebărilor puse pe forumul revistei punctau și mai dramatic tema profesională. Sociologul devenit istoric i s-a cerut să se raporteze la analizele care-l contrazic „cât se poate de «faptic», în limitele omenescului și ale documentației existente”. Iată replica: „Pe linia CNSAS am vorbit cu o persoană specializată în cercetarea dosarelor de informatori. O persoană pe care o prețuiesc pentru onestitate și competență”; „Nu citesc publicația online a lui C. Nistorescu [unde fuseseră documentate dosarele de arhivă pe numele lui Marino]**”.

Tratarea în termeni atât de subiectivi și reductivi a surselor de arhivă era incompatibilă cu poziția sa profesională sau oficială.

Ca spectacolul „cazului Marino” să fie apreciat la anvergura sa autohtonă, e de amintit și faptul că majoritatea asprilor judecători indignați de interacțiunea cărturarului cu Securitatea scriseseră în vremurile apuse texte concesive comunismului. În ce-l privește

* Vladimir Tismăneanu, „Cazul Adrian Marino. Un intelectual erudit, chinuit și agent de influență”, 22, 13 iulie 2010.

** Comentariile cititorului, „Doctorand în SUA”, din 20 iulie 2010: „Stimate Dle Tismăneanu, din moment ce vă exprimați cu atâta hotărâre în ce privește «vinovăția» lui Adrian Marino, sunteți dator – în raport chiar cu standardele de cercetare pe care un simplu «undergraduate» student trebuie să le respecte în SUA – să «audiatur et altera pars»” (*Idem*).

pe Vladimir Tismăneanu, el urmase pașii clasici ai copiilor de privilegiați ai regimului, pe care dosarul „Operațiunea Eterul” îi documentează în câteva cuvinte: „Ca membru PCR a fost antrenat în realizarea diferitelor sarcini, printre care și cea de lector al Comisiei de propagandă a Comitetului municipal al PCR București”; „În 1974, Vladimir Tismăneanu („Cain”) figurează în colectivul de redacție al revistei *Convingeri comuniste*, rubrica *Viața de organizație*”^{*}.

Candidatul de altădată la cariera de propagandist comunist s-a transformat în postura de acuzator al unui fost deținut politic. Chiar dacă Marino ar fi fost informator – și, conform tuturor dovezilor disponibile, nu a fost –, nu Vladimir Tismăneanu avea poziția morală să-l judece.

Paradoxala inversare de roluri

Dezbaterea privind „colaboraționismul” lui Adrian Marino a dus la conștientizarea complicațiilor din cercetarea arhivelor rămase de la instituțiile regimului comunist. Se știa doar în principiu că Securitatea nu investiga persoanele ca să afle adevărul, ci elabora scenarii motivate de propriile ei scopuri sau de nevoia demonstrării a cât de prețioasă este instituția în viața socialismului real. Nu se cunoșteau, înaintea explorării documentelor de către cercetători, cerințele birocratice din interiorul instituției, obligația ofițerilor de „a-și face planul”, amplexarea indolenței, care explică atâtea rânduri cu conținut fictiv. Unul dintre fenomenele care motivează cel mai mult îndoiala față de înscrisurile din dosare era practica ofițerilor de securitate de a da persoanelor investigate identitatea de informatori. În această privință, l-am citat anterior pe Liviu Turcu. „Adevărul” acestui fenomen se dezvăluie concret, neașteptat de des, sub ochii cercetătorilor. În cazul informatorilor fictivi, dosarele de rețea declară an de an corectitudinea și valoarea informației primite de la aceștia. An de an, ofițerii de legătură cer să se aprobe continuarea colaborării, ca în final așa-zii informatori să fie acuzați de neseriozitate, căci realitatea îi obliga pe securiști să facă rapoarte de abandonare.

Toate aceste experiențe hrănesc un principiu general: ce este scris în paginile arhivate nu e de luat ca atare. Documentele

* Arhiva CNSAS, d 21, vol. 9, f. 345v.

reclamă o citire precaută, trebuie raportate la ansamblul dosarelor, iar când este posibil, cer verificarea cu informații de altă natură. Ele impun o hermeneutică. Niciuna dintre aceste precauții metodologice nu apare în investigațiile Mirelei Corlățan. Intenția cu care ziarista a început să caute prin Arhiva CNSAS se recunoaște din plăcerea vizibilă cu care a maculat memoria unei victime a comunismului³⁴. Ce scriu ofițerii de securitate în dosarele lor i s-a părut mai atrăgător și mai credibil decât viața unui om strivit de regim*. Preluarea *ad litteram* a informațiilor plasate de Securitate în operațiile ei de urmărire informativă și infiltrare a reprezentat ceea ce Daniel Barbu a numit o invitație făcută Securității să iasă din statutul ei de realitate a trecutului istoric imediat și să locuiască în chiar prezentul României postcomuniste**.

Campania împotriva lui Adrian Marino a dus la o paradoxală inversare de roluri. Exploatând logica Securității din materialele din arhive pentru a cuceri încă un etaj simbolic, intelectualii publici implicați au răsturnat relația tradițională. Dacă înainte de 1989 Securitatea dirija jocul, în anii 2000 o fac cei care îi utilizează arhivele. Dacă ofițerii de Securitate manipulau dosarele oamenilor, astăzi există intelectuali care manipulează dosarele elaborate de fosta Securitate.

* Iată parte din comentariul lui Michael Shafir la documentarul „cazului Marino” postat de Sorin Adam Matei pe blogul său: „Nu este și acest incident încă o dovadă a victoriei postume a Securității, așa cum afirma Adam Michnik, prietenul (ABANDONAT) al lui Vladimir Tismăneanu? De ce «producția» Securității în cazul de față ar fi luată drept dovadă concludentă, și nu producția aceleiași Securități în alte făcături bazate pe jumătăți de adevăr sau fabricate pentru ochii superiorilor ierarhici? Nu ar trebui să fie acest «incident» încă un apel la formula michnikiană «amnistie da, amnezie nu?»” (Sorin Adam Matei, „Marino prins în păienjenişul securității – Actualizat cu articolele lui Gabriel Andreescu”, 1 mai 2010, <http://www.pagini.com/blog/2010/05/01/marino-prins-in-paienjeni%C8%99ul-securita%C8%9Bii/>).

** Daniel Barbu, „O istorie naturală a comunismului românesc”, în Vasile Ernu, Costi Rogozanu, Ciprian Șiulea, Ovidiu Țichindelean, *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu*, Cartier, Chișinău, p. 84.

Note

1. Nota informativă din 12 septembrie 1962, Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 1, f. 70.
2. Arhiva CNSAS, dosar P 013838, vol. 1, f. 2.
3. Interogatoriul din 5 noiembrie 1949, Arhiva CNSAS, dosar P 013838, vol. 2, f. 215.
4. Arhiva CNSAS, dosar P 013838, vol. 5, f. 60.
5. Arhiva CNSAS, dosar P 013838, vol. 2, f. 215.
6. Interogatoriul din 22 aprilie 1952, Arhiva CNSAS, dosar P 013838 vol. 5, f. 18.
7. Arhiva CNSAS, dosar P 013838 vol. 5, f. 26.
8. Arhiva CNSAS, dosar P 013838 vol. 5, f. 421.
9. Arhiva CNSAS, dosar I 210564, vol. 1, f. 13.
10. Arhiva CNSAS, dosar P 013877, vol. 3, f. 380.
11. Dumitru Radu Popescu (n. 1935), redactor la revista *Steaua* între 1956 și 1969 și apoi redactor-șef al revistei *Tribuna* între 1969 și 1982, din Cluj, avea să urmeze o importantă carieră politică: membru supleant în CC al PCR între 1968 și 1989, deputat în Marea Adunare Națională între 1975 și 1989, președintele Uniunii Scriitorilor între anii 1981 și 1989.
12. Arhiva CNSAS, dosar P 013877, vol. 3, filele 383-384 și 385-386. Laurențiu Fulga (1916-1984), autor de proză fantastică și de piese de teatru, a avut o lungă activitate redacțională înainte și după război la *Gazeta literară*, *Viața militară*, *Viața Românească*, *Cronica*, *Luceafărul* ș.a. Atitudinile lui au fost contradictorii, fapt vizibil în seria materialelor ce-l privesc din volumul lui Dorin Tudoran, *Eu, fiul lor. Dosar de Securitate*, Polirom, Iași, 2010.
13. Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 1, f. 70.
14. „Constatându-se că recrutarea celui în cauză este contraindicată, am renunțat la aceasta și s-a dispus ca organele de miliție care începuseră cercetările în legătură cu părăsirea [domiciliului obligatoriu] de către cel în cauză, să documenteze materialele pentru trimiterea în Justiție” (Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 1, ff. 300-301).
15. Dosar individual nr. 1908 deschis asupra lui Marino Adrian, fost fruntaș PNT, Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 1, f. 381.
16. Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 2, f. 16.
17. Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 1, f. 256.
18. Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 2, ff. 88-89.
19. Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 2, f. 42.
20. Nicolae Manolescu fusese în toamna anului 1968 în R.F. Germania și Franța (Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 2, ff. 26-27).
21. Conform celor spuse de Marino unei surse: „Dragul meu, în viață, una este concepția de viață a individului și alta în viața practică și

de multe ori individul rămâne cu concepția lui de gândire, fie politică, fie filozofică, și se supune cu ascultare legilor respective din viața practică” (Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 2, f. 178).

22. „În intervalul 1969-1983 a fost folosit cu munca informativă, inițial pe linie de informații interne (artă-cultură), iar în intervalul 1976-1978 și 1980 pe linie de informații externe. Legătura cu el s-a încetat [sic!] deoarece: În ultima perioadă s-a constatat însă la el rezerve și chiar nemulțumiri” etc. (Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 3, f. 1).
23. Un exemplu de cum este scris un astfel de raport: „Subsemnatul Dr.Doc. Adrian Marino, domiciliat..., membru al Uniunii și al Fondului literar, membru în Consiliul de conducere al Asociației Scriitorilor Cluj-Napoca, am desfășurat următoarele activități în cadrul călătoriei de studii – în perioada 17 aprilie-17 iulie – în străinătate, cu sprijinul Uniunii Scriitorilor...” etc. (Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 42513, f. 30).
24. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 42513 cu documente din perioada 1976-1987.
25. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 42513, f. 194. Datele proveneau de la criticul Valeriu Rîpeanu, atunci directorul Editurii Mihai Eminescu, despre care aflăm că făcea analize de acest tip pentru Securitate. Criticul observase similitudinea dintre comentariile lui Mircea Carp și ideile cronicii radiofonice a lui Marino la adresa lui Vasile Nicolescu, directorul Direcției literaturii și publicațiilor din Consiliul Culturii și Educației Socialiste.
26. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 42513, f. 297.
27. „În ultima perioadă s-au constatat însă la el rezerve și chiar nemulțumiri față de unele măsuri adoptate în domeniul cultural, îndeosebi după consfătuirea de la Mangalia din august 1983. De asemenea, a manifestat unele rezerve și în ce privește furnizarea de informații cu privire la persoanele contactate în exterior. ...Având în vedere rezervele și chiar nemulțumirile sale față de unele măsuri adoptate în domeniul cultural; faptul că întreține legături cu angajați sau colaboratori ai postului de radio Europa liberă, alte elemente din rândul imigrației reacționare; legături neoficiale cu străini – inclusiv cu un diplomat –, în scopul prevenirii racolării și exploatării informative, precum și influențării negative, propunem luarea lui în lucru organizat prin dosar de urmărire informativă, pe linia problemei artă-cultură” (Arhiva CNSAS, fond I 210564, vol. 3, ff. 1-3).
28. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 42513, f. 159v.
29. Adresa solicită influențarea lui Culianu Ion-Petru „prin Marino Adrian, care se află în atenția G.O.T. 0544 și care ne-a trimis date despre persoana sa cu nr. 008519 din data de 1 februarie a.c. Față de această situație, vă rugăm să analizați posibilitățile de care dispune Marino Adrian pe lângă Culianu Ion-Petru și în caz în care [sic?] acceptă, să îi scrie acestuia o scrisoare în al cărui conținut să-i

- atragă atenția că numitul Petrescu Dan nu se încadrează în muncă, scrierile sale nu sunt publicate deoarece supără pe cei ce lucrează în domeniul literaturii și publicisticii...” (Adresa din 6 martie 1985, Arhiva CNSAS, dosar I 146674, vol. 4, privind pe Petrescu Dan, f. 259).
30. În arhiva CNSAS, dosarul SIE se află în varianta pe hârtie (SIE nr. 252), folosită de Iulia Vladimirov, și în varianta de microfilm, consultată de mine (SIE nr. 349) – Arhiva CNSAS, SIE nr. 349, f. 259.
 31. „[...] delegația oficială română, formată din Alexandru Piru, Nicolae Manolescu și Alexandru Niculescu, au [sic!] sosit doar în ultima zi, fapt care a lăsat o proastă impresie și a stârnit anumite comentarii nefavorabile la adresa seriozității cu care România a privit acest act de cultură” (*Idem*). Ofițerul chemat să redacteze documentul nu ar fi inventat o astfel de situație. Sunt câteva enunțuri despre care putem afirma că au aparținut, cu siguranță, autorului declarației și alte câteva care probabil nu i-au aparținut. Despre alte teme nu avem cum să ne pronunțăm.
 32. Printre altele, referirea la „învrăirea” Monicăi Lovinescu și a lui Virgil Ierunca și ideea „noi le acordăm prea multă importanță” apar în notele lui Constantin Noica: vezi Arhiva CNSAS, dosar I 15156, vol. 3, f. 214 și, respectiv, Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 250.
 33. Notele din arhivă descriu intervențiile scriitorului în favoarea exilului. „În repetate rânduri”, scriu ofițerii, „Brătescu ne-a subliniat că este absolut necesar să intervenim în țară pentru ca să-i permitem mamei lui [Mircea Eliade] să vină în vizită la fiul său” (Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 42513, f. 17). Sunt invocate insistențele lui Marino ca Mircea Eliade să fie mai bine cunoscut în România. Iată și comentariul ofițerilor de legătură: „Este sceptic, însă, deoarece a mai trăit experiența așa-zisei «reabilitări» a lui Mircea Eliade care a fost pur și simplu îngropat la organele superioare de partid” (*Idem*). Este genul de afirmații din dosar pe care se poate miza. Puțin probabil ca ofițerul de legătură să-și fi permis inventarea susținerilor ce-l puneau în încurcătură. Greu de susținut că acesta ar fi fost limbajul unui informator al Securității. În astfel de rânduri sunt cele mai mari șanse să găsim înregistrarea corectă a pozițiilor lui Adrian Marino. Toate se regăsesc în opiniile exprimate de el în cadru public.
 34. Reprezintă în sine un fenomen exaltarea celor care au acoperit memoria lui Adrian Marino cu imprecății. Într-un top al denigratorilor, un loc de frunte îl ocupă Cristian Pătrășconiu. La citirea articolului Mirelei Corlățan, a postat pe blogul său un text intitulat „Jeguri umane fără frontiere. Adrian Marino – TURNĂTOR!” în care repetă frenetic cuvântul „abject” (postat la 29.04.2010, <http://patrasconiu.ro/?p=6259>). Va urmări, în același stil, intervențiile ziaristei de la *Evenimentul Zilei* numite „serialul dedicat unui personaj abject al culturii romane”

(postat la 2.05.2010 - <http://patrasconiu.ro/?tag=marino>). Și iată conexiunea: Cristian Pătrășconiu va edita la Editura Humanitas, în anul 2011, volumul *Noua școală de gândire a dreptei*. Îi vor oferi interviuri Monica Macovei, Sever Voinescu, Teodor Baconschi, Cristian Preda, Traian Ungureanu, Mihail Neamțu, Dragoș Paul Aligică, Ioan Stanomir, Marius Lazurcă, Ionuț Popescu, Radu Paraschivescu, Dan C. Mihăilescu, Mircea Mihăieș, Cosmin Alexandru, Sebastian Lăzăroiu, Cătălin Avramescu, Sorin Ioniță, Cristian Ghinea, Bogdan Călinescu, Vitalie Ciobanu. Detaliul completează portretul unei coerente comunități cu identitate politică-etică-intelectuală (din care Cosmin Alexandru și Vitalie Ciobanu, ajunși întâmplător pe această listă, nu fac parte).

II. Constantin Noica în arhive. Atașamentul victimei față de torționari

Imaginea lui Constantin Noica datorează semnificativ întâmplării de a fi devenit eroul *Jurnalului de la Păltiniș*, personajul-cheie al unei narațiuni, dovada a cât de concret seducția poveștilor grefează cultura*. *Jurnalul...* lui Gabriel Liiceanu a apărut într-un moment când se simțea intensă nevoie a evadării din real. Cititorii s-au întâlnit cu ceva ce era permis atunci, o utopie nonumanistă și nondemocratică, dar suplinind foamea aspirațiilor individualizate. Este interesant felul în care Constantin Noica însuși a fost sedus de propria-i poveste. Cu insașiabila ei poftă de a arhiva evenimente, Securitatea ne face martori la schimbările din viața filozofului la nivel de detaliu, dezvăluind modul în care i s-a transformat acestuia autoreprezentarea și comportamentul începând cu anul 1983, când a fost publicată cartea.

Din ce spun documentele, până la apariția *Jurnalului de la Păltiniș*, relația lui Noica cu tinerii fusese o temă de viață printre altele. Întemeierea unei „Școli” filozofice nu era prima pe listă sau, oricum, nu reprezenta un proiect actual. Avea de dus, întâi și-ntâi, bătălia pentru propria afirmare intelectuală. Chiar înaintea experienței carcerale, se adresase autorităților ca unor posibili parteneri ai unui proiect cultural național. La 28 octombrie 1958 a transmis ministrului Învățământului solicitarea unei audiențe pentru a prezenta contribuția în măsură să o aducă „la efortul cultural ce se întreprinde în RPR”¹. Nu reiese în acel moment preocuparea pentru o „Școală” în sens practic**.

* Științele empirice ne asigură și ele astăzi că poveștile, individuale sau culturale, sunt chiar materialul prin care înțelegem lumea. O probează și recenta carte a lui Jonathan Gottschall, *The Storytelling Animal: How Stories Make Us Human*, Houghton Mifflin Harcourt, 2012.

** Ne referim exclusiv la dimensiunea practică pe care o putea lua proiectul unei Școli Filozofice. La Noica tema Școlii este desigur

După ieșirea din închisoare, în 1964, Noica a reluat legăturile cu foștii colegi de generație și aspirații. Este văzut de cei din jur ca un continuator al unei anumite tradiții din cultura națională, iar el însuși pare să se perceapă la fel². În intervalul 1964 – sfârșitul anilor '60, Noica devine din ce în ce mai prezent în presă, este invitat la conferințe, pregătește traduceri și volume personale. Pare stăpânit de „via și exclusiva dorință de a face ceea ce nu au făcut înaintașii noștri în cultura românească, în materie de filozofie: studii clasice adâncite, studii orientalistice, studii de istorie veche românească”³.

Notele ofițerilor indică în anii '70 polarizarea, în jurul lui Noica, a unor tineri cercetători în filozofie, Sorin Vieru, Alexandru Surdu, Gabriel Liiceanu, Vasile Zamfirescu, Anca Gheorghe și alții care „împărtășesc concepții idealiste în filozofie și evită să se angajeze în elaborarea unor teme ale filozofiei materialiste, socotindu-se discipoli ai lui Noica Constantin”⁴. Pentru acești discipoli, el devine în timp un reper de identitate. Conform arhivelor, reciproca nu era valabilă în anii '60-'70.

Printre cei mai importanți parteneri de dialog pentru filozof se afla Edgar Papu⁵. Lui i-a propus un club de discuții cu întâlniri lunare din care să facă parte „cei «de formație veche»: Pappu, Șora, Sorescu, Paul Anghel”⁶. Printre apropiații lui Noica din acea perioadă îl găsim și pe Paul Anghel, atunci redactor-șef la revista *Tribuna României*, căruia îi și face declarații: „Știi bine cât îmi ești de drag...”. Afecțiunea este reciprocă. O notă-raport din 22 noiembrie 1977 înregistrează telefonul solidar al lui Paul Anghel, acesta indignat de oprirea lui Noica la graniță, unde i se luase pașaportul⁷. Lui Anghel îi destăinuie Noica dorința de „a sta de vorbă cu cineva din conducerea de partid, pentru a se putea pleca cu o orientare precisă, cu o viziune exactă a necesităților reclamate de prezența sa în străinătate”⁸. Cornel Burtică îi va oferi lui Noica o audiență pentru a aborda „mai multe probleme privind cultura”.

Filozoful era apropiat de protocroniști. Rămâne deschisă întrebarea Alexandrei Tomiță: cât vorbim în cazul lui despre anexare, cât despre azeziune⁹? Avea contacte cu Virgil Cândea și Dan Zamfirescu¹⁰. Căuta compania celor de vârsta lui, cu ideologia lui sau cu putere de decizie în viața culturală¹¹. Documentele din

constantă, cum o spune el însuși în *Jurnal Filozofic* relativ la „cele două mituri proprii: mitul Școlii și mitul Fratelui” (Sorin Vieru, „Pagina dispărută”, *Ideii în Dialog*, nr. 12, 2007, p. 40).

Arhiva Securității sunt clare în identificarea afinităților lui Constantin Noica până la începutul anilor '80. O arată și următoarea discuție cu unul dintre discipoli, din anul 1977, un scurt schimb de cuvinte despre confruntarea Nicolae Manolescu-Edgar Papu care atrăsese atenția publică în acel moment, sintetizând și situarea lui Noica față de generații, și sensibilitățile sale culturale, și intensitatea opțiunilor subiective.

Discipolul venise să-l anunțe: „În altă ordine de idei, ați văzut că Manolescu s-a dat și la Papu”.

Răspunsul lui Noica: „Da, și cu o răutate pentru care nu-l iert, mai ales chestia Caragiale, dar o plătește săracul, e un om pentru mine sfârșit, a învățat prost și are o vrednicie, deși are calitate, citește mult, dar citește prost”.

Discipolul: „Da, e de necrezut!”.

Noica: „Da, n-are orizont de cultură, s-a dus la Heideger [sic!] și a luat cărți cu autograf, dar nu știe destulă germană, nu-și face treaba, nu mai pot miza pe el”.

Discipolul: „Ați văzut că Paul Anghel a încercat să-l pună la punct”.

Noica: „Da, sigur, are și Papu naivitățile lui. [...] O să-ți arăt ce-a scris [Manolescu], trei cărticele de opinii despre Maiorescu, despre Sadoveanu, așa un Odobescu, toate slăbuțe. Da, în sfârșit, e deștept și are efect. Da' e pierdut pentru mine”¹².

Astfel de detalii din viața filozofului arată cât de mult *Jurnalul de la Păltiniș* a „deturnat” cazul Noica de la vecinătatea proto-cronistă, transformându-l în simbolul unei școli originale. Documentele de arhivă întăresc adevărul că realitatea este mai surprinzătoare decât ne închipuim. Ofițerii care-l controlau pe filozof sunt primii care vorbesc (în documente) despre întemeierea unei „școli de gândire”, observând activa încurajare a tinerilor care gravitau în jurul lui. Noica îi comunică legăturii sale, în anul 1980, o listă cu nume de „scriitori și filozofi tineri, de 35-40 de ani”, care ar trebui ajutați să-și perfecționeze studiile în străinătate. Ofițerul îi iese în întâmpinare: „I-am spus că este bine că formează o școală de gândire, c-o să-l ajutăm. Să ne prezinte mai multe despre ei și în niciun caz să nu fie aventurieri, să fie legați ca și el de țara noastră”¹³.

După apariția din 1983, Noica se va identifica deplin cu rolul pe care i-l atribuisese autorul *Jurnalului de la Păltiniș**.

* Inclusiv în a-și reevalua cunoștințele și preferințele. Primul care s-a declarat public „discipol al lui Constantin Noica” a fost logicianul

Ofițerii găsiseră un excelent pretext de a-și ușura și perfecționa munca punându-l pe Noica să-i facă inventarul oamenilor care gravitau în jurul lui. După 1983, și Securitatea și-a însușit descrierea făcută de cartea lui Liiceanu. În luna februarie 1984, la mai puțin de un an de la apariția *Jurnalului...*, un plan de măsuri de luare în lucru a numitului „Năstăsescu” (real, Noica Constantin), anunță că filozoful de orientare idealistă „intenționează să selecteze intelectuali, în special tineri, pentru a-i îndoctrina în cadrul unei «școli filozofice» pe care intenționează să o organizeze la Păltiniș-Sibiu”¹⁴. Nu am găsit înainte de anul 1983 referiri în arhive la „școala filozofică de la Păltiniș”. Într-un raport din anul 1986, portretul sintetic făcut lui Noica de ofițerul care se ocupa de caz cuprinde aceleași atribute: „filozof idealist adept al filozofiei clasice germane cu preocupări pe linia creării unei școli filozofice în stațiunea Păltiniș (subl.n.)”¹⁵.

Noica în perioada închisorii

În momentul exproprierii moșierilor, Constantin Noica a fost găsit pe domeniul lui și reținut. I s-a comandat domiciliu obligatoriu la Câmpulung. Aici a înființat un cenaclu literar, în casa lui Radu Rosetti, pe care Securitatea l-a pus sub supraveghere în anul 1954, când fusese „semnalat de unii agenți din proprie inițiativă având un comportament suspect”¹⁶. La 5 aprilie 1958, dosarul de verificare deschis pe numele său va fi preschimbant în dosar de acțiune informativă, motivându-se contactele lui Noica cu Bucșan Gabriela, funcționară la Legația Franceză din București, corespondența cu Emil Cioran și redactarea lucrării „Povestiri despre Hegel”, calificate „cu conținut idealist reacționar”, pe care intenționa să o publice în străinătate.

Securitatea află de abia după câțiva ani de la punerea lui Noica sub supraveghere despre scrierile sale legionare. Nici nu fusese ajutată de acesta, căci în declarațiile luate la interogatorii, precum cea din 17 august 1955, filozoful afirma: „Nu am făcut niciun fel de politică...”¹⁷. Urmărind atitudinea mai generală a

Sorin Vieru, printr-un articol în *Cronica*, nr. 6-7, 1968 (Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 3, f. 240). Pentru tema mai generală a relațiilor lui Noica cu tinerii intelectuali, vezi Vasile Dem. Zamfirescu, *În căutarea sinelui*, Cartea Românească, București, 1994.

lui Noica, era probabil sincer în interpretarea lui. Posibil, participarea la confruntarea ideologică de la sfârșitul anilor '30 nu avea, pentru el, o natură politică.

Din acel moment, manifestările lui Noica vor fi citite de Securitate prin asocieri cu eticheta legionară. Lucrarea sa „Anti Goethe”, scriu ofițerii, ar fi înțesată de teorii reacționare, susținând teza legionară a cultului morții. În „Povestiri din Hegel”, Noica îl interpretează pe filozoful german în direcția „trăirismului” legionar și în același timp „introduce teze fasciste și revizioniste...”¹⁸. Noica ar avea aceleași convingeri cu „legionarii Eliade Mircea și Cioran Emil, puși în slujba serviciilor de spionaj imperialiste”¹⁹.

Căpitanul Onea Mircea a hotărât trimiterea în judecată a grupului „de elemente contrarevoluționare” care „sub conducerea lui Noica Constantin și Pillat Constantin au desfășurat vreme îndelungată o intensă activitate împotriva puterii populare”²⁰. La 11 decembrie 1958, maiorul Constandache aprobă referatul de arestare a lui Noica. Va fi încarcerat în aceeași zi. La 1 martie 1960, Tribunalul militar al Regiunii a II-a Militare l-a condamnat la 25 de ani muncă silnică, 10 ani degradare civică și confiscarea întregii averi personale pentru crima de uneltire împotriva orânduirii sociale. Întrucât fusese judecat și condamnat, Securitatea a propus clasarea dosarului său de urmărire informativă, cu menținerea în evidența operativă sub eticheta „organizator al grupului contrarevoluționar care a fost judecat în cadrul aceleiași cauze: Vetra Gheorghe, Noica Iacob, Dinu Singhireanu, Lambrino Ion, Rosetti Scarlat, Radu Rosetti, Noica Iacovache, Noica Andrei, Georgescu Constantin, Donici Ion, Noica Vlad”.

Ca oricine aflat în situația lui, Constantin Noica a fost supus la interogatorii: în perioada domiciliului obligatoriu, în perioada arestării, în anii când a stat în închisoare, după condamnare. Documentele sugerează un comportament submisiv indiferent de perioadă. Noica a spus și scris ce i se cerea, asumând calificările anchetatorilor care-i dictau ce să pună pe hârtie.

În procesul verbal al interogatoriului din 12 decembrie 1948, citim: „Emil Cioran [...] se ocupă cu diferite scrieri dușmănoase la adresa regimului”²¹. La începutul domiciliului obligatoriu, întrebat despre Marietta Sadova, declarația sa conține cuvinte aspre: „Marietta Sadova a mai adus și de la alți fugari români cărți cu caracter dușmănos regimului”²².

Nu ne aflăm în fața unor înflorituri, căci pasajul face parte din Procesul verbal de interogatoriu din 13 decembrie 1948 (la

Pitești) și este semnat. Noica se acuză și pe el, cu același limbaj: „Paralel cu primirea de material cu caracter dușmănos primit pe căi ilegale, enunțate mai sus, eu am trimis tot pe căi ilegale o serie de materiale de același gen [...]”²³; „În luna septembrie 1957, am citit în gazeta literară un articol al lui Radu Popescu asupra scrisorii numitului Cioran, apărută în revista franceză sus-menționată [*Nouvelle Revue Francaise*]. Întrucât Radu Popescu a scris în articolul său că numitul Cioran Emil se adresează unui prieten imaginar, i-am scris îndată o scrisoare, deși nu-l cunoașteam, prin care-i făceam cunoscut că scrisoarea lui Cioran Emil îmi este adresată în parte mie [...]”²⁴. Un ultim exemplu, extras dintr-un alt Proces verbal de interogatoriu, din 29 decembrie 1958: „[...] mi-am permis odată de față cu diverși cunoscuți, de care în prezent nu-mi amintesc, s-o numesc generația stalinistă, afirmând că au nevoie de puține libertăți pentru dezvoltarea lor culturală”²⁵.

Ar fi aici de reamintit că textul interogatoriilor era dictat de către anchetatori în funcție de informațiile primite la întrebări și propriile intenții. A nu scrie și a nu semna ce ți se cerea, în anii stalinismului, presupuneau o luptă și un risc.

Anul 1962 va fi decisiv pentru relația filozofului cu opresorii. Securitatea își propune apropierea și utilizarea lui Noica. Pașii sunt prudenți. Noica a fost contactat la 22 mai 1962 „pentru a vedea pe ce poziție se situează”. Ofițerul responsabil descoperă că „sus-numitul își recunoaște vinovăția și consideră justă pedeapsa primită”²⁶. În timpul discuțiilor, deținutul a exprimat dorința de a primi niște cărți, dar și „publicații reflectând actualitatea din punct de vedere politic și social”²⁷. Le primește. Colonelul Rusu, responsabilul de caz, a dat ordin să i se aducă *Cercetări filozofice, Probleme de filozofie nr. 2, 1962*, ziarul *Contemporanul* din 26 mai. „A rămas încântat de faptul că i-am dus aceste scrieri. Are însă nevoie de ochelari căci altfel nu poate citi. I-am promis că îi vom rezolva și această problemă”, notează un căpitan cu semnătură indescifrabilă²⁸. I se vor aduce ochelarii, lucrările lui Lenin despre *Materialism și empiriocriticism, Tezele din Aprilie, Imperialismul, stadiul cel mai înalt al Capitalismului*, *Contemporanul* din 18 mai, 2 iunie și 8 iunie. Ofițerul și captivul său au purtat discuții referitoare la slăbirea lagărului imperialist și eliberarea unei serii de colonii, primul i-a adus și un pachet de țigări Mărășești, după care s-a vorbit „despre ce va trebui să facă el în viitor”²⁹. Noica dorește hârtie și creion; i s-au eliberat de la Dir. a VIII-a, ca și o sumă de 100 de lei pentru îmbunătățirea hranei. I s-a pus la

dispoziție o celulă mai luminoasă. Ba chiar 2 prăjituri „care au costat 5 lei”. I se cumpără pulover, ciorapi, pastă, săpun de față și rufe³⁰.

Opera de *captatio benevolentiae* decurge ca la carte. Noica este vizitat în luna iulie de însuși șeful operației, colonelul Rusu. Deținutul îi va preda acestuia 79 de pagini de autobiografie și patru pagini din prefața unei lucrări pe care intenționează să o scrie. Solicită repararea unui bocanc, 100 coli de hârtie și alte cărți. Căpitanul de legătură revine cu cele cerute, adaugă niște teniși, primește în schimb 80 de pagini din prezentarea autobiografică.

Arhiva ne introduce în cele mai mici detalii ale strategiei de influențare și atragere. Lui Noica i se oprește o perioadă alimentația îmbunătățită. La prima întâlnire cu ofițerul se plânge de schimbare, iar acesta îi promite că se va ocupa de repararea situației. Plusul de hrană revine. Fusese retras evident pentru a spori recunoștința lui Noica.

Filozoful se dă, naiv, „pe mâna securiștilor”. Căpitanul merge la deținut, iar acesta

În cadrul discuțiilor a scos în evidență faptul că ar dori să continue a scrie de lucrări, însă ar dori să cunoască în ce măsură corespund timpului cele trei lucrări predate organelor noastre și dacă în general activitatea lui pe această linie este utilă societății. L-am asigurat că cele 3 lucrări predate către organele noastre sunt în atenția tovarășului colonel Rusu...³¹

Rămânea de văzut dacă ce scrie Noica poate fi util. Se va apela la serviciile agentului „Șerban”, filozof, o perioadă evaluator a materialelor provenite de la deținut. Despre prima lucrare, „Timpul Logic”, specialistul afirmă

nu doar că nu este marxistă, dar dovedește că autorul nu cunoaște marxismul. [...] El încearcă să justifice o atitudine de „înțelegere” față de socialism, cu argumente luate din filozofia idealistă a lui Hegel. Tocmai datorită acestui lucru, scrierea lui Noica ar putea stârni oarecare interes în străinătate și ar putea convinge unele cercuri de fugari că în țară nu se siluesc conștiințele oamenilor.³²

„Șerban” conchide:

prima parte, refăcută, s-ar putea folosi pentru străinătate [...] Dacă există vreun motiv de ordin politic ca lucrarea să se publice și Constantin

Noica să fie folosit în propaganda noastră pentru străinătate, atunci textul văzut de noi ar putea constitui o bază pentru o nouă lucrare. [...] Însă publicarea lucrării în țară ar fi contraproductivă, căci ar constitui un izvor de confuzii ideologice și politice. [...] Întrucât numele autorului este cunoscut în cercurile legionare din străinătate, aderarea lui publică ar putea fi utilă. Lucrarea de față constituie un punct de plecare.³³

Deducem din cele spicuite anterior că folosirea lui Constantin Noica pentru intoxicarea exilului românesc din Occident este ideea unui plan pus la punct în anul 1962. Concluzia se verifică de cele enunțate la un moment dat chiar de Securitate: „Începând cu anul 1962, sus-numitul este contactat periodic de către organele noastre, în scopul influențării lui pozitive și atragerii la activități utile statului nostru”³⁴. Aceeași acțiune operativă se aplica simultan lui Radu Gyr. Comportamentul celor doi va fi fost influențat, din 1962 și până la moarte, de colonelul Rusu.

Neobișnuită la Noica este „stilistica” punerii la dispoziție. După ce ofițerul de legătură îi va fi transmis observațiile agentului „Șerban”, Noica se predă cu totul: „Ca atare, și întrucât nu mă socotesc în măsură să dau lucrărilor [cele trei] o formă marxistă satisfăcătoare, le ofer spre refacere și reformulare oricărui cercetător filozofic autorizat și interesat la aceasta, subsemnatul fiind total de acord ca să semnez lucrările”³⁵. Chiar și propune un gânditor marxist pentru intervenție: Henri Wald*. Nota-raport din 25 februarie 1964 îi înregistrează afirmația: „rușinea lui este că până în anul 1944 nu a putut lua contact cu lucrări marxiste pentru că ar fi văzut lumea mai bine decât o concepea ca idealist”³⁶.

Noica, după eliberare

Pentru eliberarea lui Constantin Noica s-au făcut intervenții din Occident, ale familiei și ale Amnesty International. Scrisorile erau

* ROPHIDAS, o bază de date privind filosofi români, îl prezintă pe Henry Wald (1920-2002) drept unul dintre filosofii onești din perioada comunismului. Gândirea lui ar fi reprezentat o mixtură între structuralismul francez și marxism. Este cunoscut și pentru volumul *Introducere în Logica Dialectică*, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1959, http://www.rophidas.ro/page.php?url=http://en.wikipedia.org/wiki/Romanian_philosophy.

purtate de la responsabil la responsabil, la cel mai înalt nivel al Ministerului de Interne, fapt ce arată creșterea importanței factorului extern în primii ani ai poststalinismului³⁷.

Va fi eliberat la 31 iulie 1964³⁸. Cu prilejul ieșirii din închisoare, doi ofițeri de Securitate au purtat o nouă discuție cu Constantin Noica în arestul Ministerului Afacerilor Interne pentru a stabili poziția sa în acel moment, intențiile de viitor și locul unde dorește alegerea domiciliului. Noica intenționa să-și ofere serviciile pentru cercetări în domeniul filozofiei, la un institut din țară, de preferat orașele Iași și Cluj. „Discutându-se cu el referitor la necesitatea slujirii patriei”, filozoful s-ar fi situat, scriu lt. col. Constandache și mj. Cornel, „pe o poziție idealist-reacționară, afirmând că el nu are patrie, că pentru el patria este o noțiune abstractă și ireală și făcând aluzie la un diction latin că «Ubi bene, ubi patria», a arătat că pentru el patria este acolo unde poate munci, creia [sic!]și câștiga existența”³⁹.

Evident, cei doi ofițeri erau sub nivelul colonelului Rusu.

În final, dialogul despre patrie este adus de ofițeri la chestiuni mai prozaice. În scopul folosirii lui Noica în favoarea regimului, ei propun să i se acorde câteva piese de îmbrăcăminte⁴⁰.

La ieșirea din închisoarea mai mică și intrarea în închisoarea mai mare a tuturor, Noica va continua drumul cedărilor. Această atitudine îl ajută să se integreze rapid⁴¹. Face demersuri pe lângă C. Ionescu-Gulian și Athanase Joja pentru un serviciu. Într-un final, va fi primit la Centrul de studii și cercetări de logică. Cere o locuință, iar la 2 iunie 1965 generalul colonel Alexandru Drăghici o aprobă informat fiind printr-un raport că Noica a publicat un material în coloanele ziarului Ministerului de Interne care i-a derutat pe cei din exil și e util muncii organelor⁴².

Constantin Noica împlinește și el promisiunile. La 4 noiembrie 1964, retrace o scriere trimisă cu ceva timp în urmă prietenilor din exil. O declară idealistă și nu mai este de acord cu conținutul ei⁴³.

Citatele nu descriu vreo mască pregătită de Noica a fi arătată organelor. El exprimă aceleași gânduri în fața apropiaților. Derutantă este suspiciunea față de exilul anticomunist, „înraît”, comunicată și unei cunoștințe care-i ceruse ajutorul și povestită de aceasta ofițerului de securitate ce-l descususe⁴⁴. Strania consecvență a lui Noica de a condamna personalitățile exilului militant se menține până la dispariția sa, în decembrie 1987. Declarația invocată putea fi și inventată de autorul informării, pentru susținerea unei imagini convenabile lui Noica în fața Securității. Nimic nu

sugerează totuși, din documente și din viața reală, ca filozoful să fi avut o altă poziție decât ce afirmă sursa „Șerban”.

În ciuda confirmărilor multiple, când la 24 mai 1966, Noica (în acel moment cercetător la Centrul de logică al Academiei RSR) face prima cerere de plecare pentru a-și reîntâlni familia, Securitatea rămâne precaută. Înainte de a lua o hotărâre, ofițerii cer unei surse de încredere, aceluiași „Șerban”, analiza avantajelor și riscurilor. Evaluarea și concluziile merită atenție:

Constantin Noica este persoana cea mai viu discutată în emigrația română din Occident. Intelectualii din emigrație pun la îndoială autenticitatea convingerilor pe care le manifestă la ora actuală, socotind că „i s-a forțat mâna” și că limbajul pe care îl ține i s-a impus. Argumentele care se aduc în sprijinul acestei teze sunt următoarele: 1/ Nu i-a apărut nicio lucrare, deci, sau el stă în rezervă și nu vrea să publice, sau nu i se publică nimic fiind cunoscută lipsa de adeziune sinceră [...];

2/ Nu este lăsat în Occident să plece spre a-și vedea familia, ca nu cumva să declare prietenilor că a fost constrâns la atitudinea pe care a luat-o.

Față de prestigiul care i s-a creiat [sic!] și de importanța care i se acordă în emigrație, prezența lui Constantin Noica în Occident este mai mult decât utilă, oarecum chiar necesară [pasaj subliniat]. Rezultă însă că există motive pro și contra lăsării sale. Între cele pro: Constantin Noica este un om de convingeri și de onoare. Nu face niciodată nimic împotriva convingerilor sale și ceea ce se angajează să facă sau să spună, respectă întocmai.

Concluzii:

[...] sursa crede că prezența lui Noica în mijlocul emigrației românești ar fi de mare necesitate și importanță pentru acțiunea care se urmărește; că eventuala sa plecare ar trebui precedată de două lucruri:

1/ O conversație cu Noica și o prelucrare prealabilă;

2/ Publicarea prealabilă a unor lucrări sau studii [...].⁴⁵

Interesant de urmărit cum gândește „Șerban”. Pare neutru, dar opinia lui conține o simpatie discretă și, per total, acoperindu-și spatele, cum se spune, oferă argumente mai multe și mai consistente pentru ca Noica să fie lăsat să plece. Nota de constatare de la 3 martie 1967 este totuși negativă, căci cheltuielile investite în munca cu Noica nu ar echivala serviciile aduse de el organelor și nu prezintă garanții odată aflat în străinătate⁴⁶.

Noica a plecat cu intervenții în Occident de abia în anul 1972.

Înainte însă Securitatea pregătește terenul luând parcă drept ghid observațiile lui „Șerban”. Un raport din 19 aprilie 1968 vorbește despre satisfacția lui Noica de a putea publica. Are contracte cu unele edituri, începe să spere în privința plecării în Anglia. Își manifestă în continuare dorința de a aduce servicii țării „în sensul de a discuta cu o serie de vârfuri ale emigrației românești, urmărindu-se atragerea acestora pe poziții favorabile țării noastre. El a enumerat, de altfel, o serie de emigranți pe care intenționează să-i contacteze, elemente cunoscute de noi și care prezintă interes din punct de vedere informativ-operativ”⁴⁷.

Cu trecerea timpului, ofițerii se arată din ce în ce mai mulțumiți de rezultatele operației de influențare. Munca dusă cu el „și-a atins scopul, în sensul că Noica Constantin s-a legat de organele noastre, a scris o serie de articole în ziarul *Glasul Patriei*, iar pe tărâm științific a scris o serie de lucrări filozofice și culturale cu un pozitiv ecou în țară și străinătate”⁴⁸. Aceste adnotări pozitive au fost trimise în 1969 președintelui Nicolae Doicaru, atunci adjunct al ministrului de Interne și șef al Direcției Generale de Informații Externe, pentru a aproba plecarea lui Noica în Anglia. Se adăugau invitațiile de călătorie făcute lui Noica și cererea acestuia, redactată în următorii termeni:

Lucrez și creez în cultura umanistă, fiind legat de cuvântul și spiritualitatea românească; [...] La fel de firesc mi se pare să resimt – și să fiu crezut că resimt – recunoștință pentru condițiile de viață și de lucru ce mi s-au creat în ultimii ani, ca și, în calitate de român, pentru situația ce s-a creat în lume țării noastre de către regimul socialist. Astăzi, când toată lumea se interesează – și probabil nu în chip trecător – de România, cum ar putea cineva renunța la calitatea de om de cultură român, cu sorți de a fi tradus în orice limbă, dacă are lucrări de valoare, și cu avantajul de a se afla în mijlocul unui tineret mai avid de cultură decât aproape oricare din Apus...?

Afirmațiilor li se adaugă o îngenunchiere: „...dacă există totuși o umbră de îndoială în ce privește intențiile mele, să nu mi se autorizeze plecarea nici anul acesta”⁴⁹.

Plecarea lui Noica se va amâna din nou. Documentele demonstrează că Securitatea se teme ca nu cumva filozoful să rămână în străinătate. I se va da viza pentru Franța și Anglia în 1972 numai după ce discuțiile sale private au fost amplu controlate

prin instalarea unor mijloace de ascultare, iar maiorul Pătrulescu va stabili că acestea dovedesc intenția de a se întoarce acasă⁵⁰.

Securitatea a știut să folosească ascendentul de autoritate asupra lui Constantin Noica. Relația psihologică stabilită între Noica și vânătorii săi a generat reacții complexe ale victimei, uneori stânjenitoare. O impresie a rolurilor asumate încet-încet de filozof este oferită de nota din 8 mai 1972⁵¹, din care aflăm despre „încurcătura” în care intrase revista de referate, recenzii și sinteze, filozofie și logică a C.I.D.S.P.* când a fost să primească o contribuție a lui Noica. Redactorii Centrului îi ceruseră un referat pe marginea unui articol apărut în revista cehoslovacă *Filosofia*. La comandarea textului, i s-a atras atenția lui Noica de prezența unor idei nemarxiste în articolul cehoslovac. Conform notei, credibile, Noica ar fi întrebat dacă trebuie să ia atitudine în legătură cu ideile contestate, și în ce măsură. Redactorii i-au dat libertatea să aprecieze singur ce este nemarxist în articolul cehoslovac și ce critică merită.

Surpriza a fost ca Noica să redacteze un referat accentuat critic de pe poziții marxiste. Cităm mai departe pasajul care descrie absurdul situației:

Arătând această parte a referatului lui Noica tovarășului Ioanid Mircea, acesta a observat că redacția a greșit încredințând o asemenea lucrare lui Noica, care a ajuns, în acest fel să se manifeste ca apărător al marxismului, ceea ce nu ar fi potrivit. La remarcă făcută că, probabil, Constantin Noica a considerat necesar să ia poziție foarte combativă întrucât a primit un pașaport pentru Anglia, Ioanid M. a replicat că probabil Noica crede că unul dintre noi este în contact cu organele de securitate și că aceasta este deja informată că Noica a scris un articol de atitudine marxistă. În final, Ioanid M. a fost de acord ca articolul lui Ctin Noica să fie publicat, însă cu condiția ca un alt autor să facă un al doilea referat asupra articolului cehoslovac, luând eventual, dacă este cazul, atitudine și împotriva articolului lui Noica. Publicând ambele referate concomitent, eventualul răsunet al articolului lui Noica ar fi atenuat. Ioanid Mircea a propus ca acest al doilea articol să fie cerut prof. Pavel Apostol.⁵²

Revenirea lui Noica din călătoria în Anglia și Franța întărește încrederea Securității în filozof. Ofițerii notează din ce în ce mai des „schimbarea în bine”. Și totuși, „simfonia” dintre Noica și agenții care-i trasau sarcini este supusă încă unor încercări. La

* Centrul de Informare și Documentare în Științele Sociale și Politice.

28 februarie 1974, un raport propune chiar sancționarea lui Noica întrucât nu renunță la concepțiile sale cu orientare idealistă și naționalistă și face chiar declarații de genul „el «nu concepe să sărute mâna care l-a lovit»”⁵³.

Chiar și acest raport cu rol sancționator menționează că Noica „are și unele preocupări politice, dorește să-și aducă contribuția la îmbogățirea tradiției noastre culturale [...] vrea să dovedească că trebuie adăugați 150 de ani vechimii învățământului românesc”⁵⁴. Ofițerul de caz cere totuși ca Noica să fie avertizat, în care scop să fie chemat la sediul organului de securitate, unde să predea colecția revistei *Destin* și alte publicații din străinătate. Aflăm că secretarul sect. 1, tov. Gheorghiușan, a fost de acord cu avertizarea.

Frapează obtuzitatea comentariilor de mai sus, în condițiile în care Securitatea aștepta de la Noica să-i asigure, în timp, servicii „înalte”. Nu am găsit în arhivele a zeci de persoane urmărite de Securitate în anii '70 și '80 vreun caz în care opiniile idealiste și naționaliste, scrierea unor articole ce nu trec de cenzură etc. să fi dus la avertizări. Este posibil ca organele să fi descoperit că în cazul filozofului apostrofarea îi sporea devotamentul.

Ansamblul documentelor sugerează că Securitatea avea să perceapă potențialul exploatării gânditorului, la toată anvergura lui, de abia la jumătatea anilor '70. Mai multe note reiau ideea schimbărilor pozitive în atitudinea filozofului⁵⁵. Instituția pare grijulie să întărească sentimentul de confort al filozofului, eventual printr-o mai bună așezare profesională⁵⁶.

Rapoartele subliniază repetat capitalul simbolic de care se bucură Noica, faptul că el continuă să fie privit de cercurile științifice din țară și străinătate cu aceeași simpatie, mulți considerându-l ca personalitate de prestigiu a gândirii filozofiei idealiste și a esteticii. Începând cu 1977, anul Mișcării Goma, Securitatea devine în mod particular sensibilă la surprinzătoarea opoziție a lui Noica față de apariția vocilor contestatate. Acestea nu ar fi, susține filozoful, decât un ecou al modei, al protestelor din Cehoslovacia și URSS, fără bază în țară⁵⁷.

Asemenea luări de poziție făceau ca prezența lui Noica în străinătate să ofere un beneficiu net autorităților. Dar temerea rămânerii lui în Occident se păstrează și, în consecință, la o nouă solicitare de călătorie, în 1977, se repetă supravegherea prin tehnici operative. Rezultatul e liniștitor. Atitudinea sa „realistă” a fost reconfirmată cu ocazia unei ultime mese oferite prietenilor apropiați⁵⁸.

Și totuși, în anul 1977, Noica a fost dat jos din tren la graniță pentru control. Având în vedere conținutul rapoartelor Securității din acel moment, ce interpretare mai realistă putem da evenimentului decât că Securitatea păstra constant presiunea asupra lui Noica? Sau că scenariul era menit să ascundă de ochii lumii planurile pe care le avea în privința filozofului? În acest al doilea caz, era ceva de făcut pentru eliminarea suspiciunilor față de filozof, pentru contrazicerea oricărei bănuieli de conivență între el și regim.

Detalii

Atitudinile și susținerile lui Noica în anii '70-'80 aveau să creeze în exil neîncredere, unora chiar stupoare. În volumul ei de amintiri *La apa Vavilonului*, Monica Lovinescu îl judecă pe Noica cu ironie:

Felul în care mă ținea la curent cu întrevederile sale securistice la întoarcerea din prima călătorie ni se părea, și el, incompatibil cu un serviciu comandat. Pe scurt, nu ajungeam să credem, cum fusesem avertizați, că e în „serviciu comandat”. Martor îi era Cioran, cu râsul său enorm când dădea de ceva incredibil și exclama, trecându-și mâna prin păr, „C'est pas possible!”. Ba da, era posibil ca Noica să-l atace pe Soljenițin și să găsească în schimb că N. Ceaușescu reprezenta un rău necesar dar trecător, că trebuie „colaborat” pentru salvarea culturii.*

Declarațiile de susținere a regimului făcute de Noica în străinătate erau cunoscute și în țară, purtate fiind de intelectualii umaniști care făceau drumul România-Occident și înapoi, cu o frecvență sensibil mai mare decât cea imaginată de opinia publică. Ele rimau cu multe din atitudinile lui din țară, dintre care una merită povestită pe scurt, căci acest exemplu, intersectând viața lui Noica cu cea a lui Dorin Tudoran, are o dublă semnificație.

Într-un moment când autoritățile comuniste reduceau masiv relațiile profesioniștilor cu Occidentul, filozoful a publicat un articol referitor la oportunitatea deplasării scriitorilor români, beneficiari ai unor burse, în străinătate. Noica susținea că „terenul cel mai fertil în care un scriitor român se poate realiza, în care poate crea și i se poate recunoaște valoarea, este România, și nu alt

* Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului*, Humanitas, București, 2010, pp. 186-188.

loc⁵⁹. Chiar a menționat cazul unui scriitor român (nu i-a dat numele) plecat cu o bursă în străinătate, dar fără consecințe, fără contribuții, căci își „pierduse timpul cu lucruri ne semnificative”⁶⁰.

Fraza reprezenta un afront adus tinerilor, ale căror aripi erau tăiate brutal în acea vreme. Aflăm și că articolul lui Constantin Noica trezise nemulțumiri între tinerii scriitori. Poetul Dorin Tudoran a pregătit o replică în care amintea, printre altele, munca lui Scarlat Mircea (scriitorul invocat) la doctoratul luat de altminteri cu bine. Tudoran acuzase și contrastul dintre situația lui Constantin Noica, cunoscut peste tot, cu relații în Occident, și dificultățile de afirmare ale tinerei generații.

Conform documentului de arhivă, replica lui Tudoran trimisă revistei *Tribuna* s-a întors cu răspunsul: „[...] ne pare rău, dar nu-ți putem publica articolul cu Noica. Avem indicații să nu-l deranjăm, asta a fost în închisoare, e fost legionar”⁶¹.

Astăzi, Dorin Tudoran corectează și completează acest episod cu partea nespusă: Noica i-a trimis un mesaj prin care a dorit să se explice, și într-un mod foarte prietenos, mai tânărului său coleg-scriitor*. Comportamentul sintetizează întregul „complex Noica” devoalat de documentele Securității puse în conexiune cu faptele sale: pe de o parte, nedrepte judecăți menite să legitimizeze regimul, pe de alta, înduioșătoare gesturi umane.

Nimic nu este banal în istoria interacțiunii dintre prădători și victimă. Evenimentele invocate mai sus, ca și altele care vor urma, ar putea să sugereze o conivență totală între Securitate și Noica. Nu a fost așa, căci în ciuda serviciilor făcute, filozoful a păstrat un specific de gândire și standarde de atitudine omenească care, evident, îi incomodau pe interlocutori. Se adaugă faptul că, în timp ce unele cadre deveniseră mai mult pragmatice decât dogmatice, acomodându-se cu deviațiile de la canon, altele rămăseseră

* Despre episodul narat de raport, Dorin Tudoran își amintește că ar fi trimis textul la revista *Steaua* (și nu la *Tribuna*), unde, după o anumită ezitare, Aurel Rău l-a publicat cu o singură modificare – și cu teama ca Noica (aflat în acel moment în Occident) să nu se supere. După ce Noica a revenit în țară, a citit „scrisoarea deschisă”, i-a scris călduros lui Aurel Rău și l-a rugat să-i transmită lui Tudoran un mesaj. Îi spunea că textul l-a pus pe gânduri, că și unii dintre prietenii săi îi spusese cam același lucru (ar face jocul autorităților) și că nu s-a gândit să facă jocul cuiva. Noica i-a propus lui Tudoran să-l ajute să studieze în Occident, să scrie în acest scop scrisori de recomandare pentru universități și fundații occidentale etc.

la bruta lor condiție din deceniile stalinismului. Aceasta face ca adnotările critice să fie prezente până la dispariția sa. În 1975, după servicii deja importante, ofițerul va scrie din nou în dosarul de urmărire informativă că Noica se exprimă ostil față de realitățile noastre sociale și tratează critic unele texte din opera lui Marx⁶².

La mijlocul anilor '80, contururile se mișcă puțin. Securitatea pare să devină mai curând martoră la activismul celui care căpătase faima îndrumătorului cultural, în mare măsură datorită *Jurnalului de la Păltiniș*. Referatele ofițerilor pierd notările puse deseori pe marginea documentelor ce hotărăsc susținerea ori respingerea inițiativelor filozofului. Cresc ca frecvență informările neutre. Se regăsesc din când în când trimiteri la preocuparea lui Noica de a înființa o școală filozofică de vară. Conform unui document, aceasta ar fi urmat să fie liberă ca frecvență, gazdă pentru zeci de studenți și cercetători din toată țara, loc de inițieri, comunicări și discuții de natură să stimuleze interesul pentru „filozofia în spirit socialist”. Din lecțiile de matematică, fizică, biologie și introducere în greacă, „ideea socialistă s-ar putea desprinde în chip firesc, ca singura capabilă să exprime sensurile lumii de astăzi, mai ales, de mâine”⁶³.

Pus pe pedestal de opinia publică, Noica își joacă rolul lansând proiecte rupte de realitatea lumii în care trăia și pe măsura aurei ce-l înconjură. La 27 octombrie 1987, Securitatea transmite secretarului general al Comitetului județean Sibiu al PCR informația că Noica vrea să organizeze la Sibiu o „superuniversitate”. Sibiul s-ar preta la statutul de „capitală culturală a României”. Va fi promovată cultura de performanță, acolo vor fi pregătiți la un standard foarte înalt oamenii de cultură din țară*.

Secretarul general al Comitetului județean Sibiu, atunci, era Nicu Ceaușescu, iar atitudinile acestuia față de idei extravagante puteau fi imprevizibile. Nota lui „Roșianu” din 21 noiembrie 1987 o dovedește. Noica tocmai îi spusese

că este timpul să stăm de vorbă cu tov. Nicu Ceaușescu. [...] Toate datele ce le deține lasă concluzia deschisă că se pot face chestiuni bune și foarte bune în domeniul cultural. Știe că tov. Nicu Ceaușescu a cerut și citit *Jurnalul de la Păltiniș* și *Epistolarul*, ceea ce înseamnă că s-a familiarizat cu intențiile de la Păltiniș. [...] Adrian Păunescu i-a spus că la ora actuală [...] un singur om poate contribui realmente la realizarea acestor proiecte. Și pentru ca să nu spună numele, a

* Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 2172, rola 1, ff. 116-117.

luat o foaie de hârtie și a scris numele Nicu Ceaușescu și i-a întins foaia. Problema rămâne doar modul de organizare a unei întâlniri. A regretat că nu poate să mai meargă singur, se simte prea bătrân... I-a dat o cerere de audiență ca să o lase la biroul de audiențe”⁶⁴.

Vecinătatea cu fiul șefului de stat scădea gradul de libertate al ofițerilor de securitate.

Datorită vârstei, Constantin Noica călătorește mai greu în străinătate. Are în schimb contacte cu oameni ai regimului, iar interferențele le complică securiștilor activitatea. Și lui Noica apropiații îi cer explicații pentru contactele compromițătoare. Tabloul relațiilor devine mai confuz, sau cel puțin aceasta este impresia dată de arhive. Documentele înregistrează reproșul pe care Aurel Cioran i-l face lui Noica, de a se fi dus la reședința temporară a lui Păunescu de la Trecătoarea și a se fi fotografiat cu el⁶⁵.

După retragerea lui Constantin Noica la Păltiniș, după stabilirea unor relații cu oameni apropiați de conducerea PCR, incomode pentru urmăritori, activitatea ofițerilor se direcționează spre informare și prevenire⁶⁶. La 14 mai 1987, circa o jumătate de an înainte de deces, Inspectoratul Județean Sibiu-Securitate care-l avea sub supraveghere de când se stabilise la Păltiniș anunța că Noica nu renunțase la ideea înființării unei școli filozofice la Sibiu. În plus, „cu privire la unele aspecte ale vieții interne, la anumite măsuri întreprinse pentru modernizarea capitalei [sic!], a unor sectoare economice [...] face afirmații denigratoare care atestă atitudinea ostilă față de orânduirea noastră socialistă”⁶⁷.

Noica, agent de influență

Natura relației lui Constantin Noica cu organele a fost stabilită, din perspectiva Securității, în anul 1962. Comportamentul lui Noica nu reflectă doar succesul operei de influențare de atunci. Purtarea filozofului în relațiile cu oficialitățile sau mesajele trimise exilului poartă cu ele sensul traumei suferite dinainte de a intra în închisoare. Dramele personale și ale celor apropiați pervertiseră situarea lui Noica față de lume, în același timp încercările i-au făcut parcă mai fine simțurile omenești. Iată câte nuanțe se confruntă în declarația ce a urmat vizitei făcută lui de Alexandre Lieven, director la BBC Londra. În octombrie 1966, Constantin Noica explică ofițerului de următoarele

Acum doi ani, în preajma eliberării mele, am fost întrebat dacă doresc să păstrez un contact cu autoritățile. Am răspuns că, în înțelesul obișnuit, de a da informații, nu; dar în înțelesul de a comenta idei, curente de opinie, sau de a spune sincer care sunt părerile mele, nu numai că primesc, dar o doresc din plin. Redau în acest sens cele ce-mi amintesc din întâlnirea cu Lieven, unul din conducătorii BBC-ului avută la domiciliul meu spre finele lunii septembrie. Aș fi relatat-o singur, de altfel, dacă aș fi avut prilejul mai devreme. Poate că vizitatorul meu englez s-ar mira să știe că mă grăbesc să comentez, ba chiar că sunt întrebat în legătură cu vizita sa. I-aș răspunde, atunci, că într-un stat socialist ca al nostru, de astăzi, acest lucru nu mai are caracterul unei restrângeri a libertății [...] Pentru noi [...] „libertatea” nu e însă libertatea de a poseda, nici libertatea de a face ce vrei, ci libertatea de a face, de a crea. Fiindcă sunt cărturar, problema este deci libertatea de creație culturală.⁶⁸

Impresionează în citatul anterior scrupulul viu, nu jucat, trimiterile preventivoare la un om care nu era prezent, amestecate cu un discurs care relua, în fond, cel mai sumbru conținut dejist: libertatea nu de a face ce vrei, ci libertatea de a face etc.

Până în anul 1980, raporturile lui Noica cu Securitatea mai păstrau ambiguități. Din acel an, statutul său a căpătat un cadru bine fixat și descris de ofițerii responsabili de caz: important agent de influență. Un raport din 1980, „de folosire a lui Noica”, cuprinde viziunea Securității asupra a ceea ce reprezenta pentru ea colaboratorul cu ultimul nume de cod „Aristotel”⁶⁹. Conform documentului, „Aristotel” fusese luat în preocupări operative pentru a fi atras în colaborare organizată și folosit în recuperarea unor personalități culturale din emigrație, neutralizarea activităților propagandistice ostile, defăimătoare, difuzate de Secția pentru România a Europei Libere la adresa intelectualilor din țară. Cu „Aristotel” s-au organizat mai multe contacte, „în numele organelor de securitate” Acesta ar fi adoptat o poziție corectă, deschisă, „susținând că el personal se consideră un intelectual recuperat încă din anul 1964”. Și-ar fi manifestat „dorința să ne ajute în recuperarea unor intelectuali din străinătate” și în special aducerea lui Mircea Eliade în țară.

Aceeași poziție „corectă” ar fi adoptat-o Noica în privința aprecierii rolului denigrator al onora dintre angajații Secției pentru România ai Europei Libere (Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Noël Bernard, Emil Georgescu și alții)⁷⁰. Raportul susține că „Aristotel” a fost receptiv, s-a declarat dispus să coopereze cu „noi” pe linia demascării

agitațiilor iredentist maghiare în problema Transilvaniei și a promis tot sprijinul său în vederea promovării intereselor țării noastre în străinătate, dând asigurarea

că aceste sarcini îl onorează, că se simte legat de neamul românesc și că tot ce realizează este legat de spiritualitatea românească cu care se confundă. A menționat, de asemenea, că ceea ce noi îi cerem să facă coincide cu convingerile lui filozofice și consideră că este o obligație morală față de neam să-și aducă contribuția în aceste domenii de interes național-românesc. Cu privire la vizita pe care urma să o desfășoare în Anglia și Franța, la sfârșitul lunii decembrie 1980, de comun acord s-a stabilit ca „Aristotel” să se întâlnească cu ofițerii de legătură fie la București, fie la Sibiu. Agentul va fi pregătit să rezolve, ca sarcini: influențarea unor personalități culturale din Franța, R.F. Germania, SUA și alte țări, de a lua poziție împotriva activității dușmănoase desfășurate de Monica Lovinescu, Virgil Ierunca și ceilalți membri ai grupului de la Paris; prezentarea Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca ca niște impostori, arătând că aceștia nu sunt scriitori, ci agenți în slujba unor servicii de spionaj străine; influențarea unor intelectuali din țară pentru a evita orice contacte cu grupul de la Paris, care încearcă să prezinte în mod deformat cultura românească din țară; promovarea adevărului istoric în problema Transilvaniei.⁷¹

În urma raportului, la data de 12 august 1980, ofițerul responsabil a organizat o discuție la domiciliul lui Constantin Noica. La întâlnire, Noica ar fi susținut că Noël Bernard, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca și alții „l-au curtat și influențat să rămână în străinătate”. A afirmat că „noi le acordăm prea multă importanță și, din nefericire pentru noi, cei de la `Europa Liberă` cunosc acest lucru”⁷².

Ofițerul discută despre aducerea în țară a lui Mircea Eliade, apoi sugerează că el, Noica, poate „să-i mai tempereze pe acești funcționari plătiți [...] să calomnieze patria natală”⁷³. De remarcat limbajul jos, stilul șablonard al calificativelor securistului. Filozoful nu susține grobianismele, dar nu sare în sus la auzul cuvintelor, cum zic apologeții*.

Urmează concluzia ofițerului: „C.D. Noica merită să intre în preocupările noastre operative și antrenat la activități de influență,

* Un mare avantaj în urmărirea documentelor din dosarele Noica este faptul că stilul său este atât de aparte în raport cu cel al interlocutorilor cu grade, încât le putem separa fără niciun fel de temere de a greși. În acest fel, stilul spuselor lui Noica și stilul limbajului folosit de ofițeri autentifică simultan documentul.

recuperarea unor personalități din emigrație și neutralizarea unor angajați ai Secțiunii pentru România ai Europei Libere⁷⁴.

Spuneam că aceste documente sunt importante întrucât stabilesc statutul lui Noica din perspectiva Securității. Dar ce spun ele despre fapte? Am insistat asupra necesității de a nu miza pe ce planuri au ofițerii, ce aprecieri fac și ce concluzii trag. Pentru Securitate, Noica era din acel moment un agent de influență în sensul tehnic al cuvântului. Și-a asumat el rolul? O dovedește consistent ansamblul materialelor de arhivă. Multele sale încercări de a schimba imaginea exilului despre regimul de la București sunt confirmate de documente și de amintirile exilaților. Pe de altă parte, nu există niciun material în care Noica să-i fi prezentat pe Monica Lovinescu și Virgil Ierunca drept agenți CIA, cum i s-a cerut la un moment dat. Știa adevărul, tot dosarele confirmă incompatibilitatea sa cu minciuna și atitudinile ignobile. Noica nu a vituperat pe tema iredentismului maghiar, cum de asemenea a fost invitat. Filozoful pare să se fi ferit de abisurile acestei marote a propagandei ceaușiste.

Un amănunt interesant pentru istoria vieții intelectuale este asistența dată de Noica în influențarea lui Mircea Eliade, „neutralizarea” acestuia și valorificarea propagandistică a venirii lui în țară. Dosarele pe numele lui Noica și ale altor oameni de cultură arată că planul de atragere a lui Eliade era în plină desfășurare la începutul anilor '70. Mircea Eliade sperase ca Academia de științe suedeză să-i acorde premiul Nobel pe anul 1973, și era preocupat ca nu cumva Bucureștiul să se opună⁷⁵. În arhiva consultată, nu apare vreo referire la poziția regimului, în acel moment, față de eventualitatea primirii Nobelului de către Eliade. În schimb, este sigur că se dorea venirea lui în țară. Planul de apropiere a filozofului religiilor va fi susținut până la sfârșitul deceniului nouă. Nu reiese din documentele consultate de ce erau făcute eforturi atât de mari pentru atragerea lui Eliade, utilă pentru regim, dar fără o miză pe care s-o numim excepțională.

Inițial, Securitatea păru-se reticentă în a-l implica mai mult pe Noica în proiectul Eliade. Ea este încântată să obțină informații despre istoricul religiilor și despre cei din jurul lui, dar nu-i trasează filozofului sarcini. Notele-raport arată că Noica e contactat din când în când de Securitate și este întrebat doar în trecere despre gânditor. Noica începe cu declarațiile tipice, de genul: „Am discutat anul trecut cu Eliade la Paris și el este convins că noi românii suntem chemați să pregătim dialogul Apusului cu Răsăritul

îndepărtat. Mircea Eliade e necesar culturii noastre românești”⁷⁶. La care ofițerii aduc vorba despre ce așteptau, date operative precum numele celor care i-au plăcut lui Eliade: Matei Călinescu, Mircea Zăciu, Cezar Baltag, Paul Anghel, Poghirc. Altfel spus: inițial, implicarea lui Mircea Eliade în viața culturală din țară e mai mult miza lui Noica decât a ofițerilor cu care discută.

În urma planurilor elaborate de Securitate începând cu 1980, Noica ajunge să ocupe un loc central în proiectul de atragere a lui Mircea Eliade – ceea ce, cum spuneam, nici nu ar fi fost nevoie să i se ceară. Cât de mult putea conta Noica în „cauza Eliade” o arată convorbirile telefonice. Istoricul religiilor este de acord să fie președintele de onoare al Societății de orientalistică pe care dorea să o înființeze Noica⁷⁷. Pentru a infirma campania privind situația oamenilor de cultură din România și interdicția de a se publica Eliade, Noica va scrie despre el în reviste din țară.

Dar Bucureștiul spera cel mai mult să fie ajutat de filozof împotriva causticelor voci de la Europa Liberă. O spune precis un ofițer superior care scrie cu cerneală pe marginea unei note: „Să adopte atitudini deschise de respingere a agitațiilor și acțiunilor antiromânești promovate de Europa Liberă”⁷⁸. Adăugă o nedumerire care acum pare amuzantă: „F. bine, dar cum?”.

Referiri la utilizarea lui Noica pentru combaterea Europei Libere revin sistematic de-a lungul anilor. Nota-raport din luna februarie 1982 trasează pentru viitoarea lui plecare în Occident sarcina de a-și „exprima dezaprobarea și pentru faptul că Europa Liberă prezintă în mod deformat realitățile culturale românești și că în mod nejustificat neagă valoarea și competența instrinsecă a scriitorilor și oamenilor de cultură din țară care au înțeles să-și apere în mod cinstit patria natală și neamul românesc”⁷⁹.

Noica face ce i se cere, atât cât poate fi rezonabil etic și stilistic din perspectiva lui, împotriva activității biroului Europei Libere de la Paris. Nu doar că înțelege implicarea sa într-o acțiune de influențare, ci dă sfaturi agenților de securitate cum pot fi eficienți. Și în această privință, atitudinea lui este consecventă, asumată de mult timp și sinceră, cum o arată următorul dialog dintre Noica și un ofițer, desfășurat în anul 1972:

Ofițerul: „– Dar Monica și Ierunca din ce trăiesc? Nu sunt subvenționați cumva pentru anumite interese? Cu ce trăiesc?”

Noica: „– Nu i-am întreat. Sunt câțiva oameni acolo care au făcut bani cum este acest Cușa și cum este Mămăligă, pe care nu l-am

văzut. Dar n-aș crede că sunt subvenționați de ăștia. Cred că fac o mică treabă la o editură, cum făcea Cioran la un moment dat, referate. Are și de la Europa Liberă un venit sigur. Monica se crede o eroină, că vocea ei ar fi vocea unei României absolute. Dar Ierunca Virgil este ceva mai abordabil, are ceva și de publicat, a fost asistentul lui Călinescu, coleg al lui Dinu Pillat. Cred ca ar trebui folosit și Dinu Pilat pentru influențare. Pe cei din emigrație asta îi doare, că ei pe undeva nu apar, nu li se publică și trebuie să facă un act de prezență într-o cultură din asta de seră, cu publicațiile lor, așa cum scoate Uscătescu G. o revistă *Destin*⁸⁰.

Specificul acestei informări nu este atât critica acidă la adresa redacției cu adevărat „eroice” de la Paris, ci sinceritatea. Noica interiorizase verdictele opresorilor săi.

Paradoxul Noica. Discursul docilității

La Constantin Noica frapează stilistica supunerii, într-un grad cum nu am descoperit în dosarele altor oameni de cultură. Mulți intelectuali au fost implicați în partea murdară a colaboraționismului: delatțiuni cu consecințe grave, provocări, participarea la scenarii. Dintre informatorii plasați în apropierea lui Noica, „Cristian” (alias Octavian Chețan), îl invită pe Noica la un drum cu mașina, la solicitarea organelor⁸¹. „Tudor”, prezență frecventă în casa lui Henri Wald, face o listă cu cititorii cărților lui Paul Goma etc. Totuși, în niciuna dintre notele informative ale colaboratorilor indicați nu găsești exprimări de docilitate cum sunt cele ale lui Noica.

În închisoare, Noica face năucitoare declarații de recunoștință pentru regimul care l-a încarcerat:

„Eu nu v-am înțeles, dar mi-am dar seama că lucrați pentru binele poporului român și de aceea caut să înțeleg și concepția voastră despre lume”⁸².

Sau:

„Solicit deci, cu supunere și cu sentimentul că revendic o favoare dreptul de a fi de folos. Un minimum de utilitate, spre capătul unei existențe inutile, este de altfel singurul sens de viață de care înțeleg să mai beneficiaz, în urma greșelilor pe care le-am săvârșit față de regim, față de alți oameni și față de mine”⁸³.

După ieșirea din închisoare, continuă spusele exaltate. Le remarcă și ofițerii: „Datorită fanatismului său, cu ocazia eliberării

din detenție [Noica] a afirmat față de organele care i-a[u] adus la cunoștință evenimentul eliberării că ar fi fost bine ca el să rămână în continuare ca să-și execute pedeapsa”⁸⁴.

Astfel de excese se vor repeta:

Țin să fac o declarație după câteva zile de contact cu lumea mea regăsită, nu numai că aş primi să fac unele referate pentru autorități, dar aş cere dreptul acesta. [...] Esențialul pentru mine s-a produs, mi-am regăsit patria și sensul de viață printre oameni. Mulțumesc regimului pentru răbdarea și bunăvoința pe care le-a avut cu mine; șterg din amintirea mea tot ce a fost negativ în aproape 16 ani de îngrădire (10 ani de domiciliu obligatoriu, ceilalți de detenție); rog la rândul meu să mi se șteargă de pe fișă, pe cât se poate, strâmbătățile și păcatele trecutului – și mă pregătesc să-mi încep viața la 55 de ani, în această țară unde totul vestește marile începuturi.⁸⁵

Noica se scuză pentru scrisorile primite ce pot fi considerate ostile regimului și le pune la dispoziția ofițerilor:

Spre părerea mea de rău, am primit de la un inginer Duiliu Sfințescu, fost coleg de școală, stabilit în Franța în condiții despre care am vorbit eu însumi în cadrul audienței avute, scrisoarea pe care o redau în copie. Reamintesc respectuos că în cadrul acelei audiențe mi s-a spus că am procedat foarte bine invitându-i fata să ne viziteze țara.⁸⁶

Explicațiile pe care le dă Noica, ajuns la Paris, Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca, pentru comportamentul său, echivalează cu a-și pune cenușă în cap: „Dar voi vă așteptați să fac pe nebunul, să fiu ultimul mohican, să rezist, deci pentru ce?, mai ales că un om ca mine care are trecutul meu, cu pete, pentru ce să rezist, pentru lumea moșierească?, mai ales că după 1964 România este o țară liberă (?)”⁸⁷.

Acelorași persoane filozoful nu doar le explică, ci le legitimează fărădelegile regimului. Iată termenii:

I se reproșează [lui Noica] că a uitat perioada de detenție iar el trebuie să recunoască și să aprecieze faptul că la scurt timp de la ieșirea din detenție a fost ajutat să se reintegreze în societate, să-și facă un rost, să aibă o locuință, o slujbă. La un moment dat, el și cei din clasa lui s-au speriat de faptul că „în noile condiții nu vor mai fi niciodată folosiți decât în posturi secundare și nu pe măsura pregătirii lor, însă lucrurile s-au schimbat în bine; toți cei care au o pregătire sunt valorificați fără discriminări”.⁸⁸

Manifestările de docilitate ale lui Noica au uneori natura unor piese din arsenalul propagandei pentru regim. Ideile regăsesc întreaga falsitate a discursului procomunist. În schimb, stilul se află la o distanță cosmică de cenușiul limbajului folosit de activiștii partidului hegemon. Iată un pasaj al contrastelor:

S-a întâmplat ceva curios în țara aceasta. Caragiale și-a pierdut subiectele de inspirație. S-a creat, în speță, o Românie în care nu mai e posibil Caragiale. E ceva regretabil pentru el [...] dar e bine pentru țară. Acum mulți ani, cineva de prin țările acestea socialiste a plecat dintre ai săi și a scris o carte: „Am ales libertatea”. Cățiva de aici, care am putea face la fel, adică pleca în lume și defăima țările noastre, îi răspundem: Am ales sinceritatea. [...] S-a obținut, în ultimă instanță, o mare promisiune umană și românească, pe care în trecut n-am crezut-o cu puțință, sub chipul socialismului, și pe care personal am înfruntat-o, într-un fel sau altul, multă vreme. [...] Trec anii și ți se întâmplă că tu ai fost rinocer și ceilalți s-au dovedit a fi oameni. E o poveste tristă.⁸⁹

Semnificația pasajului e ușor de decodat. Noica a ajuns să susțină socialismul întrucât acesta a recâștigat naționalismul. Argument suficient asupra naturii distructive a filozofiei nicasiene. În schimb, citind rândurile reproduse, nu știi care detaliu surprinde mai întâi. Al transformării albului în negru, precum în zicerea despre Caragiale? Siluirea condiției de refugiat? Blamarea victimelor? Sau fina dulceață a aceluia fel de a scrie nicasian, incompatibil cu natura relei-credințe?

Este relevant că astfel de susțineri de tip propagandist sunt destinate și cadrului privat. Noica folosește formulări ce nu pot fi inventate de către păpușarii săi, cu o sinceritate ce, nici ea, nu are cum să fie jucată. În discuția din 8 iulie 1972 la care ne-am mai referit, filozoful povestește:

În primul rând, celor cu care m-am întâlnit le-am pus problema direct. Eu vin aici din România, dintr-o cultură care mai este vie. Voi aveți aici o imagine care este înghețată a României, pe undeva voi credeți că dețineți cheile unei Români eterne [...] nu spun că în probleme de politică eu nu mă amestec, dar cultural, acolo cresc oameni, sunt tineri care trebuiesc favorizați, este o cultură în curs.⁹⁰

Împunsătura cu „imaginea înghețată” contrastează cu supușenia blândă față de securiști. O poziționare, poate, pentru ce urmează:

Le-am spus apoi că în țară, în cultura științifică lucrurile merg foarte bine, că oamenii au posibilitatea de a se deplasa în străinătate, că în cultura umanistă lucrurile merg mai prost, că acolo se întârzie puțin fiindcă au lipsit profesorii la un moment dat, că ei îi trebuiește o perioadă mai lungă 15-20 de ani etc. Le-am spus că am impresia că România cunoaște la ora actuală o afirmare pe plan politic. Acum avem o politică externă care ne pune pe prim plan și ne dă o mândrie pe care nu am avut-o niciodată.⁹¹

Exaltarea bruscă din final nu sugerează lipsa de înțelegere, ci căutarea a ceva care să-l justifice pe el și pe corupătorii lui. Noica va pedala pe tema politicii externe până la această ofrandă dăruită grobianului șef al statului din acei ani:

Suntem datori să secondăm ceea ce se petrece în politica noastră externă, ceea ce face președintele țării noastre în această politică planetară, să încercăm să planetizăm și noi puțin și în cultură, să ne afirmăm mai mult. În judecata lumii contează ce afirmări mari avem, ce identitate spirituală, nu numai ce putere economică posedăm. [...] Afirmarea se realizează sigur printr-o personalitate excepțională cum este președintele țării noastre: oamenii sunt trecători dar valorile, creațiile lor vor rămâne.⁹²

S-a întâmplat în atâtea cazuri ca anchetatorii, ofițerii de legătură, autorii de rapoarte să pună în gura victimelor cuvinte care nu le aparțineau. Nu a fost cazul acestui citat. Căpitanul de Securitate Prunescu Mircea, care semnează documentul, nu avea cum să inventeze enunțul: „să planetizăm și noi puțin și în cultură”.

Paradoxul Noica. Confortul afectiv în relația cu organele

Noica face constant gesturi în întâmpinarea interlocutorilor săi cu grade, adevărate „tehnicile de apropiere” a căror semnificație probabil îi scăpau. Una este să le povestească ofițerilor frământările interioare: „La Paris am avut rezerva de a merge deoarece sunt prea mulți români, prea zgomotoși și au interes de a cunoaște și interpreta lucrurile despre țară. Mă gândeam că dacă le spun lucruri bune despre țară zice că sunt vândut; dacă le spun lucruri proaste, raportează poate la legație și mă trezesc aici cu cine știe ce în sarcină”⁹³.

O formă de dezghiocare a intimității este expunerea sentimentelor sale, cu atât mai mult atunci când acestea nu sunt, cum știe prea bine, apreciate de autorități:

Ca să nu abuzez, voi trece la un al treilea prieten și coleg de facultate, la Emil Cioran, care mi-e foarte drag, dar care văd că a luat o atitudine care a supărat cândva, că s-a apucat prostește să scrie despre politica noastră externă, să spună că noi ne prăpădim, că ne ducem de răpă, că nu ne dăm seama ce facem, cu toate că, ca academician francez, are și el sentimente pentru România.⁹⁴

Poate și mai specială este „intimitatea intelectuală”. Noica vorbește unor securiști obtuzi despre gânduri și aprecieri rafinate trezite de (foștii) apropiați. Datorită acestei forme de sinceritate, ne aflăm astăzi în posesia unui adevărat document de istorie culturală, „Relatările complete despre Emil Cioran”, text pe care Noica l-a predat imediat după ieșirea sa din închisoare. Citez un pasaj excepțional, ales din cele 29 de pagini așternute pe hârtie între 18 și 20 august 1964, la cererea Securității:

Întrucât mi se cere să fac declarație despre Emil Cioran – al cărui caz speram că se va clasa între timp, ca lipsit de interes efectiv – voi spune tot ce știu despre el. Fac aceasta numai din respect față de autorități. Personal am socotit cazul ca absolut secundar, cunoscându-l pe Cioran drept un neuroastenic, de o excepțională înzestrare și atâta tot. Dacă l-am apărat timp de 30 de ani împotriva tuturor, chiar și împotriva tatălui său, care părea pe punctul să-l renege la un moment dat, l-am apărat ca pe un frate bolnav.

*Îmi dau seama că a putut face rău societății și țării sale*⁹⁵, dar răspunzători suntem noi, câțiva cari au făcut oarecare vâlvă asupra-i. E un fugar în sensul absolut al cuvântului. Singura sa casă a fost cafeneaua, singurul său adevăr, cuvântul reușit. Dacă totuși, după atâția ani, se mai vorbește despre el, înseamnă că punctul meu de vedere este greșit. Mă întreb – unde. De la început mă socotesc dator să spun că politicește nu-i cunosc nicio vină după 1940 în afară de cea de [a fi] fugar, vreau să spun, niciun gest sau cuvânt direct îndreptate împotriva regimului, cel puțin până în anul 1958, când am fost arestat. Omeneste și moralicește s-a condamnat el singur, prin scris, cu mult mai grav decât l-ar putea osândi oricine altcineva. Voi relata deci faptele și vorbele ce sunt cunoscute – căci viața sa se reduce la câteva vorbe de duh.

Textul continuă pe același ton de sinceritate patetică:

Față de valorile iraționale pe care le glorifica el, eu slăveam ideea și rațiunea față de omul natural [...] Singura sa participăție politică era de ordin afectiv: își exprima speranța, după asasinarea lui Codreanu, că palatul regal din București va sări în aer. Dar e drept că simpatia sa pentru fascismul românesc a fost mai afirmată în anul acela, când toate răsturnările păreau posibile, de la distanță. [...] Cer scuze că relatez astfel de lucruri și de vorbe deșarte, dar acesta este Cioran pentru mine. Înțeleg să fiu criticat pentru faptul că am purtat prietenie unui astfel de om deșuchiat, dar nu mă poate face nimeni să-l văd altfel de cum l-am înregistrat, timp de 30 de ani pe pelicula memoriei mele. Nu-i un om, e un refuz uman. Repudiază totul începând cu persoana proprie. Nu-i cunosc nicio formă de pietate, decât pentru expresie.⁹⁶

Ce așteptau securiștii și ce le oferă Noica.

Suprema dovadă a căutării unei relații de încredere cu ofițerii de Securitate este oferirea unei adrese pe care o ține secretă și față de prieteni:

În speranța că pe perioada în care lipsesc [...] vă încredințez ca pe un secret mare adresa de la Snagov-Sat: familia Ochinca Ecaterina... Mă găsiți liber zilnic, după orele 15, în cameră la Snagov [...] Vreau să fie secretă această adresă, pentru a nu fi deranjat de prieteni și cunoștințe.⁹⁷

În discuțiile cu legăturile sale, Noica folosește deseori cuvântul „noi”. Frapează contrastul cu situarea față de vechile cunoștințe, despre care filozoful dă declarații, deveniți „ceilalți”. Iată o mostră:

...supărător pentru *noi* este faptul că el [George Uscătescu] a fost dezaprobat de refugiații aceștia pe motivul că a venit în țară și el a făcut prostia să spună că nu a fost el, ci fratele său. [...] Or, aceasta a fost una din temerile mele și le-am spus, cum vă permiteți să puneți în discuție pe oamenii care vin în țară că ne întind o mână și ne ajută să facem un plus de treabă aci (subl.n.).⁹⁸

E de imaginat că Noica era conștient de satisfacția cu care ofițerii de Securitate îi ascultau reproșurile adresate Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca. Iată cum vorbește în următorul pasaj:

Monica Lovinescu zice: Tu crezi că ai vreo activitate în țară. Aici, în trei zile ne împrietenim cu... Crezi că poți face ceva în țară? Poți să

publici. Nu vezi că abia publici câte o carte? Dar dacă ai sta aici, ai vorbi o dată pe săptămână întregii națiuni române... Eu le-am spus că nu-i mai ascultă lumea. Că eu nu-i mai ascult de ani de zile, și știți de ce?: nu pentru că îmi este greu... Nu vă ascultă lumea așa cum credeți. Din când în când, mai deschide unul radio, ia să vedem ce spun ăia, dar nu sunteți chiar așa de... Adică ea (Monica Lovinescu) așa credea, că de acolo aș putea face treabă mai multă decât aici. Eu le-am spus însă că chiar dacă nu mi se publică cărțile, suntem oameni de cultură, tendința noastră este frecvent să creem o obligație, că intrarea mea în cultură a creat în specialitatea mea anumite obligații. Nu se poate face filozofie fără greacă, fără matematici, fără germană, trebuie o pregătire, nu mai poți să faci așa lucrurile să le scoți din buzunar. Am tipărit, o să mai tipăresc, o să fac... Ei, și m-am despărțit de ei așa, ba au venit și la gară (la Paris) să mă conducă cu alți prieteni, foarte drăguți toți...⁹⁹

Muzica pasajului îl exclude din categoria „turnătoriilor”. Dacă s-a dus la „Monici”^{*} să le schimbe opiniile, o face întrucat și-a interiorizat logica organelor de acasă. Dacă le-ar domoli ostilitatea, el cu securiștii ar „putea face ceva” acolo, la București. Însă discursul critic nu exclude apropierea lui de „inamicii” regimului. Păstrează salutul, trimis peste timp, din intimitate, cu căldură, celor ce-l conduseseră cu grație la gară. Cuvintele respiră sinceritate. Asistăm la ceva neobișnuit: Noica umanizează discuțiile dintre el și ofițerii de Securitate. Astfel de citate demonstrează nevoia de a aplica o adevărată hermeneutică în studiul dosarelor Securității, cel puțin în sensul că interpretarea lor apelează la capacitatea noastră de a da semnificație cuvintelor, enunțurilor, comportamentului.

Când vorbește despre acei exilați critici la adresa Bucureștiului, Noica îi tratează ca pe oameni cu lumini și umbre. Nu asumă ostilitatea comanditarilor săi, dar dă cezarului ce-i al cezarului prin opinii care-l așază în tabăra organelor:

La întrebarea dacă a întâlnit și alți emigrați români care nu privesc cu ochi buni actuala politică a țării noastre, Noica C. a afirmat că „regimul le dă prea multă importanță, în fond aceștia trebuind să fie compătimiți. Este adevărat că probabil lumea îi ascultă, așa că n-au ce face, știut fiind că oamenilor în general le place critica, bârfa,

* „Monici” era numele cu care erau alintați de prieteni Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, recunoaștere implicită a vizibilității primei și respectiv, a discreției ultimului.

să vadă că unul mușcă. Spre exemplu, un anume Podea, unul din ultimii elevi ai lui N. Iorga, dacă rămânea în țară putea realiza ceva deosebit în domeniul istoriei, or, el și-a irosit 20 de ani de viață la secția română a BBC, pe vremea când acesta critica regimul din România, ca până la urmă să se convingă că a luptat pentru o himeră, și-a ratat viața pentru o himeră [...] În aceeași situație sunt și ceilalți, V. Ierunca, Mămăligă, Cușa, care sunt victimele propriei lor încăpățănări. Noica C., personal, i-a reproșat lui Mămăligă că preferă să irosească bani pe diverse publicații în loc să traducă și să publice cărți bune care au apărut în ultimii ani în țară, dacă dorește cu adevărat să valorifice cultura românească. Or, ei preferă să publice în ghetoul românesc de la Paris”.¹⁰⁰

Noica însușise viziunea Securității asupra rolului dăunător al exilului militant pentru „proiectul cultural românesc” pe care-l promova la București în logica „complexului deținutului”, fapt asupra căruia vom reveni. Ultimul pasaj citat exprimă nu o spunere menită să facă plăcere organelor*, ci solidarizarea implicită cu hăituitorii unor oameni cu care împărțise un adevăr de viață și de condiție culturală.

Docilitatea lui Noica în fața ofițerilor va fi fost sursa a numeroase ironii între gardienii regimului. Uneori, ele transpar chiar în timpul conversațiilor înregistrate, în ciuda grijii probabile a interlocutorilor cu epoleți de a nu genera reacții de respingere, mai târziu imputabile. După schimbul de cuvinte introductive la întânirea de la Tunari din 1972, la sosirea din călătoria în Anglia și Franța, Noica „spune că va sta la dispoziție, având în acest sens carnetul său în care a notat zi de zi ce-a făcut pe timpul șederii”¹⁰¹.

Or, lui Noica pare să nu i se fi cerut așa ceva. El va păstra tonul servil până la sfârșitul întrevederii: Noica Constantin: „– poate vă interesează întâlnirile mele cu românii acolo, după cum vedeți că sunt vorbăreț și vă rog să canalizați aceste discuții dv.”. La o asemenea adăugire, răspunsul sună ironic: „Da, o să ne străduim”. Conversația continuă. Noica: „– Doriți să relatez ceea ce am făcut în fiecare zi sau să arăt românii cu care m-am întâlnit?”. Ofițerul: „– ...Să arătați cu cine v-ați întâlnit și pe urmă să-i luăm pe rând pe fiecare, dar să urmărim două lucruri”.¹⁰²

* Autenticitatea pasajului nu rezultă doar din folosirea de către ofițer a ghilimelelor, ci mai ales din stilistica inconfundabilă a lui Noica.

Securiștii au regula de a domina relația cu sursele ei. O referință la procedură e scăpată într-unul din dosarele de urmărire informativă a obiectivului Noica: „În mod deosebit se poate începe discuția cu Noica Constantin și întreținută într-o notă de superioritate pentru noi pornind de la multiplele probleme dezbătute la data de 8 iulie 1973, când el a fost contactat de tov. adjunct al ministrului general maior Stoica Ctin...”¹⁰³. Asemenea trimiteri descriu și explică atmosfera în care se desfășurau întâlnirile dintre Noica și ofițerii care-l controlau. Acestea erau condiționate de procedurile de lucru precise ale Securității, cu totul altele decât narațiunile fanteziste ale apologeților filozofului.

Emoția victimei în fața tortionarului

Trimiterea în închisoare pentru 25 de ani era a doua – sau a treia, sau a patra – lovitură teribilă dată lui Constantin Noica (după expropriere, domiciliu forțat, excludere socială). Timp de patru ani, cât a durat reclusiunea, deținutul Noica se va fi imaginat petrecând restul vieții între ziduri de celulă. Cum au arătat (și) subiectiv acei ani avea să transpară în volumul *Rugați-vă pentru fratele Alexandru**. Arhivele Securității devin martore ale șocului existențial din momentul în care Noica află de finalul detenției. Declarația deja amintită: „... cu ocazia eliberării din detenție [Noica] a afirmat față de organele care i-a[u] adus la cunoștință evenimentul eliberării că ar fi fost bine ca el să rămână în continuare ca să-și execute pedeapsa” vorbește despre o emoție ieșită din cadrele obișnuite. Aceasta va fi de recunoscut în tot ce va face mai departe gânditorul. Cartea *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* este, în fond, varianta elaborată a declarației din momentul întâlnirii cu „eliberatorul”.

Pare aproape exclus ca ofițerul să fi avut imaginația de a inventa o asemenea atitudine. Și în cazul documentelor despre Noica, și în celelalte analizate în acest volum, am cercetat enunț cu enunț contextul și semnificațiile. Relativa siguranță cu care mă refer la „spusele lui Noica” este rezultatul investigației, și nu o presupuziție de la care am plecat. Oare ce expresie mai puternică decât replica anterioară ar putea descrie faptul că victima Constantin

* Constantin Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, Humanitas, București, 1990.

Noica își însușise vinovăția și adoptase perspectiva torționarilor? Nicolae Steinhardt a descris în memoriile sale acest tip de abandon psihologic, „complexul deținutului”*. Și alți autori s-au oprit asupra lui: „Deținutul devine vulnerabil și atunci când i se înculcă ceea ce unii memorialiști numesc «complexul deținutului»: candid și impresionabil, deținutul politic se lasă uneori impregnat de vinovăția pe care i-o injectează mental membrii aparatului de represiune”**.

Doar că Noica intrase în hainele victimei care suferea de remușcări înainte de intrarea în recluziune. Se pusese la dispoziția autorităților când nu știa că va fi condamnat. În anii detenției a început elaborarea „Amintirilor din închisoare”. Vor publicate în 1990, cu titlul *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*. Când o parte din manuscris a ajuns la Securitate, ofițerii au găsit interesante fragmentele ce vorbeau despre „entuziasmul cu care [Noica] s-a avântat asupra operelor lui Marx și Engels”. Agenții propuneau chiar să se intre în întregul material al cărții și eventual să fie difuzate unele secțiuni în buletinul informativ intern.¹⁰⁴

Interpretarea „cazului Noica” în termenii relației torționar-victimă a fost teoretizată de Alina Mungiu-Pippidi în cartea ei *România după '89*, lucrând pe textul postum al lui Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru****. Alina Mungiu folosește sintagma „sindromul Fratelui Alexandru” pentru a defini acea „mostră de succes desăvârșit al persuasiunii coercitive” manifestată deja în scrisoarea adresată de Noica lui Emil Cioran, *Lettre à un ami lointain*: „Autorul încearcă să justifice în acest text starea în care se afla, ca și cum aceasta ar fi urmarea unei alegeri libere, și nu impusă de forțe exterioare, mergând până la a afirma că «ni se pare acum că omului nu-i e proprie libertatea, ci necesitatea»****”. Datele de arhivă susțin complet argumentele expuse de Alina Mungiu-Pippidi în anul 1995.

În cazul lui Noica, complexul deținutului pare să fi lucrat în adâncime și să fi fost prelungit până la sfârșitul vieții. Preocupările

* Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Dacia, Cluj-Napoca, 1991.

** Dumitru Căruntu, „Analiza dictaturii comuniste (LXIV)”, http://cornelcaruntu.blogspot.com/2009_07_05_archive.html.

*** Alina Mungiu-Pippidi a folosit referințe psihiatrice (vezi L. Hinsie, și J. Campbell, 1970, *Psychiatric Dictionary*, Oxford University Press, New York, pp. 243, 526-527) și metafora orwelliană (Alina Mungiu-Pippidi, *România după '89. Istoria unei neînțelegeri*, Humanitas, București, 1995, pp. 276-279).

**** Alina Mungiu-Pippidi, *România...*, p. 277.

sale culturale au căpătat o formă misionară, de o fervoare de-a dreptul mistică, menite să alunge cât mai departe orice posibile conotații politice. Arhivele confirmă așezarea lui Noica față de viață, dintotdeauna, în termeni culturali. Doar că în universul polițienesc în care a trăit, devotamentul cultural a ajuns o formă de evaziune, pe cât de patetică, pe atât de artificială. Dogmatici și primitivi, ofițerii vor comenta ostil, în rapoartele de urmărire, aceste forme benigne de fantezie culturalistă.

Marta Petreu elaborează asupra paradoxului Noica, plasându-l dincolo de complexul psihologic, pe linia unei atitudini filozofice și, mai departe, a unei spiritualități ateiste. Volumul *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* s-ar afla sub semnul eticii hegeliene, al mișcării recunoașterii, al acelei înfruntări dintre stăpân și slugă la capătul căreia primul se alienează, în timp ce în celălalt „se trezește conștiința de sine”. Dar în final autoarea pare să regăsească „complexul deținutului”, fără să-l numească, când invocă, într-o ultimă încercare de explicare, resortul de autoapărare prin care cei umiliți în închisoare descoperă în compasiunea pentru torționari unica modalitate de conservare a respectului de sine*.

„Paradoxul Noica” nu rămâne un sindrom „al pușcăriei”. Sub denumirea „Sindromul Stockholm”, fenomenul a fost cercetat din perspectiva legăturilor emoționale de atașament care se stabilesc, în cazul mai general, între un ostatic și cel care abuzează de el**. Cedarea afectivă constituie o strategie de supraviețuire a victimelor, o formă de apărare a celui pentru care viața atârnă de o voință exterioară.

Recunoaștem la Noica simptomele standard ale fenomenului: schimbarea viziunii proprii asupra lumii cu viziunea Securității, atingând nivelul unei disonanțe cognitive¹⁰⁵; sentimentul victimei că păstrarea legăturii cu torționarul este nu doar acceptabilă, dar chiar necesară¹⁰⁶; transformarea acestei relații într-o măsură a stimei de sine și a sănătății emoționale care implică în context apărarea patetică a statului-închisoare¹⁰⁷; atitudinea ostilă față de aliații naturali arată că aceștia sunt percepuți ca amenințători

* Marta Petreu, *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*, Polirom, Iași, 2011, pp. 477-505.

** Între 23 și 27 august 1973, angajații Kreditbanken din Stockholm au fost capturați de un grup de teroriști și folosiți în șantajarea autorităților. În timpul negocierilor, circa 28% dintre ostatici au arătat empatie față de cei care-i țineau în captivitate. Unii au luat apărarea teroriștilor după ce au fost eliberați.

pentru relația cu autoritățile represive¹⁰⁸; sensibilitatea față de orice mică împlânzire a ofițerilor¹⁰⁹; în sfârșit, căutarea salvării în proiecte fabulatorii¹¹⁰.

Supunerea lui Noica față de Securitate nu l-a făcut un susținător al comunismului, nici nu l-a transformat într-un „salvator” al culturii române. Ce s-a întâmplat cu el dovedește că există și alte teme adânci ascunse în arhivele Securității, dincolo de întrebarea: „Au fost oamenii *pro* sau *contra* regimului?”. Documentele ne spun mai puțin despre faptele ofițerilor – cele mai grave acte ale acestora nu sunt devoalate pe hârtie – și mai mult despre viețile supuse teribilei instituții de presiune. Felul în care oamenii s-au comportat în situațiile-limită ale totalitarismului nu a ținut atât de simpatia-antipatia lor față de instituții, iau de multe ori nici de evaluarea rațională a unor interese personale, culturale sau de alt gen, ci de nenumăratele unghere ale ființei fiecăruia.

Comportamentul lui Noica și al altor victime asemenea lui nu e relevant doar pentru deținuții ajunși după eliberare să fie luați la întrebări de milițieni, procurori, activiști și securiști. Într-un anumit fel și într-o anumită măsură, ce rămân de cercetat, spun ceva „în general” și despre populațiile captive ale totalitarismelor. Înțelegerea complexității raporturilor dintre populație și gardienii regimurilor criminale cere multă (mult mai multă) empatie pentru situația ființelor supuse unui regim înzestrat cu puterea de a hotărî asupra vieții fiecăreia dintre ele*.

Constantin Noica în memoria colectivă

În ciuda faptelor cunoscute de apropiați, și notorii în exil, la sfârșitul anilor '80 Noica era perceput ca un opozant „cultural” al regimului. Astfel pare a gândi și Ovidiu Pecican, de vreme ce vorbește despre „aureola personajului și coerența unei percepții oarecum generalizate, care înainte vreme vedea în el un personaj central, un «salvator» al culturii naționale în vremuri de presiune ideologică roșie”**. Mărturii despre imaginea lui publică, enunțate

* Vezi și comentariile lui Lucian Boia referitoare la „votul” acordat de germanii lui Hitler (Lucian Boia, *Tragedia Germaniei. 1914-1945*, Humanitas, București, 2010, pp. 110-111).

** Ovidiu Pecican, „Noica și noicieni. După douăzeci de ani”, *Apostrof*, anul XXI, nr. 9 (244), 2010.

atunci, la „cald” și necenzurate puteau fi recuperate din arhiva Europei Libere^{*}. Doina Cornea, pentru care Noica ar fi fost unul dintre cei mai de seamă filozofi, cerea consultarea acestuia la dorita reformă a învățământului de la sfârșitul deceniului nouă^{**}. La 20 martie 1988, imediat după trecerea în neființă a filozofului, o scrisoare exprimă emoția expeditorului și așteptarea unui val național de emoție, printre intelectualii din țară și de peste hotare¹¹¹.

După anul 1990, memoria lui Noica va avea de întâmpinat variate contestații. O direcție critică a privit opțiunile sale politice exprimate la sfârșitul anilor '30. Cele 19 texte pro-legionare scrise până în anul 1940 au adus în discuție atașamentul din tinerețe pentru extrema dreaptă^{***}.

Al doilea tip de atitudine contestată privește relațiile cu regimul comunist. Am amintit perspectiva lui Adrian Marino asupra „colaborării” lui Noica cu sistemul: opera lui a făcut servicii național-comunismului. În timp, comentariile din această categorie s-au precizat și radicalizat^{****}. Gheorghe Grigurcu vede în Noica și pe tinerii din grupul său niște manipulați, persoane care se arătasera dispuse „a intra în jocul abstragerii cu învoire «de sus»^{*****}. Beneficiaseră de rafinarea tacticilor Securității, care mersese până la potemkiada liberalismului. Iată concluzia: „Sub pavăza «modelului paideic», a «culturalismului ontologic», a posturii de «antrenor cultural» etc., [Noica] a desfășurat o strălucitoare demonie creatoare în negativ, printr-un sistem de disocieri, de reducții, de sacrificii

* Sau erau trimise spre o eventuală publicare în Occident (vezi Gabriel Andreescu, „Resurecție spirituală la Păltiniș?”, în Gabriel Andreescu, *Spre o filosofie a disidenței*, Litera, București, 1992).

** Doina Cornea, „Ce e de făcut? – sau să nu dăm Cezarului ce i se cuvine lui Dumnezeu”, în *Scrisori deschise și alte texte*, Humanitas, București, 1991, pp. 45-52.

*** Vezi pentru prima publicare integrală a acestor texte și interpretarea lor volumul lui Adrian Niță, *Noica: o filosofie a individualității*, Paideia, București, 2009. Este de notat că Institutul de Istorie a Religiiilor a renunțat să-și pună titlul sub autoritatea simbolică a lui Mircea Eliade, pentru a se numi Institutul de Istorie a Religiiilor „Ioan Petru Culianu”.

**** Vezi aceeași temă în Gabriel Andreescu, „Melodrama forului. Documentele Securității despre identitatea și rezistența intelectualilor”, în Vasile Boari, Natalia Vlas, Radu Murea (coord.) *Intelectualii și puterea*, Institutul European, Iași, 2012, pp. 167-209.

***** Gheorghe Grigurcu, „Dezbaterea continuă”, 22, 14 iulie 2004.

în fond, trădând o funciară inadaptabilitate corijată printr-o paradoxală năzuință a adaptării (e adevărat, la extremitățile politice)”*.

Caius Dobrescu vorbește despre conivența filozofului cu regimul comunist. O consideră involuntară, expresie a convergenței viziunilor despre lume: „Ceea ce le leagă era deraparea de la realitate, de la complexitatea condiției concrete a omului în comunismul mioritic, o simplificare confortabilă a lumii de opțiuni morale, o devoțiune unică și unilaterală, o anumită formă de «unidimensionalitate»”**. Ca și Marino, Zigu Ornea atrage atenția asupra serviciilor făcute naționalismului ceaușist. Ele ar explica prezența editorială și de presă a lui Constantin Noica în anii '70-'80: „S-ar fi bucurat oare C. Noica, în vremea ceaușismului, de statutul său de guru, de nu se întâlnea, în temele tratate (inclusiv în *Ontologia* sa) cu naționalismul ceaușist, care i-a deschis calea?”***. Poziția privilegiată era asigurată și prin excluderea manifestărilor intelectuale concurente****.

Opiniile critice la adresa operei, după 1990, rămân totuși periferice față de intensă și întinsă operă de valorificare a moștenirii Noica. Admiratorii lui și chiar beneficiarii capitalului simbolic al Școlii de la Păltiniș nu ating, și nici nu-și propun, aprofundarea conexiunilor lui Noica cu Securitatea. Nici Stelian Tănase, în volumul său *Anatomia mistificării. Procesul Noica-Pillat*****, nu a ridicat problema sensibilă a cedărilor unora dintre membrii lotului.

* Gheorghe Grigurcu, „Dezbaterea...” Este de reținut că Adrian Marino califica scrierile lui Noica drept pline de complexe și preconcepte care nu ar fi fost posibile într-o mare cultură scrisă, într-una majoră (Adrian Marino, *op.cit.*, p. 84).

** *Apud* Gheorghe Grigurcu, *Politică și cultură*.

*** *Apud* Andrei Cornea, „A fost «Școala de la Păltiniș» o experiență utopică?”, 22, 13 aprilie, 2004.

**** Pentru tema destinului altor „școli” posibile, precum „Grupul de la Iași” (Dan Petrescu, Luca Pițu, Sorin Antohi, Liviu Antonesei, Alexandru Călinescu, Dan Alexe, Mihai Dinu Gheorghiu ș.a.), autentic liberale, modernizatoare, și represaliile împotriva Grupului, vezi Gabriel Andreescu, „Melodrama forului. Documentele Securității despre identitatea și rezistența intelectualilor”, în Vasile Boari, Natalia Vlas, Radu Murea (coord.) *Intelectualii și puterea*, Institutul European, Iași, 2012, pp. 167-209. „Grupul de la Iași” este sintagma lui Luca Pițu, *Documentele antume ale „Grupului de la Iași”*, Opera Magna, Iași, 2010.

***** Stelian Tănase, *Anatomia mistificării. Procesul Noica-Pillat*, Humanitas, București, 1997, 2003.

Discuția în jurul cazului Noica a evoluat prin exploatarea documentelor devenite disponibile în urma adoptării legii de deconspirare a Securității. Într-un articol publicat în *Observator cultural* în anul 2005, George Ardeleanu a recuperat mai multe piese care povestesc aspectul strict represiv și, mai precis, urmărirea lui Noica de Securitate în anii 1957-1958*. De abia în 2006, *Adevărul literar și artistic* a scos la lumină extrase din dosarul de urmărire informativă a lui Constantin Noica care sugerau contacte cu Securitatea greu de imaginat**. Autorii citau rapoarte din care rezulta că „Înainte de a pleca din țară [Noica] a solicitat o audiență la tovarășul Cornel Burtică pentru a stabili modul cum să acționeze spre a-l determina pe M.E. sa vină în România”, sau: „În cadrul discuțiilor, N[oica] a dezaprobat acțiunile unor intelectuali de ținută discutabilă cum este [Paul Goma] ori [George Bălan] care pretind că în țară nu se poate face cultură și îndeamnă să se lupte «împotriva întunericului» ignorând faptul, așa cum este cazul lui B.G., că nu în străinătate, ci în țară și-au făcut un renume, iar acum au ajuns sa o denigreze la postul de radio Europa Liberă”.

Informațiile puse la dispoziție de autoarele Carmen Chivu și Raluca Vasilescu nu au dus totuși la o reflecție, în adevăratul sens al cuvântului, asupra cazului Noica. Conform unor interpretări, dezvăluirile *Adevărului literar și artistic* nu doar că nu ridicau vreo nedumerire, ci chiar demonstau statutul lui Noica de reper al rezistenței, dovada fiind faptul că „...cele două cercetătoare care publică documentele în discuție știu foarte bine ce publică”. Și o spun: „e vorba de «a exemplifica faptul că unii oameni au rezistat în fața presiunilor» și de «poziția de fiecare dată categorică» a lui Constantin Noica”***.

În anul 2009, Dora Mezdrea a editat două volume cu materialele din Arhiva CNSAS: *Noica și Securitatea*, la Editura Muzeul Național

* George Ardeleanu, „Constantin Noica în vizorul Securității”, *Observator cultural*, nr. 277, 14-20 iulie 2005.

** Carmen Chivu, Raluca Vasilescu, „Contactarea în mediul literar!”, *Adevărul literar și artistic*, 22 iulie 2006.

*** Andrei Pleșu, „Noica a fost filat ca un obiectiv militar”, în Dora Mezdrea, *Constantin Noica în arhiva Securității*, Humanitas, București, 2009, p. 27. Documentele reproduse în *Adevărul literar și artistic* au dus și la câteva declarații radical-acuzatoare. Au reprezentat categoria ziariștilor încântați de scandal.

al Literaturii Române* și *Constantin Noica în arhiva Securității*, la Editura Humanitas**. Al doilea, un grupaj de documente dintr-un dosar de urmărire informativă, a acoperit perioada 1971-1978 și se ocupa mai curând de sursele din jurul lui Noica, decât de el, ceea ce face selecția puțin relevantă în raport cu ceea ce se cunoștea deja, iar dintre cele 155 de documente alese pentru a fi reproduse, doar câteva emană de la Noica¹¹².

Volumul a fost deschis de două texte introductive semnate de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, centrate pe tema: „A colaborat Constantin Noica cu Securitatea?”. Liiceanu neagă complet o astfel de interpretare. Andrei Pleșu întâmpină eventuala referire la „colaboraționismul” lui Noica cu imprecizia profilactice: „Trebuie să ai un uriaș balast de nerușinare ca să vorbești de «compromisurile» unui asemenea om...”***.

Această prezentare va face prozeți. Unul este Cristian Teodorescu:

Când vorbea cu un securist sau cu altul dintre cei care s-au ținut după el, în loc ca ei să-i spună ce are de făcut, el [Noica] le spunea ce ar trebui făcut pentru propășirea culturii române, încât îi lăsa, mai de fiecare dată, în ceață. Noica a refuzat în închisoare, chiar bătut, să devină informator și n-a acceptat nici după ce a fost eliberat din pușcărie decât să discute cu securiștii pentru a le da lecții de cultură și pentru a-i transforma, din ceea ce erau, în apărători ai culturii române.****

Și lui Dan C. Mihăilescu, volumele Dorei Mezdrea îi demonstrează că ar fi vorba „despre o dublă, uriașă amăgire: a Securității că l-ar folosi pe Noica drept agent de influență întru «frăgezirea» la comunism a diasporei românești”*****.

Vladimir Tismăneanu a comentat volumele editate de Dora Mezdrea atent la comentatori și total indiferent la textele din

* Dora Mezdrea, *Noica și Securitatea*, Muzeul Național al Literaturii Române, 2009.

** Dora Mezdrea, *Constantin Noica în arhiva Securității*, Humanitas, București, 2009.

*** Andrei Pleșu, „Noica a fost filat...”, p. 28.

**** Cristian Teodorescu, „Peste 100 de securiști și informatori l-au urmărit pe Noica. Efectul ar fi putut fi miraculos”, <http://teodorescu.catavincu.ro/2009/06/peste-100-de-securisti-si-informatori-l-au-urmarit-pe-noica-efectul-ar-fi-putut-fi-miraculos/>.

***** Dan C. Mihăilescu, „Constantin Noica, la o sută de ani”, *evz.ro*, vineri, 24 Iulie 2009.

arhivă: „Pentru cei care au vorbit despre «colaboraționismul» lui Noica, aceste volume ar trebui să servească drept un duș rece, o invitație la recunoașterea, chiar târzie, a realității...”*

După publicarea documentelor, au apărut materiale demonstrative anti-Noica, precum „cadoul” făcut de cotidianul.ro la 18 mai 2010, textul publicat de filozof în *Glasul Patriei* la 20 aprilie 1965, unde omagia regimul**. În logica adagio-ului „călăii nu-și iartă victimele”, fostul ofițer de Securitate, azi generalul în rezervă Aurel Rogoian, l-a plasat pe Noica în categoria „operator voluntar într-un joc dublu, cu șanse sporite pentru serviciul care făcea mai multă investiție de inteligență în menținerea inițiativei și în controlul agentului”***. Sunt speculații stupide, contrazise atât de arhive, cât și de bunul-simț, ce vor fi având semnificație pentru soarta României postcomuniste, dar nu pentru caz.

Impresia globală lăsată de intervențiile care au folosit doar parțial sau deloc dosarele existente la CNSAS pe numele lui Constantin Noica este confuză. Poate în niciunul dintre cazurile analizate în prezenta carte dezbateră publică asupra relației cu Securitatea nu produce atâtă nesiguranță privind corecta interpretare. Aceasta nu pentru că opiniile unuia sau altuia dintre intervenienți ar exprima nedumeriri cu privire la conținutul dosarelor. Din contră: sunt ferme, deseori vehemente, dar refuză să întâlnească filele de arhivă, cu atât mai puțin să dialogheze cu ele. Și aceasta, deși parcurgerea textelor de arhivă oferă surprize și o complexitate impresionantă; accesul la o realitate mult superioară, uman și istoric, speculațiilor ce privesc raporturile lui Constantin Noica cu organele de represiune ale regimului comunist****.

* Vladimir Tismăneanu, „Soarecele și pisica: Noica și Securitatea”, <http://tismaneanu.wordpress.com/2009/07/09/soarecele-si-pisica-noica-si-securitatea/>.

** Dora Mezdrea a identificat cinci articole scrise de Constantin Noica în revista *Glasul Patriei*, între anii 1965 și 1970 (Dora Mezdrea, *Constantin Noica în arhiva Securității*, p. 91). Revista a apărut între anii 1955 și 1972, sub egida Comitetului Român pentru Repatriere.

*** Vezi volumul de trist succes al lui Aurel Rogoian, *Fereastra serviciilor secrete. România în jocul strategiilor globale*, Compania, București, 2011, p. 301. Fostul șef de cabinet al lui Iulian Vlad a preluat tezele colegilor săi din ultimul deceniu comunist: „A fost luat în lucru prin DUI la data de 11.02.1984 pentru suspiciuni de trădare în favoarea Marii Britanii” (dosar SIE nr. 2172, rola 1, f. 1).

**** În 2010 și 2011 am publicat analize care au utilizat exhaustiv dosarele din Arhiva CNSAS deschise pe numele lui Constantin

Un alt fel de abuz

Paginile anterioare, rezultatul parcurgerii exhaustive a dosarelor de arhivă pe numele lui Constantin Noica, la care se adaugă resurse complementare, clarifică folosirea acestuia de Securitate în operația de legitimare a regimului de la București timp de circa un sfert de veac. Rolul său de agent de influență a fost precis definit de organe, conținutul a fost asumat în cuvinte și fapte, de la articolele din *Glasul Patriei* până la mărturiile exilaților ori înregistrările ziariștilor. Nu a fost doar o convergență de idei, cum argumentează Caius Dobrescu sau Zigu Ornea (deși a fost și aceasta), ci planuri concrete de susținere a tezelor dubioase ale regimului urmate de Noica punctual. Documentele au o limpezime deconcertantă.

Și totuși, în ciuda a ceea ce vedem, tonul public a fost dat de susținerile care întorc probele cu susul în jos. Notorie este poziția lui Gabriel Liiceanu, de a reduce atitudinile maestrului său, când se afla în Occident sau în țară, la o variantă de comportament social transistoric. Prefața la volumul *Noica și Securitatea* oferă modelul acestei interpretări. Iată un pasaj din prefață:

Pe Noica nu-l costă nimic să îi cânte în strună ofițerului de Securitate omagiindu-i regimul, laudându-l pe președintele țării, spunându-i că binecuvântează ceasul istoric în care se află astăzi România [...] Satana este tras în felul acesta *pe singurul teritoriu în care el nu e la el acasă: cel al spiritului*. Orice încercare de a fi mutat de pe acest teren este stopată de la bun început cu o bruscă înclinare a capului cu o vehemență nebănuită până atunci. („Securitatea să nu-mi ceară să fac servicii la nivelul Securității”, „Acest tip de informații nu l-am dat niciodată și nici nu-l voi da”, „Eu nu ling mâna care m-a lovit”, „Eu nu raportează despre legăturile cu străinii” etc.) Dacă cineva vrea să-l mute pe Noica pe acest teren, jocul încetează. Nu i se poate dicta nici ce să spună, nici ce să scrie. („Eu nu fac filozofie ieftină...”).

Noica: două dosare de urmărire informativă, de 14 și respectiv 3 volume, un dosar penal de 16 volume și două dosare SIE, microfilmate, unul personal/de agent, unul de urmărire (vezi Gabriel Andreescu, „Constantin Noica în arhive: atașamentul victimei față de torționar”, *Timpul*, nr. 11, 2010 și „Note privind colaboraționismul lui Constantin Noica”, *Timpul*, nr. 12, 2010; Gabriel Andreescu, „Interpretarea documentelor de arhivă referitoare la Constantin Noica”, cotidianul.ro, 25 ianuarie 2011).

Dacă e nevoie, se poate întoarce oricând la Jilava. În fond, la aceste întâlniri a venit de bunăvoie. Ba mai mult, Noica e cel care îl caută pe diavol („Eu vă caut pe d-stră...”) și dacă îl caută o face pentru un singur lucru: pentru a-l trage pe terenul culturii. Și ce-i propune el diavolului? „Să mă ajutați să facem ceva în cultură”.*

Pentru a-și finaliza operația de convingere, Liiceanu ia loc și pe coperta a patra a cărții Dorei Mezdrea, locul unde editurile vizualizează ideile de fond și oferă concluzia ultimă pentru cititori:

A reușit oare, în tentativele sale de „prelucrare” a ofițerilor Securității, să mute cu vreun milimetru limitele pe care Securitatea și le dăduse dinăuntrul ei și prin care se definea din capul locului? După frenezia cu care, în anii '80, se dărâmau biserici, se desființau institute și blocau contactele cu tot ce era „străin”, înclin să cred că nu. Dar asta nici nu înseamnă că ce conține Dosarul său de urmărire vorbește vreo clipă de cedarea lui Noica (de ce ar fi făcut-o? Noica nu mai putea fi speriat – frică nu-i mai era, cred, de mult –, pentru că personal nu mai avea nimic de pierdut, nici de cerut), ci doar de ne-renunțare, încăpățănare, disperare și inadecvare.

Sub acest pasaj de pe coperta a treia, se află un altul, semnat de Andrei Pleșu:

Noica le spune în față securiștilor că, dacă i se cer servicii de turnător, e gata să se întoarcă la pușcăria Jilava, le amintește că a fost palmuit în închisoare pentru refuzul de colaborare și le explică, necompletent, că o lege care interzice românilor să stea de vorbă, fără să raporteze, cu cetățeni străini e o lege „ofensatoare”, „de proastă calitate”. În 1971 refuză să participe la un congres internațional de logică tocmai ca să nu i se ceară să relateze eventualele convorbiri cu străinii.

Ne aflăm în fața unei formidabile contorsionări interpretative. Din câteva rânduri, Noica devine un erou care impune securiștilor ce să asculte, îi apostrofează, le face agenda. Noica ar fi ajuns la ei întrucât îi căutase (și nu mai ales invers) ca să-și atingă țintele culturale. Când ofițerii exagerează, îi pune la punct – chiar cu o ușoară bruschețe.

Contrar acestui discurs, documentele ne descriu un om frânt de trauma întâlnirii cu „Satana”. Pentru Securitate, Noica a fost o pradă comodă, care s-a predat cu totul încă dinainte de a i se

* Dora Mezdrea, *Noica și Securitatea*, pp. 15-16.

cere. În anii '60-'80 nu mai putea fi speriat doar în sensul că era copleșit. El percepe natura activităților de influențare pe linia cerută de Securitate și subscrie la ele. Arhiva conține și declarații de autonomie precum cele citate de apologeți, altele citate și aici, doar că acestea au fost flagrant scoase din context.

Apologeții lui Constantin Noica au ales tot ceea ce putea arăta mai brav din documentul care le servea cel mai bine tezele. „Eu nu ling mâna care m-a lovit...”^{*} Sau: „Eu nu fac filozofie ieftină”. Dar câtă semnificație aveau cele câteva cuvinte? Iată o frază anterioară menită să probeze supunerea: „Cum să nu binecuvântăm ceasul istoric în care se află acum România, ca să nu mai spun de politica noastră externă, de mândria de a fi român?”. Ori propoziția care precede referirea la filozofia ieftină: „Eu îl laud pe conducător, dar nu ca filozof”. Și fraza imediat următoare: „Eu vin numai, ca un om de formație veche, să mă închin în fața operei regimului, să recunosc tot ce s-a făcut...”. Ceva mai încolo: „Securitatea care este necesară într-un regim ca acesta, pentru că nu mai este un organ represiv...”^{**}. Documentul din care apologeții pescuiesc enunțuri „indisciplinate” copleșește prin reverențele făcute ofițerilor cu care Noica discuta. Rândurile menite să susțină ideea că filozofului nu i se poate dicta ce să spună sunt contrazise de tot restul materialului documentar. Dar pentru apologeți, restul materialului nu contează.

Sub pana lui Gabriel Liiceanu, Noica i-ar fi repezit pe oamenii Securității: „Eu nu raportează despre legăturile cu străinii”. Or, dosarele sunt pline de declarațiile lui privitoare la întâlnirile cu occidentalii. Una (de reținut și tonul): „un moment, să-mi scot ceva pe care am notat unele lucruri [...] mă aștepta fosta mea soție, cu un tânăr cu mașina [...] unul Mititelu, care a fost inginer aici și a rămas în Franța, care s-a îndrăgostit de o femeie [...] are o slujbă degradată la BBC”¹¹³. O alta: „Redau în acest sens cele ce-mi amintesc din întâlnirea cu Lieven, unul din conducătorii BBC-ului avută la domiciliul meu spre finele lunii septembrie. Aș fi relatat-o singur, de altfel, dacă aș fi avut prilejul mai devreme”¹¹⁴. Numeroase astfel de contra-probe au mai fost expuse, dar sunt de completat dată fiind răsturnarea de o asemenea proporție a realității. Am citat și cum s-a adresat Noica securiștilor după

* Afirmatia apare și într-o declarație făcută de Noica unei cunoștințe, ajunse sub ochiul instituției de supraveghere.

** Dora Mezdrea, *Constantin Noica în arhiva Securității*, pp. 233, 236.

prima sa vizită în Occident: „poate vă interesează întâlnirile mele cu românii acolo, după cum vedeți că sunt vorbăreț și vă rog să canalizați aceste discuții dv.”.

Să fi refuzat Noica în anul 1971 participarea la un congres internațional de logică de teama de a „fi întrebat” ce a vorbit cu străinii (conform discuției cu mr. Pătrulescu din 20 octombrie 1973)? Nu am găsit, în cele cercetate (toate dosarele pe numele lui Constantin Noica), documentarea unui asemenea caz. Noica cerea de câțiva ani plecarea la familia sa în Anglia, primea avize negative, cunoștea intervențiile făcute dinafară și repeta solicitările. Există o corespondență între ofițerii de caz și conducerea Ministerului Afacerilor Interne care confirmă refuzurile de a i se acorda viza de călătorie până în anul 1972. Să fi întors Noica spatele unei invitații în 1971 de teama a ce va trebui să scrie? A făcut constant cereri de plecare în străinătate, a tot călătorit și după fiecare întoarcere în țară a dat declarații despre străini*.

Este de văzut și absurdul rolului pe care Noica îl asuma, asemenea unui „posedat”, de antrenor cultural al națiunii. Are oare sens să te adresezi ofițerilor de Securitate și să le ceri: ajutați-mă să facem ceva în cultură? Securitatea face cultură? Eventual, își dă acordul pentru plecarea câtorva persoane în străinătate, sau renunța să se opună publicării unei cărți care nu corespundea canonului politic al anilor '70-'80¹¹⁵. Dar ce pot însemna cele câteva ridicări de piedici, oarecare, pentru soarta unei culturi? Cum ar putea sprijini în plus Securitatea cultura, chiar dacă am accepta că un număr de agenți s-ar putea „lăsa convinși” – deși chiar și ideea „convingerii” lor suportă o cantitate de ridicol? Are oare sens să asumi o operă de propagandă pentru regim întinsă pe două decenii pentru succesul cu implicații „culturale” a zece-douăzeci de vize și tot pe atâtea aprobări de publicare? Este oare imaginabil ca astfel de detalii să facă diferența într-o cultură?

Pentru cine a inventariat documentele privind cazul Constantin Noica și mărturiile exilului asupra comportamentului său, asumptiile apologetilor săi sunt nerezonabile. Dacă asistența dată de Noica regimului a făcut totuși „o diferență”, atunci aceasta acoperă

* În documentul din 1973, referirea la congresul de logică face parte dintr-un discurs al datului înapoi: „Eu nu mai vreau să plec... nu mă duc... nu mă tentează. Eu acum îmi scriu opera și nu vreau să pierd timp...” (Dora Mezdrea, *Constantin Noica în arhiva Securității*, pp. 245-246). Atitudinea este o excepție între cele ce descriu comportamentul lui Noica ori relațiile filozof-ofițeri.

exclusiv viața filozofului și a apropiaților, căci fără colaborarea lui ei nu ar fi făcut drumurile în Occident și nu și-ar fi văzut publicate cărțile. A asigurat proeminența lui Constantin Noica și a promotorilor unei „Școli de la Păltiniș”, întrucât s-a pliat măcar parțial pe filozofia culturală a regimului, în condițiile în care tendințele alternative, liberale, au fost strivite în fașă. Teza conform căreia Noica a susținut colaborarea lui cu Securitatea pentru viitorul culturii române poate avea un sens subiectiv pentru filozof, dar ideea că ar fi fost o strategie efectivă de promovare a culturii constituie o speculație frauduloasă. Nu avea sens și nici nu era posibil să faci cultură apelând la Securitate, nici cu ea, nici prin intermediul ei. Și oare cum putea arăta un eventual succes*?

De ce se consumă energie pentru a nega evidențe de neînfruntat? Cum sunt posibile interpretări aiuritoare ale sensului a ceea ce Noica a spus și a făcut? Lămurirea este oferită, paradoxal, tocmai de Gabriel Liiceanu, care ne explică:

De fapt nu Noica a fost în acești ultimi ani în discuție, ci doar iritarea care urcă spre el pornind de la cei vii care i-au fost aproape. Aceștia sunt cei care incomodează cu adevărat. Răfuiala cu Noica nu e cu cel dispărut și inofensiv, ci cu „discipolii” lui. Și atunci, pentru această răfuială, Noica devine interesant. Dacă-l numim „filozoful legionar”, atunci se cheamă că discipolii lui sunt „discipolii filozofului legionar”, ceea ce nu afirmă, desigur, nimic despre „legionarismul” lor, ci doar îl sugerează. La fel, dacă-l numești „filozoful colaborator”, atunci se cheamă că discipolii lui vor fi „discipolii filozofului colaborator”, și așa mai departe. Or, splendoarea este că Noica *ne-a născut punând în noi ce era mai bun în el...***

Conform pasajului citat, documentarea colaboraționismului la Noica înseamnă să crezi suspiciune asupra celor ce l-au urmat. Să-i pui în discuție drumul în viață echivalează cu subminarea virtuții umane și intelectuale a apologeților. Devine logică, atunci, negarea oricărei probe care l-ar descrie pe Noica cum era el, căci bătălia pentru memoria gânditorului de la Păltiniș a fost transformată

* Dintre ideile stranii și contraproductive ale lui Noica, una era necesitatea mutării capitalei țării la Târgoviște. Nota din 22 martie 1977 face referire la o scrisoare pe care Noica dorește să o trimită conducerii superioare de partid, care ar cuprinde „argumente” în acest sens (Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 1, f. 164v).

** Gabriel Liiceanu, *ibidem*, p. 23.

într-o bătălie personală. Atitudinea, cu marea ei doză de vanitate (*a pus în noi ce era mai bun în el*), îl trădează pe Noica însuși, căci îi reconstruiește personalitatea în funcție de interesele apologetilor. Aceștia sunt gata să pitească, între umbrele istoriei, una dintre cele mai dramatic-înalte povești despre viața unui om vânat de sistemul polițienesc al comunismului pentru a se proteja pe ei. Imaginea falsificată înseamnă indiferență față de ființa gânditorului.

Marea surpriză a dosarelor de Securitate este aceea de a-l dezvălui pe Noica drept unul dintre cei mai harnici agenți de influență, care a emis enormități în favoarea regimului și a asumat un discurs al docilității depline; și, simultan, drept un om de o corectitudine și o blândețe covârșitoare. Fără să vrea, Arhiva Securității a devenit o martoră a umanității lui. O notă de investigație din 10 mai 1960 înregistrează opinia oamenilor care-i lucraseră proprietatea: „atunci când își vizita moșia avea comportări frumoase față de cetățeni”*. Chiar și derapajul lui legionar apare din umbra arhivelor într-o nouă lumină. La unul dintre interogatorii, Zilbert Herbe[r]t afirmă că l-a cunoscut pe Noica în cadrul asociației „Criterion” în 1933:

Nu făcea politică și nici nu avea intenția să facă altceva decât carieră universitară. Prietenii lui intimi din acea perioadă erau Mihail Polihroniade, legionar, omorât în 1938 împreună cu Codreanu, Barbu Brezeanu (magistrat din București, antilegionar), Petre Comănescu, publicist din București, antilegionar, Ionel Jianu, avocat din București. Alți cunoscuți ai lui Noica erau: Mircea Vulcănescu, Emil Cioran, Nae Ionescu, Mircea Eliade, Ionel Ghera, Floru (filozof). Nu cunosc relațiile cu aceștia. [...] După omorârea celor 13 legionari în frunte cu Codreanu și Polihroniade, mi-a spus că din această cauză se va apropia de legionari.¹¹⁶

Asemenea explicații motivează cercetarea mai în adâncime a relației lui Noica atât cu legionarismul, cât și cu elitele culturale ale perioadei, dincolo de opiniile fruste ale textelor sale din acei ani. Detaliile de personalitate fac credibile motivații mai sofisticate pentru aventura ideologică în care s-a implicat la sfârșitul deceniului patru. În logica citatului devoalat de arhive, apropierea de legionari ar fi fost un gest de frondă-prin-solidarizare cu victimele represiunii sângeroase.

* Arhiva CNSAS, dosar I 3718, vol. 6, f. 10.

Asemănător, implicarea lui Constantin Noica în opera de propagandă a regimului comunist a avut un determinism psihologic complicat. Atitudinile și comportamentul filozofului par rezultatul unei traume psihologice de care cel deposedat de avere, apoi trimis în domiciliu obligatoriu, apoi deținut, apoi hărțuit, nu poate fi pe deplin responsabil. *Nu este*, în sensul în care victimele atacului de la Kreditbanken din Stockholm, din 1973, care au simțit proximitatea morții, nu pot fi acuzate pentru a fi arătat empatie teroriștilor care-i luaseră captivi.

Note

1. Arhiva CNSAS, dosar I 3718, vol. 2, f. 430.
2. „Tocmai fiindcă este convins că are de îndeplinit o «misiune de a asigura continuitatea valorilor culturii naționale», Noica a spus că «n-am plecat în Anglia, unde am un fiu». Preferă să rămână aici pentru a contribui la «afirmarea culturii naționale». (Din nota informativă a sursei „Șerban” predată lt. colonelului Anculia Mioc la 24 februarie 1967: Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 3, ff. 248-249).
3. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 3, f. 234.
4. Nota-sinteză din 6 august 1973, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 1, f. 12.
5. În documente, apare când „Pappu”, când „Papu” (Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 11, f. 160).
6. Nota din 7 iunie 1977, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 1, ff. 136, 137.
7. Nota-raport din 22 noiembrie 1977, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 1, f.7. Nu există în dosarul de urmărire informativă vreun document care să motiveze, pregătească, descrie și să tragă concluzii cu privire la oprirea lui Constantin Noica la graniță și ridicarea pașaportului. De vreme ce hotărârea unei măsuri cu o asemenea vizibilitate, de un asemenea impact, lipsește din dosarul de urmărire informativă, este cel mai probabil ca Securitatea să fi acționat pentru a sugera opiniei publice o tensiune între ea și filosof. Asupra acestui eveniment vom reveni.
8. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 1, f. 7.
9. Vezi Alexandra Tomiță, *O istorie „glorioasă”. Dosarul protocronismului românesc*, Cartea Românească, București, 2007. Cercetătoarea preferă să trimită la fapte și la disputele pe temă, în particular, la luările de poziție ale lui Mircea Martin și Adrian Marino, pentru a concluziona: „În ce-l privește pe Noica, lucrurile par și mai complicate” (p. 236).
10. Nota din 24 aprilie 1974, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 315. Într-o sinteză a convorbirilor telefonice din 1978, „în frunte” se

- aflau Paul Anghel, Alecu Paleologu, Petru Creția, Edgar Papu, Octavian Nistor, Gabriel Liiceanu, Alexandru Dragomir, familia Uscătescu, George Munteanu, Alexandru Surdu, Radu Boroianu, Relu Cioran, Nicolae Carandino, Athanasie Joja, Catinca Rosetti, Barbu Brezeanu, Iordan Chimet, Nicu Steinhardt, Sorel Vieru, Părintele Galeriu, pictorul Spiru Vergulescu, Ușer Morgenstern, Vasile Zamfirescu, Mihai Șora („care a făcut o treabă splendidă la ESPLA”), Idei Segall, Adrian Angheliescu, Costache Lăzărescu, Marin Sorescu, Nicu Wald, Petre Ghelmez, Radu Bogdan, Stela Covaci și străini precum Paul Miron, Stolojan etc. Discuții lungi întreține și cu Liviu Petrina care în cadrul Ministerului de Externe se ocupă de elaborarea de articole pentru străinătate și îi solicită lui Noica colaborarea (dosar I 015156, vol. 12, ff. 49-49v).
11. Vezi nota semnată de șeful Securității Județene Sibiu, lt.col. Măceșanu Constantin: „Pentru a-și spori șansele de reușită, preconizează să angreneze în susținerea ideilor sale și o personalitate în prezent controversată a vieții culturale românești [Păunescu], mizând pe factori subiectivi de influență” (Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 12, f. 118).
 12. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 12, f. 160.
 13. Și continuarea: „C. Noica a promis că ne oferă date mai complete despre acești cercetători, scriitori etc. I-am sugerat să se gândească la ce universități vrea să-i propună și cum vede oare obținerea unei burse pentru ei [text subliniat]” (Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, ff. 255-256).
 14. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 2172, rola 2, f. 1.
 15. Raport cu privire la luarea în lucru prin dosar de urmărire informativă a lui Noica Constantin, Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 2172, rola 1, f. 1.
 16. Arhiva CNSAS, dosar I 3718, vol. 1, f. 45.
 17. Arhiva CNSAS, dosar I 3718, vol. 6, f. 3.
 18. Arhiva CNSAS, dosar I 3718, vol. 4, f. 14.
 19. *Ibidem*, f. 15.
 20. *Ibidem*, f. 12.
 21. Arhiva CNSAAS, P 000777, vol. 1, f. 282.
 22. Și în continuare: „Concret, cunosc că de la fugarul Mircea Eliade a adus în țară cartea «Pădurea interzisă», scrisă de către acesta, având un conținut dușmănos regimului democrat-popular din R.P.R.” (Arhiva CNSAAS, P 000777, vol. 1, f. 289).
 23. *Ibidem*, p. 290.
 24. *Ibidem*, ff. 300-301.
 25. *Ibidem*, ff. 306.
 26. Nota-raport din 23 mai 1962, Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 8.
 27. *Idem*.
 28. Nota din 30 mai 1962 (*Ibidem*, f. 9).
 29. Nota din 8 iunie 1962.

30. Notele din 19, 23 și 25 iunie (*Ibidem*, ff. 11-13).
31. Colonelul Rusu „în curând va face discuții cu dânsul pe această temă. În general în cadrul discuțiilor [Noica] a căutat să scoată în relief dorința ca chiar în situația în care se află să poată lucra mai mult în orice domeniu în care posedă cunoștințe” (Raportul din 28.09.1963, *Ibidem*, f. 23).
32. *Ibidem*, f. 27.
33. *Ibidem*, ff. 27, 28, 38.
34. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 48.
35. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 41.
36. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 44.
37. Scrisorile erau expediate de John Grenwell și R.A. Murray în luna august 1963, și de Gordon Stuart, în decembrie 1963 și au fost trimise gen. loc. Vasile Negrea, adjunct al MAI (Arhiva CNSAS, dosar I 3718, vol. 5, f. 29).
38. Imediat, la 19 octombrie 1964, i se deschide un alt dosar de urmărire informativă, pe numele de cod „Nadolu Costel”. Argumentul: „suspect de spionaj în favoarea statului francez” și „nu este exclus ca acesta” să continue legătura cu Cioran (Arhiva CNSAS, dosar I 3718, vol. 5, f. 5).
39. Dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 52.
40. „Având în vedere necesitatea continuării și în libertate a muncii de apropiere a profesorului Noica Constantin, în scopul folosirii pe linia pregătirii sale de specialitate în favoarea regimului nostru, propunem să i se aprobe un costum de haine, două cămăși, indispensabili, o pereche pantofi și două perechi de ciorapi. Semnat: Lt. Colonel Popescu George, General Maior, Tănase Evghenie” (dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 53).
41. În luna august 1965 Noica va întocmi un material al cărui titlu sintetizează noul profil: „Referat despre folosirea posibilă a unui intelectual de formație veche” (dosar SIE nr. 4862, vol. 1, ff. 66-67).
42. „Noica Constantin eliberat din detenție în iunie 1964 se află în preocupările acestui serviciu pe linia ziarului *Glasul Patriei* și a muncii de influență. Sus-numitul a redactat un material ce a fost publicat în coloanele ziarului nostru la data de 20.IV.1965, articol ce a produs derută în rândurile fugarilor români. De la data eliberării, Noica Constantin se află fără serviciu și fără locuință, lipsindu-i mijloacele de existență. Având în vedere faptul că Noica Constantin este util muncii noastre, rugăm a aproba să i se repartizeze o locuință compusă din 2 camere și dependințe [...] din cota MAI. [...] Totodată rugăm a i se aproba un ajutor de 3.000 de lei” [căci prin Sf. Popular se obțin cu greutate, explică ofițerul!] (dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 75).
43. „Subsemnatul Constantin Noica [...] Aflu întâmplător că e pe punctul de a fi difuzată în Franța o lucrare sub numele meu. După câte înțeleg, este vorba despre o scriere trimisă de mine prin 1949-1950, spre publicare [...]. Declar că nu mai sunt de acord cu conținutul

- lucrării acesteia, ca și al altora, anterioare anului 1958 (lucrări ce nu conțin nimic îndreptat împotriva marxismului sau a realității socialiste – așa cum s-a constatat – dar care poartă, desigur, o pecete idealistă)” (dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 59).
44. „Mi-a recomandat în străinătate, dacă voi avea nevoie cumva de vreun sprijin, de vreo îndrumare, să apelez la o nepoată a sa din Italia și la o rudă a sa, Paraschivescu, stabilită la Paris. Totodată m-a prevenit să nu iau legătura cu o serie de români atât în Italia și în Franța, care au rămas neschimbați în opiniile lor învechite și sunt încă înrăiți, citând în acest sens, dar cu o nuanță mai slabă, numele Monicăi Lovinescu” (Nota informativă a lui „Șerban” dată lt. colonel Anculia Mioc, din 24 februarie 1967 (Arhiva CNSAS, dosar I 15156, vol. 3, f. 214).
45. Raport datat 3 decembrie 1966 (Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, ff. 140-141).
46. „1/ Elementul prezintă importanță pe linia muncii noastre, fiind cunoscut de o serie de vârfuri ale emigrației din Occident, cât și de Serv. de spionaj (îndeosebi englez); 2/ Până în prezent el a fost folosit uneori pe linia scrierii de articole la ziarul *Glasul Patriei*, în care i s-au publicat un număr de două articole (menționez că este în legătura noastră din anul 1964). Dar cheltuielile învestite în munca cu Noica nu echivalează nici pe departe cu serviciile aduse de el organelor noastre, respectiv GDI (i s-a dat un apartament cu 3 camere, a fost băgat în serviciu și diferite sume de bani, plus timpul și energia de muncă consumată); 3/ O [indiscifrabil] în Occident ar putea fi folosite muncii noastre. Noica C. nu prezintă însă suficiente garanții pentru o astfel de acțiune. [...] Ordon: 1/ Să se organizeze dosarele elementului; 2/ Să se facă un plan curent de lucru cu elementul în care să se prevadă câte o întâlnire pe lună [...]. Șeful serv. M5, Col. [indiscifrabil]” (dosar SIE nr. 4862, vol. 1, ff. 167-168).
47. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 201.
48. Nota-raport din 28 iulie 1969 (*Ibidem*, ff. 229-230).
49. Cerere datată 29 noiembrie 1969 (*Ibidem*, ff. 233-234).
50. „În perioada de la 29.01.1972, de când este instalată tehnica, și până la 3.03.1972, deși s-au purtat diverse discuții despre persoane din străinătate, ...nu a afirmat că ar intenționa să rămână în străinătate” (Arhiva CNSAS, dosar I 15156, vol. 3, ff. 129-130).
51. Nota din 8 mai 1972, Arhiva CNSAS, dosar I 15156, vol. 3, ff. 137-138.
52. Nota din 8 mai 1972, Arhiva CNSAS, dosar I 15156, vol. 3, ff. 137-138.
53. „Rezultă că Noica Constantin nu renunță la concepțiile sale cu orientare idealistă și naționalistă [în legătură cu o scrisoare trimisă în luna decembrie 1971 lui George Uscătescu]. Și continuă să fie privit de cercurile științifice din țară și străinătate cu aceeași simpatie, mulți considerându-l ca o personalitate de prestigiu a gândirii filosofiei idealiste și a esteticii [...] sus-numitul se situează ca susținător al teoriei dezangajării în filosofie [...] în ultimele luni de zile ... manifestă

multă virulență și răutate în atitudinea sa, scrie articole despre care știe că nu-i pot fi publicate datorită conținutului lor. [...] încearcă pe toate căile să convingă pe unii reprezentanți ai emigrației cât și persoanele din anturajul său din țară că aprobarea pentru Franța și Anglia a obținut-o numai în baza intervenției făcute de copiii săi la conducerea statului român, că el «nu concepe să sărute mâna care l-a lovit», că «se simte jignit pentru faptul ca unii îl cred agent plătit al oficialităților» (raportul din 28 februarie 1974 cu propuneri de avertizare, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, ff. 14, 20).

54. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 36.
55. „Începând cu anul 1974 în atitudinea lui Noica s-au înregistrat schimbări pozitive, la care au contribuit și facilitarea unor scrieri personale cum au fost *Despărțirea de Goethe*, *Sentimentul românesc al ființei* și altele, cât și admiterea sa ca membru al Uniunii Scriitorilor ceea ce a avut drept urmare o creștere substanțială a pensiei” (nota din 21 iulie 1978, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 33v).
56. Nota din 19 ianuarie 1976 înregistrează o intervenție la Aurelian Bondrea, în acea perioadă șef de serviciu în Direcția Învățământului Superior și Cercetării Științifice, pentru o poziție de secretar general de redacție la o revistă. Surprinzător, documentul face referire la un „post la «Ștefan Gheorghiu»” oferit lui Noica (Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 9, f. 39).
57. „De menționat în acest sens poziția sa față de acțiunile protestatate pe care au încercat să le inițieze în prima parte a acestui an anumiți scriitori, cel în cauză exprimându-și părerea că «asemenea atitudini nu se sprijină pe o bază reală în actuala societate românească, ele nefiind decât un ecou al modei, al atitudinii protestatate din unele țări socialiste cum sunt Cehoslovacia și URSS»” (nota din 18 noiembrie 1977, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 1, f. 89).
58. „Ținând cont de evoluția pozitivă a atitudinii lui Noica, fapt rezultat atât din supravegherea informativă [...] cât și prin extinderea acestor măsuri și în perioada șederii sale la Păltiniș, s-a apreciat oportun avizarea favorabilă a cererii de plecare în străinătate. Această atitudine realistă din partea sa a rezultat și cu ocazia unei întâlniri controlate de noi, organizate de el sub forma unei mese oferite prietenilor săi apropiați...” (*Ibidem*, f. 89v).
59. Raportul din 28.01.1982 al UM 0625, Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 2, f. 292.
60. *Idem*.
61. Raportul din 28.01.1982 al UM 0625, Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 2, f. 292. Un astfel de răspuns ciudat prin stil și conținut nu putea emana de la un redactor (fie el șef) al unei reviste în anii '80. De altfel, Dorin Tudoran a dezmințit să fi primit așa ceva.
62. „În memoriile pe care și le scrie ca și în alte lucrări sau discuții, se manifestă ostil față de realitățile sociale. Analizează critic, de pe poziții dușmănoase, unele texte din opera lui Marx, are multe interpretări

- tendențioase, face largi referiri la concepții și reflecții personale cu caracter filosofic idealist” (Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 9).
63. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 2, f. 67.
64. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 2172, rola 2, f. 202.
65. Replica lui Noica: „Păunescu este inofensiv. Eu și așa sunt uneori tolerant și le atrag atenția prietenilor mei că odată au intrat 15 inși în închisoare pentru mine, deci prietenia cu mine (vezi Puiu) este pentru oricine un risc. Păunescu nu poate să-mi dăuneze cu nimic. Și apoi, dacă pui problema așa, îți răspund: și eu rup relațiile cu tine dacă continui prietenia cu C.I. Drăgan, care nici măcar nu are merite ca Păunescu”. Dar și Noica „s-ar fi purtat blând cu Drăgan căci speră ca acesta să finanțeze publicarea seriei de *Caietele lui Eminescu*” (Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 2172, rola 1, f. 77).
66. Un document din februarie 1984 vorbește încă de „Prevenirea organizării «școlii filosofice» preconizate sau a altor acțiuni ostile R.S. România” (Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 2172, rola 2, f. 2). Mai târziu, activitatea ofițerilor pare mai puțin interesată de proiectele instituționale și mai mult de identitatea celor ce sperau să ia contact cu Filozoful.
67. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 2172, rola 1, f. 4.
68. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 2, ff. 103, 108.
69. Ministerul de Interne, Departamentul Securității Statului, UM0544\ Nr. 225/f.3/0030782 din 8.08.1980, „Raport de folosire ca sursă de influență a lui Constantin Noica, în viitor «Aristotel»”, Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, ff. 244-245v.
70. Aceștia „prezintă în mod cu totul deformat realitățile românești, negând valoarea și competența intrinsecă a cercetătorilor, scriitorilor și oamenilor de știință români care au înțeles să-și apere în mod cinstit patria natală și neamul românesc” (*Idem*).
71. Ultimele trei citate din Raport: Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, ff. 244-244v.
72. „În 1978, Monica Lovinescu i-a spus că dacă rămâne în străinătate, cel puțin o dată pe săptămână va avea posibilitatea să se adreseze națiunii române prin Europa Liberă” (*Ibidem*, ff. 250, 252).
73. *Ibidem*, f. 253.
74. *Ibidem*, ff. 255-256.
75. Conform mărturisirilor făcute de Mircea Eliade lui Noica în anul 1972, în Franța (Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 3, ff. 127-128).
76. Nota raport din 1 iunie 1973, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 85.
77. „Într-o convorbire telefonică cu Constantin Noica, Mircea Eliade și-a dat acordul să fie președinte de onoare al acestei societăți [Societatea de orientalistă], afirmând că va sprijini, prin toate mijloacele de care dispune, difuzarea culturii și civilizației românești în străinătate.” Ofițerul care evaluează această notă din 1982 a propus „să fie informat tovarășul Petru Enache, secretar al CC al PCR” (nota din 4.03.1982, *Ibidem*, ff. 297, 297v).

78. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 280v.
79. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 299.
80. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 102.
81. Dintr-un document pierdut în dosarul lui Noica aflăm despre una dintre cele mai condamnabile fapte ale lui Chețan, denunțarea unui cercetător în speologie care s-a plâns de condițiile din țară într-o scrisoare trimisă la Europa Liberă. Căpitanul Prunescu, beneficiarul informației, a cerut anunțarea organelor (Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 1, f. 75v).
82. Raportul din 28.09.1963, Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 26.
83. Nota din 26.10.1963, Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, f. 43.
84. Adresa Direcției Regionale Argeș din 20 martie 1965, Arhiva CNSAS, dosar I 3718, vol. 4, f. 3).
85. Din materialul elaborat între 18 și 20 august 1964, Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 2, ff. 37, 39.
86. Nota din 6 octombrie 1972, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 125. Textul olograf al lui Noica e semnat C. Noica, dar peste el s-a intervenit cu pixul să apară „Nica” – procedură de a demonstra includerea în rețea, precum în cazul lui Mihnea Berindei, despre care vom vorbi.
87. Nota din 8 iulie 1972, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 96. Nu e clar ce-i cu semnul de întrebare pus de ofițerul de Securitate.
88. Raport din 20 iulie 1978, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, ff. 29v-30.
89. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, ff. 86, 89, 94.
90. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 89.
91. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 96.
92. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 31.
93. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, ff. 91-92.
94. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 94.
95. Enunț subliniat de un ofițer de securitate.
96. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, vol. 1, ff. 8-9, 12, 17, 21.
97. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 1, f. 87.
98. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, ff. 94-95.
99. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, ff. 98-99.
100. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 1, f. 30.
101. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 89.
102. Nota cu reproducerea discuției purtată de conducerea ministerului cu Noica Constantin în ziua de 8 iulie 1972 la Tunari, Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, ff. 89-90.
103. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 70.
104. Arhiva CNSAS, dosar I 015156, vol. 2, f. 40.
105. Să ne amintim citatul: „Securitatea nu este numai un organism represiv, este conștient de rolul și importanța activității pe care o

- desfășoară și ca atare, oamenii ca el nu au nici o reticență în a purta o discuție cu reprezentanții ei”.
106. Înainte de plecările în străinătate, cere întâlniri cu ofițerii ori cu conducerea de partid, pentru îndrumări.
 107. Un alt citat din dosarele deschise de Securitate pe numele lui Constantin Noica: „Erau mulți români între care și Noël Bernard, tuturor putea să le crape obrazul de rușine că pentru un blid de linte au venit aici, când și în țară, dacă ai ceva pe suflet, în cap sau în inimă poți face ceva. D. Noica a fost de o violență, de o agresivitate unică, neașteptată, în discuțiile de după conferință”.
 108. Vezi în special critica aspră a lui Noica la adresa celor care au ales calea exilului, refuzând celula și ochiul gardienilor.
 109. Un exemplu: „[...] în mod sincer, este fericit pentru el personal dar și pentru societatea în care trăiește, pentru regimul pe care trebuie să-l aprecieze pentru obiectivitatea și patriotismul său, pentru faptul că nu lasă să se usuce ori să se taie crengi încă roditoare, acestei păduri românești”.
 110. Despre care vorbește aventura „politicilor culturale” ale lui Noica, printre altele, transformarea Sibiului într-o capitală culturală și intervențiile sale pentru mutarea capitalei la Târgoviște.
 111. „M-am așteptat ca decesul lui Constantin Noica, atât de prezent în conștiința opiniei publice din țară, mai ales în ultimii ani [...], să provoace un val de emoție printre intelectualii din țară și chiar de peste hotare, români ori de alte naționalități, dată fiind notorietatea filosofului retras de câțiva ani la Păltiniș.” Autorul explica tăcerea presei prin cenzura care afecta până și paginile cu anunțuri mortuare („Listeners Mail”, nr. 55, 20 martie, 1988, în Gabriel Andreescu, Mihnea Berindei, *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către radio Europa Liberă. Vol. II. 1986-1989*, Polirom, Iași, în curs de apariție).
 112. Astfel, avându-i în vedere relevanța, surprinde renunțarea la importanta notă din 24 iulie 1972, „Nota cu reproducerea discuției purtată de conducerea ministerului cu Noica Constantin din ziua de 8 iulie 1972 la Tunari” (Arhiva CNSAS, dosar I 15156, vol. 3, ff. 89-103).
 113. Arhiva CNSAS, dosar I 15156, vol. 2, ff. 89-90.
 114. Dosar SIE nr. 4862, vol. 2, f. 103.
 115. După apariția *Jurnalului de la Păltiniș*, Noica intensifică activitatea de identificare a unor tineri care „merită” trimiterea lor în străinătate – vezi printre altele nota din 1984 despre o cerere făcută de Noica profesorului Solomon Marcus „să-i indice numele și adresele unor tineri merituoși în orice specialitate, cunoscători de germană, pe care să-i ajute în obținerea unor invitații și burse pentru studii în străinătate” (Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 4862, rola 3, vol. 3, f. 152).
 116. Continuarea: „În septembrie a fost numit la oficiosul legionar *Buna Vestire*. În această calitate a scris aproape zilnic articole de fond.

Din câte am auzit aceste articole nu au fost pe placul șefilor legionari și în decembrie 1940 și-a încetat activitatea plecând la Berlin pentru a studia pe Aristot”. Autorul declarației este Belu (Herbert) Zilber care, după o perioadă petrecută în închisoare, până în 1933, a devenit membru al grupului Criterion (Arhiva CNSAS, fond informativ, dosar I 3718, vol 1, ff. 153-154).

III. Nicolae Balotă față în față cu Alexandru Paleologu. Puterea subiectivității

Nicolae Balotă: cruzimea calificativelor

Dacă în manipularea dosarelor Securității referitoare la Adrian Marino se recunoaște ușor logica precisă a vânătorii în grup, iar în ceea ce-l privește pe Constantin Noica, răsturnarea dirijată a sensurilor, în alte situații spirala interpretărilor nu pare să aibă vreo premeditare. Este cazul unei alte personalități culturale de anvergură, Nicolae Balotă. Cărturarul nu a fost ținta vreunei campanii de presă, nu a devenit nici temă de cercetare a editorilor de documente de arhivă. Susținerile privind relațiile acestuia cu Securitatea fac parte mai curând din folclorul deconspirării: pe marginea a două-trei texte citate, mai ales păreri și povești amendate, întărite și colportate cu prioritate în presa electronică.

Nu cu mulți ani în urmă, numele lui Nicolae Balotă era rostit cu respect în presa culturală, în ciuda celor câteva texte de complezență pe care le semnase cândva, în deceniul șapte. Pentru un mic grup, nu și omogen, trecerea anilor și poate așezarea, undeva departe de tumultul lumii postcomuniste, aveau să mitizeze imaginea cărturarului. O probează evocări ale oamenilor care l-au cunoscut, precum gândurile acestui scriitor ocazionate de decernarea lui Balotă, în martie 2003, a titlului Doctor Honoris Causa al Universității „Babeș-Bolyai”: „[...] pentru mine, Domnul Balotă a însemnat multă vreme o enigmă existențială și un reper de profesionalism, o umană tolerantă-înțelegere superioară a tot ce ni se întâmplă în viață”^{*}.

Când în anul 2008 revista *Vatra* i-a dedicat lui Nicolae Balotă un „Profil de cărturar”, Marta Petreu, atât de parcimonioasă cu laudele, și-a revărsat admirația: „Îi place să vorbească, iar verbul său creează instantaneu lumi epice mirifice, reînvie pentru o clipă

^{*} „Nicolae Balotă, DHC al Universității clujene”, *Curierul Național*, sâmbătă, 8 martie 2003.

fugară oameni care sunt de mult oale și ulcele, locuri ce au devenit de mult praf și pulbere. Îi place să fie ascultat, vorbirea lui hrănindu-se din curiozitatea și privirea ascultătorului. Are o delicatețe pe care, ce păcat, ce durere, am întâlnit-o numai la bărbații generației lui, care este și generația tatălui meu, și, dacă-ți surprinde o problemă, încearcă să te încurajeze firesc, preocupat de problema ta care a devenit, pur și simplu, a lui. Îi place să râdă, de trecut și de prezent, de morți și de vii, de alții și de el însuși, căci aproape nimic nu e destul de serios, de grav, pentru a nu deveni, într-o ultimă instanță, cauza unui foarte contagios hohot de râs. Un râs cathartic, mântuitor, care permite oamenilor și lucrurilor să continue să fie. [...] Erudiția lui este uimitoare, dar atât de naturală, de firească, încât, în loc să creeze complexe, produce interlocutorului o bucurie intelectuală pură; de aceea, poți conversa cu el cum ai conversa cu o... bibliotecă; una însuflețită, vie, sensibilă. Căci, iubind ideile, profesorul meu într-ale râsului iubește, totuși, mai mult, o, incomparabil mai mult, oamenii. Și viața**.

Erudiția lui Nicolae Balotă e cel mai des admirată*, dar mai întotdeauna evocările lasă spațiu, cum am văzut deja, omului. O face și schița de portret, tot din 2008, a lui Alex Ștefănescu: „În locul criticului literar cu o retorică solemnă, oarecum desuetă, prin care mulți dintre noi și-l reprezintă, simplificator, pe Nicolae Balotă, se configurează imaginea unui erou al culturii. Lumina pe care o ține peste noapte aprinsă în camera lui de lucru, într-o țară scufundată în întuneric, simbolizează tocmai forma sa de luptă, care este lectura. [...] La treizeci de ani, Nicolae Balotă este fericit cu cărțile sale (uneori mulțumindu-se doar să privească în extaz cuvintele, să știe că ele există; în închisoare va zgâria cu o sârmă pe suprafața săpunului dată cu DDT literele din care se compun numele unor filozofi, numai pentru a le vedea****.

Astăzi, peste portretul „clasic”, idealizat, s-a așezat unul proaspăt, bine conturat de Internet, care pare să devină principalul depozitar

* Marta Petreu, „Omul cu caiet albastru”, *Vatra*, nr. 6-7, 2008.

** Uneori, demnă de anecdotică, precum în replica lui Ion Negoïtescu pusă în pagină de Nicolae Breban: „Când îi spuneam cu admirație”, își amintește Breban, „– Nego, dar ce formidabil îi cunoști tu pe Sf. Augustin sau Tomas din Aquino! El îmi răspundea cu un ciudat aplomb: – Da, mersi, dar Nicu Balotă îi citește în original” (Nicolae Breban, *Trădarea criticii*, Ideea Europeană, București, 2010, pp. 48-49).

*** Alex. Ștefănescu, „Nicolae Balota, un erou al culturii”, *România literară*, nr. 17, 2008.

al imaginii publice a unei personalități, în orice caz pentru tânăra generație. Autorii noului Balotă sunt tot literați și jurnaliști apropiați vieții culturale. Șocante în declarații sunt cruzimea calificativelor, pornirea de a-i nega omului de cultură până și acel nivel de demnitate recunoscut îndeobște și celor căzuți în eroare. În cazul campaniei împotriva lui Adrian Marino se puteau percepe conștiințe încurcate chiar în spatele celor mai vulgare epitete; în schimb, omul de cultură Nicolae Balotă este supus unui regim al disprețului cu supremă relaxare.

Pentru „cariera” acestei imagini nu e de subestimat fervoarea intervenției lui Dorin Tudoran, scriitor cu autoritate și, vom vedea, având un interes legitim în cazul Balotă. În textul publicat pe pagina sa de blog, „Complicitatea – mod de existență”, fostul disident notează: „În paginile celor două dosare ale mele [...] nu apare, nici măcar o singură dată, cel ce pare a fi fost unul din cei mai activi și murdari informatori ai Securității – «Someșan». În schimb, în volumul *Operațiunile Melița și Eterul*, Mihai Pelin citează și comentează ce a raportat Securității «Someșan», în legătură cu mine, la 16 iulie, 1983, proaspăt întors dintr-o misiune la München. Evident, cineva mi-l ascunde pe «Someșan»*.

Pe forumul cu reacții la articol, Neculai Constantin Munteanu îl anunță pe Tudoran de deconspirarea lui Nicolae Balotă de către CNSAS**, iar Liviu Ioan Stoiciu conchide: „Someșan, fost pușcăriaș politic, a fost diabolic și cu foștii pușcăriași politici – cum a fost cu Ion Caraion***”.

* Dorin Tudoran, „Complicitatea – mod de existență”, <http://www.dorintudoran.com/2010/05/14/complicitatea-mod-de-existent/>.

** Documentul pe care îl reproduc mai jos, este din 5 iunie 2008: „Colegiul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Nr. P 1387/03/05.06.2008, Doamnei Maria Sipoș: Având în vedere Nota Direcției Investigații nr. S/DI/154/08.04.2008, Colegiul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, întrunit în ședința din data de 13.05.2008, în conformitate cu prevederile art. 1 alin. 7 din O.U.G. nr./24/2008 privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității, coroborat cu art. 28 din Regulamentul de Organizare și Funcționare al C.N.S.A.S. adoptat prin Hotărârea nr. 1/2008, pe baza documentelor din arhiva proprie, a stabilit identitatea informatorului cu nume conspirativ „SOMEȘAN” în persoana numitului BALOTA Nicolae...” (*Idem*).

*** Liviu Ioan Stoiciu, „Nicolae Balotă avea nume conspirativ Someșan, N.C. Munteanu îi amintește asta lui Dorin Tudoran. Cazul Breban?”,

Pe o cale astfel bătătorită urmează mulțimea celor care exultă când simt mirosul de sânge*. Pe blogul său, Cristian Pătrășconiu îl invocă pe cărturar de parcă i-ar fi fost tovarăș: „Oare ce o mai face Nicolae Balotă? Someșan, tot someșan?”**. Ioan T. Morar îl asistă și el pe Mihai Pelin: „avem de-a face cu un foarte harnic colaborator al Securității, cu un turnător plin de zel”***.

Consecvent atitudinii în tonuri albe-negre, Laszlo Alexandru dă umbrei câtă întunecime cuprinde: „Dezvăluirile din presa ultimilor ani, conform cărora, în situația lui Nicolae Balotă, am avea de-a face cu însuși turnătorul securist Someșan reprezintă doar stafi(d) a pe colivă. Să fie oare un adevărat blestem, acela că ucenicii Domnului T. țâșnesc în viața culturală ebluisant și cârmesc în viața socială mizerabil?!”****.

Laszlo Alexandru aduce, pe lângă calificative, și exemple. Citează un pasaj din *Antologia rușinii*, cules de Virgil Ierunca dintr-un articol semnat de Balotă în 1973****: „Aș aminti, în acest sens, apelul adresat oamenilor de artă de către secretarul general al partidului, în urmă cu doi ani, la Expunerea la Plenara din noiembrie a Comitetului Central. Artiștii erau îndemnați să redea în operele lor transformările socialiste, munca milioanelor de oameni, contradicțiile și conflictele reale alături de faptele mărețe emoționante, frumosul și iubirea, astfel încât arta să contribuie la perfecționarea continuă a societății, a omului, la afirmarea dreptății și echității socialiste, a modului de viață socialistă și comunistă. Nu este

20 mai 2011, <http://www.liviuioanstoiciu.ro/2011/05/nicolae-balota-avea-nume-conspirativ-somesan-n-c-munteanu-ii-aminteste-asta-lui-dorin-tudoran-cazul-breban/>.

* Aceștia nu preiau și atenționarea lui Tudoran: „Pe de altă parte, sunt convins că substituindu-ne instituțiilor, riscăm să devenim complici, încă o dată, cu ce blamăm. Traficul de informații nu este parte a soluției. Este parte a problemei.” (Dorin Tudoran, „Complicitatea...”).

** <http://patrasconiu.ro/?p=4779>. Acest blog este prezent pe site-ul revistei 22, la care Cristian Pătrășconiu a avut de altfel colaborări.

*** Ioan T. Morar, „Cine este turnătorul Someșan”, <http://voxpublica.realitatea.net/freestyle/cine-este-turnatorul-somesan-29703.html>.

**** Laszlo Alexandru, „Domnul T (7)”, <http://revistatribuna.ro/blog/?tag=nicolae-balota>.

***** Dar că aceste manifestări de obediență conjuncturale l-ar fi transformat pe Nicolae Balotă într-un „condeier la *Scînteia* și la *România liberă*” unde „exalta rostul măreț al artei ceaușiste” este din nou excesiv.

oare acesta rostul însuși al inițierii întru cultură, al introducerii în spațiul spiritual?”*.

Dacă pentru consumatorii de cultură Nicolae Balotă era înconjurat de o aură de intangibilă onorabilitate, lucrurile nu arătau la fel, iată, și pentru arhivarii oportunistelor. Ca altă probă, Laszlo Alexandru îi dă cuvântul și lui I.D. Sîrbu: „Balotă, de care nu am încetat să mă interesez în acei ani, a trecut cu nota zece [pușcăria – n. L.A.], după câte știu: a fost demn, excelent dascăl de celule, nu i se atribuie nici un moment de slăbiciune sau lașitate. Ca după ieșire să devină un hămesit al parvenirii și gloriei și un total lipsit de scrupule ipochimen al tuturor concesiilor. Și-a pierdut caracterul, dacă așa ceva se poate pierde”**.

La începutul anului 2012, relația lui Nicolae Balotă cu Securitatea va ajunge sintetizată pe Wikipedia, enciclopedia gândirii colective, în aceste trei rânduri: „Timp de 24 de ani, până la plecarea din țară ca refugiat politic, va colabora în mod asiduu cu securitatea semnând, sub numele conspirativ de «Someșan», rapoarte în care își denunța camarazii de la cercul Cibinium”***.

„Referențialul”

E limpede, cărturarul Balotă a făcut reverențe regimului, iar citatul ajuns în *Antologia rușinii* este doar una dintre probele indubitabile. În „odiseea rușinii și nerușinii totalitare” căreia Virgil Ierunca i-a dedicat parte din viața sa, acesta se oprește de mai multe ori la cazul „mult mai ciudat” al lui Nicolae Balotă, pentru a deplânge felul cum hermeneutul „se convertește la materialismul dialectic confecționat în biroul lui Dumitru Ghișe”****. Din contribuțiile lui Ierunca, Sîrbu și alții știm adevărul: cărturarul Balotă a fost unul dintre zecile de mii de oameni care au scris despre „dreptatea și echitatea socialistă” și, spre deosebire de unii dintre zecile de mii, a făcut-o având conștiința deplină a falsului. Cam aceasta este ce i se poate reproșa cu siguranță.

* Laszlo Alexandru, „Domnul T...”.

** *Idem*.

*** http://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Balot%C4%83.

**** Virgil Ierunca, *Dimpotrivă*, Humanitas, București, 1994, p. 188. În același volum este reprodus textul „De la hermeneutică la materialismul dialectic”, apărut în martie 1975, în care Ierunca analizează distinct cazul Balotă.

Campania de calificative respingătoare depășește însă vina ce se află la lumina zilei. Oare cu ce alt tip de informații lucrează autorii care îi impută o relație cu Securitatea de o natură abjectă? Când trecem în revistă textele, descoperim marea precaritate a surselor. „Referențialul” în materie, tot invocat și reinvocat, direct sau indirect, este Mihai Pelin cu volumul său *Operațiunile Melița și Eterul: Istoria Europei Libere prin documente de Securitate*, unde autorul masivei lucrări reproduce acest pasaj dintr-un document cules din arhiva Securității:

La 16 iulie 1983, reîntors de la München, informatorul „Someșan” i-a predat cuvenitul raport de activitate unui locotenent-colonel din Direcția I, în care mărturisea că cei de la Europa Liberă l-au întrebat ce ecou aveau emisiunile lor despre Dorin Tudoran. Sursa „Someșan” n-a avut un răspuns, iar Nicolae Stroescu-Stînișoară, omul pe înțelegerea căruia sursa conta, i-a spus că Dorin Tudoran, probabil, își pregătea descinderea la Europa Liberă. În consecință, în dosarele grupei operative Eterul, cazul Dorin Tudoran a devenit, codificat, cazul „Tudorache”.*

Volumul de la care interesajii de „Someșan” își extrag adevărurile este o carte cinică care își asumă deschis perspectiva fostei Securități. Pelin numea postul de radio Europa Liberă „oficină în acțiuni ostile țării noastre”. Referințele la Nicolae Balotă apar doar prin trimiteri din documente scrise de ofițeri de securitate. Având în vedere instituția care le produsese și cercetătorul, circumspecția era motivată înainte de a descoperi toxinele răspândite în carte.

În volumul lui Pelin există și alte pasaje referitoare la „Someșan”. Una îl așază într-o listă de informatori prin care Securitatea încearcă să influențeze personalitățile exilului, el fiind în contact cu Noël Bernard și Nicolae Stroescu-Stînișoară¹. Se susține chiar că lui Eugen Ionescu i-ar fi fost transmise scrisori de temperare, semnate de unele cunoștințe și rude, „acțiunea desfășurându-se prin intermediul informatorului „Someșan” și ducând la adâncirea unor disensiuni și contradicție de concepție existente între Nicolae Stroescu și soții Ierunca”**.

Dacă descriu adevărul, ultimele două pasaje agravează natura relației dintre Balotă și Securitate. Să fi făcut acesta drumuri în

* Mihai Pelin, *Operațiunile Melița și Eterul: Istoria Europei Libere prin documente de Securitate*, Compania, București, 2007, p. 462.

** *Ibidem*, p. 268.

străinătate cu scopul expres de a îndeplini sarcini trasate de organe? Ar fi o implicare mai serioasă în activitățile Centrului de Informații Externe, dar note ale ofițerilor precum cea reprodusă devin demne de luat în serios doar atunci când apar confirmările, măcar unele indirecte. Acestea nu au fost probate până astăzi.

Cunoașterea relației pe care au avut-o cu Securitatea victimele ei sau colaboratorii reali, dar cu responsabilități nuanțate, ajunși în postcomunism ținta calomniilor, are de înfruntat obstacole precum falsificarea datelor din documente, accesul doar parțial la arhive, interpretarea simplificată, eronată din neînțelegere, când nu prin premeditare. Uneori, descoperim și diversiunea, elaborată cu dexteritate, pentru a tulbura de tot apele. Cum altfel să considerăm următoarea intervenție în caz, răspunsul forumistului „caraiman” la un articol al lui Dorin Tudoran*, care merită din plin să vadă, pe ample bucăți, lumina tiparului:

Deocamdată, să reținem că Securitatea avea un bun informator, „Someșan”, cu intrare chiar la Nicolae Stroescu Stînișoara, pe atunci director adjunct al Departamentului Românesc al Europei Libere. Să mai reținem că „Someșan”, deși venea din România, nu știa nimic despre ecoul protestului lui Dorin Tudoran în țară, amplu reflectat în emisiunile Europei Libere. Nu știa ceea ce era de notorietate în lumea literară? Nu a vrut să spună? [...] „Someșan” este un pește mare, un „crap îmblănit”, cum ar veni. Avea intrare nu numai la conducerea departamentului românesc al Europei Libere, dar și la Monica Lovinescu și Virgil Ierunca și, prin ei, și la alți membri importanți ai diasporei anticomuniste din Paris, inclusiv Mircea Eliade, Emil Cioran și Eugen Ionescu.²

Forumistul „caraiman” invocă drept sursă aceeași carte a lui Mihai Pelin, dar ce scrie el depășește spusele autorului *Operațiunii Melița și Eterul*. Își desenează un portret de antisecurist, îl completează cu unul de asiduu căutător al adevărului, ca să adauge ulterior, la lucrurile bine cunoscute și cu grijă enumerate, informații și sentințe a căror sursă nu transpare deloc:

S-a încumetat să-și vadă dosarul. Având în vedere prestigiul, „Someșan” a fost servit peste rând. A fost un moment de panică la CNSAS.

* Dorin Tudoran, „Preoți fără (nici un fel de) Dumnezeu: reviem pentru-un răpțișliu”, postat la 28 august 2009 pe blogul <http://www.dorintudoran.com/2009/08/28/preoti-fara-nici-un-fel-de-dumnezeu/>.

Fiind încă în organizare, cercetătorii nu apucaseră să-i studieze dosarul. Era un dosar de rețea, de informator, adică, și nu de urmărire informativă. L-a citit devenind din ce în ce mai pământiu la față. Era acolo partea din literatura de sertar scrisă pentru uzul Securității. A plecat fără să spună un cuvânt și fără măcar să mulțumească celui care înlesnise accesul la dosar peste rând.

Un navigator cu experiență printre texte de demascare va sesiza imediat ciudățenia a ce ne oferă „caraiman”. Mai întâi, autorul bizarei intervenții ne epatează anunțând folosirea computerului și calcularea probabilității de identificare a lui „Someșan” cu Nicolae Balotă: 99,99%. De ce mai era nevoie, la trei ani după ce CNSAS făcuse deconspirarea*? Descoperim că numitul „caraiman”, care dovedise atâta interes și dedicase atâta timp pentru a investiga cazul, fără să fi semnat vreodată un articol cu descoperirile sale muncite, ar fi aflat că oamenii CNSAS-ului îl serviseră pe „Someșan” peste rând. A fi putut și înregistra momentul de panică la CNSAS, chiar și evoluția stărilor domnului Balotă, de vreme ce ne informează cum, pe măsura citirii dosarului, acesta devenea din ce în ce mai pământiu la față. Chiar să fi fost atunci în sala de lectură a CNSAS pentru a ști că Nicolae Balotă plecase fără să spună un cuvânt și fără să mulțumească angajatului care-i înlesnise accesul la dosar?

Acesta este cadrul dezbaterii publice. Întrebări, declarații, sentințe și speculații, dar deloc referiri la sursele primare, dosarele pe numele lui Nicolae Balotă pe care SRI și SIE le-au trimis în Arhiva CNSAS.

Dosarul de urmărire informativă pe numele Nicolae Balotă

În arhivă au intrat un dosar de urmărire informativă de 42 de pagini pe numele Nicolae Balotă, un altul de acțiune informativă, în trei volume privind grupul Boilă Elena, Balotă Nicolae, Langa Doina, Lază Ileana, Pescaru Maria și unul personal, SIE, de 33 de file. Din copia fișei sale de personal aflăm că Nicolae Balotă fusese arestat de organele de Securitate în luna noiembrie 1948

* Cifra 99,99% epatează poate un novice. Calculul unei probabilități de identificare a lui „Someșan” este lipsit de sens.

pentru „răspândirea de publicații interzise” și condamnat la 6 luni cu suspendare³. În anul 1955, a redactat împreună cu frații Boilă (Matei, Ion și Elena), nepoți ai lui Iuliu Maniu, un „apel” privind probleme politice culturale, sociale și religioase din România pe care intenționa să-l publice în Occident. A fost condamnat la 7 ani închisoare corecțională și 24 de luni domiciliu obligatoriu în comuna Lățești, Ialomița⁴. În momentul întocmirii fișei, Balotă era asistent. Documentul se referă și la cunoștințele lui de limbă germană, franceză, italiană, spaniolă, maghiară și la statutul de critic respectat. Membru al Uniunii Scriitorilor din 1968, fusese propus pentru plecări în străinătate. Din 1979 a predat la universități occidentale cursuri de literatură română în calitate de profesor consultant.

Raportul Departamentului Securității Statului din 22 decembrie 1987 adresat conducerii Securității susține că Nicolae Balotă a fost recrutat ca informator de Direcția I la 7 august 1968. Motivația era încadrarea unor elemente „cu antecedente politice ori penale reacționare”⁵. Nu există angajament de informator, iar pentru perioada dintre anul menționat ca fiind al recrutării, 1968, și anul deschiderii dosarului personal SIE, 1987, arhiva nu oferă nimic. Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității afirmă că pentru această perioadă, SRI nu a trimis nimic – deși, evident, trebuie să existe un dosar de rețea dacă documentul privind recrutarea spune adevărul, și este probabil să-l spună de vreme ce există note semnate cu numele de cod „Someșan” în anii ’70 și ’80*.

Același document susține că în luna iulie 1979, înainte ca Nicolae Balotă să plece în străinătate, Direcția I-a și UM 0544 îi făcuseră o pregătire contrainformativă. A părăsit țara cu avizul colonelului Achim Victor, iar la revenire, adaugă documentul, „a semnalat aspecte de interes privind organizarea și activitatea postului de radio Europa Liberă, poziția și atitudinea unor angajați ai acestui post și a unor elemente din emigrație, precum și despre cetățeni români ce au efectuat deplasări în străinătate”⁶. Nicolae

* În alte cazuri (N.C. Munteanu, Mihnea Berindei etc.) s-a putut verifica faptul că referirea la semnarea unui angajament și folosirea unui cod nu au fost confirmate. Nu am dat peste niciun document olograf semnat de „Someșan”, totuși, cele câteva note bătute la mașină identificate sugerează asumarea, în fața ofițerului de legătură, a posturii unui informator.

Balotă a fost ținta măsurilor complexe de verificare și înaintea plecării, și în timpul stagiilor din afară, care ar fi confirmat informațiile furnizate.

Securitatea stabilise intenția lui Nicolae Balotă de a se stabili definitiv în Franța, împreună cu familia, dar îi acordase și câte o bilă, pentru ea, albă: „deși se află de mai mulți ani în relații cu Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Nicolae Stroescu-Stînișoară și alți angajați ai Europei Libere”, nu acordase interviuri postului de radio și nu publicase materiale cu conținut ostil. Totuși, Balotă dă interviuri în martie și iunie 1987 lui Nicolae Stroescu-Stînișoară și Monicăi Lovinescu, iar în acestea el face chiar „unele afirmații negative la adresa situației culturii din țara noastră”⁷. Șeful Direcției I-a, colonelul Rațiu Gheorghe anunță că întreprinde măsuri pentru a-l determina pe Balotă Nicolae să adopte o atitudine corectă în exterior și să revină în țară.

O notă din 6 aprilie 1988 susține că timp de trei ani, din 1983 până în 1986, Direcția I-a trimisese UM 0544 informații deținute de Nicolae Balotă privind grupul de la Paris al Europei Libere, precum și unele elemente de la München, care lucrează la postul de radio, „datele fiind utile în cazurile aflate în lucru, majoritatea verificându-se și pe alte linii de muncă”⁸.

Surse relevante privind exilații români sunt telegramele codate* schimbate cu unitățile de securitate din București (Centrala). La 8 ianuarie 1988, Centrala este anunțată că Nicolae Balotă nu a mai vizitat ambasada, ceea ce confirmă evoluția atitudinii sale: în luna mai 1987 fusese contactat telefonic să participe la o conferință organizată de reprezentanța României, a promis că va veni dar nu a făcut-o nici atunci, nici ulterior⁹. Nota din 27 noiembrie 1989 înregistrează că Nicolae Balotă devenise colaborator al Secției pentru România a postului de radio Europa Liberă și corespondent în Franța al Secției române a postului de radio BBC. Documentul ne oferă și o justificare a rămânerii sale în Franța: opțiunile sale religioase, el fiind greco-catolic, „cât și pentru a oferi fiului său condiții mai bune de realizare”¹⁰. Conținutul notei sugerează întrepunerea legăturii cu „Someșan”.

Interesant pare documentul pe care-l citez aici integral, căci este întocmit la peste 3 luni de la revoluție și arată clar continuitatea serviciilor de informații, dinainte și după 1989:

* Spre exemplu, pentru „ambasadă” se folosește cuvântul „primărie”, pentru „conferință”, termenul „examen” etc.

X-609

Nr. 0055603/16/ din 9.04.1990

Aprob col./indescifrabil

Raport

Privește pe „Someșan” din Franța

„Someșan”, în vârstă de 65 ani, de naționalitate și cetățenie română, doctor în litere și filozofie, scriitor și critic literar, stabilit în Paris, Franța, împreună cu familia, din 1987, în prezent lector la Universitatea din Tour, a intrat în atenția noastră în aprilie 1988, având în vedere datele ce le deținea privind unele legături ale sale cu Europa Liberă, al cărui colaborator devenise.

Întrucât elementul nu prezintă interes operativ, iar obiectivul cu care întreține legături nu mai este de actualitate pe linia muncii noastre specifice, propunem a se aproba clasarea materialelor existente despre „Someșan” în dosarul 55603.

Șeful serviciului/indescifrabil, Mr./ indescifrabil

De acord, Lt.col. Palade.¹¹

Domnul Palade, locotenent-colonel al SIE în aprilie 1990, într-un moment când făcea, se pare, inventarul foștilor agenți și fostelor obiective ale aparatului securist, îl avea pe Nicolae Balotă pe listă. Îl taie, întrucât „elementul nu prezintă interes operativ” și deoarece obiectivul Europa Liberă nu mai era de actualitate.

Ansamblul documentelor face probabilă stabilirea unei relații de colaborare între cărturar și Securitate*. Dar nu apare nimic care să dea greutate implicării lui „Someșan” în activități informative. Nicolae Balotă mai poartă pe umeri punerea pe hârtie a unor cuvinte omagiale inventariate în *Antologia rușinii*. Ofițerii scriu despre el că în timpul detenției fusese semnalat cu activitate dușmănoasă și mistică, ceea ce a dus la fixarea domiciliului obligatoriu după eliberare¹², însă un judecător exigent va găsi o piesă care i se poate reproșa, declarația din penitenciar privitoare la Mavrocordat Nicolae (fost industriaș), semnată sub anchetă, în care scrie: „E un apologet în acest sens al regimurilor politice și economice capitaliste, criticând în mod dușmănos realizările și regimul de democrație populară din RPR”¹³. Singura cu un astfel de conținut, și nu știm care vor fi fost condițiile în care a fost dată.

* Faptul că în dosarele din Arhiva CNSAS nu se găsește un angajament de informator aproape nu contează.

E tot ce aduce la lumină „negativ” Arhiva CNSAS consultată cu privire la Nicolae Balotă. Dosarul de acțiune informativă colectivă, în care Balotă apare ca obiectiv alături de Elena Boilă, Doina Langa, Ileana Lază și Maria Pescaru, concordă cu dosarele pe numele său în ce privește comportamentul din închisoare sau din libertate¹⁴. Notele lui „Someșan”, câte sunt, apar în dosarele altor persoane urmărite, cum e cazul doamnei Maria Sipoș. Pentru perioada când a fost folosit de Securitatea internă, am reușit să dăm de un text predat maiorului Mitrea Ionel la 12 noiembrie 1975. Neutru, cea mai problematică afirmație, dacă o putem numi astfel, ar fi următoarea: „Nicolae Breban, Nicolae Manolescu, Al. Ivasiuc au alcătuit o «alianță de sprijin reciproc». Astfel, atunci când Breban a fost amenințat cu evacuarea din locuință, au intervenit pe lângă o serie de scriitori, mobilizându-i la locuința acestuia pentru a-l apăra”¹⁵.

Până în luna august 2012, nu am dat peste documente olografe semnate de Balotă, în dosarele oamenilor de cultură la care face referiri actualul volum. Apar din când în când note ale ofițerilor prezentate a fi scrise pe baza informațiilor preluate de la cărturar. Iată nota întocmită de lt.-col. Achim Victor în luna 1983 după întâlnirea cu „Someșan”, revenit din Franța:

Someșan este chemat la familia Ierunca care zice: „V-ați împrietenit cu Stroescu și vă stimează foarte mult. Cu noi încă nu vreți să fiți prieten. Să știi că tot ce am făcut noi în activitatea noastră am făcut din dragoste pentru literatura română”. [...] Vorbind despre ei, Nicolae Stînișoară spunea: „Au îmbătrânit și doresc să-și apere feuda. Mai cred că sunt în cultura română buricul pământului, că ei conduc totul. Nu este adevărat”¹⁶.

Pasajul are caracter expozitiv. Reproduce spusele lui Stînișoară și livrează astfel securiștilor, deloc elegant, antipatiile exilului, dar și afirmația familiei Ierunca, care o pune pe aceasta într-o lumină pozitivă. Nu aș numi acest pasaj un text-problemă.

Peste texte-problemă nu arătau a fi nimerit nici cei care-l descriu pe fostul deținut politic „diabolic și cu foștii pușcăriași politici”, „unul din cei mai activi și murdari informatori ai Securității”, „harnic colaborator al Securității”, „turnător plin de zel”. Materialele existente vorbesc despre un informator benign și o colaborare formală. Balotă a acceptat acest tip de ambiguitate morală în schimbul posibilității de a călători și a lucra în străinătate. Și-a împlinit destinul cultural printr-un compromis. Documentele nu

confirmă însă acțiuni care să îl trimită în categoria informatorilor-parteneri ai Securității în diversiuni, precum Ion Caraion, Andrei Brezianu, Octavian Chețan ș.a. Activi sunt ofițerii, ei tot încearcă să obțină vreo informație de la Balotă, ei fac aprecieri compromițătoare în ce-l privește, deși, când îl citează, nu scot nimic relevant pentru instituția de opresiune. Cruzimea calificativelor care i s-au adus lui Nicolae Balotă șochează prin gratuitatea lor.

Alexandru Paleologu: uimitorul succes al spectacolului

Referirea la dimensiunea culturală a lui Nicolae Balotă nu a dorit să dea acestui aspect vreo relevanță în ceea ce privește responsabilitatea colaborării. Din contră, mai multă prețuire, mai multă putere aduc mai multă responsabilitate. În același timp, măsura în care sunt zdrobite aspirațiile unei vieți depinde și de dimensiunea aspirațiilor. Cu cât un om avea nevoie de condiții mai elaborate pentru împlinirea potențialităților sale, cu atât era mai vulnerabil. Se poate verifica și înțelege astăzi cum numeroși oameni de cultură au văzut în colaborarea *formală* cu Securitatea un păcat mic în raport cu valoarea operei pentru care se simțeau destinați.

Altfel spus, contează și nuanțele de comportament, sunt relevante și contextele în care s-a stabilit o legătură între informatori și Securitate, și de ele avem de ținut seamă dacă este de construit o grilă coerentă, onestă, de evaluare a colaborărilor. Or, în citirea documentelor, la peste zece ani de când există accesul la dosarele Securității, în locul nuanțelor și contextualizării predomină conjunctura și incoerența.

Voi pune față în față materialele de arhivă privind-i pe Nicolae Balotă și Alexandru Paleologu ca exemplu al arbitrariului în care sunt „citite” urmele lăsate istoriei de Securitate. Paralela e motivată și de multele fapte asemănătoare din istoria celor doi oameni de cultură. Copilăria și tinerețea ambilor îi predestinau la o viață de împliniri. Amândoi au fost loviți de coșmarul comunist, amândoi au făcut ani de închisoare, amândoi s-au integrat cu greu în viața lumii în care, iată, „socialismul” învinsese. Amândoi au fost recunoscuți, începând cu anii '60, și exclusiv datorită calităților lor, personalități ale lumii culturale.

Există și diferențe. Le notăm, deși ele nu schimbă problematica dezbătută aici. Dacă Nicolae Balotă era devotat carierei de cărturar,

în cel mai propriu sens al cuvântului, Alexandru Paleologu avea și datele, și atracția succesului social. Dacă primul trăia în numele unei mari opere, celălalt părea un predestinat al saloanelor. Balotă putea spera să ajungă un mare creator, Paleologu, un diplomat de succes, eventual un scriitor eseist*. În timp ce Balotă a fost pedepsit cu domiciliu obligatoriu pentru atitudinea sa din închisoare, Paleologu a fost pus în prima listă de deținuți eliberați la propunerea Securității.

Am citat ce apare pe Wikipedia la numele lui Nicolae Balotă. Iată ce găsim în cazul colegului său eseist la rubrica „Colaborarea cu Securitatea”:

Paleologu este unul dintre rarii intelectuali români care, după ce a colaborat cu Securitatea, a recunoscut încă dinainte de 1989 această colaborare, iar după 1990 a fost primul caz de recunoaștere și asumare publică și explicită a acestei colaborări. În primele luni ale lui 1990 a fost primul și unul dintre cei foarte puțini oameni de cultură români care și-au recunoscut colaborarea cu Securitatea. Mărturia sa va fi publicată mai târziu într-un volum de convorbiri cu istoricul și romancierul Stelian Tănase, *Sfidarea memoriei*. De asemeni, își cere public iertare pentru ceea ce va numi „o obnubilare a inteligenței”. Racolarea sa ca informator s-a petrecut în condiții de detenție la Botoșani în 1963, sub presiunea șantajului, bătailor și umilințelor.

Prin vocea colectivă care este Wikipedia, tema relației lui Alexandru Paleologu cu Securitatea este dominată de actul recunoașterii publice a colaborării. Trimiterea din final la condițiile racolării arată o atitudine empatică, nicidecum pofta de vânatoare, ca în cazul lui Balotă. Acest destin al interpretărilor se regăsește la extinderea cercetării. De la incursiunile în subiect ale majorității intelectualilor până la marele eveniment național al înmormântării lui Alexandru Paleologu, moment în care oamenii de presă, de cultură și cei politici s-au regăsit în consensul admirației, regăsim exonerarea colaborării în numele curajului recunoașterii**. Excepțiile rămân excepții, precum lucidul Adrian Marino***.

* Cam astfel a fost diferențiată viața lor după anul 1990.

** Luările de poziție critice au fost marginale, iar cele câteva formulări agresive sau vulgare au aparținut, cu minime excepții (de exemplu, Cristian Tudor Popescu și ziarul *Adevărul*), unor persoane neimportante sau lipsite de credibilitate.

*** „Ceea ce mă dezgustă în cazul lui conu' Alecu Paleologu nu este faptul că a fost informator. Au fost zeci și sute de mii. Nici măcar

Ce anume diferențiază, din perspectivă etică, pe cei doi oameni de cultură, de vreme ce colaborarea cu Securitatea poate fi tratată atât de diferit? Întrebările noastre nu vizează atât ceea ce au făcut oamenii cu viața lor în momentele grele ale istoriei, căci acestea sunt acte pure, determinații, ci cum interpretează și evaluează oamenii astăzi comportamentele semenilor lor. Nu faptele în sine dau conținut vieții noastre de comunitate, ci modul în care le semnificăm.

Din nou la dosare

Când ajunge la „cedarea” lui Alexandru Paleologu din 1961, descrierea Wikipedia face apel la propria prezentare a criticului reluată constant de comentatori. Punând lumina proiectorului pe acest aspect desigur relevant, totuși unul dintre multe, se pierde din vedere comportamentul omului de cultură în fața instituțiilor de opresiune. Alexandru Paleologu s-a comportat neuniform, în funcție de moment, și în niciun caz eroic sau devotat prietenilor. Nu a rezistat anchetelor. Nu se văd eforturi în a-i proteja pe alții la interogatorii. În procesul verbal din 8 septembrie 1959, Paleologu declară:

În anul 1947, am început să am întâlniri la domiciliul meu sau al lui Paul Dimitriu (PNL-ist). [...] Cu ocazia acestor întâlniri se făceau discuții dușmănoase la adresa regimului democrat-popular din RPR, comentau dușmănos și calomniau acțiunile întreprinse de PCR și făceau propagandă împotriva acestor acțiuni.¹⁷

Paleologu enumeră persoanele care l-au protejat în timp ce se ascundea de Securitate, dar și pe Maria Balais, Dinu Noica, Lulu Lambrino, Scarlat Roseti, Singhireanu Dinu, Iftimovici Vasile, Lucia Mirea, prietena lui Streilisker Beatrice¹⁸. În interogatoriul din 17 septembrie 1959, se referă la vina ideologică a lui Noica, aspecte pe care le putea evita căci nu putea fi confruntat cu interpretări, ci doar cu fapte:

Noica Constantin era și el de părere că a fost o „greșeală” a legionarilor, recurgând la asasinarea acestuia [Iorga], dar în același timp

exhibiționismul snob-monden al unei astfel de mărturisiri. Pe care, în trecut fie spus, nu-l gust deloc. Ci mărturisirea că a fost plătit «cu bucata», cu 300-400 lei «informația» (Adrian Marino, *Viața...*, p. 399).

căuta să justifice acțiunile criminale ale legionarilor și căuta să se manifeste ca legionar convins.¹⁹

Un alt pasaj:

[...] cu ocazia întâlnirilor avute cu Noica Constantin, acesta mi-a comunicat că lucrează la o scriere despre „Goethe”. Această scrisoare, după cum spunea Noica Constantin, ar fi o așa-zisă „lucrare de sertar”, adică lucrare ce nu poate fi publicată în regimul democrat popular din RPR, ci după schimbarea acestuia. Până atunci urmând să fie difuzată doar în rândul cercului său de prieteni. În această scriere, Noica Constantin ataca și defăima învățătura materialist-marxistă și propaga filozofia sa idealistă. Prin conținutul ei mistico-idealizat, această scriere a lui Noica Constantin are un caracter antidemocrat și dușmănos față de orânduirea socialistă în general și față de regimul democrat popular din RPR în special.²⁰

Sau:

Rețin că la una din aceste întâlniri, Enescu Tudor a vorbit în termeni elogioși despre scrierea reacționară a lui Haidergher [sic!] (filozof german), intitulată „Drumuri prin pădure...”²¹

Paleologu preia întrutotul ceea ce îi cere anchetatorul, acuzându-se și acuzându-i pe ceilalți în cadrul unui proces în care fiecare afirmație conta. În general, anchetatorul dicta după ce primea răspunsurile verbale la întrebările puse de el. Tot el cerea să se pună calificativele (reacționar, contrarevoluționar etc.). Condițiile în care trăia acuzatul, dependența lui față de anchetator erau cele ale unei închisori staliniste. Nu se poate pretinde astăzi celor deținuți atunci, moral vorbind, să se opună cererilor silnice ale ofițerilor. Același lucru este valabil, exceptând cazul inițiativelor, și în privința angajamentului de informator.

Trebuie totuși adăugat că, în timp ce unii „cedau”, alții rezistau, deși nu aveau o situație familială sau altminteri mai ușoară²². Iată cum arată interogatoriul lui Al-George Sergiu, din 14 decembrie 1959, căruia anchetatorul îi pune în față o scrisoare.

Întrebare: Citește această scrisoare și declară ce anume îi scriai lui Noica Constantin în partea finală a scrisorii. [...] D-ta susțineai mai sus că nu ai colectat ajutor pentru Noica Constantin, ori (sic!) această scrisoare dovedește că această susținere este lipsită de adevăr. Acum ce mai ai de spus?

Răspuns: Recunosc faptul că nu am declarat anchetei, deși am fost întrebat, persoanele care mi-au dat bani pentru Noica Constantin, sau persoanele despre care am avut cunoștință că se ocupă cu colectarea de bani pentru Noica Constantin prin difuzarea scrisorilor sale.²³

Întrebare: Ce discuții dușmănoase la adresa regimului din RPR și a literaturii realist socialiste ai avut cu Noica Constantin și cu restul de persoane menționate de d-ta mai sus, cu ocazia întrunirilor pe care le-ați avut?

Răspuns: Nu știu să fi purtat discuții dușmănoase la adresa regimului din RPR și a literaturii realist socialiste cu cei de mai sus.

Întrebare: Nici această declarație nu corespunde realității. Toate persoanele menționate mai sus, declară că s-au purtat astfel de discuții cu ocazia întrunirilor avute împreună cu ei. De ce nu declară adevărul?

Răspuns: Susțin că am declarat adevărul. Nu recunosc să fi avut asemenea discuții cu cei de mai sus și nu recunosc cele ce declară ei.²⁴

La mulți dintre arestații anchetați se recunoaște încercarea de ascundere a informației care-i poate afecta pe cunoscuți. La Alexandru Paleologu nu am sesizat acest comportament, ci din contră, criticul pare a veni în întâmpinarea anchetatorilor. Cum se împacă acest lucru cu narațiunea: a înfruntat bătăile, dar nu a rezistat bunăvoinței? În interogatoriul de la 22 octombrie 1959, descrie pe larg atitudinea „dușmănoasă” a grupului celor arestați:

Întrucât în scrierea sa dușmănoasă, Noica Constantin are referiri și la contrarevoluția din R.P. Ungaria, cei prezenți au purtat discuții și în jurul acestei probleme. În legătură cu această problemă, cei prezenți au afirmat dușmănos, precum că în R.P. Ungară ar fi avut loc o „revoluție a muncitorilor” împotriva regimului comunist și nicidecum o contrarevoluție declanșată de reacțiune cu sprijinul imperialiștilor.²⁵

Propune chiar raționamente în favoarea anchetatorului:

Pe de altă parte, nu cred că Noica Constantin să se fi mulțumit doar cu transmiterea scrierii prin poștă, acest fapt folosindu-l mai degrabă pentru acoperirea căii ilegale de transmitere, așa cum a procedat și cu transmiterea scrierii sale dușmănoase „Povestiri despre Hegel”.²⁶

Este un exemplu de exces sau cel puțin de lipsă de interes în a evita punerea pe hârtie a unor lucruri dăunătoare. Raționamentul propus de Paleologu anchetatorului era dovada cooperării cu

autoritățile și supunerii în fața tortionarilor sistemului penitenciar. Pentru un deținut era greu să refuze punerea pe hârtie a termenilor „scriere reacționară”, „activitate contrarevoluționară”, când i se dicta. Era limbajul pe care ofițerii îl impuneau interogaților. Greu de înfruntat era și evitarea așternerii pe hârtie a informațiilor cunoscute sau de bănuț a fi fost cunoscute de anchetator. Deținutul putea însă ocoli opiniile negative, sugestiile cu efecte dăunătoare pentru ceilalți, căci nefiind vorba de fapte, anchetatorii nu aveau cum să ajungă la ele.

Cu atât mai impresionantă pare curățenia interogatoriilor la oameni precum Adrian Marino. Aș da și exemplul unei femei cu atitudine temerară, al Mariettei Acterian-Sadova. Pentru comparație, iată mostre din interogatoriul din 17 octombrie 1959:

Întrebare: Ceea ce declari dta nu corespunde nici pe departe cu adevărul. Reflectă mai adânc asupra întrebării și pe urmă răspunde fără rezerve.
Răspuns: Deși am reflectat asupra întrebării, răspunsul meu este același, adică faptul că niciodată nu am desfășurat vreo activitate politică. Susțin că acesta este adevărul.²⁷

Întrebare: Dta. ascunzi o serie de legionari cu care ai activat motivând că „nu-i mai rețin”. Ancheta îți atrage atenția asupra acestei atitudini complet nesincere. Va trebui să te gândești asupra numelui acestor legionari și să faci declarații complete (sic!). Cine anume este Iordache Maria?

Răspuns: Susțin că nu din rea voință nu am declarat numele unor legionari și adresele lor, ci pur și simplu nu-mi mai amintesc. Pe măsură însă ce îmi voi aminti de ei, voi face declarații complete [sic!]. Iordache Maria, nu cunosc ce activitate profesională desfășoară, nu era căsătorită și nu cunosc unde domiciliu. Știu că după rebeliune a fost condamnată și de atunci nici nu am mai văzut-o. Mai târziu, nu mai rețin de la cine anume, am auzit că s-ar fi călugărit.²⁸

Aceste exemple nu sunt menite să demonstreze „cine era mai curajos”, Paleologu, Sergiu Al-George sau Mariettei Acterian-Sadova. A pune lucrurile în acești termeni vulgarizează imaginea noastră despre ființele umane. Totuși, anume contexte ne cer să vorbim despre comportamentul oamenilor în fața represiunii. Acesta contează mai mult decât angajamentul de informator și recunoașterea existenței lui, care a părut obsesia interpreților „vieții lui Alexandru Paleologu”. Ca și cum ar conta mai mult decât toate celelalte teme etice la un loc. Punerea accentului pe semnarea angajamentului

este un accent artificial care obturează cheștiunea de fond: cum s-a așezat Paleologu între organele de represiune și semenii săi?

Aura romantică a „cedării”

Tudorel Urian a publicat în anul 2010 o cercetare asupra colaborării lui Alexandru Paleologu cu Securitatea*. Volumul său, *Viețile lui Alexandru Paleologu*, demonstrează o admirabilă bună-credință în efortul de a descoperi, a înțelege, a fi empatic, dar și exact, în ce-l privește pe omul de cultură pe care îl admira. Autorul *Vieților* pune în lumină ceea ce face farmecul acestei personalități desigur seducătoare, fără a uita să-i noteze, cu o ușoară, uneori o prietenoasă ironie, contradicțiile. Punctează actele de răzvrătire ale eseistului și, în aceeași măsură, inventariază cedările, publică tabelul cu sumele plătite lui Alexandru Paleologu** și bonurile de casă ale unor produse făcute cadou informatorului. Urian nu a ocolit nicio ocazie care pune la lumină pe umanitatea eseistului, dar nici nu a lăsat de o parte probele ce puteau fi judecate drept compromițătoare***. Într-un pasaj unde se oprește la informațiile date despre Nicu Steinhardt, de informatorul cu numele de cod când „Marin Oltescu”, când „Alexandru”, Tudorel Urian stabilește un fel de concluzie:

Nu am cunoștință ca vreo notă informativă a lui „Marin Oltescu” să fi produs vreun prejudiciu cuiva. Acum există însă dovada palpabilă că cel puțin într-un caz notele acestui agent au acționat în favoarea celui urmărit. Și că, în orice caz, s-a străduit să nu facă rău nimănui. Felul în care și-a asumat erorile trecutului în momente în care nimeni nu îi cerea să facă acest lucru, discreția păstrată în jurul exemplarului din *Jurnalul fericirii*, în pofida riscurilor la care îl putea expune un asemenea gest și felul în care inteligentele sale informări au dus la închiderea dosarului de urmărire a prietenului său mă fac să cred

* Tudorel Urian, *Viețile lui Alexandru Paleologu*, Vremea, București, 2010.

** Sumele „presupuse” (notează cu rigoare Tudorel Urian) a fi primite de Paleologu. Criticul a recunoscut primirea doar unei părți din ceea ce Securitatea a înregistrat în dosare.

*** În formula lui Bogdan Crețu, „Pune degetul pe rană atunci când este cazul, nu trișează și nu «romanțează» unele fapte reprobabile” (Bogdan Crețu, „Fețele și viețile lui Alexandru Paleologu”, *Observator cultural*, nr. 525, 2010).

că vorbele pe care mi le-a spus în decembrie 2000, la câteva zile de la „marea deconspirare” făcută de CNSAS, au deplină acoperire în realitate: „Toate informațiile pe care le-am dat au fost făcute în așa fel încât să rămână fără efecte”.²⁹

Atitudinea subliniată de Tudorel Urian, pregnantă și de importanță capitală în protejarea manuscrisului lui Steinhardt, fostul coleg de închisoare, este confirmată și de alte documente din arhivă. Paleologu nu a fost un informator plictisitor prin obediență și servilitate. Când Paleologu este invitat în 1968 să meargă la Centrul pentru studii și relații internaționale din Roma, cererea pentru aprobare a plecării este comentată de ofițerul responsabil în următorii termeni: „Dat fiind însă faptul că în ultimul timp informatorul a avut unele manifestări ostile, nu i se vor trasa sarcini speciale cu privire la anumite elemente din cadrul emigrației [...]”³⁰.

În raportul său din 15 iunie 1973, cpt. Falcan Ion se plânge cu privire la informatorul „Marin Oltescu” de nerealizarea sarcinilor trasate, amânarea unor întâlniri planificate și neaducerea la cunoștință a unor contacte avute cu cetățenii străini; ca și decizia de a rămâne definitiv în Occident, în anul 1968, la care renunțase doar la insistențele soției.

În sfârșit, raportul cu propunerea de scoatere din rețea, din 10 decembrie 1984, a informatorului „Alexandru” acuză evitarea ofițerilor cu care fusese în legătură și semnalările unor surse privitoare la „tendința de apropiere de grupul scriitorilor protestatari din București [...]”³¹.

Ofițerii nu erau motivați să se refere la defecțiunea informatorilor, căci aceasta le contesta eficacitatea și autoritatea. Astfel de susțineri din documente au un mai mare grad de adevăr decât declarațiile despre cooperarea, silința și supunerea celor pe care-i aveau în legătură – atribute obligatorii dacă vroiau să-i mențină în rețeaua informativă.

Imaginea lui Alexandru Paleologu, alias „Marin Oltescu”, „Alexandru” și „Alexandrescu”, stilist al evitărilor și subterfugurilor, rămâne totuși parte a întregii istorii. Tudorel Urian, care de altfel nu pare să fi avut acces la dosarul SIE nr. 7346, are dreptate doar până la un punct. Dosarele completează tabloul cu detalii ce regăsesc spiritul cedărilor din închisoare. O notă îl surprinde pe Paleologu ridicându-se în plină ședință pentru a arăta colegilor „acel document (în fotocopie) care-l acuza pe Mircea Sîntimbreanu pentru activitate legionară din perioada studenției”³².

Nota pare credibilă. Ca și o alta, verificabilă în principiu, din 14 decembrie 1977, care-l prezintă implicat în campania anti-Goma (nume de cod „Bărbosu”). Ar fi trimis unor cunoștințe apropiate din Franța, incluzându-i pe Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, scrisori privind „neaprobarea” de către scriitori a acțiunilor lui Goma³³.

Sunt doar câteva exemple. Dosarele pe numele lui din Arhiva CNSAS, ca și din cele ale altor oameni de cultură sugerează o amplă activitate informativă*. Alexandru Paleologu a avut șapte ofițeri de legătură. A predat o lungă serie de pagini unității M-100, semnate cu numele conspirativ „Alexandrescu”³⁴.

Am repetat că nici existența declarațiilor, nici numărul lor nu dă măsura colaboraționismului, ci conținutul. Totuși, această periodică informare, alături de marele număr de ofițeri de legătură, contrastează puternic cu prezentarea făcută de critic trecutului său. Citez:

Întrebat de Stelian Tănase dacă, după ieșirea din închisoare, a fost săcâit de agenții Securității, Alexandru Paleologu a răspuns senin: „Nu, deloc. Din când în când câte un telefon, o întâlnire și o poveste când de obicei scâpam cu o chestie anodină. E adevărat că ei asta vor. Ei pot foarte bine speria pe alții cu ceva anodin. Dacă împricinatul vede că ei știu cine știe ce mărunțiș, atunci se sperie și crede că ei știu tot. Dar nu știu decât un mărunțiș furnizat de unul ca mine și plătit cu 300 de lei, o dată la 10 ani”.**

Este pasajul pe care Tudorel Urian l-a ales ca să concluzioneze: „Pentru a nu uita că omul nu este infailibil și că nu are voie să se semețească, Alexandru Paleologu și-a mărturisit slăbiciunea, momentul de cădere, abandonul moral până la capăt [...]”***.

Or, specificul „cazului Paleologu” este fina diluare și aureolare a raporturilor sale cu Securitatea. Explicațiile lui au fost preluate de opinia publică și transformate într-unul din miturile pretențioase ale culturii postdecembriste. Este un exces să numim amintirile sale drept o mărturisire „până la capăt”, și nu doar pentru că o piesă penibilă a acestei istorii, acceptarea unor sume de bani de

* Dorin Tudoran se referă la mai multe note ale informatorului „Alexandru”, în ce-l privește, dar ce apare în volumul *Eu, fiul lor. Dosar de securitate* e nesemnificativ.

** Tudorel Urian, *op.cit.*, pp. 139-140.

*** *Idem.*

la insalubra instituție, a fost dezvăluită de CNSAS, și nu de eseist. Ci, în context, mai ales pentru construcția elaborat-falsificatoare cu care a știut să trateze istoria colaborării sale. Iată această piesă-autoportret menită să „explice” de ce a semnat angajamentul de informator:

Procomunismul meu venise din colonia de muncă unde simțisem pe pielea mea cum se muncea la muncile agricole, din care eu și generațiile care m-au precedat am tras foloase; și mi-am zis că am de plătit o poliță mai veche, de mai multe generații. Dacă nu comunismul, în tot cazul revoluția e justificată și întemeiată.*

Paleologu aduce ca argument... schimbarea convingerilor în închisoare. Iar felul în care Alexandru Paleologu a tratat tema „angajamentului” frizează manierismul. Fiecare deținut politic adus în fața ofițerului pentru a semna a trecut printr-o dramă de conștiință cu istoria ei aparte. Dacă fiecare ar cânta-o în acest fel, ar rezulta o cacofonie deconcertantă. În plus, în cazul lui Alexandru Paleologu, dosarele – partea pe care se poate miza – dezminț versiunea și aura demnității: el ar fi rezistat bătailor, dar nu și politeții anchetatorilor. Am enumerat mai sus câteva pasaje care arată că Paleologu a livrat la interogatorii date sau opinii dăunătoare despre cunoscuți pe care anchetatorii nu aveau cum să i le pună în față**. Sunt mai problematice decât punerea pe hârtie a unui angajament formal. Contactele cu Securitatea s-au repetat în timp și în momente când referirea la un entuziasm procomunist ar fi ridicolă. În 1970, un ofițer de la M-100 îl contactează pentru a-l face să servească departamentul de Securitate externă, iar Paleologu se arată „receptiv” pentru deschiderea unei noi linii de colaborare. Pregătește și predă diferite note³⁵. Ofițerii descoperă însă că Paleologu este deja recrutat („în legătura tov. Sbîrcea”) și răresc întâlnirile, apelând la „motive plauzibile”. Cel ce insistă rămâne Alexandru Paleologu, care „a căutat mereu pe

* Alexandru Paleologu, *Sfidarea memoriei*, Du Style, București, 1996, p. 189.

** „Paleologu a confirmat sau infirmat... doar informațiile care i se puneau în față [...] dar s-a ferit din răspuneri să deschidă noi direcții de anchetă”, consideră, cu bună-credință Tudorel Urian (*op.cit.*, p. 119), dar textele (de genul: „nu cred că Noica Constantin să se fi mulțumit doar cu transmiterea scrierii prin poștă”) îl contrazic.

tovarășul care l-a contactat, exprimându-și dorința de a colabora în continuare cu acesta”³⁶.

Pentru ca spectacolul de imagine să fie desăvârșit, la aura unei cedări „din prea mare sensibilitate la politețe” care – mai povestesc arhivele – l-a ridicat pe viitorul eseist la rangul de „agent de influență”³⁷, s-a adăugat drama remușcărilor. Sunt oare acestea compatibile cu indignarea arătată la punerea lui „oficială” pe lista informatorilor? Semnarea deciziei CNSAS (în context, inerentă) i-ar fi produs o dezamăgire „abisală” față de foști prieteni din Colegiul Consiliului. Și contrareacția: „Acel prieten al tău care te crede capabil de o porcărie și nici nu are măcar onoarea obligatorie, minimală, de a discuta cu tine înainte de a te dezaproba, este în realitate un porc”^{*}. A păstrat termeni la fel de tari pentru „neapropiații” care i-au reproșat colaborarea: „Și cred că aș putea să dau în judecată ziarul *Adevărul* pentru o caricatură odioasă, ignobilă, abjectă, apărută pe manșeta ziarului, în care eu sunt în fața unui ghișeu numit «Securitate-Casierie» și îndes în serviete niște legături cu bancnote [...]”^{**}. Alexandru Paleologu a folosit acest tip de limbaj în multe situații când i se amintea legătura lui neonorantă.

Până la un punct, fostul colaborator avea dreptate. „Caricatura odioasă” exhiba satisfacția crudă la cedarea unor oameni”^{***}. Autorii semănau cu torționarii, nu cu judecătorii. Totuși, remușcarea celor ce au ajuns colaboratori implică penitență, iar ultima, tăcere. Revolta aseasonată cu imprecății a lui Alexandru Paleologu împotriva criticilor săi este incompatibilă cu asumarea unei sincere responsabilități.

Tot ce rămâne în picioare din decor este curajul mărturisirii. Parțial, desenat în linii diluate, dar o excepție. Cât poate conta? Este sigur că Alexandru Paleologu nu intră în categoria informatorilor activi, ticăloși. A fost o victimă: un om bogat, frumos, talentat, educat, căruia regimul i-a frânt brusc, absurd, aripile. Iată de ce punerea în oglindă a cazurilor Balotă-Paleologu, cu îngroșarea diferențelor, nu are în vedere atât oamenii înșiși, apropiați

* Tudorel Urian, *op.cit.*, pp. 177-178.

** *Ibidem*, p. 178.

*** L-am invoca din nou pe Bogdan Crețu, sensibil la atitudinea de astăzi a diverșilor jurnaliști care „savurează plăcerea de a mai descoperi o biată victimă strânsă cu ușa și constrânsă să comită lucruri care nu îi fac onoare” (Bogdan Crețu, *op.cit.*).

prin drama care le-a marcat viețile, cât felul în care societatea întâmpină fenomenul colaboraționismului. Acuzațiile copleșitoare care s-au revărsat asupra lui Nicolae Balotă devin șocante când le opui relaxării cu care a tratat opinia publică colaborarea lui Alexandru Paleologu, multiplu senator, invitat de onoare al televiziunilor, beneficiar al Premiului de Excelență în Cultura Română, înmormântat cu paradă militară* etc.

Nicolae Balotă și Alexandru Paleologu în oglinda contemporanilor

Odată ajunsă de mare vizibilitate, distribuția onorabilității, cât de arbitrară ar fi, are toate șansele să se hrănească pe ea însăși. Ce e perceput drept pozitiv va deveni exemplar, ce apare umbrit, va ajunge întunecat. În imaginarul conștiinței etice românești, Alexandru Paleologu pare să rămână un „om care a știut să trăiască frumos și elegant în vremuri urâte și neelegante” (în formularea aleasă de scriitorul Bedros Horasangian la finalul anului 2011)**.

În același an 2011, asupra omului Nicolae Balotă se abăteau cele mai severe calificări, devenind astfel un caz central în cercetarea utilizării abuzive a dosarelor Securității. Noutatea era articolul „Top 5: Cei mai scârboși informatori – Nicolae Balotă (IV)”, semnat de Neculai Constantin Munteanu, talentatul redactor al Europei Libere și publicat în revista 22***.

Prin persoana autorului, prin locul unde a fost găzduit, articolul lui N.C. Munteanu se bucură de condițiile de credibilitate pentru a da lovitura finală imaginii publice a cărturarului. În numărul care deschidea seria celor cinci „din topul scârbei noastre”, fostul redactor al Europei Libere insistă și el că dosarul „Melița și

* Între titlurile momentului: „Președintele României regretă moartea lui Alexandru Paleologu”, „PNL deplânge moartea lui Alexandru Paleologu”, „Premierul Tăriceanu și-a exprimat compasiunea și tristețea față de dispariția lui Alexandru”, „Emil Constantinescu deplânge dispariția lui Alexandru Paleologu”, „Acțiunea Populară deplânge dispariția lui Alexandru Paleologu” ș.a.

** Bedros Horasangian, „Dreapta și stânga de pe șosele și stadioane”, *Observator cultural*, nr. 559, 3-9 noiembrie 2011.

*** Neculai Constantin Munteanu, „Top 5: Cei mai scârboși informatori – Nicolae Balotă (IV)”, 22, 25 octombrie 2011.

Eterul” oferă probele ce-l identifică pe Balotă drept unul dintre cei mai prețioși informatori ai Securității. Acolo s-ar confirma semnarea unui angajament cu Securitatea la eliberarea din 1963, pe care l-ar fi respectat până la căderea comunismului „cu un exces de zel stupefiant”. După acest enunț, calificativele se multiplică și întăresc disprețul:

L-am avut și coleg. Era de o politețe unduitoare, excesivă, dornic să facă impresie bună, oriunde și oricui. Pe culoarele Europei Libere nu mergea. Zâmbind în dreapta și în stânga, se lichefia, se scurgea. [...] A fost deținut politic și nu putem judeca! E un argument ce trebuie luat în seamă, deși e jignitor pentru deținuții politici care n-au semnat pactul cu diavolul sau au făcut-o în limite decente. Oricum, scuza ar fi valabilă pentru toți deținuții politici deveniți liberi într-o pușcărie mai mare, dar aflați mereu sub presiunea și controlul Securității. Nu și pentru cel care a continuat să slujească Securitatea și atunci când era un om liber! Liber să aleagă, Balotă – Someșan a ales Securitatea. Și a slujit-o cu un zel care aduce a perversă voluptate.*

E de înțeles spontaneitatea cu care sunt preluate și întărite afirmațiile lui N.C. Munteanu – stâlp al Europei Libere, coleg cu Nicolae Balotă în această instituție începând cu anul 1988. Mai târziu redactor la Europa Liberă, Cristian Teodorescu, le repetă la detaliu: „Distinsul om de cultură [Nicolae Balotă] a îmbinat turnătorii cu erudiția, a pârât zelos și la București, și de la Paris. Artist al muncii sub acoperire, nu mai umbla ca tot cetățeanul, ci se prelingea pe lângă pereți”**.

Să oprim exemplele aici. Enunțurile tari ale lui N.C. Munteanu invocă, în principal, dosarele tematice ale postului de radio Europa Liberă, care înregistrează ceea ce a produs Securitatea în cadrul operațiunilor „Melița” și „Eterul”. Articolul din revista 22 a făcut consultarea lui obligatorie. Între toate chestiunile deschise, una are o relevanță decisivă: a colaborat sau nu Nicolae Balotă cu serviciile externe românești și din anul 1988, când a intrat în redacția Europei Libere?

Dosarul operațiunii „Eterul” e subiect de reflecție în multe sensuri. Primul lucru care are de ce să șocheze cercetătorul privește

* *Idem.*

** Cristian Teodorescu, „Cel mai scârbos dintre turnători”, http://www.catavencii.ro/Cel-mai-scirbos-dintre-turnatori_0_1772.html.

nu istoria consemnată de Securitate, ci cariera ei postumă. Comentarii – printre ei, N.C. Munteanu – fac referire la 55 de volume. În Arhiva CNSAS sunt mai multe. Operațiunea „Eterul” este consemnată în dosarul D1, de 58 de volume. Ultimele trei (de la 55 la 58) au fost aduse de la SRI în 2010. Nu există nicio explicație a SRI cu privire la motivul pentru care a păstrat ultimele trei volume în arhiva proprie, contrar prevederilor legii. Operațiunea „Melița” se întinde pe 7 volume ale dosarului D2. Mai există două dosare SIE, dar, dincolo de dificultatea de a le descifra, acestea au puțină relevanță pentru subiectul nostru³⁸.

Nu am identificat cercetători care să fi citit dosarele în totalitate. Excepția o fi fost Mihai Pelin, care l-a parcurs la sfârșitul anilor '90 în arhivele SRI și SIE întrucât avea pentru servicii un statut special. Nici el nu semnează drept consultant al dosarelor de temă D1 și D2 din Arhiva CNSAS*. Volumul publicat de Pelin în 1999 și apoi în varianta din 2007 este și parțial, și deformat. O demonstrează astăzi dosarele tematice care conțin sinteze ale operațiunilor Securității, cu detalii spectaculoase – mai puțin, desigur, probele acțiunilor criminale plănuite de „Grupul Eterul” și parțial duse la capăt de unitățile militare specializate.

În dosarele de temă găsim periodic liste cu sursele considerate a avea posibilități de informare „pe lângă angajații și colaboratorii posturilor de radio reacționare”. Anexa 2 a Planului de măsuri din 16 martie 1989 privind rețeaua disponibilă în trimestrul I al anului 1989 înregistrează 22 de informatori, persoane de sprijin și surse PCR³⁹. „Someșan” nu apare.

Programul de măsuri care acoperă perioada 1 ianuarie – 3 noiembrie 1986 susține că, până în 1986, au efectuat deplasări în Occident, cu sarcini specifice, un număr de 12 surse, „valoarea informațiilor fiind incontestabilă”⁴⁰. Nu e inclus „Someșan”, deși la „aportul” său pe acest an se referă o sinteză a Serviciului 5 din Direcția I**. Adresa din 24 iunie 1985 se referă la 32 de informatori⁴¹. Lipsește din nou „Someșan”. El nu apare nici în lunga listă din 18 februarie 1985 a Direcției Securității Statului privind

* Cercetătorii care consultă dosarele din Arhiva CNSAS se semnează, ori de câte ori primesc un volum, într-un tabel lipit pe coperta a II-a.

** Florica Dobre, Elis Neagoie-Pleșa, Liviu Pleșa (coord.), *Securitatea. Structuri/cadre, obiective și metode. Vol. II (1967-1989)*, Editura Enciclopedică, București, 2006, p. 700. Volumul identifică referiri la „Someșan” și în anii 1982 și 1983.

situația operativă a operațiunii „Eterul”, care sintetiza sursele selecționate la acea dată, 33 de informatori dirijați cu sarcini pe lângă angajații sau colaboratorii posturilor de radio străine. Între ei îl recunoaștem pe Bălăceanu-Stolnici, alias „Laurențiu”. Nota din 30 martie 1987 deconspiră cine se află în spatele numelui conspirativ „Sandu”: persoana de sprijin* Sala Marius, pentru care Securitatea obținuse aprobarea primului secretar al Sectorului 1 PCR⁴².

„Someșan” apare în raportul operației „Eterul” din 11 decembrie 1984, ca sursă alături de „Oana” și „Mihu” din legătura serviciului 5, având contacte cu Mihai Cismărescu⁴³. Și în 1983 găsim urme ale activității dlui Balotă. Două dintre cele trei note identificate ca fiind date de „Someșan” locotenent-colonelului Victor Achim privesc discuțiile lui Nicolae Stroescu-Stînișoară cu Monica Lovinescu, respectiv, cu Ivan Deneș. Autorul notelor informează, comunică, nu face comentarii. Reproduce și cuvintele convenabile ale celor pe care-i ascultă, și pe cele discutabile. Din documentele consultate, nu rezultă că informatorul „Someșan” ar fi protejat postul de radio și pe angajații săi. Dar nu apare nimic care să susțină imaginea oferită publicului de dl Munteanu și alți comentatori asupra cazului, a unui informator activ, destoinic, care-și desfășoară cu entuziasm angajamentul. Astfel de adjective se dovedesc gratuite.

„Someșan” este regăsit între sursele Direcției I din anul 1982, așezat între informatorii cu posibilități pe lângă angajații și colaboratorii posturilor de radio străine, care urmau să se deplaseze în exterior⁴⁴. Apare într-o anexă nedatată, probabil din 1982, privind 23 de surse. Mihai Pelin invocă documente ce-l includ pe „Someșan” și în listele din anul 1980.

Urmele din dosarul „Eterul” dovedesc folosirea lui Nicolae Balotă ca informator până spre mijlocul anilor '80. Cel mai important, nu sunt elemente care să susțină continuarea colaborării după stabilirea în Franța. Toate datele sugerează că a fost o sursă a Securității venială și marginală. Transformarea lui Nicolae Balotă

* Persoana de sprijin este cea care, pe baza unui instructaj general, putea furniza informații cu valoare operativă mai scăzută sau putea îndeplini anumite sarcini privind operațiuni de filaj, investigații la domiciliu etc. Persoanele de sprijin se foloseau în special pentru obținerea informațiilor de primă sesizare, privind situații sau fapte de interes pentru Securitate (vezi Indexul CNSAS la <http://www.cnsas.ro/documente/arhiva/Dictionar%20termeni.pdf>).

într-un slujbaș odios al Securității nu este legitimată de nimic. Documentele care înregistrează operațiile Securității împotriva Europei Libere, invocate ca dovada supremă, demonstrează contrariul a ceea ce susțin acuzații.

De câteva ori, în dosarele operațiunilor „Melița” și „Eterul”, referirile la Balotă și la Paleologu apar una lângă alta. Raportul colonelului Georgescu Ioan din 22 martie 1980 informează că Nicolae Balotă este în atenția Direcției I și „are multiple relații în străinătate”⁴⁵. Trimiterea la Alexandru Paleologu este semnificativ mai amplă:

Criticul [...] este informatorul organelor noastre. [...] Încă din timpul detenției a fost atras la colaborare cu organele de Securitate. A fost plecat în străinătate, iar în urma instructajului făcut la înapoiere a furnizat materiale informative de calitate, exercitând în același timp o acțiune de temperare a unor elemente din străinătate. [...] În ce privește relația sa cu Noël Bernard, directorul postului de radio Europa Liberă, menționăm că îl cunoaște din 1968, cu ocazia unei călătorii în occident [sic!].⁴⁶

Nota din 15 mai 1979 descrie călătoria lui Alexandru Paleologu la München, unde s-a întâlnit cu Noël Bernard. „Chiar i-am sugerat lui Bernard”, scrie Paleologu, „o anume temperare a exceselor care i-ar putea slăbi creditul, și că laudele premature aduse unor inițiative sau realizări bune pot da apă la moară în interior celor rău-voitori. Am exemplificat și cu cazul Goma, care supralicitat de ei și-a pierdut mult din însemnătate și chiar din eventualele simpatii pe care le avusese”⁴⁷.

Putem gândi la început că unele susțineri ale lui au fost formale, menite să facă pe plac ofițerilor, și nimic mai mult. Cum puteau autoritățile să verifice încercarea de influențare? Urmează însă referirea la dialogul dintre Bernard și Monica Lovinescu (care sunase când Paleologu se afla la directorul Europei Libere) și dezvăluirea celor aflate, intervențiile la Vlad Georgescu pentru „un anume Brașoveanu și un pastor baptist Paul Niculescu”. Informația reprezintă o predare de muniții Securității.

Nu pare a fi o scăpare, căci situația s-a repetat și în anii de închisoare, și când a asistat Serviciile de Informații Externe. Într-o notă din 11 iunie 1984, cel care purta numele de cod „Alexandrescu”, revenit în orașul-sediu al Europei Libere, repetă informații cu potențiale consecințe dăunătoare:

După slujbă, în curtea bisericii [din München], aflându-se că sunt venit din România, am fost asaltat cu o serie de întrebări tendențioase despre situația economică din România, mi-au pus întrebări Kațichii, violoncelist, Kerecheș Ion, preot unit, Nagacevsky – prof. de filologie etc. și croitorul Oprescu [...] Omul care i-a instigat pe acești refugiați din România a fost croitorul Oprescu, care puțin mai înainte de acest moment critic, se lăuda că în țară a avut bani nu glumă [...] Are în țară un băiat pe care vrea să-l aducă în străinătate, însă pentru un moment nu poate. Un alt susținător al propagandei dușmănoase, pentru regimul din țară, este Mircea Labin, component al filarmonicii mici din München, care împreună cu Oprescu, au devenit agresivi în timpul discuției avute în curtea bisericii etc.⁴⁸

Acest tip de susțineri erau de natură să afecteze situația tânărului Oprescu și a cererilor lui de plecare în străinătate. Faptul nu putea fi decât evident lui Alexandru Paleologu.

Unui top al negativității i se cere să fie mai sigur și mai precis decât unuia al pozitivității. Dorind să denunțe opiniei publice faptele oamenilor care au susținut din umbră lupta Securității cu Europa Liberă, dl Munteanu l-a omis pe Alexandru Paleologu și l-a „predat” opiniei publice pe Nicolae Balotă, contrar rolului lor documentat de arhivă.

Nici Alexandru Paleologu nu are locul într-un top al trădării omeniei. Arhiva Securității oferă multe alte exemple de informatori care au făcut rău cu insistență, care au sărit în întâmpinarea ofițerilor de legătură pentru a obține beneficii, unele negociate, altele de subînțeles. Dezvăluirea numelui acestor oameni și a activităților de care sunt responsabili constituie instrumentul necesar al menținerii viei a conștiinței morale. M-am oprit în această cercetare asupra colaborării oamenilor de cultură. Să se aplice oare, la o astfel de categorie, vreo „clauză culturală”?* Logica studiului urmează, în mare, teza lui Dorin Tudoran: opera salvează doar opera. „Omul nu poate fi salvat decât de om. Ca oameni, suntem

* Sintagma „clauză culturală” e aici un joc de cuvinte, noțiunea având loc într-un alt context disciplinar (vezi în acest sens Gabriel Andreescu, „Strategii multiculturaliste neliberale decente și indecente”, *Noua Revistă de Drepturile Omului*, nr. 4/2010, pp. 52-65 și Măriuca Oana Constantin, „Clauza culturală în jurisprudența penală din România. Studiu interdisciplinar privind mariajele timpurii în comunitățile rome tradiționale”, *Noua Revistă de Drepturile Omului*, nr. 3/2011, pp. 21-36).

exact ce și cum alegem să fim.”* Doar că măsura cu care tratăm o astfel de colaborare cu ofițerii de Securitate – primii în ordine – drept infamantă este și măsura responsabilității celor care falsifică procesul de reconstituire a actelor de colaboraționism.

Note

1. Un raport anunța trimiterea în exil a lui „Nicky”, pe lângă Eugen Ionescu, „Costea” pe lângă Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, „Someșan” pe lângă Noël Bernard și Nicolae Stroescu-Stînișoară (Mihai Pelin, *Operațiunile Melița și Eterul...*, p. 270).
2. Continuarea: „Era bine primit, tratat cu deferență, era un intelectual de marcă, se putea discuta cu el deschis despre toate chestiunile nevralgice ale regimului de la București, inclusiv și mai ales cele culturale. În drumurile lui, aparent anuale, București-Paris, și retur, cu popas la München, se vedea și vorbea nu numai cu Nicolae Stroescu-Stînișoară, dar și cu Noël Bernard, mai târziu, probabil, și cu Vlad Georgescu” (Dorin Tudoran, „Numai preoții? Un caz: Someșan”, postat pe forum pe 3 septembrie 3 2009, deci la 6 zile de la articolul lui Dorin Tudoran).
3. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 55603 privind Balotă Nicolae/ „Someșan”, vol. 1, f. 8.
4. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 55603, vol. 1, f. 8.
5. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 55603, vol. 1, f. 6.
6. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 55603, vol. 1, f. 6.
7. *Ibidem*, f. 7.
8. „Grupa operativă externă din Franța a raportat că sus-numitul, în calitate sa de lector, a menținut oficial legătura cu ambasada noastră din Paris, având o atitudine corectă. Și-a manifestat preocuparea față de virulența unor acțiuni cu caracter revizionist-iredentist maghiar, a relatat că întreține relații bune cu Eugen Ionescu, Emil Cioran, alte elemente din emigrația română și asistă la unele [ședințe] ale cenaclului literar «Hyperion», condus de Leonid Mămăligă” (*Ibidem*, f. 11).
9. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 55603, f. 10.
10. *Ibidem*, ff. 20-21.
11. *Ibidem*, ff. 21-22.
12. Arhiva CNSAS, dosar I nr. 000216, f. 5v.
13. *Ibidem*, f. 15v.
14. Arhiva CNSAS, dosar I 000246, vol. 1, acțiune informativă Boilă Elena, Balotă Nicolae, Langa Doina, Lază Ileana, Pescaru Maria.

* <http://www.dorintudoran.com/2010/05/14/complicitatea-mod-de-existenta/>.

15. Arhiva CNSAS, fond Operativ, vol. 3, I2635, p. 165.
16. Arhiva CNSAS, D21, vol. 10, f. 240.
17. Arhiva CNSAS, dosar P nr. 000336, dosar de anchetă I 523, vol. 1, f. 167, 167v.
18. *Idem*, f. 168v.
19. *Idem*, f. 175.
20. *Idem*, f. 176, 176v. Comunică și numele persoanelor care au primit această scriere: Acterian Arșavir, Tudor Vianu, Mihai Rădulescu, „probabil Manoliu Petru”. Termenul „probabil” arată că darea numelui putea fi evitată printr-o simplă decizie de rigoare.
21. *Idem*, f. 177v.
22. Alexandru Paleologu a preluat întrutotul ceea ce îi cereau anchetatorii, acuzându-se și acuzându-i pe ceilalți în cadrul unui proces în care fiecare afirmație conta. Mai târziu, într-o declarație intitulată „Examen de conștiință” (dosar SIE nr. 7346, ff. 79-99) avea să susțină: „În țara noastră începuseră să se vadă în 1958-1959 roadele a 10 ani de construire a socialismului. [...] Asfel, în 1959 mă simțeam câștigat cauzei clasei muncitoare” (f. 94); „Materialul informativ care mi s-a pus la dispoziție [din 1961, la penitenciarul Botoșani] m-a făcut să constat uriașul salt istoric realizat de țara noastră [...] dusă cu perseverență și competență prin politica într-adevăr înțeleaptă a PCR” (f. 96).
23. Arhiva CNSAS, dosar P nr. 000336, dosar de anchetă I 523, vol. 4, f. 177, 177v.
24. *Idem*, ff. 188, 188v.
25. Arhiva CNSAS, dosar P nr. 000336, dosar de anchetă I 523, vol. 3, f. 226.
26. *Ibidem*, f. 226v.
27. *Ibidem*, f. 100.
28. *Ibidem*, f. 104. Iată însă că Nicolae Merișanu și Dan Taloș au identificat un text de mulțumire pentru „îndrumarea limpede a Partidului” care „luminează calea, înlătură erorile, precizează țelul nobil al artei”, semnat de Marietta Sadova în *Contemporanul*, la 9 iulie 1971 (*Antologia rușinii după Virgil Ierunca*, Humanitas, București, 2009).
29. *Ibidem*, ff. 69-70.
30. Arhiva CNSAS, dosar R 84, f. 122.
31. *Ibidem*, f. 296.
32. Continuarea: „Paleologu nu este aprobat pentru procedeul folosit, chiar dacă mulți dintre scriitori știu că aceasta este realitatea, își dau seama că în spatele inițiativei acestuia stau alte persoane care vizează schimbarea lui M. Sîntimbreanu din funcția sa” (*Ibidem*, f. 191).
33. „De menționat că în perioada activității intense din țară a lui «Bărbosu» informatorul a trimis în Franța unor cunoștințe apropiate (cu influență în emigrația română) o serie de scrisori privind adevărul în ce privește

- situația acestuia și faptul că nu este aprobat de către intelectualii din țară. [...] În același context, pe baza unor idei date de organele noastre (la întâlnire a participat și tov. col. Șulopa [...] de la Dir. I) informatorul a întocmit o scrisoare către Virgil Ierunca și Monica Lovinescu privind atmosfera din rândul scriitorilor după măsurile luate cu Bărbosu” (*Ibidem*, f. 247).
34. Notă despre avocatul Radu Boros (emigrant român în Italia), 6 pagini – exploatată la Secția II; Aspecte din activitatea postului de radio Europa Liberă (7 pagini – din care rezultă că are foarte bune posibilități de pătrundere în acest post având relații cu multe persoane din conducerea sa și dintre colaboratori); Acțiuni ale Fracmasoneriei în rândul emigrației române – 2 pagini; Notă privind poziția și opinia unui fruntaș (f. 3) al emigrației românești (Emil Cioran) asupra stărilor culturale și politice din România – 10 pagini, exploatate la sectorul II; Notă privind persoane din emigrația română și autohtoni din Anglia, cunoscute de el, printre care Mihai Cîrciog, [...] cu care este în relații de corespondență, se vizitează și pe lângă care are bune posibilități – 6 pagini; Notă asupra românilor din emigrație întâlniți la Paris în 1968, discuțiile purtate – 7 pagini; Ne-a dat de asemenea un material – 21 pagini intitulat “Examen de conștiință” pe care l-a susținut în fața deținuților pe timpul când se afla în detenție (l-am fotocopiat); Notă privind cetățenii români care au călătorit în Franța – 2 pagini; Notă privind persoane din emigrația română din SUA (Șerban Vălinărescu, Radu Florescu, George Mincden, Ștefan Baciu) pe care îi cunoaște, este rudă sau prieten – exploatată la diviziunea “N”; Notă privind persoanele din RS România care au călătorit în SUA; Notă privind pe Constantin Noica; Notă privind pe Teodor Trancu [?]; Notă privind pe Șerban Vălinărescu din SUA exploatată la “N” (notă fără dată, Strict secret, exemplar Unic, dosar SIE nr. 7346, f. 4).
35. Inclusiv unele de genul: “Deși postul de radio Free Europe este, cum bine se știe, o instituție americană [...] salariații permanenți constituie grupuri distinct și uneori mai mult sau mai puțin ostile între ele. S-ar părea în primul rând că există anumite fricțiuni sau cel puțin lipsă de afinități și spirit de echipă între evrei și unii ne-evrei. Această aversiune s-a cristalizat în alternarea la conducerea agenției din München a lui Noël Bernard cu Ghiță Ionescu. Alexandrescu 27.IX.70” (Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 7346, f. 76).
36. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 7346, f. 5. Deși afirmația unui ofițer e de tratat și de această dată cu precauție, rămâne greu de explicat de ce ar fi scenarizat legătura lui Paleologu povestea renunțării la potențialul colaborator și manifestările de interes ale acestuia. Și contextul acordă o puternică credibilitate prezentării făcute de ofițer.
37. „Dându-ne seama în procesul recrutării că deținutul Paleologu Alexandru depășește cadrul unei simple recrutări de agent și că va corespunde

pentru a fi recrutat agent de influență – am solicitat să ne dea și în scris aceste impresii, cu care a fost de acord” (Arhiva CNSAS, dosar R84, f. 76).

38. Dosarele SIE nr. 2520 și nr. 3590, aflate pe un microfilm foarte neclar, sunt sinteze privitoare la Comitetul Național pentru Europa Liberă, prezentări de expuneri din conferințe cu conținut anticomunist, date despre o firmă de sondaje din Viena care intervieva români refugiați și alte materiale din anii '60, ca și informații despre filiale ale Europei Libere de la Strasbourg și Paris.
39. Numele lor de cod sunt: „Tudor”, „Banu”, „Paul”, „Vova”, „Cornelia”, „Bogdan”, „Sandu”, „Radu”, „Mike”, „Ema”, „Diana”, „Coca”, „Ionescu”, „Petre”, „Bebe”, „Horia”, „Mircea”, iar ca surse PCR, pe „Viorica”, „Reta”, „Horia”, „Dora” (Arhiva CNSAS, dosar Eterul, vol. 42, f. 53).
40. Numele conspirative ale surselor sunt „Popa”, „Ștefan”, „Stan Ion”, „Laurențiu”, „Toma”, „Andrei”, „Franklin”, „Corina”, „Vica”, „Tănase”, „Ionescu” și „Traian” (Arhiva CNSAS, dosar Eterul, vol. 58, f. 569v).
41. „Laurențiu”, „Simion”, „Florin”, „Dobrescu”, „Eugen”, „Niculescu”, „T.Costică”, „Maxi”, „Bădescu Victoria”, „Ileana”, „Bazil”, „Petrică Ionescu”, „Irinel”, „Ady”, „Sandu”, „Nicu”, „Barbara”, „Traian”, „Cristea”, „Nelu”, „Dan”, „Arsenescu”, „Stan”, „Petrov Petre”, „Radu”, „Diana”, „Profesorul”, „Mihai”, „Ionescu Ion”, „Ina Bogdan”, „Gheorghiu” (*Ibidem*, ff. 114, 114v).
42. Arhiva CNSAS, D1, vol. 58, f. 123v.
43. Arhiva CNSAS, D1, vol. 56, f. 7.
44. Mai apare lângă numele lui de cod „Tănase”, „Dan”, „Alexandru”, „Bogdan”, „Cîmpeanu” și „Costache.” (Arhiva CNSAS, D1, vol. 57, f. 13).
45. Arhiva CNSAS, D1, vol. 57, f. 210.
46. Continuarea: „Atât despre prima cât și despre a doua lor întâlnire din primăvara anului 1979, a furnizat material informativ” (*Ibidem*, f. 209v).
47. Arhiva CNSAS, D1, vol. 36, f. 167.
48. Arhiva CNSAS, D1, vol. 41, ff. 128v, 129.

IV. Eșecul instituțional al deconspirării. Explicare și semnificare

Dezbaterea relației dintre oamenii de cultură asupra cărora a fost aruncată stigma colaboraționismului și Securitate ar fi avut cu totul altă evoluție dacă aceștia s-ar fi putut apăra. În majoritatea cazurilor, nu au putut. Sarcina intelectualilor care-și luaseră postura de procurori și judecători ai colegilor lor a fost mai ușoară. Faptul că atât lor, cât și spectatorilor, le lipsea cunoașterea necesară, cel puțin în parte, a simplificat și mai mult lucrurile. Între acuzatori se aflau și istorici, și cercetători ai realităților comunismului, precum și oameni cu experiență în investigarea arhivelor literare. Doar că implicarea acestora s-a făcut fără punerea în valoare a competențelor pe care – se presupune – le-ar fi avut în ranița lor intelectuală. Dovada este ușurința și vehemența cu care s-au pronunțat cu privire la conținutul unor dosare niciodată consultate. Cu greu se poate imagina o discreditare profesională mai fățișă decât refuzul de a confrunta ideile cu materialul factic ce stă la dispoziție.

Poate nu s-ar fi ajuns la o astfel de situație dacă standardele activității de deconspirare ar fi fost elaborate de o instituție performantă, care să se bucure de credibilitate publică. Atunci când a început manipularea dosarelor care face subiectul acestui volum, instituția dedicată deconspirărilor, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS), exista de câțiva ani. Consiliul oferea însă, în locul standardelor, scandaluri, abuzuri și ratări.

Eșecul primului Colegiu al CNSAS

Nici ratările Colegiului nu ar putea fi înțelese fără a le proiecta pe fundalul mai larg al acțiunilor de sabotare a procesului deconspirării. Adoptarea unei legi a accesului la propriul dosar și a devoalării

secretelor din Arhiva Securității ar fi fost firească și de efect imediat după revoluție, cum s-a întâmplat în RDG. Promovarea unui astfel de act normativ s-a dovedit imposibilă până la căderea „regimului Iliescu”, garantul imunității eșalonului doi al regimului Ceaușescu. Mai greu ar fi fost de explicat evitarea unei legi a deconspirării din momentul în care România ajunsese să fie condusă de Convenția Democrată din România, iar șef al statului devenise profesorul Emil Constantinescu. Inițiativa practică a redactării unui proiect de lege în materie îi aparține lui Constantin Ticu Dumitrescu, anunțată încă la începutul anului 1990. S-a făcut caz (inclusiv de către autor) de distrugerea proiectului prin amendarea textului original. În realitate, propunerea legislativă a lui Constantin Ticu Dumitrescu, care includea și prevederi de ordinul lustrației, scurtă, simplă, scrisă cu bună intenție, era departe de nuanțele și de exigențele legislative cerute. Elaborarea unui text al accesului la propriul dosar și al deconspirării Securității peste varianta inițială fusese o necesitate.

Adoptarea legii a fost amânată din 1997 în 1998, apoi din 1998 în 1999, când în sfârșit a ieșit la lumină, la sfârșitul anului (9 decembrie 1999). Blocarea demersului legislativ timp de trei ani în timpul mandatului președintelui Constantinescu s-a făcut prin introducerea a zeci de amendamente, unele rizibile, sau prin trimiterea către Parlament a unor proiecte alternative chiar în ultimul moment.

Legea nr. 187/1999 privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității ca poliție politică stabilise constituirea Colegiului CNSAS și începerea activității până în cel mult două luni de la intrarea ei în vigoare. Sabotarea actului normativ a început din primul moment. Mai întâi, prin intervenția Consiliului Suprem de Apărare al Țării, care a anunțat că nu există documente privind legături cu Securitatea ale membrilor Cabinetului Isărescu, atunci la conducerea Executivului. Deși Consiliul Suprem de Apărare al Țării nu avea competențe în acest sens, și-a adjudecat atribute ale viitorului CNSAS, arătând cine are puterea în materie.

A urmat compromiterea legii de către Partidul Democrat. Petre Roman, atunci la conducere, a avut ideea de a-i propune pe Andrei Pleșu și Mircea Dinescu, foști membri ai Partidului Comunist Român, drept candidați ai PD la Colegiul CNSAS. Actul normativ nu permitea o astfel de invenție. Calitatea de membru al Colegiului Consiliului putea fi acordată doar persoanelor care nu făcuseră

vredată parte din partide politice. Cei doi preferați ai liderului Petre Roman au acceptat propunerea. Incluziunea lor pe lista primului Colegiu, prin votul acordat de Parlament, în ciuda unor critici publice, a creat noii instituții o problemă de legitimitate.

Alte amânări față de termenele legii au apărut în procesul numirii conducerii Colegiului CNSAS și adoptării regulamentului de organizare și funcționare. În loc de cel mult 35 de zile, conform legii, procesul a luat circa cinci luni, finalizându-se la 16 mai 2000. Astfel, membrii celor două Camere și membrii Colegiului CNSAS au contribuit împreună la sabotarea condițiilor care ar fi permis investigarea oamenilor politici la alegerile din anul 2000, în conformitate cu atribuțiile.

Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității avea desigur nevoie de un sediu. Legea impusese Primăriei Municipiului București să asigure CNSAS spațiul corespunzător în termen de 30 de zile de la intrarea în vigoare a actului normativ. Primăria nu avea să-și îndeplinească obligația legală niciodată, iar Colegiul CNSAS nu a făcut demersul firesc într-un astfel de caz, adică să se adreseze justiției. Sediul provizoriu a fost plasat în Palatul Parlamentului. Or, accesul în Palat era dificil și, dacă se dorea, putea fi făcut imposibil. Luni de zile, Colegiul CNSAS s-a ascuns de beneficiarii Legii nr. 187/1999. A cerut ca telefoanele sale să fie ținute la secret, fapt cu totul contrar statutului de instituție publică. Să ajungi să depui o cerere pentru accesul la propriul dosar ori să întrebi, cum permitea legea, despre eventuala colaborare cu Securitatea a unui demnitar presupunea utilizarea unei adrese. Nici aceasta nu a fost adusă la cunoștința potențialilor beneficiari. În sfârșit, în luna ianuarie 2001, CNSAS a luat în chirie o clădire pe strada Dragoslavele. Era improprie pentru deținerea arhivei și trebuia plătită o sumă exagerată, fapt care a redus ani la rând bugetul operațional al instituției. Luni în șir a lipsit de pe sediu firma instituției.

Putem concluziona că de la înființarea sa până la jumătatea anului 2001, când împiedicarea cetățenilor români de a-și exercita drepturile devenise un subiect scandalos, Colegiul CNSAS a sabotat propria activitate. Mai precis, a împiedicat punerea în practică a Legii 187/1999.

Erori, gafe, abuzuri

Cele enumerate sunt deficiențe și abuzuri ale primului Colegiu al CNSAS în organizarea activității proprii. Li s-au adăugat greșelile de aplicare a prevederilor actului normativ pe care Colegiul era chemat să-l administreze. Gafele s-au înșiruit rând pe rând. Regula legii era ca persoanele candidate la poziții de demnitate publică să poată decide dacă eventuala lor colaborare va fi făcută publică ori nu. Dacă nu doreau, trebuiau să se retragă din competiția electorală. Lui Marcian Bleahu, candidat la primăria Bucureștiului în anul 2000, pe listele CDR, nu i s-a lăsat această posibilitate. CNSAS a dat verdictul „M.B. a fost colaborator al Securității ca poliție politică” și l-a anunțat public fără discuția pregătitoare cu acuzatul. Marcian Bleahu a deplâns demersul Colegiului, iar acesta a refuzat să-și exprime regretele pentru cele întâmplare chiar atunci când greșeala a devenit subiect de presă.

Primele rezultate ale verificării candidaților la alegerile generale au fost date publicității la data de 23 noiembrie 2000. Colegiul CNSAS a inventat cu această ocazie categoria „colaboratori cu Securitatea, dar fără activitate de poliție politică”, distincție neprevăzută de lege care dilua diferența dintre colaboratori și necolaboratori, sporind confuzia.

Ca și cum cele enumerate nu ar fi fost suficiente, primul Colegiu a dat publicității rezultatele cu verificări doar parțiale ale candidaților PRM și PD. Practic, CNSAS a intervenit în alegerile din anul 2000, căci prin informarea asimetrică a opiniei publice a avantajat anumite formațiuni în detrimentul altora. Într-o democrație autentică, o astfel de acțiune ar fi dus la destituirea membrilor Colegiului.

În concluzie, primul Colegiu are o serioasă responsabilitate de natură instituțională în administrarea obiectului său de activitate. A încălcat statutul CNSAS, a afectat și viețile unor oameni. Una dintre primele victime ale Colegiului CNSAS a fost Ludovic Rákóczi, fost deputat UDMR și candidat al Uniunii în anul 2000. A fost acuzat de activități de poliție politică întrucât răspunsese la interogatorii pe când locuia în zona frontierei. Domnul Rakoczi a depus o contestație, CNSAS a recunoscut că a greșit, dar răul fusese făcut: a trebuit să se retragă de pe lista Uniunii, iar în familie întreaga istorie a fost resimțită dramatic. Colegiul nu s-a simțit obligat să comunice opiniei publice eroarea. Ne întrebăm:

se poate face oare o ierarhie de responsabilitate între atingerile aduse de Colegiul CNSAS mecanismelor democratice și nedreptatea făcută unor oameni nevinovați?

Pe cât de lipsit de empatie a fost primul Colegiu CNSAS cu victimele sale, pe atât de grijuliu s-a dovedit cu foștii stâlpi ai Securității. În 2000, nu au fost denunțați opiniei publice nici măcar politicienii veniți din rândul organelor de represiune, cu excepția de neapărat a colonelului de Securitate Ilie Merce. Prea era notoriu, de un deceniu, pentru a-i fi hăituit odinioară pe ascultătorii Europei Libere. Cazul cel mai relevant pentru acoperirea foștilor înalți ofițeri rămâne fostul coleg al dlui Merce, Ristea Priboi, candidat pe lista PSD. Nici el nu apăruse inițial între autorii activităților de poliție politică. Totul ar fi rămas în umbră dacă Ristea Priboi n-ar fi fost desemnat șef al Comisiei parlamentare de control al SIE. În acel moment, presa a început să scoțoască prin istorie. Ristea Priboi fusese implicat în scandalul Meditației Transcendentale, iar ulterior devenise șef-adjunct al DIE. În primul moment, Colegiul CNSAS a făcut zid în jurul fostului șef de Securitate până când scandalul din mass-media i-a depășit posibilitățile: și-a recunoscut greșeala după ce probele făcute publice de presă deveniseră de necombătut*.

Legea nr. 187/1999 mai obliga Colegiul să facă publice persoanele asimilabile colaboratorilor**. Convenția Democratică din România ceruse în acel context verificarea activității lui Ion Iliescu între anii 1974 și 1979, când ocupase poziția de prim-secretar al județului Iași. Colegiul CNSAS a susținut că Ion Iliescu, candidat la președinție și în anul 2000, nu a săvârșit acțiuni de poliție politică. Nici lui Gheorghe Prisăcaru, senator, fost șef de Cabinet al fostului lider comunist Dăscălescu, nu i s-a găsit vreo pată. Faptul că prin natura funcției un prim-secretar de județ și, respectiv, persoana de execuție a deciziilor premierului comunist trebuiau să aplice politica regimului, a cărei esență era strivirea de drepturi și libertăți, nu a contat pentru membrii conducerii CNSAS.

* Mircea Dinescu a făcut o excepție de la poziția generală a Colegiului atunci.

** Articolul 5 (5) al legii asimilează colaboratorilor „persoanele care au avut competențe decizionale, juridice ori politice sau care prin abuz de putere politică au luat decizii la nivel central sau local, cu privire la activitatea securității sau cu privire la activitatea altor structuri de represiune ale regimului totalitar comunist”.

Legea cerea Colegiului să asigure publicarea în *Monitorul Oficial* a datelor de identitate, numelor conspirative și funcțiilor ofițerilor și subofițerilor de Securitate care au făcut poliție politică. Colegiul CNSAS avea și datoria să publice informațiile și documentele care atestau implicarea organelor de securitate în infracțiuni grave contra vieții, integrității și libertății persoanelor. Primele liste cu ofițeri de Securitate având activități de „poliție politică” au început să fie publicate de abia în 2003. Până în luna octombrie 2006, Colegiul identificase doar 145 de ofițeri responsabili. În acest ritm, pentru deconspirarea agenților operativi răspunzători de crearea și controlul rețelei operative, circa 8.000 de oameni* – doar o parte a forțelor de Securitate –, societatea ar fi avut de așteptat circa 165 de ani. O astfel de aplicare a prevederilor discreditează ideea de lege.

Primul Colegiu al CNSAS nu a deconspirat Securitatea, în schimb i-a transformat pe informatori, ori pe cei calificați de el drept informatori, în marii vinovați pentru fărădelegile regimului comunist. Toți membrii Colegiului împart între ei – desigur cu nuanțe – responsabilitatea pentru nefolosirea puterii oferite de Legea nr. 187/1999, pentru nedreptățile produse, pentru grava confuzie generată de aplicarea ei.

Într-o încercare de a se scutura de responsabilitatea adunată pe umerii lor, de a-și salva onoarea la terminarea mandatului, trei membri ai Colegiului CNSAS, Mircea Dinescu, Andrei Pleșu și Horia-Roman Patapievici, au oferit în anul 2004 opiniei publice un mare spectacol de imagine: „lupta lor” pentru calificarea lui Corneliu Vadim Tudor drept colaborator cu Securitatea ca poliție politică împotriva poziției colegilor**. Unele divergențe din interiorul Colegiului ajunseseră și anterior în presă, însă atunci separarea de majoritate a avut caracterul unei contestații instituționale. După punerea la punct a celorlalți membri, Andrei Pleșu și Horia-Roman Patapievici și-au dat demisia din Colegiu. O anunțase și Mircea Dinescu, dar a revenit.

Scenariul și regia au funcționat. Din acel moment, în opinia publică Colegiul a fost perceput ca expresia unui corp decizional

* Liviu Turcu, „Colaboraționismul la români”, *Revista Română de Drepturile Omului*, nr. 29, 2005, p. 31.

** A fost poziția a patru membri, cei trei amintiți și Claudiu Secașiu (vezi „Intellectualii reacționează în „cazul” Corneliu Vadim Tudor”, *Observator cultural*, nr. 244, 2004).

împărțit în două: grupul celor trei* întruchipând partea cinstită și cunoscătoare și ceilalți, colaboraționiștii cu puterea politică vinovați de eșecul instituției. Or, Mircea Dinescu, Andrei Pleșu și Horia-Roman Patapievici contribuieră deplin alături de colegi la subminarea activității CNSAS. Ei nu au protestat împotriva acoperirii lui Vadim Tudor și a politicienilor din PRM și PD în anul 2000, când partizanatul a avut un caracter mai grav. Nu s-au exprimat pentru aplicarea legii în cazul fostului președinte Ion Iliescu și a altor foști demnitari ai regimului comunist. Nu au făcut nimic pentru deconspirarea ofițerilor de Securitate și publicarea numelor și datelor în *Monitorul Oficial*, cum se cerea. Nu au investigat infrafracțiunile grave ale Securității, unele notorii (vezi cazul atentatelor asupra angajaților Europei Libere), a căror clarificare era așteptată de opinia publică. Au participat solidari la încălcarea în variate forme ale legii de bază a CNSAS**. Gradul de interes al celor trei pentru funcționarea CNSAS a fost revelat de raportul Comisiei parlamentare de control al SRI pe anul 2003: prezențele lui Mircea Dinescu, Andrei Pleșu și Horia-Roman Patapievici la ședințele săptămânale cu caracter decizional au fost cele mai scăzute din tot Colegiul***.

Exercițiul de PR din anul 2004 a amplificat confuzia asupra funcționării CNSAS. Imaginea de instituție fracturată a făcut să se piardă un aspect esențial al activității primului Colegiu: conivența membrilor săi, în ciuda diferențelor umane și politice. Prevederile legii permiteau oricărui membru să facă cercetări în Arhiva Securității****. Ca urmare, o persoană ori un grup din Colegiu, competent și bine intenționat, ar fi putut contribui substanțial la deconspirarea fostelor organe de represiune în ciuda precauției colegilor. Niciunul dintre liderii CNSAS, subsecretari de stat, nu

* „Incomparabili” conform unuia dintre apropiați (Mircea Mihăieș, „Spălătoria de cadavre”, *România literară*, nr. 41, 2004).

** Printre altele, Horia-Roman Patapievici a susținut activitatea de cercetare a lui Mihai Pelin, plătită de CNSAS în ciuda antecedentelor colaboraționiste. Caracterul diversionist al volumului acestui apropiat al Securității, *Operațiunile Melița și Eterul; Istoria Europei Libere prin documente de Securitate*, a fost explicat în capitolul III.

*** Mircea Dinescu – 111 absențe, Andrei Pleșu – 82 de absențe și Horia-Roman Patapievici – 73 de absențe de la obligația de a participa la două ședințe pe săptămână.

**** Conform Art. 20 (2) al Legii nr. 187/1999, membrii Colegiului au acces neîngrădit la documente.

s-a dedicat procesului deconspirării pe măsura posibilităților. Una dintre marile întrebări de etică a memoriei în România este cum s-a putut ca partidele să fi propus în anul 1999 și să fi votat un număr de 11 candidați care să trădeze, fiecare, scopul instituției pe care o conduceau.

Vasile Vetișanu

Colegiul CNSAS desemnat de Parlamentul din anul 2000 poate fi considerat și primul tehnician al punerii etichetei de colaborator al Securității pe fruntea victimelor nefastei instituții în ciuda probelor din arhive. La verificarea parlamentarilor, Vasile Vetișanu, deputat al PNTCD, a fost inclus de Colegiu în categoria colaboratorilor*. Nu a mai candidat pentru un mandat. S-a adresat cu o contestație mai întâi Colegiului CNSAS, iar după respingerea acesteia, Curții de Apel Cluj. Curtea a confirmat decizia Colegiului. Verdictul final a fost resimțit de Vetișanu și de soția lui drept o nedreptate devastatoare. Într-o ultimă încercare, s-a adresat în anul 2003 Comitetului Helsinki Român (APADOR-CH), solicitând analiza dosarului său de Securitate și un verdict „obiectiv”. A povestit despre hărțuirea lui de Securitate, s-a plâns de atitudinea ostilă, atingând insulta, a unora dintre membrii Colegiului prezenți la audierea lui. A așteptat ultima judecată, „civică”, ca pe ultima speranță a cuiva covârșit de ce i se întâmplase**. Voi face sinteza a ceea ce spun dosarele deschise de Securitate pe numele lui Vetișanu, materiale de probă aflate la îndemâna tuturor celor care s-au exprimat pe caz.

Tatăl lui Vasile Vetișanu a fost primar pe listele PNT înaintea de anul 1940, a fost trecut în categoria chiaburilor, apoi condamnat în trei rânduri. A decedat la scurt timp după ieșirea din închisoare. Fratele lui Vasile Vetișanu, la rândul lui hărțuit de Securitate, a fost asasinat la marginea unei păduri din Alba Iulia când avea 56 de ani. Condițiile nu au fost vreodată elucidate. Ca să poată urma învățământul superior, Vetișanu a trebuit să fugă de propria

* Vasile Vetișanu a făcut parte din grupul de inițiativă care a înființat PNTCD. Între 1992 și 1996 a fost senator, iar în următorul mandat, deputat. La 24 aprilie 2001 CNSAS a dat publicității lista „colaboratorilor cu Securitatea care au făcut poliție politică”.

** M-am ocupat, în cadrul APADOR-CH, de „cazul Vetișanu”.

identitate. A fost înfiat de o mătușă. În anul 1954 a absolvit Facultatea de Filozofie a Universității din București, iar ulterior a obținut titlul de doctor. A lucrat 14 ani la Institutul de filozofie al Academiei. A fost dat afară, întrucât nu era membru PCR, dar a găsit un loc de muncă la Institutul de Etnologie și Dialectologie din București. În anii '70, a făcut cercetări și a scris texte care l-au plasat în comunitatea protocroniștilor*. Cum se purta din nou naționalismul, lui Vetîșanu i-a fost ușor să publice și chiar a fost invitat de Iosif Constantin Drăgan în Italia pentru a-i aranja arhiva.

În anul 1979, după întoarcerea dintr-un prim drum făcut în Italia, Securitatea i-a cerut să devină informator, interesată de legăturile lui cu Corneliu Coposu și alți fruntași ai Partidului Național Țărănesc. Inițial Vetîșanu a refuzat, ca în final, sub presiune, să semneze o declarație prin care oferea sprijinul autorităților „în scopul afirmării valorilor culturale naționale și a relevării unor fapte antinaționale”. Urmarea a fost includerea lui Vasile Vetîșanu în rețeaua informativă, sub numele de cod „Răzvan”** . La puțin timp, a cerut ca declarația să fie distrusă și a refuzat să se mai întâlnească cu Corneliu Coposu.

În cazul Vasile Vetîșanu a existat posibilitatea de a verifica interviurile acordate APADOR-CH prin documentele din arhivă, detaliu cu detaliu. Ele dezvăluie (confirmă) întregul proces de alocare abuzivă a unui statut de informator.

Înainte de momentul înregistrat de Securitate ca dată a recrutării, apar la dosar mai multe note semnate de Vasile Vetîșanu. Sunt neutre sau mai curând încearcă să ia apărarea celor despre care vorbește. Contextul demonstrează, de asemenea, că ne aflăm în fața unor declarații luate la interogatorii***. În Nota din 25 mai 1979, Vasile Vetîșanu susține despre Coriolan Gheție că „la diferite ședințe ale cenaclului juriștilor se discută și atitudinea deschisă pe care în societatea noastră socialistă trebuie să o avem față de cultura românească”. Iată și următoarele rânduri privitoare tot

* În studiul său dedicat subiectului, Alexandra Tomiță îl plasează în categoria „reprezentanților cei mai vizibili” ai protocronismului, deși la capătul de jos al listei, între Mihai Ungheanu și Dan Zamfirescu (Alexandra Tomiță, *O istorie „glorioasă”*. *Dosarul protocronismului românesc*, Cartea Românească, București, 2007, p. 182).

** Conform raportului din 20.01.1980 întocmit de lt.-col. Dițulescu Nicolae.

*** Vasile Vetîșanu a insistat la audierea sa de către membrii Colegiului CNSAS că el nu a dat note, ci a răspuns la interogatorii după întoarcerea din primul drum făcut în Italia.

la Coriolan Gheție din nota datată 5 iunie 1979: „În legătură cu participarea la aceste conferințe și a lui C. Coposu pot arăta în detaliu că ele servesc cauzei naționale și se încadrează în cerințele societății noastre”. Celelalte documente intră în același tipar. Formulările de tip: „Notez că” sau „Despre [...] declar că” aparțin indubitabil unor declarații a căror scriere a fost impusă de ofițerii de Securitate, și nu date din proprie inițiativă. Ca ultim argument în favoarea acestei interpretări poate fi reprodusă propunerea lt.-col. Nicolae Dițulescu din raportul de recrutare a lui Vasile Vetișanu din luna octombrie 1979: „În eventualitatea că va refuza să colaboreze cu noi în mod organizat, în discuțiile purtate îl vom lăsa să înțeleagă că ne interesează date și relații despre scopul înființării «Asociației Instituțiilor de drept»”. O asemenea precauție ar fi fost fără sens dacă Vetișanu ar fi dat anterior note ca informator aflat în slujba Securității.

Și după înregistrarea recrutării, informațiile care parvin de la Vasile Vetișanu sunt inofensive, iar comportamentul său e calificat de autorități ca ostil. În 1984, ofițerul responsabil avea să ceară și să obțină excluderea lui „Răzvan” din rețeaua de securitate.

Mai aproape de materialele devenite „probe ale colaborării”

La data de 30 octombrie 1979, lt.-col. Dițulescu Nicolae a întocmit raportul cu propunerea de recrutare a lui Vetișanu Vasile ca informator „cu luarea angajamentului de colaborare”. De aici aflăm că Vetișanu era deja lucrat prin dosar de urmărire informativă. Ofițerul explică și motivația: obținerea de informații despre activitatea lui Corneliu Coposu, fost secretar general adjunct al PNT „semnalat cu atitudini ostile orânduirii noastre socialiste” și a altor foști fruntași țărăniști între care Ion Jovin, Coriolan Gheție, Nețea Vasile din București și Emil Ghilezan din Italia. De interes erau și legăturile lui Vetișanu cu Iosif Constantin Drăgan „cu care este în relații bune, scontând să-l folosim și pe acesta”. Ofițerul susținea că verificase și studiasse persoanele din anturajul lui Corneliu Coposu și ajunsese la concluzia „că cel mai indicat este numitul Vetișanu Vasile”, printre altele datorită calităților lui intelectuale dovedite din studenție și încrederea de care se bucura între foștii politicieni PNT.

Un alt raport semnat de lt.-col. Dițulescu, din 28 ianuarie 1980, stabilise organizarea unei întâlniri cu Vetișanu la Hotelul

Dorobanți, unde urma să definitiveze recrutarea acestuia ca informator. Ofițerul a propus includerea lui Vetișanu în rețea și a primit aprobarea colonelului Badea Constantin.

Notele lui „Răzvan”

Având în vedere reprezentativitatea cazului pentru „gândirea” Colegiului CNSAS și a Curților de Apel, să ne oprim la detaliile așa-numitelor probe ale colaboraționismului lui Vasile Vetișanu. Există patru categorii de documente care împreună descriu raporturile simpatizantului țărănist cu Securitatea. Una ar acoperi notele despre cunoștințele sale înainte de „recutare”. Notele de după deschiderea dosarului de rețea păstrează – am anunțat deja – caracterul neutru ori adaugă comentarii convenabile persoanelor despre care este întrebat*. Câteva citate din declarațiile date de Vasile Vetișanu în timpul întâlnirilor la care era chemat:

Notă despre Victor Isaac din 14 decembrie 1981: „Nu am discutat niciodată probleme politice. L-am văzut întotdeauna interesat de problemele culturale, considerând că la ora actuală se dezvoltă la noi o cultură nouă, socialistă”.

Notă despre Grațian Mărcuș din 14 decembrie 1981: „Are adeziune pentru ceea ce se construiește în țară astăzi”.

Notă despre Vasile Ungureanu din 7 octombrie 1982: „Consider că este un bun român, interesat de toate problemele românești”.

Notă despre Vasile Dărăbău din 13 februarie 1983: „Țara are nevoie de oameni întregi, și el face parte dintre cei angajați”.

În documente apar și comentarii ale ofițerilor de legătură de tipul: „până în prezent candidatul a furnizat unele informații de interes operativ”, „a rezultat că dorește colaboreze cu organele noastre”, „după înapoierea din străinătate și până în prezent, informatorul a furnizat unele note cu conținut corespunzător despre unii foști membri

* Dosarul de informator al lui Vasile Vetișanu conține note referitoare la Emil Ghilezan, Gheție Coriolan, Coposu Cornel, Traian Filip, Gheorghe Traian, Drăgan Constantin, Vulcănescu Romulus, Isaac Victor, Mărcuș Grațian, Ungureanu Vasile, Lucaciu Vasile, Odobleja Ștefan, Dărăbău Valentin (ordinea din dosar) și alte trei note privitoare la „nereguli de serviciu”, „catolicism” și „starea de spirit”. Comentariile sunt „convenabile” cunoștințelor sale în raport cu standardele anchetatorilor Securității, pentru care adeziunea la „ceea ce se construiește în țară astăzi” avea valoare apreciativă.

ai partidelor burgheze din țară și din emigrație”. Aceste comentarii nu sunt susținute de conținutul documentelor și care, cum am arătat, fac parte din vocabularul oricărui ofițer când se referă la sursele sale pentru a demonstra calitatea propriei munci operative*.

Note și rapoarte despre „Răzvan”

Nota unei surse din 22 decembrie 1980 constată „aceeași poziție ostilă față de realitățile sociale de la noi”. Într-o informare din anul 1981, o sursă care se întâlnește cu Corneliu Coposu îl invocă pe fruntașul PNT-ist cu următoarea afirmație: „De fapt, Vasile Vetășanu îl ocolește, n-a mai dat de atunci «semne de viață», îmi spune Coposu”. Or, obiectivul principal pentru care fusese racolat Vasile Vetășanu era obținerea informațiilor despre fruntașul țărănist.

Nota din 1 noiembrie 1982: Vetășanu ar inventa „lucruri absurde, pentru a apărea în fața respectivului... ca un om persecutat de organele de securitate”. A spus sursei că „este urmărit de mult de securitate, dar nu se aștepta să se ajungă până la «încercarea» de a-l compromite prin intermediul soției”. O informare a unei cunoștințe mai vechi a lui Vetășanu, datată 6 septembrie 1983: „1) Concepțiile sale filozofice sunt marcate adesea de unele idei tributare idealismului, misticismului chiar [...]; 2) În general, concepțiile sale filozofice sunt marcate de eclecticism, un amestec de idei idealiste, mistice, pe fondul unui așa zis patriotism, adept al «protocronismului», în sensul de a se revalorifica, la ora actuală, tot ceea ce între cele două războaie mondiale, de pildă, a rămas nevalorificat [...]; 3) În ceea ce privește atitudinea sa față de politica internă și externă a partidului, în timp ce era la institut, a manifestat poziții critice [...]”.

Ce scriu sursele este congruent cu ce transmit în paralel ofițerii. Iată o susținere din Nota de analiză datată 7 ianuarie 1982: „Nu ne-a sesizat din inițiativă aspecte negative din preocuparea unor foști politicieni urmăriți de organele noastre. Când a fost întrebat despre preocupările numiților Coposu Cornel, Jovin Ion, Ciobanu

* Excepțiile sunt greu de nimerit. Un caz ar fi raportul de abandonare privitor la comportamentul agentului „Hulea Nicolae” (numele de cod al lui Zigu Ornea) în care ofițerul de Securitate lt.-mj. Calița Ioan acuza „informatorul” că „de la data recrutării și până în prezent a dovedit că este un element ce a căutat încontinuu să fugă de sarcinile ce i se dădeau să le îndeplinească din partea noastră” (Arhiva CNSAS, dosarul personal 50.382, f. 16).

Ion, Grațian Isac și alți ardeleni, toți foști membri P.N.Ț, a prezentat date foarte sumare, susținând că aceștia în concepțiile și activitatea lor nu contravin cu nimic politicii partidului și statului nostru”^{*}.

Raportul din data de 28 octombrie 1983 a avizat negativ plecarea temporară a lui Vetișanu la Fundația Europeană Iosif Constantin Drăgan „pentru următoarele motive”:

- S-au obținut date și informații, că a întreținut o atmosferă reacționară în rândul cunoștințelor sale, dovedită prin faptul că sus-numitul a înregistrat pe casete unele emisiuni cu caracter ostil orânduirii noastre socialiste, transmise de postul de radio Europa Liberă, între care mesajul fostului monarh și a altor emigranți reacționari;
- În mod nejustificat a pus la dispoziția membrilor familiei sale pentru audiere, benzile înregistrate cu asemenea conținut, declarând organelor noastre că le-a păstrat la domiciliul său pentru a le folosi prin Fundația Europeană I.C. Drăgan ca material documentar;
- Cunoaște intențiile soției sale de a pleca în străinătate cu scopul de a nu se mai înapoia în țară și nu a comunicat nimic organelor noastre despre acest lucru;
- În vara anului 1981 pe timpul șederii la Paris, fiind cu sarcini de serviciu, a stabilit relații personale și vizitat cetățeni români care nu au domiciliul în R.S. România despre a căror situație și atitudine a evitat să ne informeze la înapoierea în țară;^{**}
- În plus de cele menționate, din verificări, a rezultat că informatorul „Răzvan” este palavragiu, se eschivează în mod sistematic de la colaborarea organizată cu noi, în ultimul timp refuză să mai contacteze pe [...] și pe [...] pentru care a fost recrutat, aducând elogiul activității acestora, alături de Iuliu Maniu fost președinte al P.N.Ț.

Conform Raportului din 14 iunie 1983 referitor la solicitarea lui Vasile Vetișanu de a călători în Italia,

La puțin timp după recrutare, informatorul „Răzvan” a căutat să se eschiveze în mod sistematic de la colaborarea organizată insistând ca întâlnirile cu noi să aibe loc la intervale de 4-5 luni de zile [...] după înapoierea din străinătate, aportul informatorului la culegerea

* Formularea „când este întrebat” indică absența inițiativei în transmiterea informațiilor.

** Pe marginea documentului, ofițerul superior a trecut, de mână, cuvântul „Refuz”, gândit a fi mai potrivit decât cuvântul „evitat”. Astfel de elemente sunt importante, căci ele intră cel mai mult în intimitatea gândirii ofițerilor și sunt cel mai puțin suspecte de a face parte din stasul întocmirii documentelor.

de informații este foarte scăzut atât cantitativ, cât și calitativ, în raport cu posibilitățile ce le are.

Raportul din 30 septembrie 1984 enunță:

La venirea în țară Vetîșanu Vasile a evitat să ne semnaleze aceste aspecte în calitatea sa de informator și nici potrivit Legii nr. 23. În legătură cu casetele în care Vetîșanu Vasile a înregistrat unele emisiuni ale postului de radio Europa Liberă, ridicate de noi cu ocazia unei percheziții domiciliare organizată în timp ce el se găsea în străinătate, a arătat că avea în intenție să critice în scris atât activitatea acestui post de radio cât și a Consiliului Național Român.*

Documentele oferă încă o confirmare a faptului că și după revenirea din Italia și Franța, Vetîșanu a dat declarațiile sub anchetă și a evitat să informeze despre lucruri care contau.

Notele considerate de Curtea de Apel Cluj „probe ale vinovăției”

Chemată să judece contestația la decizia Colegiului CNSAS, Curtea de Apel Cluj a făcut inventarul notelor și declarațiilor considerate de ea „probă” a statutului de colaborator al lui Vasile Vetîșanu cu Securitatea ca poliție politică:

(a) Copia după Declarația lui Vasile Vetîșanu din 20.12.1979 cu următorul conținut:

În legătură cu problemele pe care le-am discutat cu organele de securitate în jurul culturii românești și reprezentanții acesteia păstrez o totală discreție, deoarece vizează posibilitățile ei continue de afirmare și rog ca această discreție să fie reținută și de partea cealaltă. Relatările mele au exactitate și înțeleg necesitatea de a le pune în evidență în această formă, în scopul afirmării valorilor culturii naționale și a relevării unor fapte antinaționale;

(b) Nota din 25.05.1979 cu următoarele susțineri:

În Italia, în anul 1978, în lunile octombrie-noiembrie, am avut o întâlnire cu Emil Ghilezan, la Roma, care a ponegрит statul român și politica actuală a țării noastre, condamnând legăturile lui I.C.

* Pe marginea documentului apare decizia: „Să fie exclus cu mențiunea că a refuzat colaborarea și este suspect de activitate ostilă”.

Drăgan cu România, ca fiind antinaționale [...] La Fundația Drăgan, sosesc periodic reviste și publicații românești din străinătate, în care sunt criticate situații din țară [...] Mai ostile mi s-au părut revistele lui Milhovan Dean și Ion Rațiu;

(c) Nota din 12.11.1982 unde „Răzvan” a scris:

venind la București [Dărăban Valentin, redactor la *Năzuința*] îmi spunea mereu că s-a văzut cu Dl. C. Coposu [...] Nu am fost la întâlnirile cu Coposu, dar știu că-l apreciază pe acesta pentru faptul că e un bun cunoscător al lui Bărnăuțiu, iar tatăl lui C. Coposu a fost arestat, bătut și dus pentru executare de către șovinii maghiari în 1918. A scăpat ca prin minune [...] I-am evitat atât pe C. Coposu, cât și pe I. Ciobanu, nu pentru că ar fi azi ostili regimului socialist din țară, dar concepția lor mai veche ar putea izbucni oricând, dând dovadă de instabilitate politică, la o vârstă ca a lor, ceea ce, poate, ar atrage consecințe și asupra mea. Acest motiv a făcut ca în relațiile cu organele Ministerului de Interne, să am rețineri pentru acești oameni asupra cărora pot avea o siguranță despre loialitatea lor față de regim. Am fost de acord să sprijin lămurirea poziției acestor politicieni, dar pe parcurs mi-am dat seama că ei sunt oameni oscilanți și oricând pot afecta climatul politic actual, nevoind să mă complic cu ei.

Singurele declarații, să zicem, imputabile lui Vetișanu pe care Curtea de Apel Cluj a reușit să le identifice ar fi fost susținerile sale privitoare la atitudinea ostilă a lui Emil Ghilezan și a unor reviste din străinătate față de autoritățile române comuniste. Nu doar că acestea erau binecunoscute, ci judecătorii ar fi avut de remarcat lipsa de efect a mărturiilor, de vreme ce identificau persoane care nu se aflau pe pământul României. Nu apar niciun fel de susțineri asemănătoare în privința cunoștințelor sale din țară a căror opoziție la regimul comunist era de notorietate. Declarația privindu-i pe C. Coposu și I. Ciobanu, pe care Curtea de Apel Cluj o interpretează de asemenea ca probă a colaboraționismului indică efortul lui Vetișanu de a-i convinge pe anchetatori că pot avea încredere în loialitatea celor doi față de autorități. Referirea la instabilitatea lor politică, inutilizabilă pentru legitimarea unor măsuri punitive, era menită să explice refuzul întâlnirii cu fruntașii PNT. Dacă amintește de contactele lui Dărăban Valentin cu Corneliu Coposu, Vasile Vetișanu o face întrucât Securitatea nu putea să nu știe de aceste întâlniri.

Judecătorii Curții de Apel Cluj au dovedit o nebănuită lipsă de competență în înțelegerea noțiunii „colaborator cu Securitatea

ca poliție politică” și chiar lipsa unui elementar discernământ uman. Faptul i-a împiedicat să cenzureze decizia Colegiului, esența atributului lor în procesul deconspirării. Hotărârea în cauza Vetîșanu intră în flagrantă contradicție cu deciziile de noncolaborare adoptate de-a lungul anilor de judecătoria diferitelor instanțe*. Dizarmonia interpretărilor dovedește nevoia unor judecători specializați pentru procesele ce implică arhivele comunismului**.

Victima Securității dezonorată de Colegiul CNSAS

În declarațiile date APADOR-CH, Vasile Vetîșanu a susținut că inițial a respins racolarea. Ar fi spus „nu” și când i s-a cerut același lucru la Hotelul Dorobanți unde fusese invitat de ofițerul de Securitate Nicolae Dițulescu. A refuzat și cafeaua oferită, gest la care ofițerul i-a aruncat conținutul ceștii în față. Certe sunt refuzul său de a semna un angajament și acordul pentru o formulare benignă prin declarația din 20 decembrie 1979 în care asumă afirmarea „valorilor culturale naționale” și relevarea unor „fapte antinaționale”.

Declarația se află în dosarul de rețea în copie. Se confirmă că la puțin timp după ce a semnat-o, Vasile Vetîșanu a solicitat distrugerea ei. O notă de mână a lt.col. Dițulescu, dată la 27 decembrie 1979, anunță: „Raportând insistențele inf. «Răzvan», de a i se preda Declarația dată cu ocazia recrutării, tov. col. Badea Constantin a ordonat să o distrug în prezența lui, întrucât «această măsură va

* Vezi printre altele cazul fostului locotenent-colonel în cadrul Inspectoratului Județean de Securitate Suceava, Vasile Nechita, exonerat de judecătoria Loneta Gavrea de la Tribunalul București. Ofițerul solicitase (conform probelor), printre altele, avertizarea medicului A.V. întrucât acesta audiase și colportase știri transmise de radio Europa Liberă. Avertizarea fusese făcută la sediul consiliului popular din comună „în prezența organelor locale de partid și de stat, a directorului coordonator de la școala generală din localitate și a altor persoane invitate pentru a lua atitudine împotriva faptelor menționate mai sus” (Gabriel Andreescu, „Necesitatea judecătorilor specializați în cazurile de colaborare cu Securitatea ca poliție politică”, în *Noua Revistă de Drepturile Omului*, nr. 1, 2009, pp. 13-27).

** Vezi pe larg Gabriel Andreescu, „Necesitatea judecătorilor specializați...”, pp. 13-27.

aduce la apropierea lui față de organele noastre»”. Cine a trăit vremurile comunismului poate aprecia dimensiunea eroică a gestului lui Vetîșanu. Ce altceva puteau reprezenta refuzul angajamentului și distrugerea documentului semnat dacă nu scrupulul de conștiință în fața organelor de represiune? Este nerezonabil să califici declarația cu referiri la „fapte antinaționale” ca act colaboraționist. Când s-a încercat recrutarea lui, Vasile Vetîșanu nu a înfruntat Securitatea, dar s-a eschivat să-i urmeze cererile.

O spune și mai limpede Raportul lt.-col. Nicolae Dițulescu din data de 14 martie 1984, care propune excluderea informatorului „Răzvan” din rețeaua informativă a Securității. Motivele aduse de ofițerul responsabil pentru luarea acestei măsuri extreme deconstruiesc punct cu punct verdictul CNSAS:

La data de 26.01.1980 a fost recrutat ca informator numitul Vetîșanu Vasile cu numele conspirativ „Răzvan”, pentru supravegherea lui Coposu Cornel și a unor legături principale ale acestuia, cunoscute de asemeni cu activitate politică în trecut [...]

La puțin timp după recrutare, informatorul „Răzvan” și-a schimbat atitudinea față de noi, eschivându-se în mod sistematic de la întâlniri sub pretextul că este ocupat cu serviciul și problemele de familie.

El a fost de părere ca întâlnirile cu noi să aibă loc la intervale de 4-5 luni de zile iar dacă între timp apar aspecte ori fapte ce ar interesa securitatea statului, să ne informeze telefonic și nu scris.

Concomitent cu măsurile de verificare luate, s-au organizat discuții cu informatorul „Răzvan” – la unele participând și tov. colonel Ciupercă Mihai, șeful serviciului 3, pentru a-l determina să ne furnizeze periodic informații.

Cu toate insistențele noastre, informatorul a refuzat categoric să mai contacteze pe C. Coposu și I. Ciobanu, pentru care a fost recrutat aducând elogii activității politice din trecut a acestora, alături de Iuliu Maniu fost președinte al P.N.Ț. Mi-a adresat rugămintea să nu-l mai caut, în viitor că nu mai are timp de pierdut pentru astfel de preocupări. [...]

În anul 1981 pe timpul șederii la Paris informatorul a stabilit relații personale și a vizitat cetățeni români care nu au domiciliul în R.S. România, despre a căror situație și atitudine a evitat să ne informeze la înapoierea în țară.*

* Concluzia: „Față de cele raportate mai sus propun excluderea informatorului „Răzvan” din rețeaua de securitate pentru refuz de colaborare și clasarea dosarului său personal nr. 0015292 la C.I.D. Lt.-colonel Dițulescu Nicolae”.

Superiorul său, Ciupercă Mihai, a hotărât excluderea, notând pe marginea Raportului: „să fie anchetat despre ceea ce a făcut în străinătate și demarcat ca element nesigur și chiar dușmănos; să se transmită să fie urmărit informativ; soția să fie recomandată la pașapoarte pentru intenția de a rămâne în străinătate”.

Cu o excepție, documentul citat pe larg susține că Vasile Vetișanu nu a colaborat cu Securitatea. Excepția este enunțul: „perioada [petrecută în Italia] când s-a comportat în mod corespunzător și a furnizat unele note informative cu conținut operativ”. Dar Colegiul CNSAS și Curtea de Apel Cluj ar fi trebuit să identifice acele note cu conținut operativ prin care el a adus atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*. Așa ceva nu există în dosarele cercetate.

Securitatea a reușit destrămarea familiei lui Vasile Vetișanu. Nu e cazul să intrăm în detalii, însă dosarele conțin probe ale implicării ofițerilor de Securitate.

Citatele din cele patru tipuri de documente reproduse mai sus nu pot acoperi ansamblul materialelor lăsate de Securitate pe numele lui Vasile Vetișanu. Dar ele descriu esența, ca atare, desfid verdictul din 24 aprilie 2001.

Membrii Colegiului au avut de judecat cazurile unor periculoși ofițeri de Securitate, precum Ristea Priboi, foști nomenclaturiști ai PCR – președintele Ion Iliescu fiind doar unul dintre exemple – oameni de vârf din fostele servicii diplomatice intrate în politică (cazul lui Teodor Meleșcanu). Pe aceștia nu i-au găsit vinovați de poliție politică, au fost însă fermi în darea și menținerea verdictului de colaborator unui om al cărui tată a stat în închisori în urma venirii comuniștilor la putere, al cărui frate hărțuit de Securitate a fost ucis în condiții neelucidate, care a trebuit înfiat pentru a putea urma liceul și studiile universitare, care a suportat anchete și hărțuiri până în anul 1989, căruia Securitatea i-a distrus familia. Suprema lor probă a fost că Vasile Vetișanu a recunoscut, când Securitatea l-a luat la întrebări, ponegrirea statului român de către Emil Ghilezan și câteva reviste din exil, pe când se afla la Roma**.

* Cerința art. 5 (3) d) al legii.

** Personalitatea lui Vasile Vetișanu reprezintă un subiect distinct. I se poate reproșa că era un protocronist care-l cultivase pe Iosif Constantin Drăgan și colaborase cu Mihai Ungheanu, publicase în revista *Săptămâna* etc. Aceste „păcate culturale” nu constituie acte de colaboraționism cu Securitatea.

Cazul Vetișanu reflectă gândirea primului Colegiu al CNSAS desemnat de Parlament să ofere o perspectivă etică asupra unor părți ascunse din trecutul societății românești. Cu asemenea performanțe de nedreptate, CNSAS nu avea cum să devină un ghid în interpretarea cazurilor Marino, Noica, Balotă etc.

Schimbările legii din anul 2008. Scăderea standardelor

Scandalurile din jurul erorilor, abuzurilor ori neglijențelor CNSAS au servit în mod particular serviciilor de informații. Conform legilor proprii de organizare și funcționare, acestea nu pot angaja persoane care au fost implicate în activități de poliție politică. Chiar dacă foștii securiști au trecut încet-încet la o bine remunerată pensie, totuși unii au rămas activi și după anul 2000. Controlul dosarelor ajunse la CNSAS din arhivele deținute de SRI și SIE era menit să elimine și eventuale hotărâri care ar fi făcut ofițeri ai serviciilor de informații incompatibili cu posturile lor. Faptul explică și refuzul SRI de a transmite CNSAS cartoteca și baza de date a Securității.

Cu rol pur exemplificativ, să luăm cazul lui Aurel Rogojan, care a lucrat la SRI până în anul 2001, pentru ca ulterior să devină consilier al Directorului SRI, Radu Timofte. Rogojan fusese șef de cabinet al șefului Departamentului Securității Statului, Iulian Vlad. Ca urmare, era însărcinat cu transmiterea ordinelor DSS, aproape toate de natura poliției politice. Cum ar fi putut Rogojan să nu fie responsabil de încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale din funcția pe care o avea?

Colegiul CNSAS avea posibilitatea să cunoască lista ofițerilor care au lucrat în Securitate, cel puțin a celor cu roluri de importanță. Nu doar că ar fi fost logic să o ceară, dar era și obligat să o facă pentru a îndeplini cerințele legii. Îi stătea în putere să definească reguli specifice de constatare a naturii de colaborator în acord cu prevederile actului normativ care-i dăduse naștere. Responsabilitățile ofițerilor la locurile de muncă erau un firesc indicator. Din primul an de activitate, Colegiul CNSAS ar fi putut lista mii de ofițeri cu indiscutabile roluri de poliție politică fără să aibă nevoie de dosarele ferecate în arhiva SRI, ci doar pe baza funcțiilor. Acestora le era deschisă calea contestațiilor la Curțile de Apel. În locul scandalurilor cu informatori marginali am fi avut „spectacolul” ofițerilor prezenți încă în SRI și SIE cu roluri importante altădată în Securitate.

Nu aprofundăm discuția mai tehnică, a echilibrului dintre servicii și CNSAS în stabilirea dosarelor din Arhiva Securității cu caracter de siguranță națională. Legea prevede comisii mixte cu o astfel de competență. Colegiul CNSAS avea atributul să-și definească principiile când negocia cu serviciile dosarele clasificate. Avea și oportunitatea să consacre aceste principii printr-o dezbatere publică. Îi veniseră în întâmpinare și ocaziile. Dosarul Rodicăi Stănoiu, candidată și aleasă pe lista PSD, era trecut în anul 2000 între documentele de siguranță națională. După câțiva ani nu a mai fost. Era firesc ca CNSAS să se adrese justiției cu cererea de a sancționa SRI pentru obstrucționarea activității sale. Nu a făcut-o nici în acest caz, nici în vreunul asemănător. Fiecare dintre membrii Colegiului puteau solicita consultarea documentelor și o explicație privind neacordarea accesului la dosarul dnei Stănoiu. Pe lângă spectacolul foștilor ofițeri care-și apără onoarea în justiție am fi avut panorama oamenilor politici în a căror dosare nu se poate intra. Iată de ce, dacă serviciile de informații erau interesate să saboteze legea – și au făcut-o –, ele nu ar fi fost eficiente fără colaborarea, într-un fel sau altul, a Colegiului CNSAS. Pentru ratarea lor instituțională, membrii primului Colegiu au pus vina pe umerii SRI, SIE și ai partidelor. Aveau dreptate, dar numai în mică măsură.

Întrucât legea oferea membrilor Colegiului CNSAS o putere mai mare decât conștientiza opinia publică, între 2004 și 2008 s-au adus actului normativ mai multe amendamente. În mod obișnuit, rediscutarea unui act normativ se face când s-a învățat din greșeli, pentru a-l face mai funcțional. Contrar logicii firești, schimbările Legii nr. 187/1999 au oferit ocazia să erodeze procesul de deconspirare inițiat în anul 1999.

Ordonanța de Urgență nr. 16 din 22 februarie 2006 a propus un titlu mai fericit: „Lege privind accesul la propriul dosar și deconspirarea poliției politice comuniste” și a ținut cont de procesele de integrare a României. Astfel, accesul la propriul dosar urma să fie asigurat nu doar cetățenilor români, ci și oricărui cetățean al unei țări membre NATO, iar din momentul aderării la Uniunea Europeană, oricărui cetățean al unui stat membru al UE.

Dar celelalte schimbări au avut un caracter toxic. Astfel, a fost eliminat articolul care interzicea membrilor Colegiului să fi fost sau să fie membri de partid. Condiția pusese un obstacol, cât de mic, împotriva folosirii partizane a legii. Este interesant scenariul pregătit de PSD pentru a buimăci opinia publică. Premierul

Adrian Năstase a vorbit despre susținerea sa personală și a partidului ca Ticu Dumitrescu să devină președintele Colegiului CNSAS. Dintr-o dată, formațiunea care se opusese cel mai mult inițiativei lui Ticu Dumitrescu devenise fan al militantului anticomunist. Rămânea detaliul că acesta fusese membru PCR și era membru PNTCD, deci aducerea lui la CNSAS implica schimbarea legii. Ticu Dumitrescu nu a ajuns președintele instituției, dar personalitatea lui a fost folosită cu succes pentru a elimina eventualele proteste față de politizarea Colegiului.

Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 16/2006 acorda persoanelor care au fost urmărite de organele Securității statului dreptul să afle identitatea agenților și a colaboratorilor care au contribuit cu informații la completarea dosarului lor *numai dacă aceștia pot fi stabiliți cu certitudine*^{*}. Articolul prelua în prima parte prevederea corespunzătoare din Legea nr. 187/1999, dar adăuga condiția subliniată. Or, formularea „numai dacă [agenții și colaboratorii] pot fi stabiliți cu certitudine” permite blocarea ușoară a solicitărilor, cum s-a și întâmplat. Ce înseamnă „cu certitudine”? Colegiile CNSAS au interpretat formularea în sensul că CNSAS și eventual Curțile de Apel trebuiau să stabilească anterior că agenții și informatorii au făcut poliție politică. De ce ar trebui un cetățean să aștepte ca CNSAS să studieze dosarul ofițerului care l-a pus sub urmărire, l-a filat, a hotărât să i se pună telefoanele sub ascultare etc. ca să-i afle numele? Și dacă CNSAS nu se va ocupa niciodată de dosarul ofițerului? Nu duce amendamentul la o negare de drept? Intervenția din 2006 a fost îndreptată împotriva procesului deconspirării.

Mai greu de imaginat a fi aduse vreodată în fața opiniei publice sunt câteva amendamente din anul 2008, adoptate după declararea neconstituționalității Legii nr. 187/1999^{**}. Curtea Constituțională a adoptat decizia de neconstituționalitate reclamând statutul juridic al CNSAS. Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității avea puterea să se pronunțe prin acte cu forță juridică echivalente cu hotărârile judecătorești, or, o astfel de competență nu ar fi fost în acord cu natura sa. Criticii deciziei au remarcat că și alte structuri, precum Consiliul Național al Audiovizualului, iau decizii cu forță juridică. Nu vom urma această discuție tehnică ce iese din câmpul de interes al volumului de față. Obstacolul a

* Articolul. 1 (2) al OUG nr. 16/2006.

** În urma unei bătălii în justiție deschisă de Sergiu Andon în beneficiul clientului său, Dan Voiculescu.

putut fi depășit transformând CNSAS într-un organ de constatare, fără o mare pierdere. O lovitură mai serioasă a fost dată de judecătorii constituționali procesului deconspirării prin eliminarea dreptului de a verifica agenții Securității din oficiu. Conform Curții, nu poate fi făcută verificarea apartenenței unor persoane la serviciile de informații înainte de anul 1990, *indiferent dacă au făcut sau nu au făcut poliție politică*, deoarece instituie premisele unei răspunderi morale și juridice colective. S-ar încălca deci prezumția de onestitate care este apărută de legea fundamentală*. În termeni direcți: agenții Securității și mai general ai organelor de represiune trebuie priviți ca onești până la proba contrară. Argumentul este cinic și lipsit de profesionalism**.

Curtea Constituțională s-a oprit însă aici***. Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 24/2008 și Legea nr. 293/2008**** care i s-au

* Judecătorii constituționali se refereau la art. 23 (11) din Constituție, care enunță: „Până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată”.

** Printre altele, e de observat că art. 1 (3) al Constituției se referă la „spiritul... idealurilor Revoluției din decembrie 1989”. Or, principiile și-au găsit consacarea în Comunicatul către țară al CFSN din 22 decembrie 1989 care anunța dizolvarea tuturor structurilor de putere ale clanului Ceaușescu, „care a dus țara la dezastru”. O astfel de structură dizolvată a fost Securitatea. Conform înmărmuritoarej judecăți a Curții Constituționale, participarea la o organizație criminală care duce țara la dezastru nu este suficientă pentru ca cineva să ajungă sub anchetă. Membrii unui partid totalitar nu ar putea fi supuși verificării doar pe motivul carnetului lor de membru. Nu e clar cum regimul comunist a putut fi calificat ilegal și criminal fără ca anumite instituții ale sale, și deci angajații acestora, să nu fie responsabili pentru caracterul lui ilegal și criminal. Să fie actul politic al condamnării comunismului de către președintele României un act neconstituțional? Judecătorii constituționali pentru care membrii Securității se bucură de prezumția de onestitate sunt Ioan Vida, Nicolae Cochinescu, Aspazia Cojocar, Acsinte Gaspar, Petre Lăzăroiu, Ion Predescu, Puskás Valentin-Zoltan, Tudorel Toader, Augustin Zegrean, Ion Tiucă, Senia Mihaela Costinescu (magistrat-asistent).

*** De fapt, prin Decizia nr. 672 din 26 iunie 2012, Curtea Constituțională a adăugat o curioasă restricție, declarând neconstituționalitatea sintagmelor „indiferent sub ce formă” și „relatări verbale consemnate de lucrătorii Securității” din OUG nr. 24/2008.

**** Legea nr. 293 din 14 noiembrie 2008 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 24/2008 privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității.

conformat au înlocuit vechiul act normativ pentru a transforma Colegiul CNSAS dintr-un organ de decizie într-unul de constatare, dar au făcut și alte schimbări, radicale pentru procesul deconspirării, care nu rezultau din decizia Curții Constituționale.

Legea nr. 187/1999 definise „agenții” organelor de Securitate persoanele care au îndeplinit calitatea de lucrător operativ*. Erau considerați a fi făcut poliție politică în măsura în care participaseră la suprimarea sau îngrădirea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sau instauraseră, respectiv asiguraseră menținerea puterii totalitar-comuniste**. Cu un număr mic de excepții, toți oamenii Securității participaseră cel puțin la susținerea puterii comuniste. Iată de ce, cum am mai arătat, cât timp a fost valabilă Legea nr. 187/1999, simpla descriere a fișelor de post ar fi fost suficientă pentru identificarea autorilor poliției politice și publicarea datelor în *Monitorul Oficial****.

Conform Legii nr. 187/1999, „colaboratorii organelor de Securitate ca poliție politică” erau identificați prin dovezi că au fost retribuiți sau recompensați, deținuseră locuință conspirativă, au fost rezidenți sau au dat Securității informații prin care au adus atingere, nemijlocit sau prin alte organe, drepturilor și libertăților fundamentale ale omului**** ori au denunțat activitatea sau atitudinile potrivnice regimului totalitar comunist de natură să aducă atingere acestora*****.

În privința celor suspecți de colaboraționism trebuia dovedit prin documente că ei „au adus atingere drepturilor omului” ori că datele furnizate „erau de natură” să aducă atingere acestora. Primul Colegiu al CNSAS era chemat să dea o interpretare rezonabilă termenilor. Astfel, o informație despre ostilitatea față de regim a unor persoane aflate dincolo de jurisdicția statului român (precum exilații) nu avea cum să fie „de natură” să aducă atingere drepturilor lor.

Iată că Legea nr. 293/2008 a făcut schimbări radicale. A redefinit lucrătorul de Securitate „orice persoană care, având calitatea de ofițer sau de subofițer al Securității sau al Miliției cu atribuții pe linie de Securitate, inclusiv ofițer acoperit, în perioada 1945-1989,

* Conform art. 5 (3) al Legii nr. 187/1999.

** Conform art. 5 (1) al Legii nr. 187/1999.

*** În conformitate cu art. 17 (2) al Legii nr. 187/1999.

**** Conform art. 5 (3) al Legii nr. 187/1999.

***** Conform art. 5 (3) și (4) al Legii nr. 187/1999.

a desfășurat activități prin care a suprimat sau a îngădit drepturi și libertăți fundamentale ale omului”^{*}, iar pe colaboratorii Securității, persoanele „care au furnizat informații [...] prin care se denunțau activitățile sau atitudinile potrivnice regimului totalitar comunist și care au vizat îngădirea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”^{**}.

Legislația adoptată în anul 2008 conține un scenariu otrăvit. Ea răstoarnă raporturile dintre lucrătorii și colaboratorii Securității. Conform ultimului act normativ, ofițerii sunt calificați a fi făcând poliție politică numai dacă se probează a fi „suprimat” sau „îngădit” drepturi și libertăți. Pentru ca nedemna etichetă să fie pusă pe fruntea colaboratorilor este suficientă denunțarea de către ei a unor atitudini potrivnice sau să afirme că informările lor ar fi „vizat” afectarea drepturilor și libertăților unor persoane. Termenul „a viza” este atât de interpretabil încât permite ușor abuzurile. Colegiile CNSAS fuseseră precursorile acestei logici, căci în practica lor ofițerii au fost lăsați în umbra informatorilor ca responsabili pentru relele regimului comunist. Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 24/2008 a preluat logica vicioasă ridicând-o la rang de principiu normativ.

Ordonanța de urgență fusese prezentată de presă cu titluri de genul „Se caută o soluție pentru salvarea CNSAS”, „Ordonanța de Urgență pentru salvarea CNSAS”, „Decizia guvernului a dus la salvarea CNSAS”. Marius Oprea, președintele IICCR la momentul respectiv, a anunțat interesul guvernului și inițierea unei comisii destinate să asigure supraviețuirea CNSAS. Autorii Ordonanței au ajuns să afirme că decizia Curții Constituționale a fost întoarsă în favoarea accelerării procesului de deconspirare a securiștilor și informatorilor^{***}. Acesta este poate motivul pentru care pervertirea de asemenea proporții a raporturilor dintre agenți și informatori nu a fost nici măcar băgată în seamă de opinia publică.

Cine a introdus prevederile scandaloase din OUG nr. 24/2008, respectiv Legea nr. 293/2008? Greu de știut. Schimbarea face parte dintr-un puzzle care arată formidabilul ascendent al Securității, la 18 ani de la schimbare, în viața societății românești. Ca atmosfera de caragialism să primească doza corespunzătoare de stalinism,

* Conform art. 3 a) al Legii nr. 293 /2008.

** Conform art. 3 b) al Legii nr. 293 /2008.

*** „CNSAS, limitat la verificări și constatări”: <http://www.ziare.com/tariceanu/guvern-tariceanu/cnsas-limitat-la-verificari-si-constatari-234002>.

tema deconspirării s-a redus la spectacolul vânării fostelor victime ale regimului comunist. În umbra agitației create în jurul lui Vetîșanu, Marino, Balotă, Berindei, Botez ș.a. trăiesc liniștiți marii vinovați ai istoriei.

Ipoteze, explicații, semnificații

Confuzia produsă de primul Colegiu CNSAS cu privire la responsabilitățile pentru regimul „ilegitim și criminal” prăbușit în anul 1989, este rezultatul alegerii partidelor care au propus candidați, comportamentului instituțiilor care dețin Arhivele Securității, parlamentarilor care au pus frâne în textul legii, nenumăratelor persoane care au avut interese în acoperirea vinovațiilor. Ratarea instituțională a CNSAS implică „aportul” personalizat al membrilor Colegiului, dar este expresia unui fenomen colectiv căruia nu-i ușor să-i găsim explicația.

Pentru anumite detalii ale acestui fenomen am propus legături cauzale. Am interpretat mai sus declarațiile în favoarea lui Ticu Dumitrescu ale premierului Adrian Năstase ca scenariu menit să blocheze eventuale proteste față de politizarea Colegiilor CNSAS. Am privit ca evident un astfel de raționament, căci prea era neașteptată aprecierea opozantului politic, prea a fost transparentă motivația, prea convenabilă explicația pentru schimbarea regulilor jocului. Deși nu am cunoscut pe nimeni care să fi ascultat sau să fi văzut scris scenariul pe care noi l-am pus pe umerii dlui Năstase, el pare realist.

La fel și alte explicații privitoare la motivația sau realitatea unor acțiuni. Am vorbit despre un plan de compromitere a lui Adrian Marino corelând consultarea dosarelor de către Mircea Dinescu cu drumul la arhivă al Germinei Nagăț și intrarea în scenă a Mirelei Corlățan, ziaristă la cotidianul unde scriau denigratorii cărturarului. Cele întâmplare în cazul Marino ar putea fi totuși rezultatul unor lanțuri cauzale diferite. Iată de ce este înțelept să distingem între diferitele argumente ale demersului nostru.

Unele sunt interpretări ale documentelor din arhiva Securității. Recunoașterea limbajului standard al ofițerilor de Securitate, identificarea stilului de discurs al surselor și al celor care le controlau, distingerea dintre informări și declarații, ritualul întărilor din casele conspirative, deosebirea dintre contactele la

sedii oficiale ori la un restaurant, aprecierea formală a activității în contrast cu una motivată, acceptarea unor comenzi ale ofițerilor de securitate *versus* implicarea fără voie într-un scenariu compromițător sunt elementele unei cunoașteri pe care se poate miza. Dacă doi cercetători vor da același sens cuvintelor, vor studia ansamblul documentelor și vor avea amândoi înțelegerea contextelor vor ajunge cu mare probabilitate la același rezultat.

Am făcut presupuziții asupra comportamentelor simple, care vizează relațiile dintre oameni sau dintre oameni și instituții și a căror explicație poate miza pe simțul comun. Greutatea cercetării în aceste situații constă în documentarea faptelor printr-un număr suficient de date.

Bunul-simț se dovedește precar în interpretarea fenomenelor colective*. Transformarea lui Nicolae Balotă într-un colaborationist fioros și simultan, a lui Alexandru Paleologu într-un erou al eleganței, în ciuda probelor – binomul fiind doar un exemplu al problematicii –, a implicat mulți factori, pe o perioadă lungă de timp. Vor fi ușor de găsit semnificări rezonabile pentru ce s-a întâmplat (unul a devenit om politic, celălalt nu, unul a fost luat sub protecția unor grupuri, al doilea, din contră...). Dar cunoașterea propriu-zisă presupune investigații de altă anvergură. Este motivul pentru care volumul nu are pretenția să fi oferit o analiză completă nici pentru eșecul CNSAS, nici pentru fenomenul de ansamblu al folosirii abuzive a dosarelor Securității în anii postcomunismului. Mai general, cercetarea „temei colaborationismului”, a felului în care ea a fost interpretată și tratată ca subiect al politicilor publice după 1990 rămâne, și în anul 2012, paradoxal, incipientă.

* Bunul-simț ne poate ajuta să tratăm chestiuni a căror complexitate e de ordinul situațiilor de zi cu zi, pe care am fost obișnuiți să le rezolvăm. Dar situațiile care privesc comportamentul multor oameni, în variate contexte pe intervale mari de timp au alt nivel de complexitate. În ce le privește, bunul-simț poate ușor greși. Vezi în acest sens cercetările sociologului american Paul Lazarsfeld (Duncan Watts, „The human paradox that is common sense”, *NewScience*, 20 iulie 2011).

V. Mihnea Berindei. Scenariul denigrării

Campania calomnioasă a unor organizații obscure

La data de 20 noiembrie 2006, pe site-ul organizației AlterMedia România, una dintre cele care stârnesc interesul cercetărilor privind radicalismul de dreapta, a apărut un articol cu un titlu șocant: „Mihnea Berindei: o biografie murdară și complicități actuale”^{*}. Istoricul Mihnea Berindei, refugiat în Franța din vremea studenției, era ultima persoană despre care să susții că a „servit comunismul”. Fără a fi foarte cunoscut, în orice caz nu asemenea Monicăi Lovinescu sau lui Virgil Ierunca, căpătase notorietate în exil pentru eficiența cu care mobilizase Occidentul împotriva regimului Ceaușescu. După 1990, obținuse importante resurse pentru încropita democrație din țara de origine. Sprijinise considerabil, deși discret, inițiativele civice și politice care împinseseră societatea românească într-o direcție decent-europeană. În luna aprilie 2006, Berindei fusese numit membru al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România.

Materialul publicat de AlterMedia România, care cuprinde principalele clișee stigmatizatoare ce vor fi repetate în anii următori, nu avea un semnatar. Indica doar o filieră, de tipul celor menite să ascundă sursa^{**}: ar fi fost primit de la Andrei Vartic^{***}, din

* Vezi http://ro.altermedia.info/politica/mihnea-berindei-o-biografie-murdara-si-complicitati-actuale_5628.html. La 4 aprilie 2011, Asociația AlterMedia și-a anunțat încetarea activității și desființarea, dar website-ul a rămas disponibil.

** Textul fusese trimis anterior zilei de 20 noiembrie mai multor ziare și personal președintelui Comisiei pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (Mirela Corlățan, „Mihnea Berindei împins în dosariadă”, cotidianul.ro, 20 noiembrie 2006).

*** De formație fizician, Adrian Vartic s-a afirmat ulterior ca scriitor și publicist, pentru ca după 1990 să se dedice speculațiilor diletante

Chișinău. În martie 2007, subiectul a fost reluat pe site-ul Civic Media, patronat de Victor Roncea*. Nu era o surpriză, de vreme ce fostul ziarist de la *Ziua* era un apropiat al AlterMedia, pe site-ul căreia scria și care îi va acorda în anul 2009 distincția de „membru de onoare”.

Titlul articolului îi făcea istoricului un portret de colaboraționist – „Mihnea Berindei, fondatorul GDS, a fost racolat de Securitate încă din 1968” –, iar în rest dezvolta exact temele enunțate în AlterMedia, ale servirii comunismului. În ceea ce privește articolul, frapa la el distanța dintre fermitatea titlului și pasajul imediat următor: „Pentru moment, ținem să atragem atenția asupra primului membru al Comisiei Tismăneanu verificat de CNSAS: Mihnea Berindei. Conform datelor puse la dispoziție de CNSAS, Berindei jr. a fost racolat de Securitate în 1968 și a avut două nume de cod: «Sandu» și «Mircea». Deși votul membrilor Colegiului a înclinat pentru neincriminarea lui Mihnea Berindei, în acel moment, membru al Comisiei pentru Investigarea Dictaturii Comuniste, în scrisoarea către Civic Media se afirmă «că această decizie este rezultatul verificărilor parțiale»”.

Titlul articolului prezenta racolarea ca un fapt, în ciuda evaluării contrare a Colegiului CNSAS. Enunțul pus de Civic Media între ghilimele, privitor la caracterul parțial al investigațiilor, era chemat să semene îndoiala, deși este o formulă standard a deciziilor CNSAS, aspect pe care majoritatea cititorilor nu aveau cum să-l știe. În rest, manipularea se făcea la lumina zilei. Pasajul citat reprezenta introducerea la partea substanțială a materialului postat pe site, chiar „documentarul” din AlterMedia, căruia îi adăuga o sinteză în limbile engleză și franceză pentru ca intoxicarea să atingă o arie cât mai mare și să fie valorificabilă internațional. Într-o notă justificativă, autorii invocau „informații detaliate care circulă pe Internet”. Susținerea, atât de gravă prin implicațiile

privind culturile carpato-dunărene și promovării lor, fondând Institutul Civilizației Dacice. În bună tradiție naționalist-legionaroidă, s-a afirmat ca susținător al lui Iosif Constantin Drăgan și al patriarhului Teoctist (vezi Andrei Vartic, „Teoctist, ziditorul de Dumnezeu și de neam românesc. Perspectivă basarabeană”, <http://neamul-romanesc.com/opinii-si-atitudini/andrei-vartic-teoctist-ziditorul-de-dumnezeu-si-de-neam-romanesc-perspectiva-basarabeana/>).

* „Comisia Tismăneanu la control. Azi, Mihnea Berindei”, <http://www.civimedia.ro/comisia-tismaneanu-la-control-azi-mihnea-berindei/#more-360> (postat la 1 martie 2007).

dezonorante, se baza pe surse obscure plutind pe oceanul vălurit al Internetului.

În mod excepțional în raport cu celelalte cazuri analizate în acest volum, alegațiile privindu-l pe Mihnea Berindei pot fi verificate punct cu punct, nu doar prin documentele de arhivă, ci și prin documente personale și mărturia istoricului coroborată (verificată) cu alte date publice. Or, acuzațiile nu rezistă, niciuna, la verificări. În spatele acumulării unei asemenea serii de inexactități se profilează, ostentativ, scopul defăimător.

Documentarul aduce ca subiect relațiile lui Mihnea Berindei cu postul de radio Europa Liberă și cu cercurile franceze calificate de extremă stângă, numind contactele sale cu revista *l'Alternative** și personalitățile care s-au strâns în jurul acestei reviste¹. Și familia este adusă în fața instanței electronice. Soției (de origine maghiară, subliniază autorul) i se inventează un tată și un frate membri ai Partidului Comunist Francez, chiar un văr membru în Comitetul Central al Partidului Comunist Maghiar. Sunt invenții². Inclusiv reconstituirea Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului în România de la Paris și rolul central al istoricului în viața organizației devin în viziunea Civic Media o confirmare a stângismului lui Berindei, căci ar fi orientat Liga spre ziaristii francezi de stânga³. De fapt, ca purtător de cuvânt al Ligii, Berindei a stabilit relații cu toate redacțiile mass-media importante – cu excepția cotidianului comunist *l'Humanité*.

Conform Civic Media, Mihnea Berindei nu ar putea fi un adevărat „anticomunist”, cum a părut, căci el de fapt ar fi susținut legături solide cu „Fédération de l'Éducation Nationale” (sindicatul „troțkist” din învățământul francez) și cu filiala „troțkistă” CGT-Livre a sindicatului comunist francez CGT. Materialele Ligii din Paris confirmă că Berindei luase legătura cu sindicatele franceze, cu toate sindicatele, indiferent de orientare, în afara celui de obediență comunistă, CGT⁴. A fost o componentă a strategiei sale de conștientizare a Occidentului asupra realităților regimurilor comuniste. Aceste sindicate au dat un ajutor rezistenței muncitorești din Est, printre altele Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii din România (SLOMR) și lui Vasile Paraschiv.

Civic Media ține să inoculeze în mintea celor care ajung la site-ul organizației că Berindei nu a fost un adversar al comunismului,

* Prima revistă dedicată disidenței din Europa Centrală și de Est, într-un moment-cheie pentru maturizarea acesteia.

cum este cunoscut datorită faptelor sale, ci de fapt un agent al Securității. Servește alegația cu detalii greu de urmărit de cititor: deși a intrat în mișcarea românească de dizidență de la Paris, lui Berindei nu i s-a retras cetățenia română⁵. Interpretarea – cum vom vedea – eludează faptele. Ar fi luat distanță față de tatăl sau, istoricul Dan Berindei, datorită colaborării acestuia cu regimul comunist, dar gestul ar fi fost un joc de imagine, căci în luna decembrie 1989, se spune, fiul ar fi uitat „ca prin farmec” de ruptură. Nu doar că autorii alegațiilor deschid o dramă de familie care are dreptul la discreție, dar o și falsifică.

Documentarul mai spune că Mihnea Berindei se ocupa intens de „problema transilvană”, pe care ar trata-o de pe poziții ambigue. „Se știe”, continuă autorul nesemnlat al prezentării, „că, pe atunci, Moscova folosea acest subiect pentru a crea vrajbă între București și Budapesta”. Faptul ar explica călătoriile dese în capitala Ungariei, din anii '87-'89, unde a avut întrevederi politice. La sfârșitul anilor '80, s-ar fi întâlnit de mai multe ori cu delegații sovietice venite în Franța în cadrul UNESCO (ceea ce în limbaj sovietic – explică documentarul – înseamnă delegații KGB).

Or, Berindei a ajuns la Budapesta doar în anul 1989, în circumstanțe care vor fi detaliate. A participat o singură dată la un colocviu UNESCO, pentru a vorbi despre persecuțiile religioase din România. Frapează naivitatea sugestiei din documentar, căci dacă cineva ar fi dorit să stabilească o relație cu KGB, ultimul loc de recomandat era o reprezentanță oficială a URSS. Conivența ungaro-sovietică este o binecunoscută teză a național-comunismului, care nu are cum să vorbească despre Mihnea Berindei, ci despre atașamentul denigratorului față de oamenii fostei Securități.

Când propune o cronologie „exactă” a colaborării istoricului cu regimul de la București, textul de pe Civic Media amestecă insinuările cu sentințele. În 1977, după ce a locuit șase ani în Franța și ar fi primit un nou pseudonim, activitatea de informator al Securității a încetat, iar „contactul M.B. este preluat de DIE”. După moartea lui Vlad Georgescu, directorul secției românești de la Europa Liberă, istoricul ar fi încercat să candideze pentru această funcție, dar serviciul de securitate american al postului de radio s-a opus! Mâi târziu, se afirmă, lui Berindei i s-a interzis pur și simplu accesul în redacție, ziariștii fiind rugați să nu mai preia informații de la el. Din nou, invenții⁶.

Documentarul ajunge la finalul anului 1989 când, venit în București pe 24 decembrie 1989, Berindei și-ar fi constituit imediat „un grup de prieteni influenți” și ar fi impus „ideea înființării

GDS” ca să promoveze alt principiu al extremei stângi internaționale, fondarea vieții politice pe sindicate și organizații civice, și nu pe partide⁷. Și această prezentare răstoarnă lucrurile cu susul în jos⁸. Berindei a implicat Liga de la Paris, într-adevăr, în organizarea Comitetului Helsinki, în ajutorarea greviștilor foamei, a victimelor mineriadelor, în eliberarea copiilor reținuți la mijlocul lunii iunie 1990. A transmis rezultatele investigației asupra mineriadelor organizațiilor Amnesty International și Fédération Internationale des Droits de l’Homme și a colaborat la o carte care denunța grozăvia evenimentelor din București*. Însă ajutorul dat astfel primelor organizații civice din România nu intra în contradicție cu recunoașterea importanței partidelor și a implicării lor în lupta politică. Este motivul pentru care, în aceeași vreme, semnalase toxicitatea sloganului „Noi nu suntem partide!”, prin care Frontul Salvării Naționale căuta să obțină monopolul politic.

Ce spun documentele din Arhivele SRI și SIE, perioada 1968-1977, în „cazul Berindei”

Civic Media a exploatat în demersul său faptul că în Arhiva CNSAS se găsește un dosar de rețea deschis de Consiliul Securității Statului. Coperta poartă ca titlu „Dosarul personal al lui Mircea”⁹. Lui Mihnea Berindei i s-a dat și un al doilea nume de cod: „Sandu”. Ca și în alte cazuri evaluate în acest volum, avem de-a face cu ignobila joacă a Securității cu umbrele vieții oamenilor asupra cărora trona discreționar.

Detalii privind așa-zisa „recrutare” a lui Mihnea Berindei se găsesc la filele 10-11 ale dosarului de rețea aflat în Arhiva CNSAS. Acest document elaborat la 6 iunie 1968¹⁰ afirmă: Securitatea identificase în cadrul Facultății de Istorie a Universității din București „o serie de elemente cunoscute cu o atitudine ostilă orânduirii noastre de stat sau care întrețin relații dubioase cu unii cetățeni străini”; între aceștia se afla studentul Matei Cazacu, având relații cu cetățeni străini, și Mihai Stratulat, fost condamnat la 20 ani muncă silnică pentru participarea într-o organizație subversivă, în acel moment student al Facultății de Istorie; în luna martie 1968 s-ar fi discutat cu studentul Mihnea Berindei,

* M. Berindei, A. Combes, A. Planche, *Roumanie, Le livre Blanc: La réalité d'un pouvoir néo-communiste*, La Découverte, Paris, 1990.

datorită relațiilor acestuia cu un student japonez, ocazie în care „candidatul” s-ar fi dovedit „sincer și corect” și ar fi avut o atitudine corespunzătoare; ca urmare a acestei situații și remarcându-se că este un element inteligent cu posibilități, spune ofițerul însărcinat cu cazul, s-a menținut legătura cu el¹¹.

Referatul recrutării este unul dintre cele mai relevante documente din dosar și permite o deconstrucție relativ ușoară a scenariului gândit de ofițerii Consiliului Securității Statului – între care ofițerul Ion Wagner, care l-a interogat pe Berindei, era responsabil cu supravegherea centrelor universitare¹². Documentul e redactat la 6 iunie 1968, aprobarea referatului are data 8 iunie 1968, iar tabelul cuprinzând „numele ofițerilor care îl au sau l-au avut în legătură și al celor care au consultat dosarul personal sau mapa anexă” indică pentru primul contact cu studentul de atunci ziua de 14 iunie 1968¹³. Cum la 14 iunie 1968 lui Mihnea Berindei i s-a luat primul interogatoriu, la sediul Securității din Eforie, nu putea exista o atitudine „sinceră și corectă” cu el, cum susține referatul. Și fotografia din dosar demonstrează fabricarea dosarului. Aceasta îl arată pe Mihnea Berindei cu barbă, dar singura sa poză de acest gen, tip buletin, datează din 1970¹⁴.

Datele din dosar coincid cu explicațiile oferite de Mihnea Berindei în timpul interviurilor cu el*. Fără doar și poate, Securitatea a intenționat să-l recruteze, o confirmă diferitele materiale din dosarul de rețea elaborate anterior deschiderii acestuia¹⁵. Între cele 108 file nu există note ale lui Mihnea Berindei sau vreun angajament. Apar în schimb declarații de interogatoriu ale sale în dosarele unor colegi pe care Securitatea pusese ochii și pentru a căror urmărire dorea să obțină colaborarea studentului la istorie. Un nerecunoscător poate fi derutat de documentele cu pasaje de genul: „...începând cu această dată, [Mihnea Berindei] în colaborare cu organele de securitate a dat dovadă de conștiinciozitate, corectitudine și atașament, furnizând materiale ce ne-au fost utile în muncă”¹⁶. Sunt formulări aflate, cum spuneam, în cvasitotalitatea dosarelor personale prin care ofițerii „de legătură” trebuiau să demonstreze inteligența și eficiența lor¹⁷.

* Pentru analiza documentelor din Arhiva CNSAS și a textelor publicate de AlterMedia și Civic Media am realizat cu istoricul Mihnea Berindei șapte interviuri, în perioada 2011-2012. Cele comunicate de istoric au fost coroborate cu arhiva Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului în România de la Paris, referințe ale altor cercetători, documente personale, documentele din Arhiva CNSAS.

La vremea studenției, Mihnea Berindei se hotărâse să fugă în Occident. La Facultatea de Istorie se specializase pe Imperiul Otoman, ca urmare, o călătorie de studii în Turcia reprezenta soluția „naturală” pentru planul său. O primă solicitare de viză, depusă în 1968, fusese respinsă. A urmat o alta, în 1969, de asemenea respinsă. Recursul din 1970 a fost aprobat. Tatăl său, Dan Berindei, l-a anunțat telefonic în seara de 10 septembrie, la Costinești, că este chemat la Serviciul Pașapoarte. A luat trenul noaptea, a ajuns în București în dimineața zilei de 11 septembrie, a primit documentul visat și a plecat în Turcia pe 24 septembrie 1970. Ofițerul Gavrilă Gheorghe îi ceruse chiar înainte de plecare să aibă o întâlnire. L-a pus să scrie o notă privindu-l pe Matei Cazacu. Această declarație există în dosarul prietenului și are un caracter benign-protectiv față de cel despre care i se cereau informații. Data este schimbată (în loc de 23 septembrie 1970 apare 23 septembrie 1969), iar peste numele „Mihnea Berindei” s-a intervenit cu pixul, ca să apară „Mircea” numele de cod atribuit lui.

Plecarea lui Mihnea Berindei în Turcia constituie o piatră de hotar în urmărirea logicii dosarului „Mircea”. Studentul ieșit din țară cu un gând precis, cum să ajungă în Occident, a părăsit Istanbulul la câteva zile de la sosirea în capitala istorică a Turciei cu o viză de *court séjour* luată de la Consulatul Franței. Ștampila frontierei franceze înregistrează intrarea în Paris: 2 octombrie 1970. Dosarul de la CNSAS conține o copie a primei scrisori, de la Paris, nedatată, pe care Berindei o trimisese părinților:

Dragii mei, pot în sfârșit să mă țin de promisiune și să vă trimit hârtia de[spre] care v-am scris din Turcia* [...] Cursurile încep după 1 noiembrie. [...] Am întâlnit o familie originară din România care are o mică fabricuță (pentru mine este vorba doar de privit printr-un microscop pentru a depista greșeli în niște circuite electronice). Au un apartament la Chatou (banlieu) și mi-au dat o cameră foarte bună, mie. Sunt foarte simpatici și doritori să vorbească cu un român. [...] Parisul nu pot spune că mă izbește (mai ales să-l văd după Turcia care este ceva nemaipomenit). Îndeosebi mi-e greu să mă obișnuiesc cu această politețe calculată și rece.¹⁸

Scrisoarea de răspuns a tatălui are notată conștiincios data: „București, 23.10.1970”, ceea ce înseamnă că Mihnea Berindei a luat imediat legătura cu părinții după înscrierea la facultate.

* Proba înscrierii la facultate.

Scrisoarea lui Dan Berindei răspunde „nelămuririlor” Civic Media privitoare la statutul tânărului student ajuns la Paris:

Nu-mi scrii nimic de prelungirea vizei la ambasada noastră. Cred de asemenea că este necesar să-mi trimiți recomandat, cât de urgent, o cerere adresată rectorului Universității București (scrisă cât de frumos): Tovarășe Rector (Subsemnatul etc.), prin care să soliciți să ți se aprobe întreruperea studiilor – în baza art. 51 din Regulamentul privind activitatea profesională a studenților – pe durata anului școlar 1970-1971, motivând acest lucru prin bursa care ți-a fost oferită și posibilitatea specializării fără ca statul român să facă investiții. [...] PS: „În cererea adresată rectorului explică cum ai obținut bursa – cu prilejul călătoriei de documentare în Turcia ți s-a oferit această bursă – și declară ferm intenția de a te reîntoarce după expirarea ei și pentru a-ți termina facultatea.¹⁹”

Povestea bursei permite înțelegerea contextului. Înaintea părăsirii Istanbulului, Berindei trimisese părinților o carte poștală prin care explica, pentru a-și proteja părinții, rămânerea în Franța prin promisiunea unei burse de studiu de către un profesor francez. În cele din urmă, bursa, din partea guvernului francez, a fost obținută la cererea profesorilor lui de la École Pratique des Hautes Études la începutul anului 1971. Legenda promisiunii bursei, devenită în 1971 realitate, a fost imediat adoptată de ofițerul de Securitate, pentru a se proteja față de responsabilitatea aprobării vizei din 1970.

Pentru Berindei-fiul, varianta azilului politic era cea mai simplă căci rezolva, practic, toate problemele administrative. Nu era însă și necesară și atunci a urmat o cale care să protejeze familia lăsată în țară. Fiind student, putea obține *Carte de séjour* și *Carte de travail*, care-i permiteau șederea și câștigarea celor necesare vieții²⁰.

Tatăl lui Mihnea Berindei îi oferise o soluție pentru urmarea cursurilor în Franța fără să rupă legătura cu Ministerul Învățământului din București. Argumentul-cheie al pescuitorilor în ape turburi, faptul că autoritățile române au acceptat câțiva ani prelungirea vizei lui Mihnea Berindei, deși plecase „fără voie” în Occident, face abstracție de faptul că practica era mai generală*, iar explicația poate fi verificată în Arhiva CNSAS.

* Din informarea cu privire la activitatea de pașapoarte și vize (Comisia pentru Problemele de Pașapoarte și Vize de pe lângă Consiliul de Miniștri) aflăm că „Din cele 1.093 persoane rămase în străinătate în anul 1969, s-au întors în țară 89 persoane, [...] au cerut legalizarea șederii

Demersurile pentru înnoirea vizei au fost făcute de tată în înțelegere cu fiul. S-a păstrat adresa Direcției Generale pentru Activități Educative și Sociale Studențești din Ministerul Învățământului care îi comunica lui Dan Berindei:

La cererea dumneavoastră vă facem cunoscut că Ministerul Învățământului a luat act că fiul Dv. este beneficiar al unei burse de studii în Franța, pe perioada 1 februarie – 30 septembrie 1971. În ce privește continuarea studiilor la Facultatea de Istorie din București, vă comunicăm că după întoarcerea fiului Dv. în țară, Ministerul Învățământului va aproba reînscrisura la Facultatea de Istorie din București. Director General Gheorghe Paizi.²¹

În 1972 terminase studiile și începuse să lucreze. Pentru înțelegerea acțiunilor autorităților, este semnificativă adresa lui Marcel Ghibernea, ministru consilier la Ambasada României din Paris, important în aceste demersuri, care i-a prelungit viza lui Berindei pe doi ani: „Mihnea este un tânăr valoros și specialiștii din Franța ar dori să rămână în Franța”²². Cel în cauză încearcă să evite ca Mihnea Berindei să ceară azil politic în Franța și prin aceasta nu face decât să urmeze optica autorităților de la București. Îi acordă viza pentru a contracara interesul specialiștilor francezi arătat acestui tânăr talentat.

În ceea ce privește atitudinea Securității, ea este exprimată într-un document elaborat în anul 1971, în stilul binecunoscut al eforturilor de a salva situația celor ce au aprobat plecarea studentului. Mihnea Berindei e numit în continuare „informator” plasat „în cercul unor persoane ce prezintă interes pentru organele noastre”. Din interceptarea corespondențelor

rezultă că tatăl informatorului întreține o corespondență regulată cu el* și îl sfătuiește cum să se comporte până la terminarea studiilor. Se remarcă în mod deosebit indicațiile ce i le dă de a nu intra în contact cu elemente fugite de regimul nostru sau alte elemente potrivnice orânduirii noastre. [...] Până în prezent nu rezultă intenția informatorului de a rămâne în Franța. Gavrilă Gheorghe.²³

Ofițerii sunt derutați cu privire la planurile istoricului în devenire. Într-o adresă trimisă din Franța la București în 1974, de unitatea

în străinătate 669 de persoane” (Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond CC al PCR, Secția Administrație Politică, dosar 15/70, ff. 1-13).

* De fapt, o corespondență foarte rară.

de informații externe, se cer Ministerului de Interne informații despre data la care Berindei Mihnea a rămas în Franța și „la ce adresă s-a stabilit”²⁴. În răspunsul său, Gavrilă Gheorghe, atunci maior, raportează că după plecarea „ca turist” în Turcia²⁵, Mihnea Berindei își continuă studiile în Franța²⁶.

În 1977, dosarul de rețea a lui Mihnea Berindei de la Direcția I-a a fost închis. Referatul cu „propunerea de încetare a legăturii cu informatorul «Mircea»”, elaborat de Gavrilă Gheorghe, ajuns între timp locotenent-colonel, se referă la niște informații care ar fi fost furnizate de Berindei la 25 aprilie 1973, la faptul că e student și că urmează să își dea doctoratul, și ca urmare propune încetarea legăturii cu informatorul „Mircea”. Nici în acel moment Securitatea nu deținea adresa lui corectă.

Că Berindei ar fi furnizat informații în 1973 este o invenție de vreme ce, cum am arătat, în 1974 încă se încerca contactarea istoricului-student. Nu există note din 1973 în dosar, referatul nu menționează existența unor materiale date de Mihnea Berindei nici după anul 1974, iar celelalte documente de arhivă, datate între 1974 și 1977, confirmă supravegherea acestuia de Securitate, și nu utilizarea lui la supravegherea altora.

În schimb, documentele Securității din anii '80 înregistrează activitățile sale de contestare a regimului de la București. Nota-sinteză privind unele instituții și organizații din străinătate folosite de postul de radio Europa Liberă, din 30 octombrie 1980, îl califică pe Mihnea Berindei drept unul dintre cei mai activi membri din subredacția de la Paris a Europei Libere*. O altă notă se referă la cooptarea de către „Noua ligă pentru apărarea drepturilor omului în România” a lui „Berindei și alte elemente ostile”**.

Direcția UM 0544 a trimis Direcției de Informații Interne o adresă, la 25 iulie 1985, cerând să o ajute în combaterea activităților exilatului:

Vă facem cunoscut că Mihnea Berindei [date biografice] este cunoscut cu atitudine deosebit de dușmănoasă la adresa R.S. România. Având în vedere poziția antinaționalistă a acestuia, pericolozitatea acțiunilor ce le inițiază și desfășoară în cadrul emigrației reacționare din Franța și alte țări occidentale, vă rugăm să analizați posibilitățile de care

* Florica Dobre (coord.), Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, *Securitatea. Structuri/cadre, obiective și metode. Vol. II. 1967-1989*, Editura Enciclopedică, București, 2006, pp. 509-510.

** *Ibidem*, p. 515.

dispune unitatea dv., care să fie folosite în acțiuni de contracarare a activităților acestuia.*

O notă din 18 februarie 1986 vorbește și ea despre „larga activitate contra statului român în presa franceză, [în] cercurile de transfugi și la postul de radio «Europa Liberă»”²⁷. Documentele de la sfârșitul deceniului continuă semnalele de avertizare. O notă din 3 februarie 1989 anunță intensificarea activității de opoziție militantă a istoricului²⁸.

Puține sunt manifestările care să fi iritat atât de mult conducerea comunistă precum implicarea lui Mihnea Berindei în reconcilierea româno-maghiară**. Iată un pasaj din discursul istoricului la Congresul Partidului Radical Italian desfășurat din aprilie 1989 la Budapesta unde a luat cuvântul în numele Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului în România și a susținut, printre altele:

Prezența noastră în Ungaria, țară cu care noi, românii, avem o istorie comună, cu experiențe negative, dar și pozitive, de fapt o istorie complementară care ne obligă să căutăm un viitor comun, este cu atât mai importantă, cu cât relațiile româno-maghiare pot apărea la prima vedere ca fiind foarte încordate. Or, acest ultim fapt este provocat numai de guvernul lui Nicolae Ceaușescu, de politica lui șovină și contrară intereselor naționale.***

După două luni, la 16 iunie 1989, a revenit la Budapesta pentru a participa la funerarile lui Imre Nagy. Atunci, Berindei a semnat cu membrii Forumului Democratic Maghiar, alături de Stelian Bălănescu, Ariadna Combes, Mihai Korne, Ion Vianu și Dinu Zamfirescu, o declarație istorică de dialog și reconciliere între români și maghiari, care avea să inflameze și mai mult autocrația șovină de la București****.

* Mihai Pelin, *op.cit.*, p. 253.

** Diferit de susținerile calomniatorilor săi, Mihnea Berindei a fost în Ungaria de două ori, în 1989. Congresul Partidului Radical Italian desfășurat între 22 și 26 aprilie 1989 la Budapesta avea menirea să inițieze un partid radical european care să reunească reprezentanți atât din țările occidentale, cât și cele din Est.

*** Dinu Zamfirescu, *Și noi am condamnat comunismul: din exilul parizian*, Paideia, București, 2008, p. 281.

**** I-a întâlnit pe liderii opoziției de atunci, incluzând FIDESZ și Forumul Democratic Maghiar (*Ibidem*, pp. 288-303).

Autoritățile arătau a fi preocupate și de posibila ocupare, de către Mihnea Berindei, a unui loc la Europa Liberă. El era trecut de mai mult timp pe lista „disidenților din emigrație” cu care colaborează postul de radio pentru intensificarea emisiunilor și protestelor de susținere a disidenților din țară*. Într-o sinteză din 27 august 1989, autorul, ofițer de informații externe, notează:

În perspectiva pensionării Monicăi Lovinescu de la subredacția din Paris aceasta, împreună cu Virgil Ierunca, se arată foarte preocupată de selecționarea unui succesor „de valoare” pe care să-l propună americanilor. Persoana vizată de ei în prezent este istoricul Mihnea Berindei, cercetător la „Centrul internațional de cercetări științifice” din Paris, în legătură cu care sus-numiții fac aprecieri elogioase pentru pregătirea sa multilaterală, etichetându-l drept „o persoană care cunoaște totul, are o memorie formidabilă, o personalitate căutată de mass-media din toată lumea”.²⁹

Aceste materiale din Arhiva CNSAS se află astăzi la dispoziția oricărui cercetător interesat de relația istoricului cu fostele instituții de represiune³⁰.

Interpretarea notelor lui „Mircea” și „Sandu” de către Colegiul CNSAS

Analiza anterioară folosește în paralel datele din Arhiva Securității aflată în gestiunea CNSAS, care au consemnat alți cercetători ai arhivelor, documente ale Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului în România de la Paris, documente personale și răspunsuri (explicații) date de istoric la întrebările puse după consultarea dosarelor. Comentariul a relevat credibilitatea afirmațiilor lui Mihnea Berindei și a punctat inadvertențele și incongruențele documentelor care poartă semnătura ofițerilor de Securitate. O asemenea „metodă” ridică întrebarea legitimă: cât de neutră a fost analiza cercetătorului? Există multe dovezi privind nevoia de a privi cu suspiciune cele notate de agenții Securității. Dar precauția cercetătorului este firească și în ceea ce privește susținerile persoanei pe care s-a pus eticheta de informator, căci dacă ar fi

* Nota referitoare la acțiuni ale Europei Libere al C.I.A. privind stimularea activității de disidență în R.S. România, Florica Dobre (coord.) *et al.*, *Securitatea...*, p. 547.

fost într-adevăr colaborator, ar avea desigur toate motivele să inventeze explicații menite să dezmințā acuza.

Prezentarea „cazului Berindei” urmează logica tuturor celorlalte investigații: expunerea este rezultatul unei cercetări ample, sintetizate la un nivel de detaliu și într-un stil care se dorește inteligibil pentru cititor. Comentariul, interpretarea datelor sunt asumate întrucât sunt probate de ansamblul informațiilor. Chiar dacă înțelegerea celor găsite în Arhiva CNSAS despre Berindei a profitat de cooperarea istoricului, cum nu a fost posibil în nicio altă situație din cele cercetate pe parcurs, nu opiniile lui Mihnea Berindei au ghidat investigarea cazului.

Deși contează subtilitățile diferitelor rapoarte și adrese dintre unitățile militare care îl au ca subiect pe istoric, materialul decisiv rămâne ansamblul notelor-declarații date de Mihnea Berindei la Securitate când a fost adus pentru anchete. Acestea au constituit și referința principală pentru decizia CNSAS. Cele cinci materiale în care apar numele de cod „Mircea” și „Sandu” se află în dosarele foștilor colegi de studenție, Alexandru Cernatoni și Cristina Anton-Manea. Paginile au fost bătute la mașină de o dactilografă care a preluat declarațiile cerute de ofițerul Gavrilă Gheorghe. Numele de cod a fost de asemenea bătut la mașină. „Notele” sunt de fapt răspunsuri la interogatorii.

Excepția de la acest model este declarația olografă deja pomenită, benign-protectivă, dată de Mihnea Berindei cu o zi înainte de plecarea în Turcia (deci pe 23 septembrie 1970, dar datată de o altă mână „23 septembrie 1969”), care se referă la Matei Cazacu, angajat la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” în anul 1969. Informațiile despre Matei Cazacu, banale, fără nimic acuzator, poartă semnătura lui Berindei Mihnea, modificată de o altă mână ca să apară numele conspirativ „Mircea”. Astfel de intervenții asupra documentului original constituie o indicație în plus asupra implicării ofițerului în crearea unui dosar de rețea menit să-i crească zestrea birocratică.

Toate celelalte note, dactilografiate cu numele de cod „Mircea” și „Sandu”, confirmă natura lor de „declarații”. Fuseseră date organelor de Securitate la sediul Miliției din strada Eforie, celebru în comunitatea anchetaților Securității, și la Academia de Științe Economice.

Conținutul declarațiilor referitoare la persoanele despre care fusese întrebāt are un ton similar. Cu privire la Ion Sălăjan, prieten al surorilor Manea, explică când și unde l-a cunoscut (o

excursie organizată de facultate la Bran cu un an înainte) și aduce informații știute („vara aceasta a fost într-o excursie în RFG”) și dă calificative pozitive: „un foarte bun student”. Încearcă să-l acopere pe Sălăjan de vreme ce găsim următorul accent protector: „Știu că nu mai este în relații de prietenie cu Alecu Cernatonie (îl evită chiar)”. Faptul că Alexandru Cernatoni se dovedise un student-problemă pentru organe era binecunoscut³¹.

Accentul explicativ al spunerilor arată încercarea de acoperire a persoanelor despre care i se cereau lui Berindei relații. Un colaborator care se ducea la Securitate să-și îndeplinească obligațiile asumate ori își pâra colegii din proprie inițiativă nu se exprima astfel. Mihnea Berindei răspunde la întrebări și caută o explicație conciliantă. Ce poate fi mai semnificativ, într-un astfel de context, decât portretul făcut colegului-problemă? Iată-l:

La fel ideea că există o „partidă” a lui Cernatoni este nefondată. Am putut să-l cunosc mai bine așa că mi-am dat seama ca și colegii mei că este în mare parte copilăros și naiv, uneori prea mândru. [...] La ședința AS pe Centrul Universitar în momentul în care s-a votat trimiterea unei telegrame tov. N. Ceaușescu, eu fiind lângă el afirm cu toată siguranța că a votat, deși știu că s-a spus că nu este așa. [...] iar din cei care îl cunosc mai bine [pe Cernatoni] ca pe un copil mare plin de energie. Această energie trebuie canalizată și atunci Cernatoni nu va mai constitui o problemă.³²

Colegiul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității a hotărât asupra „cazului Berindei” la 14 decembrie 2006 folosind materialele enumerate mai sus și după audierea istoricului³³. În urma analizei acestor materiale, Colegiul CNSAS, condus la acea dată de Claudiu-Octavian Secașiu, a decis că Mihnea Berindei nu a fost agent sau colaborator al poliției politice comuniste.

Hărțuirea exilatului. Combinația Victor Roncea și Ion Varlam

Pentru Civic Media, nu a contat verdictul CNSAS, nici argumentarea acestuia. Demersul „documentarului” a fost în esență unul calomniator și stigmatizant. În acest scop a folosit, pe lângă acuza colaborării cu Securitatea, acțiuni de intoxicare anterioare,

menite să-l compromită pe Mihnea Berindei. Documentarul anonim AlterMedia/Civic Media este apropiat stilistic și informativ de un material trimis din Franța la 6 mai 1993, pe faxul Tineretului PNȚCD, de unde a ajuns la revista 22. Nu apare numele expeditorului. O conexiune se poate face totuși între locul de unde calomniile și-au luat zborul, o instituție, Société Générale, și faptul că acolo lucra Ion Varlam, adversar al istoricului, un vocal membru al comunității pariziene*. Textul transmis de pe aparatele aparținând Société Générale era semnat cu formula „Comunitatea Românilor din Franța”**. Expeditorul explica inițiativa prin „campania de dezinformare” care ar afecta unitatea opoziției din România. La originea ei, scria autorul ascuns sub titulatură colectivă, s-ar afla Mihnea Berindei, „personaj echivoc”, cu o influență nefastă asupra relațiilor dintre autoritățile și mijloacele de comunicare din Franța și românii din străinătate luptători împotriva regimului de tip sovietic de la București.

Recunoaștem argumentele folosite de „Comunitatea Românilor...” din textele postate pe site-urile AlterMedia/Civic Media. Nu poate fi vorba de o întâmplare. Materialele acuzatoare din 1993, 2006 și anii următori, la peste 13 ani diferență, enunță alegații și interpretări identice. Era împins cu forță în imaginarul public portretul unui Mihnea Berindei colaborator de valoare al Securității, apropiat al stângii și chiar extremei stângi franceze, promotor al intereselor rusești în Moldova, agent manipulator al mișcării democratice din România și susținător din umbră al unor personaje ale puterii. Stilistica se potrivește în aceeași măsură: textele au caracterul unor denunțuri, amestecă datele – ori ceva ce arată a date –, interpretările sunt tendențioase, domină alegațiile, sugestiile compromițătoare. Sunt texte menite să intoxice cititorul și să-i trezească antipatia față de istoric. Putem ușor pune în evidență intenția lor distructivă, premeditarea rece a unei campanii care exclude eroarea din necunoaștere, căci unele scrieri au dezvăluit clar prezența manipulării.

* În volumul de dialog dintre Ion Varlam cu Liviu Vălenaș publicat în anul 2004, se regăsesc chiar și stilistic principalele teze enunțate în faxul trimis cu numele „Comunitatea Românilor din Franța” (*Pseudoromânia. Conspirarea deconspirării. În dialog : Ion Varlam și Liviu Vălenaș*, Vog, București, 2004).

** Adresa era „9 bis, Rue Jean de Beauvais 75005, Paris.” Nu a existat însă nicio asociație cu acest nume pe Jean de Beauvais. Acolo se află Biserica Română din Franța.

Tehnica falsificărilor și hărțuirii apare uneori brutal, cu claritate, la suprafața mării de speculații pe care, cel mai des, cititorul nu are cum să o descâlcească singur. Sinteza în engleză aflată la finalul „documentarului” din 2006 susține: „According to the National Council for the Study of Securitate’s Archives (CNSAS) Mihnea Berindei was recruited by the Securitate in 1968, at the time he was student at the university and received two assumed names”*. În varianta internă, se recunoaște că votul membrilor CNSAS „a înclinat pentru neincriminarea istoricului”, în varianta oferită străinilor, Civic Media anunță că Mihnea Berindei a fost recrutat de Securitate în 1968, iar recrutarea a fost stabilită de către CNSAS. Pasajul în engleză poate fi citat ulterior în orice comunicare sau campanie internațională.

Iată un alt exemplu de mistificare, atent elaborat, din editorialul lui Victor Roncea din luna august 2007, publicat în cotidianul *Ziua*. Autorul susține, printre altele: „Regretatul opozant anticomunist, jurnalistul și scriitorul Victor Frunză, afirma în ultima ediție a monumentalei sale lucrări *Istoria comunismului în România*, că [...] numele celulei de bază a PCR este astăzi GDS – Grupul pentru Dialog Social, scrie Frunză, amintind că acesta a fost înființat de Brucan prin intermediul recunoscutului agent al Securității Mihnea Berindei, membru de vază al «Comisiei Tismăneanu»”**.

Ce scrisese Victor Frunză? Autorul acelei *Istории a comunismului în România* care, la momentul apariției sale, în 1984***, devenise o lucrare de referință pentru exilul românesc, a preluat, nu e clar de unde și cum, teoria înființării Grupului pentru Dialog Social de către Silviu Brucan. În ciuda prezentării incorecte, rândurile scrise de Frunză despre GDS sunt, deși nu entuziaste, mai curând pozitive:

Între operațiile publice efectuate de Silviu Brucan în zilele Revoluției din decembrie 1989 a fost înființarea unei organizații de intelectuali, simpatizanți ai mișcărilor disidente din estul Europei, cu caracter antitotalitar (chiar și anticomunist), căreia i s-a aflat și o denumire cât se poate de potrivită: Grupul de Dialog Social (GDS).

* Traducerea: „Conform Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității (CNSAS), Mihnea Berindei a fost recrutat de Securitate în 1968, când era student la universitate, și primise două nume de cod”.

** Victor Roncea, „Când Minciuna stă cu președintele la masă”, *Ziua*, 24 august 2007.

*** Victor Frunză, *Istoria Partidului Communist Român*, Nord, Aarhus, Danemarca, 1984.

Grupul, ai cărui membri, persoane extrem de onorabile, capătă prin mediile din presă și de televiziune un binemeritat prestigiu, se pare că este condiționat de existența unui cerc închis de membri, dar mai ales de menirea de a influența opinia publică întotdeauna într-o direcție pozitivă. După ce, o scurtă perioadă, Silviu Brucan s-a convins personal de binefacerile pe care organizația înființată de el le aduce la progresul societății românești, și de faptul că ea își face treaba așa cum a fost gândită, s-a retras discret. Dar a lăsat în locul său, pentru a monitoriza justetea liniei, un alt fost ilegalist PCR, un distins intelectual, pe nume Pavel Câmpeanu, de a cărui și mai discretă prezență și activitate în GDS, revista 22 (cu care Brucan a dotat organizația) nu a fost prea darnică în informații. Dezbaterile inițiate de grup, ca și conținutul de un bun nivel publicistic al revistei, sunt orientate spre a influența publicul neconformist intelectual, mai ales segmentul anticomunist al societății actuale, în direcția dorită.*

Din cele de mai sus se vede că editorialistul cotidianului *Ziua* a preluat prima parte a ideilor lui Frunză, despre rolul lui Brucan în crearea GDS, ca apoi să adauge, punându-i-le în gură, susțineri denigratoare – GDS ar fi astăzi numele celulei de bază a PCR –, și calomniatoare – intermediarul operației ar fi „recunoscutul agent al Securității Mihnea Berindei”. Montajul aducea daune GDS și istoricului stabilit în Franța, dar și lui Victor Frunză, pus într-o lumină proastă prin asocierea cu astfel de intoxicații. Jurnalistul așteptase moartea lui Victor Frunză (27 iulie 2007) ca să îi pună în spate insulta din articolul său din 24 august 2007 .

Susținerile fuseseră demontate chiar în ziarul folosit pentru denigrarea lui Mihnea Berindei**. Enunțarea falsurilor nu a schimbat însă tezele care au continuat an de an campania calomnioasă la adresa istoricului.

* Silviu Brucan nu are legătură cu întemeierea Grupului de Dialog Social sau cu înființarea revistei 22. Pavel Câmpeanu a fost un membru al GDS, dar prezența lui s-a reflectat în programul de sondaje al Grupului, și nu în poziționarea GDS față de tumultoasele evenimente din anii '90.

** Vezi Gabriel Andreescu, „Mihnea Berindei”, *Ziua*, 30 noiembrie 2006.

Ion Varlam în Arhiva CNSAS și în afara ei

Autorii atacurilor la adresa lui Mihnea Berindei, cele din anul 1993 și reluările și adăugirile răspândite prin diferite mijloace de presă începând cu anul 2006, sunt voci bine individualizate: Victor Roncea și Ion Varlam. Primul este mai curând un actor de fațadă al amplei strategii calomniatoare, nu comanditarul ei. Cel de-al doilea s-a afirmat încă din anii '70 ca oponent ideologic al lui Berindei, dar în spatele acestei explicații se află, vom vedea, cauze de altă natură.

Cei doi s-au întâlnit în luna iulie 2011 să împlinească simbolic și practic parteneriatul lor, implicit până atunci, ce-l avea ca țintă pe istoric. Pe site-ul Civic Media a fost lansat un dialog în care intervievatorul (Roncea) și interviuatul (Varlam) se incită și se completează reciproc*. În partea a doua a dialogului, Mihnea Berindei este menționat din nou într-o mai lungă colecție de troțkiști, KGB-iști și sovietici. Se ridică întrebarea ce poate să determine conivența dintre două persoane al căror trecut și date individuale sunt atât de diferite. Există câteva cadențe comune, unele de sorginte naționalistă, începând cu antimaghiarismul și trivializarea Holocaustului**, ca și asumarea unui discurs anticomunist vehement.

Ar părea totuși că un aspect al lucrurilor, nu chiar de detaliu, ar motiva mai curând distanțarea celor doi. Victor Roncea face propagandă foștilor ofițeri de Securitate, începând cu Iulian Vlad, pe care îl numește „simplu soldat al României”***, îl îmbrățișează cu „La Mulți Ani!” de ziua lui și cere să i se facă dreptate****. Aceași atitudine empatică o are și față de alți „soldați” ai organelor represive, cum ar fi colonelul Ioan Rusan***** și Aurel Rogojan, pe

* „Despre evrei, comuniști, securiști și kaghebiști (II)”, <http://roncea.ro/tag/ion-varlam/>.

** Vezi pentru concept Michael Shafir, *Între negare și trivializare prin comparație. Negarea Holocaustului în țările postcomuniste din Europa Centrală și de Est*, Polirom, Iași, 2002).

*** Victor Roncea, „Dreptate pentru generalul Iulian Vlad”, 15 decembrie 2008, <http://victor-roncea.blogspot.com/2008/12/dreptate-pentru-generalul-iulian-vlad.html>.

**** <http://victor-roncea.blogspot.com/2008/02/generalul-iulian-vlad-implinit-77-de.html>.

***** Vezi interviul de la <http://roncea.ro/tag/ioan-rusan/page/2/>.

care îi găzduiește cu interviuri*. Semnificativă a fost diatriba cu care ziaristul a batjocorit cererea de a se tăia pensiile foștilor ofițeri de Securitate**.

Discursurile violente ale lui Ion Varlam la adresa Securității și securiștilor*** păreau să lase puțin spațiu de conciliere cu entuziasmul companionului care salută agenții lui Iulian Vlad. Or, descoperim astăzi că solidaritatea celor doi în hărțuirea unor personalități ale opoziției la regimurile comuniste – în acest caz, a lui Mihnea Berindei – se poate bizui pe un subsol mai relevant decât stilistica limbajului personal față de ofițerii de Securitate.

Am găsit recent referirea la Ion Varlam într-un document din Arhiva CNSAS, o notă-raport care documentează campania de discreditare a lui Paul Goma. Apariția romanului *Gherla* în Franța în 1976 și citirea unor fragmente la postul de radio Europa Liberă au determinat Securitatea să lanseze o campanie de intoxicare împotriva scriitorului, în care a fost folosit, printre alții, Alexandru Ivasiuc. Reproducem un pasaj amplu din nota semnată de cpt. Victor Achim, datată 5 ianuarie 1977, întrucât aici am dat cu surprindere și peste Ion Varlam, subiectul rândurilor de mai sus. Nota începe cu prezentarea de către ofițer a întâlnirii lui Ivasiuc:

Conform aprobării am organizat o nouă contactare a scriitorului Alexandru Ivasiuc cu scopul de a-l determina să folosească posibilitățile de care dispune împotriva acțiunilor ostile întreprinse de Paul Goma așa cum a afirmat recent. [...] În acest moment i-am precizat motivul

* „Victor Roncea despre cartea generalului Aurel Rogoian”, <http://blogideologic.wordpress.com/2010/01/08/victor-roncea-despre-carte-generalului-aurel-rogojan/>. Pe blogul lui Victor Roncea apar numeroase referiri la Aurel Rogoian sau texte ale lui (vezi <http://roncea.ro/tag/general-aurel-rogojan/>, <http://victor-roncea.blogspot.com/2009/04/generalul-aurel-rogojan-intreaba-cine.html> etc.).

** Vehementa reacție la propunerea de reducere a pensiilor foștilor ofițeri de Securitate, greu de explicat la un anticomunist declarat, a fost acoperită printr-un titlu ironic: Victor Roncea, „A înnebunit Tismăneanu! Vrea să taie pensiile familiilor membrilor GDS, activiști ai PCR și informatori ai Securității”, <http://victor-roncea.blogspot.com/2010/01/innebunit-tismaneanu-vrea-sa-taie.html>.

*** Pentru Varlam, Securitatea a fost hărăzită cu exterminarea celor „care constituiau coloana vertebrală a neamului nostru” (Ion Varlam, „Un document nul și neavenit. Raportul Comisiei Internaționale pentru Studiarea Holocaustului în România”, 30 noiembrie 2004, www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/varlam/varlam2.htm).

pentru care am vrut să-l întâlnesc și anume că m-am gândit la ultima noastră discuție prin care chiar el, Alexandru Ivasiuc, spunea că acreditarea lui P. Goma în străinătate ca mare scriitor face un deserviciu literaturii române și în special adevăraților scriitori din țara noastră. Ce ar trebui făcut pentru a restabili adevărul?

Iată răspunsul scriitorului:

Este lucrul pe care îl fac cu mare plăcere deoarece sunt convins că nu greșesc cu nimic când demasc un impostor care pur și simplu nici el nu știe pe ce poziție se află, care nu are niciun pic de talent. [...] Campania pentru demascare a lui [Goma] am început-o, așa cum v-am spus, încă de la discuția mea cu cei patru ziariști pe care i-am invitat la Casa scriitorilor...

Alexandru Ivasiuc propune să facă o analiză literară a cărții (*Gherla*), a omului Goma, să facă o listă a persoanelor care au stat cu el și Goma în pușcărie, care să fie împărțite în două categorii, asupra persoanelor din primul grup va acționa el, cu acordul ofițerului, asupra celorlalți va acționa Securitatea. Iată ce spune în continuare Ivasiuc:

Pentru pregătirea celor menționați mai sus mă angajez să mă ocup eu. Cred de asemenea că e bine să folosesc posibilitățile ce le am la ziaristii străini. [...] *Mai poate fi folosit și Varlam, descendent din familia Ghica, care a stat cu noi în detenție și are mare influență asupra unor persoane din emigrație. El a solicitat să îi dăm cartea și în câteva zile ne va face o analiză și cu părerile sale asupra modului cum se poate acționa. Până atunci se va concentra să-și amintească cât mai multe nume de persoane cu care a stat în închisoare și care ne pot sprijini. O singură rugămintă are. Să-l considerăm un fel de consilier în acest caz, nu un simplu executant. În limita conspirativității să știe și el ce se poate ști* (subl.n.).³⁴

Câteva observații asupra conținutului acestei note. Ea reproduce spusele lui Alexandru Ivasiuc separate de câteva comentarii ale ofițerului. Nu doar ghilimelele, ci și stilul acelor pasaje confirmă autenticitatea lor. Pare exclus să le interpretăm ca pe o invenție, și parțială, a cpt. Victor Achim. Nu există nimic, de asemenea, care să sugereze că Alexandru Ivasiuc ar fi creat o poveste privind contactarea lui Ion Varlam. Nu doar că este neverosimil, dar obligațiile implicite rezultând din discuția cu ofițerul de Securitate l-ar fi împiedicat să propună o istorioară falsă.

Iată de ce paragraful despre Ion Varlam din dosarul I 6625 constituie una dintre piesele de importanță, în general rare, care susțin prin ele însele ipoteza identificării unui colaborator al Securității. Sugestiilor acestui document i se adaugă confirmarea faptelor, campania lui Ion Varlam împotriva lui Paul Goma la Paris, unde a lăsat o impresie ciudată, căci contraria așteptările românilor emigranți în Franța*. În biografia lui Goma găsim referirea la atitudinea lui Varlam, și chiar în conexiune cu implicarea lui Ivasiuc. Cităm pasajul care se aliniază cu documentul din Arhiva CNSAS:

De la München, Al. Ivasiuc se duce singur – la Paris, încearcă să facă să se publice în presa franceză – cu deosebire în *Le Monde* „informații” potrivit cărora [...] în România totul merge bine (și tot Românul prosperă), iar „acel Goma” este un veleitar, un calomniator, mai ales prin ultima carte, *Gherla*, fojgăind de neadevăruri, de calomnii la adresa [...] foștilor deținuți politici [...] Al. Ivasiuc nu reușește să-și plaseze „articolele” nici măcar în *Le Figaro*, pe atunci jurnal proceaușist. La Paris, Al. Ivasiuc ia legătura cu prieteni comuni și colegi de închisoare: Mihai Serdaru (coleg al amândorura de *Gherla*) și cu Ion Varlam. Nu reușește să-l convingă pe Serdaru de [...] minciunile lui Goma – pe Ion Varlam, da: Exact în luna aprilie, 1977, când P.G. era (re)arestat, Ion Varlam, aflat de mulți ani la Paris, adresează o „scrisoare deschisă” lui P.G. (arestat, iar Varlam știa bine acest lucru), în care contestă „autenticitatea” unor fapte relatate în *Gherla* – de pildă, bătaia pe care o încasase autorul cu două zile înainte de liberare – și califică și el (după Ivasiuc) drept „calomnioasă” cartea în întregul ei. („Scrisoarea deschisă” a fost trimisă [...] editorului Claude Gallimard [...]).**

Ce nu știa Paul Goma la scrierea acestor rânduri e faptul că Alexandru Ivasiuc luase legătura cu colegul său de închisoare cu mult înainte de sosirea la Paris și se oferise să fie intermediarul dintre Securitate și Varlam. Pe numele lui Ion Varlam, SRI și

* Anterior, explicația atacurilor lui Ion Varlam la adresa Monicăi Lovinescu, a lui Mihnea Berindei și a altor personalități ale exilului democratic – fapte strănii, căci erau vizați opozanți ai regimului condamnat consecvent chiar de Varlam – erau simpatiile legionare ale acestuia. Mai erau invocate voluntarismul și vanitatea lui Ion Varlam, marcă stilistică ce se poate recunoaște și în citatul din Arhiva CNSAS.

** <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:UZhHfogs6Z4J:www.miscarea.net/1-goma-bio-bibliografie.htm+ion+varlam+paul+goma&cd=7&hl=ro&ct=clnk&gl=ro&client=firefox-a&source=www.google.ro>.

SIE nu au livrat Arhivei CNSAS decât un minuscul dosar de urmărire informativă, de 19 pagini*. Or, e prea puțin probabil ca fosta Direcție de Informații Externe (respectiv Centrul de Informații Externe) să nu fi investigat un agitator atât de vocal împotriva comunismului.

În aceste condiții, coalizarea Varlam-Roncea împotriva lui Mihnea Berindei unește, într-o demonstrație, oamenii și tehnicile Securității de dinainte de 1989 și instrumentele moștenirii ei. Acuzarea lui Berindei ca agent sovietic și simultan informator al Securității este revărsată în media de un agitator care-l ataca pe Goma ca parte a strategiei Securității și de un asistent al cadrelor de frunte ale fostei instituții de opresiune.

Un portret (de Monica Lovinescu)

Nu este în logica acestui volum să facă portretul personalităților afectate prin utilizarea abuzivă a arhivelor Securității. Presupunem că, asemenea nouă, cititorul îl asociază pe Adrian Marino cu statutul de cărturar și de fost deținut politic care a creat o operă separat de instituțiile aflate sub autoritatea regimului, pe Constantin Noica cu mesajul rezistenței prin cultură ș.a.m.d. Cazul lui Mihnea Berindei este oarecum excepțional și va trebui să zăbovim puțin, căci el și activitatea sa rămân și astăzi puțin cunoscute, în ciuda aportului considerabil la istoria rezistenței anticomuniste din Europa Centrală și de Est.

Avem șansa unui portret sintetic, calm, dedramatizat, al cuiva care l-a cunoscut bine pe Mihnea Berindei, ca și mediul în care istoricul a trăit, în particular exilul românesc din Franța. În materialul pregătit pentru Europa Liberă** la 31 august 1991, Monica Lovinescu a spus despre Berindei câteva lucruri pe care aproape nimeni altcineva nu le putea rosti în atâta cunoștință de cauză și cu atâta legitimitate. Voi cita pe larg articolul Monicăi Lovinescu, cu valoarea lui de mărturie irepetabilă:

* În dosarul I 019738 sunt înregistrate arestarea lui Ion Varlam, la 14 ani (!) și trimiterea la școala de corecție pentru că a făcut parte din organizația subversivă „Pătraru Roșu”; condamnarea în 1956 la 5 ani închisoare pentru agitație cu caracter dușmănos; faptul că a fost ținut 33 de zile în izolare întrucât se dovedea „un tip recalcitrant, sfidător”.

** Cu titlul „Săptămânalul 22 despre Mihnea Berindei”.

Vocația aceasta aproape sacrificială a lui Mihnea Berindei [de a se dedica modificării viziunii Occidentului asupra regimului ceaușist] s-a născut [...] în 1977, când s-a constituit, la Paris, un comitet pentru apărarea drepturilor omului spre a-l salva pe Goma din ghearele Securității. Nu a fost singurul, bineînțeles. În același grup se aflau Dumitru Țepeneag, Marie-France Ionesco, Maria Brătianu, Alain Paruit, câțiva francezi printre care mai ales Catherine Durandin și Catherine Barthel. Iar manifestațiile din fața Ambasadei (de proporții nemai-întâlnite până atunci) erau organizate nu doar de acest comitet, dar și de alți români, în frunte cu Constantin Stoicănescu. Dacă deci eliberarea de sub anchetă și din închisorile securității a lui Paul Goma poate fi revendicată de mai mulți (printre care Dumitru Țepeneag foarte activ în acea vreme) continuitatea acestei activități este asigurată în primul rând de Mihnea Berindei și de comitetul transformat în Liga pentru apărarea drepturilor omului în România. Mihnea Berindei își face din dezvăluirea adevăratului chip al comunismului și din protejarea disidenților, pe măsură ce se ivesc, scopul principal. Un scop care-i fură zilele, orele, clipele. Acolo unde alți români plini de același ideal trimiteau tot felul de memorii și plângeri la niște ziare care nu-i luau în seamă, prin exactitatea informațiilor, prin formularea nesentimentală, riguroasă și la zi, poate și prin formația sa de istoric deprins cu precizia faptelor care înlocuiește epitetele, Mihnea Berindei devine un interlocutor privilegiat.

Presa se trezește. Trebuie să o recunoaștem că mai ales cea de stânga, deoarece ziarul cel mai important al dreptei, *Le Figaro*, are în comitetul de conducere atât pe Hamlet, hagiograful preferat al lui Ceaușescu, cât și pe Miot, ultimul interviu entuziast al aceluiași Ceaușescu. Deci ziare de stânga ca *Libération* sau *Le Monde*, dar și de opoziție ca *Le Quotidien de Paris* încep să acorde României față de care nu erau prea atente până atunci fie din pricina mitului cu „independența” care se crease în jurul lui Ceaușescu, fie din lipsa vreunui semn spectacular de rezistență alta decât individuală virează complet până, de pildă, în a rezerva interviului lui Mircea Dinescu două pagini, în timp ce arestarea, condamnarea la ani grei de închisoare a unui disident bulgar era redusă în același ziar la câteva rânduri, în știrile mărunte. Desigur, Mihnea Berindei nu este singurul. Ziariștii se duceau să ia interviuri lui Paul Goma (care vorbea mai ales de alții și nu în primul rând de sine), Eugen Ionesco dădea și el declarații, Marie-France Ionesco strângea semnături de protest printre scriitorii francezi, noi înșine (în 1977 și în 1983) eram periodic asaltați de gazetari, dar Mihnea este acela care își făcuse adevărați prieteni printre ei și se vădea cel mai ascultat. Ne-am dat seama și concret de acest lucru atunci când Mihnea Berindei, lipsind vreo săptămână din Paris toți gazetarii s-au abătut asupra noastră. Zbârnâia telefonul de dimineața până seara, aproape fără întrerupere. Și, ca Mihnea

Berindei, altceva n-am mai făcut toată ziua decât să răspundem, să dăm informații, să punem lucruri la punct etc. etc.

Mihnea Berindei era preocupat mai ales de cei care, într-un fel sau altul, se aflau în primejdie și prin notorietatea lor în Occident puteau fi puși oarecum la adăpost. Le trimitea gazetari de la ziarele cele mai importante pentru interviuri, telefona mereu în țară, menținea legătura. El este cel care a trimis primii gazetari la Doina Cornea. [...]

Și asupra acestui dezinteres trebuie să insistăm. Nu numai că Mihnea Berindei n-a tras niciun folos material de pe urma acestei activități care-i absorbea timpul (nemailăsând turcologului aproape nici o clipă să se ocupe de cercetările lui³⁵), dar își cheltuia o bună parte din leaful lui de la l'École des Hautes Etudes de n-ar fi decât telefoanele cu Bucureștiul.* [...]

Evident că o astfel de eficacitate rănea foarte multe susceptibilități, crea infinite invidii. [...] Securitatea n-a avut decât [să le] ațâțe sau [să le] manipuleze. Infiltrările securiste – sau prin persoane interpușe, unele de bună-credință, dar filtrarea vanității este o armă privilegiată – s-au întetit după 1977, și din teamă probabil ca Goma să devină un fel de autor sau șef al exilului. Atunci au apărut ziare și fițuici specializate în atacul și calomnia împotriva celor care păreau mai primejdioși: Goma el însuși, dar și Europa Liberă, Virgil Ierunca și cu mine, proclamați agenți ai KGB-ului, stângiști, antipatrioți și alte minunății. Într-un fel lucra Securitatea în țară, în alt fel în exil care a fost un fel de laborator al metodelor ce au curs în România de la „confiscarea revoluției” încoace: dezinformare, calomnie, bătaie, atentate, etc. [...] Și e interesant de văzut cum atunci – ca și acum în țară – Securitatea manipulează mai ales cercurile de extremă dreaptă, șovinismul, speculând pe românismul cât mai verde cu putință. Și când nu mai exista așa ceva foarte răspândit în exil, din pricini de îmbătrânire, uzură sau înțelepțire, Securitatea le inventa. De pildă, numărul de legionari tineri sau chiar foarte tineri sosiți din țară în ultimul deceniu devenea impresionant (unii dintre ei manifestând de pildă în fața Bisericii ortodoxe române de la Paris pentru a împiedica o demonstrație pentru Goma). În fond, în ceea ce privește pe agenții

* Monica Lovinescu a fost sensibilizată de acest aspect. Peste ani, în volumul *La apa Vavilonului*, va reveni asupra lui: „La Mihnea, ceea ce ne-a plăcut mai întâi, lui Virgil și mie, a fost gratuitatea angajamentului său. Acolo unde alții (cei mai numeroși) ar fi căutat o semnătură și o carieră, Mihnea le-a neglijat pe amândouă. I-a trecut pe turcii săi din secolul al XV-lea pe un plan cu totul secund și a descins în contemporaneitate cu frenezie și excepțională dăruire” (Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului*, Humanitas, București, 2001, p. 227).

din exil, *România Mare* sau *Europa* nu fac decât să reia, destrăbându-le, atacurile înveninate și minciunile debitate în ziare ale Securității înmulțindu-se ca ciupercile veninoase în străinătate.

[...] un lucru este sigur: Mihnea Berindei își dedică din 1977 încoace toate forțele și toată inteligența unei singure cauze: restabilirea adevărului despre România și susținerea rezistenței împotriva comunismului întâi și apoi, după confiscarea revoluției, neocomunismului și celor ce tind să se agațe de posturi sau să le păstreze pe cele pe care le dețineau sub Ceaușescu. Și un astfel de om, în loc să primească răsplata normală din partea celor pentru care s-a luptat, ca puțini alții, se vede defăimat la modul cu adevărat injurios.

Monica Lovinescu scrisese aceste rânduri în anul 1991. Ele par un răspuns perfect la campania desfășurată împotriva lui Berindei de pretinsa „Comunitate a Românilor din Franța”, de AlterMedia, Civic Media, Ion Varlam și Victor Roncea, cu insistența ei de metronom după anul 2006. Iar cele spuse nu ajung să vorbească despre cum Mihnea Berindei și-a deschis casa românilor critici care ajungeau uneori prin Paris³⁶, sau despre implicarea lui, după revoluție, în vindecarea rănilor comunismului, coordonarea unor ajutoare umanitare din primele zile după alungarea cuplului Ceaușescu, asistența victimelor mineriadelor, mobilizarea unor finanțatori occidentali pentru organizațiile dedicate drepturilor omului și democrației, proiectele de educare a aleșilor locali, acțiunile menite să pregătească aderarea României la UE. Se adaugă o mulțime greu de inventariat de activități derulate în țară și altele în afară (Albania, Republica Moldova), toate menite să elibereze această regiune nefericită a Europei de sechelele comuniste, de interesele foștilor gardieni implicați în escamotarea trecutului și cucerirea unor noi poziții de control.

Cazul Berindei și gravitatea temelor de etică a memoriei

Ce se găsea pe google.ro la jumătatea anului 2011, căutând numele lui Mihnea Berindei? Rândurile de la prima postare: „Mihnea Berindei, fondatorul GDS, a fost racolat de Securitate încă din 1968 [...] Mihnea Berindei: o biografie murdară și complicități actuale” etc. A doua la fel, a treia face trimitere la tatăl lui, Dan

Berindei, a patra, la un alt articol al lui Victor Roncea cu „deconspirările” binecunoscute, a cincea anunță că Tribunalul a suspendat procesul lui Roncea cu Berindei. Doar de aici încolo apăreau surse de alt tip și cu alte teme decât cele prin care denigratorii îi desenează istoricului un portret public. Faptul arată că, pentru un procent substanțial dintre căutătorii pe Internet, deci majoritatea cititorilor de astăzi care ajung la „cazul Berindei”, interesați de subiect, sau grăbiți, Mihnea Berindei se identifică cu acest portret defăimător*.

Pentru căutătorii pe Internet care nu au timp decât de o imagine, echipa de intoxicare a postat fotografia istoricului sub frontispiciul site-ului informativ *Le Temps*, cu întrebarea „Mais qui est Mihnea Berindei?”. Dedesubt, citate din decizia CNSAS alese astfel încât să sugereze o activitate de informator. Consultând însă originalul, site-ul *Le Temps*, citim altceva: referiri la calitatea de cercetător al lui Berindei, refugiarea la Paris, statutul de purtător de cuvânt al Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului și actualele cercetări din Arhiva PCR**.

Această nouă și impresionantă piesă a manipulării dă măsura importanței acordate cazului Berindei de vânătorii lui, dovadă a faptului că în spatele ziaristului se află o echipă hotărâtă să distrugă credibilitatea foștilor militanți anticomuniști.

Mihnea Berindei a fost defăimat din vremea când Securitatea se bucura și de mijloace aproape nelimitate, și de imunitate. Istoricul exilat la Paris a avut de înfruntat nu doar zvonistica murdară ori intervențiile subterane care înveninează relațiile dintre oameni. Pentru Securitate, Berindei devenise o țintă majoră a campaniilor de compromitere a „dușmanilor socialismului”, însă cu un astfel de oponent denigrarea nu se dovedea suficientă. Mihnea Berindei a avut de făcut față amenințării directe la viața lui și a familiei sale, într-o vreme când oameni cu aceleași aspirații politice cu care a colaborat au primit colete cu bombe (Paul Goma, Șerban Orescu), au fost atacați și loviți (Monica Lovinescu) sau înjunghiați (Emil Georgescu***).

* Între timp, aceste postări se află în concurență cu prezentarea de pe Wikipedia.

** Vezi http://www.letemps.ch/Page/Uuid/eb74c900-edef-11dd-b87c-1c3ffe-a55dc/Mais_qui_est_Mihnea_Berindei#.UGQ2x1EbDcs.

*** Implicarea Securității în înjunghierea lui Emil Georgescu este astăzi probată de arhivele Securității. Pe nota informativă în care este descris atacul asupra redactorului Europei Libere a doi italieni prinși

Stilistica amenințărilor trimise de Securitate depindea, evident, de caz. Lui Mihnea Berindei i se potrivea perfect mânia naționalistă, cu irizații legionare, utilizată pe larg de Securitate împotriva opozanților care promovau înțelegerea cu maghiarii, cu evreii, cu Occidentul modernist. În 1989, când se pregăteau detaliile întâlnirii româno-maghiare de la mijlocul lunii iunie a aceluiași an la Budapesta, Berindei primea în cutia poștală o scrisoare care nu doar îl împrăștia cu vulgaritate, ci îi amenința familia. O așa-zisă organizație patriotică radicală a exilului românesc, „Fiii lui Avram Iancu”, a cărei siglă folosea semne macabre, străjuind mottoul „Numai sabia mai poate hotărî”^{*}, îl acuza că s-a vândut ungarilor și a otrăvit „sămânța românească binecuvântată” amestecând-o cu sânge de alogen³⁷.

Organizațiile „patriotic radicale”, unele fluturând cu emfază identitatea legionară, care îi atacau pe adversarii regimului Ceaușescu, făceau parte din recuzita de camuflaj a Securității. Scrisoarea de amenințare primită de Berindei la sfârșitul anului 1989, semnată în verde „Horia Sima”, mustea și ea de agresivitate: „Este momentul, domnule Mihaly Berindey, se reflectezi, măcar acum în al 12-lea ceas, la faptele și conduita ta. În caz contrar, va trebui să te aștepți în curând la o replică tăioasă și definitivă pentru lucrarea nemernică ce ai pornit”^{**}.

Scrisorile ce se ascund sub titulatura „Fiii lui Avram Iancu”, „Horia Sima” etc. au ajuns în cutia poștală a mai multor disidenți ajunși în Occident și în continuare activi^{***}. Conținutul și stilistica

de poliție, colonelul I. Tiseanu a notat următoarele: „Situția creată ne obligă să folosim alte concepții, tactici, împrejurări și mijloace pentru realizarea acțiunii de anihilare a lui «Iago»” <http://www.ortodox.net/article.php?story=20050131111405224>.

* Scrisoarea ajunsă în cutia poștală a lui Mihnea Berindei nu e datată, însă momentul poate fi descoperit din plângerea făcută de Mihnea Berindei Comisariatului de poliție din Paris III-ème: 7 iunie 1989.

** Era datată „Madrid, 11 nov. 1989”.

*** Pe Helmuth Frauendorfer, opozant din Banat de origine germană, organizația patriotică îl anunța: „politica strâmbă pe care o faci nu va schimba ceva din țara pe care și noi o voim liberă și democrată, dar de mare satisfacție Ungurilor”. Iar dacă „de vorbe bune nu vrei să înțelegi, ne vei afla când nici nu vei gândi, și te vom lovi de moarte”. Aceeași retorică în mesajul trimis „Doamnei Mûler și Domnului Wagner”, care „din îngustimea minții lor lovesc în Poporul Român: Oprîți-vă dacă vă e dragă viața!!!”. Pe William Totok, căruia Fiii îi

forțată, arhaismul artificios al cuvintelor, nevoia de a puncta de fiecare dată distanța față de regim trădează nevoia ascunderii adevăratei identități, dar sunt mai transparente decât orice altă dovadă a unei legături directe cu agențiile ceaușiste. Nimeni nu se îndoia în exil de adevărații autori ai scrisorilor. Nu se îndoiau nici serviciile de securitate din țara de refugiu la care se adresau pentru protecție destinatarii. Pentru că scrisorile proveneau de la serviciile statului comunist-terrorist și nu de la nostalgici refugiați ai istoriei, amenințările arătau autentice, capabile să descurajeze. Cei care le primeau aveau în minte nu doar securitatea personală, ci și greaua responsabilitate a periclitării familiei. Astăzi, calomniile jenante și mai ales acuza de a fi colaborat cu Securitatea cad pe capetele unor oameni care aveau dreptul la recunoașterea rezistenței lor.

Se pune întrebarea: care sunt regulile acestei lumi dacă un om care și-a dedicat viața opoziției la regimul comunist, precum Mihnea Berindei, este acuzat a fi fost agent sovietic tocmai de omul care-l denigra pe Paul Goma în 1977? De a fi numit, fără consecințe, informator al Securității, de un susținător al generalului Aurel Rogoian?

Berindei pare victima procesului de reconsiderare a istoriei ceaușiste, care a cunoscut o revigorare aproape stranie la sfârșitul anului 2011. „Anticomunistul” Victor Roncea se află în fruntea campaniei de promovare a unor cărți precum *Fereastra serviciilor secrete*, procuristă și antimaghiară, care ne asigură că „După două decenii de continuă deconspirare, supuși permanent blamului public, suspectați de toate relele societății și imperfecțiunile democrației, «securiștii» au devenit imuni. Campania dusă împotriva lor nu face decât să le crească mai departe cota. Așa s-a ajuns ca valoarea securistului să nu mai poată fi cuantificată. Azi, cine se respectă în România are propriul său securist. Bibelou, mascotă ori talisman!”*

Roncea a fost ziaristul de serviciu al lui Aurel Rogoian, Iulian Vlad, ai membrilor Asociației Cadrelor Militare în Rezervă și

cunosc activitățile politice la care l-au împins „sărăcia sufletească și lipsa de parale”, îl pun în gardă: „Ia seama că aluneci într-un joc periculos, iar dacă faci cunoștință cu noi în scris, data viitoare – ce nu-i departe dacă nu te potolești – vei cunoaște tăișul pumnalelor noastre sau greutatea bardelor”.

* Aurel Rogoian, *Fereastra serviciilor secrete. România în jocul strategiilor globale*, Compania, București, 2011, p. 41.

Retragere din SRI când aceștia au fost invitații unor instituții publice din Cluj, Sălaj și Târgu-Mureș la începutul lunii decembrie 2011*. A promovat turneul șefilor de altădată ai Securității care, la 15 decembrie 2011, a ajuns la Banca Națională a României, unde guvernatorul Mugur Isărescu s-a alăturat lui Ioan Talpeș, fostul șef SIE, și istoricului Securității, Cristian Troncotă, la lansarea volumului lui Larry L. Watts dedicat „geniului diplomatic” al lui Nicolae Ceaușescu**.

Cinismul cu care acești ofițeri ai fostului aparat de securitate au pretenția astăzi să dea lecții este reversul faptului că un atac precum cel la adresa lui Mihnea Berindei nici măcar nu a fost condamnat în opinia publică – căci excepțiile s-au pierdut***. Se sprijină pe verdictul judecătorilor care au legitimat calomniile brutale. Profită de indiferența intelectualilor publici care au ratat momentul mobilizării pentru a protesta împotriva defăimării. Ce sens are să numim comunismul „ilegitim și criminal”, să adoptăm legi de deconspirare a Securității, să proiectăm monumente și reguli de lustrare, dacă ofițerii de Securitate capătă statut de „bibelou, mascotă ori talisman”, iar foști opozanți ai comunismului, pe cel de colaboraționiști? Care este funcția exercițiilor de memorie, dacă în ciuda lor regăsim raporturile simbolice de pe vremea când comunismul era victorios, securiștii eroi, iar anticomuniștii trădători?

Întreaga temă a deconspirării are un conținut etic. Dezbaterea care durează de 20 de ani despre Securitate și colaboratorii ei are sens întrucât facem distincția dintre bine și rău. Etica memoriei, în cadrul căreia deconspirarea este doar o fațetă, nu poate exista

* Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj, Consiliul Județean, Biblioteca Județeană și Muzeul Județean de Istorie și Artă din Sălaj etc.

** Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al blocului sovietic cu România*, Rao, București, 2011.

*** Chestionat de ziarista Mirela Corlățan, aflată în pregătirea articolului „Mihnea Berindei împins în dosariadă”, Radu Filipescu, președintele GDS, a respins alegațiile prin care se acredita colaboraționismul lui Berindei, considerându-le o încercare de compromitere lansată tocmai de Securitate: „Mi se par nefondate toate aceste acuzații, căci îl cunosc foarte bine. [...] E normal ca Securitatea să fi încercat compromiterea lui, cum a încercat și cu mine” (Mirela Corlățan, *op.cit.*). Vezi, de asemenea, Gabriel Andreescu, „Mihnea Berindei”, *Ziua*, 30 noiembrie 2006; Gabriel Andreescu, „Campania împotriva lui Mihnea Berindei poartă amprenta fostei Securități”, *Timpul*, nr. 9, 2008.

fără dreptate. În campania împotriva lui Mihnea Berindei, adevărul, dreptatea au fost răsturnate cu susul în jos*. Situația de astăzi a istoricului, și nu numai a sa, ridică întrebări stringente asupra fundamentelor etice ale societății în care trăim.

„Deconspirările” din anul 2006

„Cazul Mihnea Berindei” este doar un element dintr-un proces al deconspirărilor căruia i se dăduse semnalul în vara anului 2006. El are o miză aparte datorită personalității celui acuzat, unul dintre cei mai activi opozanți anticomuniști și anticeaușiști din Occident și importanți cercetători al istoriei comunismului**. Apoi, dosarul de rețea pe care i l-a elaborat Securitatea conține intervenții grosolane (acoperirea numelui corect al celui interogat cu numele de cod inventat etc.) care fac vădit malpraxisul instituției. Cazul istoricului pune în discuție și atitudinea serviciilor de informații actuale. Faptul că acestea au predat CNSAS un dosar de rețea – „proba” colaboraționismului –, dar țin sub control dosarul de urmărire informativă ce trebuie să se afle la SRI și dosarul de urmărire externă care se găsește în ograda SIE constituie un afront.

Există multe motive care acreditează inițierea unui dosar de urmărire informativă pe numele lui Mihnea Berindei. Depunerea

* Cât de departe merge cinismul în calificarea istoriei o arată apărarea lui Victor Roncea în procesul cu Mihnea Berindei. Ziaristul a invocat nota peste care a fost scris de ofițer numele conspirativ „Mircea”, declarație benignă luată în timpul interogatoriilor de la Securitate, pentru a conchide că „prin urmare, a existat o relație specială a reclamantului cu Securitatea, relație pe care nu orice cetățean a avut-o, ca atare nuanțele nu-i atenuează colaborarea”. Cu alte cuvinte, persoanele vâdate de Securitate și aduse pe băncile interogatoriilor aveau „o relație specială” cu instituția de opresiune.

** Vezi volumele Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (editori), *Istoria comunismului din România. Documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Humanitas, București, 2009; Gabriel Andreescu, Mihnea Berindei (editori), *Ultimul deceniu comunist. I. Scrisori către Radio Europa Liberă. Vol I: 1979-1985*, Polirom, Iași, 2010; Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (editori), *Istoria comunismului din România. Volumul II: Documente Nicolae Ceaușescu (1965-1971)*, Polirom, Iași, 2012.

unei cereri de viză pentru Turcia, drumurile la Biblioteca Franceză pe care le relevă chiar documentele Securității, contactele cu colegul său japonez, Kanji Tsushima, sunt fiecare fapte pentru care Securitatea deschidea un astfel de dosar. Apoi, Berindei se afla într-un cerc de oameni care dădeau bătăi de cap organelor de Interne, precum Cernatoni, Sălăgean, Cristina Anton-Manea³⁸ sau Matei Cazacu. Cu siguranță, legăturile apropiate ale studentului Mihnea Berindei cu acești colegi duceau la punerea lui sub supravegherea Direcției I-a a Securității Statului. Totuși, SRI susține că dosarul nu se află în arhiva lui.

În chestiunea investigării activității sale în străinătate, ar părea de neimaginat ca SIE să nege deschiderea de către DIE/CIE a unor dosare pe numele său. Mihnea Berindei făcea în publicațiile din Occident o sistematică critică a regimului Ceaușescu. Dădea periodic telefoane la disidenții din țară, cu unii ajungând să schimbe câteva cuvinte înaintea interceptării și întreruperii lor. În particular, era implicat în dialogul româno-maghiar, temă căreia Bucureștiul îi dădea gradul zero de importanță în campaniile interne sau externe de autolegitimare. Totuși, SIE a susținut cinic că nu există în arhiva sa materiale pe numele istoricului³⁹.

Note

1. Documentarul vorbește despre editorul „anarhist” François Maspéro, „troțkista” Anne Planche și Alexandra Laignel-Lavastine, animată de vederi stângiste. Sunt nume care, cu o excepție, nu spun nimic majorității cititorilor români care citesc articolul în anul 2007. Ceea ce rămân sunt calificativele nedrepte: Anne Planche, fără nicio legătură cu troțkismul și nedatorând nimic României, și-a dedicat o parte din viață pentru a ajuta țara sufocată de regimul Ceaușescu; François Maspéro a fondat și făcut din *l'Alternative* o portavoce a condamnării regimurilor totalitare din Est.
2. Mama soției, evreică maghiară, a avut toată familia exterminată la Auschwitz, ea însăși s-a refugiat în 1948 în Franța, unde avea un frate plecat înainte de război. Catherine Berindei este pe jumătate de origine franceză, născută în Franța dintr-un tată francez și o refugiată.
3. Cum ar fi Arielle Thedrel, cea mai fidelă dintre ei. Stângistă, insistă comentatorul publicației electronice, deși Thedrel scria în cotidianul de dreapta *Le Figaro* și, în plus, făcea disidență în redacție față de politica pro-Ceaușescu a conducerii.

4. Astfel, CGT-Livre, urmând o tradiție anarho-sindicală, era opus liniei CGT (Confédération Générale du Travail) în special în ceea ce privea regimurile comuniste din Est. FEN (Fédération de l'Éducation Nationale), principalul sindicat al educației naționale, nu mai avea de mult o tendință troțkistă.
5. Retragera cetățeniei a fost un act excepțional și se dovedise contra-productivă. Autoritățile de la București nu recurseseră la ea decât în cazurile lui Dumitru Țepeneag sau Paul Goma, iar acestea făcuseră vâlvă.
6. Susținerea că lui Berindei i s-a interzis accesul în redacția Europei Libere a fost calificată de directorul postului din acei ani, Nestor Rateș, martor în procesul de calomnie deschis de istoric lui Victor Roncea, drept absurdă. Operațiunile „Melița” și „Eterul”, care se referă repetat, de la începutul anilor '80, la relația lui Berindei cu postul Europa Liberă, nu ar fi scăpat acest detaliu bun de valorificat. Nota din 20 iulie 1987 documentează colaborarea lui Mihnea Berindei cu Europa Liberă și respectiv că se află în atenția Serv. 111/N.T., respectiv 133/V.A, „unde se va exploata mat[erialul] de verificare” (Arhiva CNSAS, Operațiunea Eterul, D21, vol. 37, f. 147). Într-un tabel nominal din 13 iulie 1989, reprodus de Mihai Pelin, Berindei este identificat printre colaboratorii frecvenți ai Europei Libere, ocupându-se de teme istorice (Mihai Pelin, *Operațiunile Melița și Eterul. Istoria Europei Libere prin documente de Securitate*, Compania, București, 2007, p. 615).
7. Mihnea Beridnei a intrat în țară pe 25 decembrie 1989.
8. Printre altele, autorul face legătura cu grupările din jurul lui George Soros și îl pune pe Mihnea Berindei în postura de inițiator al unui parteneriat cu Sorin Antohi, care joacă aici rolul surprinzător (căci nu l-a avut niciodată) de reprezentant al Fundației pentru o Societate Deschisă.
9. Înregistrat în Arhiva CNSAS cu numărul R 154425. Dosarele personale sau de rețea erau deschise în momentul recrutării unui informator, colaborator, rezident etc. (vezi pentru subiect „Evidența rețelei informative a aparatului de Securitate (I)”, la http://www.ceausescu.org/ceausescu_texts/revolution/evidenta_1.htm). A fost deja amintit că procedura devenise un mecanism birocratic și falsificator din motive „de plan”.
10. Consiliului Securității Statului, Direcția de Informații Interne, Direcția I-a, „Referat cu propuneri de recrutare ca informator a numitului Berindei Mihnea-Horia student în anul II la Facultatea de Istorie București”. Mihnea Berindei nu a avut niciodată un al doilea prenume, nici Horia, nici altul. De asemenea, data nașterii a greșită.
11. Referatul susține că, în urma contactărilor lui Mihnea Berindei, acesta ar fi furnizat cinci note informative, semnalând o serie de aspecte interesante în legătură cu „studentul japonez Țușima Kangi.” (Este transcrierea fonetică. Numele studentului japonez, ajuns amba-

sador al Japoniei în România între 2006 și 2008, are transcrierea „Kanji Tsushima”). În final, s-a propus „înregistrarea ca informator a numitului Berindei M.-H.” (Arhiva CNSAS, R 154425, ff. 10-11). În realitate, Berindei nu a dat note și de altfel ofițerii nu au insistat, probabil pentru că nu studentul japonez era preocuparea lor, ci supravegherea mediului studentesc, cum rezultă chiar din explicația referatului de recrutare. (O altă confirmare vine de la competențele ofițerilor de caz: cpt. de Securitate Ion Wagner și mj. Gh. Năstase supravegheau centrele universitare.) Studentul a fost chemat la 14 iunie 1968 la secretariatul facultății, a fost invitat la camerele Securității de pe strada Eforiei clădirea Miliției Capitalei, și a fost interogat.

12. Vezi documentul din volumul *Securitatea. Structuri/cadre, obiective și metode. Vol. II. 1967-1989*, documente editate de Florica Dobre (coord.), Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, studiu introductiv de Elis Neagoe-Pleșa și Liviu Pleșa, Editura Enciclopedică, București, 2006, p. 400: „În anul 1969, Secția V-a și-a intrat mai mult în atribuțiuni și a reușit să cunoască mai bine situația operativă din centrele universitare și să acorde un sprijin sporit ofițerilor din teritoriu [...] În acest sens, scoatem în evidență sprijinul pe care mr. Gavrilă Gh., lt.maj. Dejeu Robert și mr. Wagner Ion l-au acordat inspectoratelor în care au fost repartizați”.
13. Tabelul are două nume. Conform documentului, primul ofițer, mr. Vagner [sic!] Ion, a stabilit legătura cu Mihnea Berindei la 14 iunie 1968 și ar fi încetat-o la 17 septembrie 1968. Pentru al doilea ofițer, mr. Gavrilă Gheorghe, apare doar data stabilirii legăturii: 17 septembrie 1968 (Arhiva CNSAS, R 154425, f. 6).
14. Anii 1968-1970 au fost anii campaniilor împotriva tinerilor care purtau „barbă și plete”.
15. Vezi adresa CSS, Direcția a IX-a, Serviciul V, din 3 februarie 1968, trimisă Direcției I-a, care se informează asupra lui Mihnea Berindei, fișa de înscriere la Facultatea de Istorie, din 5 octombrie 1966, două note, una a sursei „Alex Ștefan” din 12 ianuarie 1968, care reproduce discuțiile dintre Mihnea Berindei și colegul său, Sergiu Iosipescu (studentii laudau condițiile de viață din Statele Unite) și materialul din 25 ianuarie 1968 care înregistrează, după toate probabilitățile, discuțiile dintr-o cameră din casa prietenului Matei Cazacu (Arhiva CNSAS, R 154425).
16. Nota-raport a Consiliului Securității Statului D.G.I.I. – Direcția I-a 150/GG, din 16 decembrie 1969, referitoare la „informatorul «Sandu» recrutat la 8 iunie 1968” (Arhiva CNSAS, R 154425, f. 7).
17. Ofițerul de Securitate poate epata birocrăția instituției sale și prin montarea unor detalii. În cazul lui Mihnea Berindei, maiorul Gavrilă Gheorghe susține în nota-raport citată că „Pentru documentare și culegerea de date necesare lucrării de stat, informatorul ne-a solicitat sprijin în procurarea unui dicționar osman-francez și francez-osman, dicționare care se găsesc numai în Turcia. Având în vedere aportul

adus de Informatorul «Sandu» în îndeplinirea unor sarcini pe linia muncii de securitate, propunem a se aproba valută de la fondul C.S.S. și cumpărarea dicționarelor respective”, doar că la rubrica „De acord” semnătura Șefului Direcției, generalul maior Borșan D., lipsește. Conform regulilor instituției, punerea în aplicare a propunerii era exclusă.

18. Arhiva CNSAS, R 154425, ff. 86-87.
19. Arhiva CNSAS, R 154425, ff. 84-85.
20. Din cauza pașaportului românesc, trebuia să solicite viză când pleca în Italia, Belgia, Germania etc. la ambasadele țărilor respective din Paris. Mihnea Berindei a cerut naturalizarea în 1979, fără să treacă prin azil politic, întrucât în acel moment trăise peste șapte ani în Franța. Nu a existat vreun refuz al cererii, cum pretinde textul anonim, a primit cetățenia în 1980. Ceva asemănător s-a întâmplat și cu prietenul său Matei Cazacu, venit în Franța cu o viză de 90 de zile, în 1973, pe baza invitației pregătite de Berindei. Și el și-a prelungit viza, la început din motive similare.
21. Adresa are data de 11 martie 1971 și a trebuit legalizată de trei ori: la 15 martie 1971 de Ministerul Învățământului, la 18 martie 1971 de Ministerul Justiției, iar la 20 martie 1971 de Ministerul de Externe.
22. Notă din 1972 aflată în Dosarul SIE a lui Dan Berindei. Anterior, în 1971 și 1972, Mihnea Berindei primise prelungiri de vize de ordinul săptămânilor sau lunilor.
23. Documentul cere ca Dan Berindei „care este informatorul organelor noastre” să fie instruit de a purta o corespondență regulată cu fiul său și a-l influența „în sensul dorit de noi”. Un detaliu care explică motivația complexă a Securității când a acceptat prelungirea vizei studentului, pentru ei, transfug (Consiliul Securității Statului – 150/GG/f.x.1971, Arhiva CNSAS, R 154425, f. 9).
24. Adresa din 25 aprilie 1974 (Ministerul de Interne, U.M. 0920/F, nr. F.120/0020332 din 23.04.1974, Arhiva CNSAS, R 154425, f. 4.)
25. De reamintit că Mihnea Berindei nu s-a deplasat ca turist în Turcia, ci cu viză de studii de 15 zile pe cont propriu.
26. Ca urmare, s-a cerut U.M.0920/F să îl contacteze (Arhiva CNSAS, R 154425, f. 2).
27. Arhiva CNSAS, dosar personal Berindei Dan, SIE nr. 247/5, f. 128v.
28. Arhiva CNSAS, Operațiunea Eterul, D21, vol. 36, f. 170.
29. Vezi Mihai Pelin, *op.cit.*, p. 619, notă reluată în Florica Dobre (coord.) *et al.*, *Securitatea...*, p. 742.
30. Dacă dosarul de rețea, de pretins „informator”, ar fi fost autentic, ar fi fost dezvăluit, cum s-a procedat în alte cazuri, exemplul notoriu fiind Ion Caraion, dar și Vlad Georgescu, de la care rămăsese o semnătură de informator. Că exista o dorință de contracarare a istoricului pe plan intern o dovedesc atacurile lui Adrian Păunescu și Ion Lăncrănjan după comentariile lui Berindei pe postul Europa Liberă.

31. În dosar apare când „Sălăjan”, când „Sălăgean”, de asemenea două variante „Cernatoni” și „Cernatonie” (Arhiva CNSAS, I 123324, f. 20).
32. Arhiva CNSAS, I 123324, ff. 28-30.
33. Prin Decizia nr. 1707 din 14 decembrie 2006, Colegiul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității a indicat că SRI a predat CNSAS dosarul fond rețea nr. 154425, cuprinzând documente din perioada 1968-1977, deschis în vederea recrutării lui Mihnea Berindei, pe când era student la Facultatea de Istorie din cadrul Universității din București. Dosarul respectiv nu conține angajament, note informative sau alte documente semnate de Berindei. Au fost identificate în alte dosare de urmărire aparținând persoanelor din anturajul istoricului cinci note dactilografiate înregistrate în antet pe numele conspirative „Mircea” și „Sandu”.
34. Pasajul respectiv apare într-o notă ale cărei copii se găsesc în două dosare din Arhiva CNSAS: dosarul de urmărire informativă deschis pe numele lui Nicolae Breban: I 6625, vol. 4, f. 230, 230v și dosarul din Fondul Operativ, I 2635, vol. 3, f. 188.
35. În realitate nu a părăsit cercetările lui de istoric. O demonstrează lucrările sale de specialitate publicate între 1971 și 1989, o carte și peste 20 de studii și numeroase capitole în volume colective. Se adaugă articolele dedicate regimului Ceaușescu din *L'Alternative*, *L'Autre Europe*, *Politique Internationale* ș.a.
36. O parte din fapte se pot documenta astăzi în Arhiva CNSAS. Raportul cpt. Ion Cobianu din 15 octombrie 1984 privindu-l pe cunoscutul grafician Mihai Stănescu, revenit de la Paris, înregistrează: „După ce a locuit 4 zile la hotel a făcut o vizită la revista *L'Alternative* care în numărul din ianuarie-februarie a.c. i-a mai publicat o serie de desene. Cu această ocazie a fost primit foarte bine de Mihnea Berindei, din colegiul de redacție, care l-a luat ulterior să locuiască la el acasă” (Arhiva CNSAS, Operațiunea Eterul D21, vol. 8, f. 217).
37. „Îl iubești?”, întreba retoric scrisoarea cu privire la fiul său, „sămânța românească”. „Dacă nu de grija propriei vieți, dragă Mihaly, măcar a iubitei tale Katalin și a corciturii pe care o legeni”, adăuga foaia securistă, pentru a-i cere: „renunță la lucrarea nemernică prin care te-ai pus în solda revizionismului unguresc ce atentează la scumpa noastră Transilvania”.
38. Cristina Anton-Manea era supravegheată datorită tatălui său, fost ilegalist cu funcții de o anumită importanță până în anul 1950, apoi marginalizat și „controlat” de Securitate.
39. De altfel, ofițerul de Securitate T. Manolescu adăugase pe marginea notei din 3 februarie 1989 privitoare la intensificarea activităților ostile ale lui Mihnea Berindei, amintită mai sus, „să fie clasată la dosarul lui M.B.” (Arhiva CNSAS, Operațiunea Eterul D21, vol. 36, f. 170).

VI. Execuția lui Mihai Botez. Disidentul transformat în agent al Securității

Într-un scurt și bine sintetizat portret, istoricul Adrian Niculescu îl numea pe Mihai Botez „cel mai important teoretician al rezistenței democratice din interior, din România”^{*}. Botez ar fi marcat strălucit perioada ce începe cu anul 1977 (intrând pe scenă încă din zorii disidenței, imediat după plecarea lui Paul Goma și Vlad Georgescu) până în 1987, când a ajuns cu o bursă în Occident. Fusesse și anterior în Lumea liberă, dar atunci a cerut azil politic întrucât i se comunicase că Securitatea are elementele necesare pentru a-l incrimina și aresta dacă se întoarce^{**}. De Mihai Botez sunt legate ideea dialogului social, promovarea noțiunii de societate civilă și în special teza „disidenței singuratică”, care descria propriul stil de opoziție la regim ca posibil model de rezistență. I s-au dedicat, după dispariția sa în 1995, numeroase articole menite să valorifice amintirile apropiaților, completând și întărind memoria acestei personalități de excepție. Împreună cu propriile cărți, tipărite în mai multe ediții, bibliografia Botez oferă una dintre cele mai conturate documentări ale unui caz de disidență românească. O școală îi poartă numele^{***}, caz unic de recunoaștere publică a meritelor pentru opoziția la regimul ceaușist.

* Adrian Niculescu, „Disidența românească”, *Observator cultural*, nr. 113, aprilie 2002. Adrian Niculescu, emigrat în Occident în anii '80, a fost și un activ susținător din exil al disidenței românești.

** Era vorba despre trimiterea în țară, de către Ion Rațiu, a unor sume de bani menite să ajute câțiva rezistenți români, între care Mihai Botez. Pentru Mariana Celac, această explicație privind refugiarea lui Botez în Occident, transmisă prima oară prin intermediul postului Europa Liberă și preluată de Adrian Niculescu, nu se susține. Ea însăși chemată la Secția de cercetări penale a Miliției Centrale pentru a da socoteala „de banii lui Ion Rațiu”, cunoștea opțiunea partenerului ei de a nu se mai întoarce dinaintea plecării acestuia la bursă.

*** Școala cu clasele I-VIII nr. 87 „Mihai Botez”, din sectorul 3, București.

Care sunt faptele pentru care Mihai Botez a intrat în istoria disidenței românești? În 1979, după o carieră de succes – fusese director al Centrului Internațional de Studiere a Viitorului și Dezvoltării, conferențiar/cercetător principal la Universitatea din București –, se adresează postului de radio Europa Liberă criticând situația din țară. Unul dintre textele sale, „Eurocomunismul văzut de departe”, parvenit în Franța prin intermediul prietenului său, Vlad Georgescu, a fost publicat în traducere franceză în numărul 3 al revistei *L'Alternative*.

Pierde imediat funcțiile și devine un obiectiv de grad zero al Securității. Acasă redactează un „Memoriu al intelectualilor români”, gândit ca un document al discuției libere privitoare la criza prin care trecea România. Caută să obțină pentru Memoriu semnătura personalităților intelectuale cu care avea legături mai mult sau mai puțin strânse, dar este refuzat sistematic*. Memoriul va fi citit la Europa Liberă, dar experiența – negativă – îl va face să opteze pentru ideea unei disidențe singuratice pe care o va explica în acești termeni: „Dar, în fond, ce diferență rămâne între un text cu 20 de semnături – care, deci, denotă asociere – și 20 de texte diferite, dar cu conținut similar (ori complementar), dar ducând la aceleași concluzii?”**. În viziunea lui Botez, scrisorile trimise la Europa Liberă, post de radio condus din 1983 de prietenul său Vlad Georgescu, ar fi acordat un statut social oficializat „celor ce zic nu”, ar fi promovat o comunitate a intelectualilor critici, nucleu de societate civilă, premisă a creării unui climat asemănător Poloniei.

Până la părăsirea României în 1987, va scrie sistematic și va trimite la Europa Liberă texte citite și comentate pe post, distinse prin stilul lor intelectualizant***. Acestora li se adaugă schimbul

* „Aventura acestui text”, își va aminti Botez, „a fost departe atunci de a-mi întări sentimentele patriotice și încrederea în viitorul disidenței în România” (Mihai Botez, *Români despre ei înșiși*, Litera, București, 1992, p. 87).

** *Ibidem*, pp. 87-88.

*** Amintim analiza lui Mihai Botez „Relațiile dintre guvernul SUA și România în perioada 1968-1984”, citită în trei emisiuni consecutive („Domestic Bloc”, nr. 801, 802, 803 din 10, 11 și 12 februarie 1986, Fond Radio Free Europe-Roumanie, Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine din Nanterre. Versiunea franceză a studiului a fost publicată în *L'Autre Europe*, nr. 10, 1986, cu o prezentare a lui Mihnea Berindei. Tot în *L'Autre Europe*, nr. 14 din 1987, a apărut un interviu luat lui Mihai Botez de ziarista de la *Figaro*, Arielle Thedrel, despre vizita lui Gorbaciov în România).

de scrisori private cu Vlad Georgescu, amplu, care va fi recuperat și publicat de abia în 2003, dezvăluind partea nevăzută și grea a confruntării cu organele de ordine*. Colaborarea cu radioul din München, inamicul numărul unu al regimului, va fi fost contribuția cea mai vizibilă și prețioasă a fostului disident.

Disidența practică de Botez poartă puternic amprenta cercetătorului. Dorea să cunoască în adâncime lumea despre care vorbea și avea uneltele s-o face. În anul 1980 a finalizat eseul „Lumea a doua: introducere în comunismologia structurală”. Acestuia i se adaugă alte câteva încercări teoretizatoare de mai mică anvergură. În 1985, la nouă ani după ultima vizită în Occident, este invitat să participe la un Congres programat pentru anul 1986, la Paris, cu tema „România după Ceaușescu”. În întâmpinarea evenimentului – la care este împiedicat să ajungă – începe o anchetă „personală” în țară, din care va rezulta studiul „Românii despre ei înșiși. O cercetare de comunismologie prospectivă”. Va trimite materialul, ca și celelalte texte „teoretice”, în Occident. Postul de radio Europa Liberă preia secțiuni și le comentează**, totuși ele nu vor fi publicate și nu vor căpăta o consacrare academică. Actele de curaj dublate de o atitudine de cercetător care infuzează într-un stil specific toate scrisorile și interviurile ajunse în Vest fac impresie***. Este motivul pentru care Mihai Botez a fost invocat prin comparații admirative de genul „Saharov al românilor” sau „Havel al românilor”.

Datorită contactelor sale cu ambasade și diplomați, va putea să asume funcția de cutie poștală, devenind intermediarul prin care vor ajunge în Occident textele lui Dorin Tudoran, Ion Fiștioc,

* Mihai Botez, *Scrisori către Vlad Georgescu*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003.

** Un material intern al Securității, intitulat „Buletin E.L.”, enunță în nr. 268 din 13 decembrie 1987: „Vlad Georgescu a prezentat un material extrem de ostil, instigator și provocator, cu referire la așa-zisul «studiu prin sondaj de opinie» realizat de Mihai Botez în perioada decembrie 1985 – aprilie 1986 (Operațiunea Melița, D20, vol. 1, f. 108).

*** *Românii despre ei înșiși* va apare la Editura Litera în anul 1992, iar *Lumea a doua – introducere în comunismologia structurală*, la Editura DU Style în 1997. O ultimă încercare de publicare în engleză a volumului *Lumea a doua* a eșuat în 1998. Robert Conquest îi pregătise deja prefața, unde citim: „În fapt, viața lui Mihai Botez a fost o splendidă mărturie împotriva totalitarismului. Cartea sa ilustrează întregul fenomen, dar și viața sa primejdioasă și plină de devotament” (material furnizat de dna Viorica Oancea).

Ion Puiu, Nicu Stăncescu. Opoziția lui Botez s-a exprimat și prin marele număr de interviuri date ziariștilor veniți din Vest. Faptul irita la maximum ofițerii de Securitate făcuți responsabili pentru incapacitatea lor de a zădărnici astfel de contacte. „Zeci dacă nu chiar sute de ziariști occidentali, în trecere prin București”, evocă fostul disident acest fapt ușor de documentat, „veneau să vorbească cu mine spre a putea eventual introduce și un «punct de vedere alternativ» la cel oficial în comentariile lor”*. Evidentă celor care au trecut prin rigorile acestei situații este și continuarea: „Urmau scene grele, la Securitate, de care prefer să nu-mi aduc aminte. Esențialul este că totul a rămas doar o amintire...”**.

În perioada disidenței, Botez a fost invitat constant la reuniuni internaționale și nu i s-a acordat viza. Faptul că în 1985, după 34 de refuzuri, este lăsat să participe la Congresul European al Culturii, de la Madrid, demonstrează că autoritățile ajunseseră să prefere la acel moment emigrarea lui. Dar Botez se întoarce. O temă constantă în susținerile lui, înainte de plecare, dar și la vremea amintirilor, este voința de a contrazice teza, comună și în țară, și în Occident, că toți disidenții români, *în fond*, vor să plece. Opoziția la regim ar fi fost doar calea de obținere a pașaportului. Într-o scrisoare citită la Europa Liberă de prietenul său Vlad Georgescu, pe care o putem așeza în timp doar după o notație adăugată olograf, disidentul avea să scrie: „[...] emigrarea apare ca o problemă strict personală, fără nicio coloratură politică, mai toți solicitanții scuzându-se și făcând declarații de dragoste și recunoștință anticipativă puterii ce ar putea să arate clemență. Hotărât, eu *nu vreau să intru și n-o să intru* în această categorie: ceea ce vreau să obțin este *un statut normal al contestatarului*, care să poată munci, călători, trăi etc. în demnitate, dacă nu agreeat, măcar tolerat de putere – de nevoie”***.

Între timp, acasă, presiunea asupra matematicianului crescuse. Datorită interviurilor pe care le acordă ziariștilor occidentali și, într-un final, în urma declarațiilor critice apărute în revista *L'Express* din anul 1987, devine victima unei agresiuni fizice. După pierderea oricărei credibilități pe plan internațional, Nicolae Ceaușescu hotărâse folosirea unor mijloace mai dure față de contestatarii

* Mihai Botez, *Scrisori către Vlad Georgescu...*, p. 98.

** *Idem*.

*** Notația „FE: 9/12/84” este prescurtarea cel mai probabil a „Free Europe din 12 septembrie 1984”.

din țară. În același an este mutat la Centrul de Calcul Tulcea*. Precipitarea evenimentelor îl face să răspundă invitației Centrului Woodrow Wilson, unde pleacă, tot în 1987, pentru câteva luni, dar prelungește șederea, iar în 1988 cere azil politic în Statele Unite.

Toată această construcție de fapte și memorie a fost pusă la îndoială încă din anii '90, urmând o zvonistică ce fusese lansată de Securitate în anii confruntării acesteia cu Botez**. Chiar în ziua înmormântării fostului disident, cotidianul *Ziua* preluase alegațiile tipărite de *Lumea liberă* (publicația condusă de Cornel Dumitrescu, din Statele Unite), privind „dirijarea și plătirea” lui Botez de către Securitate. În 1995, Viorica Oancea, sora lui Mihai Botez, a deschis un proces de calomnie împotriva ziarului și a directorului Sorin Roșca Stănescu. Fără rezultat***. Scandalul de atunci a avut totuși un efect minim asupra imaginii publice a opozantului****.

* Ca reacție la cele întâmplate la Tulcea și la amenințările la adresa lui Botez, în *La Nouvelle Alternative* nr. 7 din septembrie 1987 a apărut un text de apărare. În aceeași revistă (*La Nouvelle Alternative* nr. 9, martie 1988) a urmat publicarea lungii scrisori deschise trimise de disident Comitetului Central în iarna anului 1985.

** Nicolae Manolescu, „Cuvânt înainte”, în Mihai Botez, *Scrisori către Vlad Georgescu*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003, p. 9.

*** Amintirile Vioricăi Oancea despre proces: „Aveam ordinul de compromitere împotriva lui Mihai Botez, semnat de doi ofițeri, apărut în cartea de documente despre Europa Liberă publicată de Mihai Pelin. Nu a avut în proces nicio relevanță. După trei ani de amânări, după ce s-a pierdut dosarul procesului și s-a schimbat de două ori componența completului de judecată, instanța a hotărât că mama mea și a lui Mihai nu are calitate procesuală activă. Era evident că mă băteam cu morile de vânt”.

**** Fantasma recrutării lui Botez de Securitate a fost colportată și de Laszlo Alexandru: „După decesul [lui Mihai Botez], survenit în 1995, au vuit ziarele că fostul disident anticeaușist devenise colaborator al Securității și că se ocupa cu spălarea banilor murdari ai oculte instituții, pe continentul american”. Motivată de reproșul (legitim) al asocierii lui Botez cu guvernarea PDSR, pe care o reprezenta la New York și ulterior la Washington, italianistul din Cluj a ajuns să promoveze susțineri imunde precum implicarea lui Botez în spălarea banilor murdari ai Securității și chiar a pus pe umerii fostului disident anticeaușist adeziunea nonșalantă „la politica de violențe

Iată însă, în anul 2010, s-a întâmplat ceva major. În studiul introductiv la volumul *Eu, fiul lor*, sinteza dosarului lui Dorin Tudoran, Radu Ioanid, directorul unei structuri din cadrul Muzeului Holocaustului din Washington, asumă atacarea publică a fostului disident. Textul său, așezat sub titlul „O punere în context”, dedică fostului dizident circa o pagină, compunere de sugestii și susțineri menite să conducă cititorul spre o concluzie certă: Mihai Botez a fost informator al Securității. Pasajul dedicat acestei execuții simbolice are o construcție remarcabilă, necesită urmărirea și deconstruirea în integralitatea lui.

Textul servit de Radu Ioanid impresionează prin știința de a-l solidariza pe cel căruia i se adresează:

Bazându-se pe mărturia lui Dorin Tudoran, dar și pe documentele din dosar, cititorul va ști să evalueze rolul lui Mihai Botez în acest caz. Ca și Silviu Brucan, până la proba contrarie și bazându-se exclusiv pe documentele din dosarul lui Dorin Tudoran, Mihai Botez pare să fi fost o „sursă” a DSS care nu a semnat un angajament cu Direcția I sau cu UM0800 SMB și care a dat informații DSS în „clar”.*

Comentatorul câștigă de la început încrederea cititorului susținând că mizează pe discernământul său – reușită strategie de captatio benevolentiae – și îl asociază interpretării sale pe Tudoran, asigurând dintr-o dată cuvintelor un plus de greutate. Îl așază pe fostul disident pe același palier cu mefistofelicul stalinist Brucan. În sfârșit, folosește un modest „pare să fi fost” pentru a contrazice imediat îndoiala prin limpezitoarea formulă: Botez a dat informații DSS *în clar*. Iată continuarea:

Părerile privind relația lui Mihai Botez cu regimul comunist din România diverg profund. În România el este uneori considerat un disident proeminent sau chiar mai mult decât atât: Mihai Botez este, probabil, cel mai important disident anticomunist din România... a fost un disident de tip Adam Michnik... este un erou al rezistenței anticomuniste care merită întregul și, vai, atât de vinovatul nostru respect.

minerești a lui Ion Iliescu” (Laszlo Alexandru, „Amintiri cu cîntec”, <http://193.226.7.140/~leonardo/n15/Laszlo7.htm>). Nu am reușit să găsesc un singur document care să probeze susținerea mineriadelor de către Mihai Botez.

* Radu Ioanid, „O punere în context”, în Dorin Tudoran, *Eu, fiul lor*, Polirom, Iași, 2010, p. 23.

Alteori, Botez este evaluat drept „un produs” al DSS:

Despre Mihai Botez, prezentat drept un disident autentic (ba Soljenițin al românilor, ba Havel al nostru etc.), ni se servesc niște gogoși greu de înghițit: de la firma de consultanță Future Impact (inexistentă în anurile americane) până la cariera sa fictivă de la Universitatea Stanford. Într-o discuție avută cu mine, de față cu martori, cu un înalt reprezentant al SRI, acesta a recunoscut textual: „Mihai Botez a fost produsul de lux al spionajului românesc”. În SUA opiniile legate de Mihai Botez în rândul clasei politice și al persoanelor de informații solide despre România comunistă nu sunt generoase. În anul 1994, la puțin timp după ce Mihai Botez a fost numit ambasador al României la Washington, fostul membru al Camerei Reprezentanților Charles A. Vanik, coautor al amendamentului Jackson-Vanik (1974), care a interzis relațiile comerciale normale cu Uniunea Sovietică și țările comuniste ce limitau dreptul la emigrare, i-a declarat autorului acestor rânduri cu o duritate fără echivoc: „Domnul ambasador Botez se prezintă ca fost disident, dar noi știm cine este Domnia Sa în realitate. Să nu ne creadă proști...”. Mircea Răceanu a comentat în felul următor relația lui Mihai Botez cu DSS: „De câte ori aud făcându-se comparații între Mihai Botez și disidența lui Saharov sau Havel, zâmbesc. Încă din anii '70, pe când era bursier la Institutul Woodrow Wilson din Washington, colaborarea lui Mihai Botez cu reprezentanții Securității de la Ambasada română nu era un secret pentru diplomații români din capitala SUA. Calitatea de colaborator mi-a fost confirmată, nu o dată, și în prima jumătate a anilor '80. În consecință, există posibilitatea ca „disidența” lui Mihai Botez să se fi făcut cu aprobarea Securității.*

Punctul de start al acestui pasaj este subminarea imaginii cunoscute, larg mediatizate: acasă, de fapt, părerile ce privesc disidența lui Mihai Botez ar fi „împărțite”. Ceea ce e fals. Nu au fost niciodată cu adevărat împărțite, matematicianul s-a bucurat de-a lungul anilor de o imagine publică unitară, de un prestigiu (al disidenței) practic incontestabil. Existau și opinii precum cele expuse în *Ziua* și *Lumea liberă*, dar nu contau decât ca bizarerii urâte, marginale. Nu scapă de cuvinte denigratoare nicio persoană, de-ar fi aceasta Eugen Lovinescu, Doina Cornea sau Papa Ioan Paul al II-lea.

Prezentarea divergenței de opinii privind „relația lui Mihai Botez cu regimul comunist” este complet asimetrică. Cele câteva susțineri

* Mircea Răceanu, mesaj electronic către Radu Ioanid, 10 aprilie 2010.

excesive privind locul lui Botez în istoria disidenței românești* (fin discreditate: oare ne cere autorul „vai, atât de vinovatul nostru respect”?) pregătesc teritoriul acuzațiilor nete: Mihai Botez a fost un spion a cărui identitate nu constituie niciun secret pentru agențiile interne și externe de informații.

Ca și cum cele scrise nu ar fi doborât și ultima îndoială privitoare la colaboraționismul lui Botez, Radu Ioanid continuă demonstrația cu punerea în valoare a unui pasaj semnat de Cristian Teodorescu. Scriitorul, referindu-se la ultimele fărădelegi ale fostului locotenent-colonel Marian Ureche, povestise în trecere: „Pentru a proba că a fost un securist cumsecade, Ureche le-a arătat membrilor Colegiului CNSAS un volum cu autograf pe care l-a primit de la Mihai Botez, fostul disident. În ce împrejurări a obținut Ureche autograf de la Mihai Botez nu se știe deocamdată...”**. Nu există niciun fel de insinuare în textul lui Teodorescu, dar Ioanid îl folosește ca platformă în operația de mistificare. Adaugă la citat: „Dosarul lui Dorin Tudoran lămurește acest mister”, căci „De la raport la raport, conștiința sursei se degradează treptat...”.

Deja, Ioanid nu se mai referă la Botez ca la o „sursă ce pare a fi fost”, ci la „sursa” a cărei degradare ne este dezvăluită de dosarul lui Tudoran. Or, dosarul o dezmente. Iată spre analiză ultima declarație a lui Botez – „cea mai de jos”, cum ar veni, în logica sociologului de la Muzeul din Washington***. Dacă cititorul va avea precauția să citească textul incriminat va descoperi că disidentul susține în declarația sa hotărârea de a nu emigra, amenință că „este de așteptat” ca Tudoran, ajuns în Occident, să facă declarații dacă nu e lăsat să plece la Congresul de la Madrid, recunoaște că între 1980 și 1984 a trimis scrisori lui Vlad Georgescu prin străini, dar neagă a fi folosit diplomați și bursieri (pe care-i protejează, cum se vede, căci fuseseră implicați).

Așa-zisa „degradare a conștiinței” disidentului este o invenție. Dar lectura lejeră a cititorului neprofesionist poate cu greu să detecteze manipularea din cauza subterfugiilor logice puse în scenă de Ioanid. Iată și continuarea „demonstrației” sociologului din „punerea în context”:

* Niciodată Botez nu a fost tratat drept „cel mai important disident anticomunist”, Doina Cornea și Paul Goma fiind candidații incontestabili pentru această poziție – dacă are sens precizarea noastră.

** Cristian Teodorescu, „Cei doi Marian Ureche”, 22, 24 martie 2004.

*** Declarația datată 10 octombrie 1985 a fost reprodușă în volumul *Eu, fiul lor*.

În sfârșit, afirmația lui Botez de la 2 februarie 1983 despre sine: „Colind ambasadele străine din București și frecventez diplomați de 15 ani”, existentă în dosarul lui Dorin Tudoran, sugerează că *el avea o relație veche* cu cel puțin două dintre direcțiile DSS (spionaj și contraspionaj) (subl.n.)^{*}

Vizitele făcute diplomaților implică urmărirea lui Botez de cele două unități ale Securității. Dar nu și colaborarea cu ele, cum insinuează Ioanid prin discreta pervertire a raționamentului. Scenariul conform căruia Botez ar fi servit regimul în timp ce folosea ambasadele ca oficiu poștal pentru trimiterea de scrisori împotriva regimului e fantezist întrucât este contradictoriu.

Când Ioanid se referă la Botez, el folosește formula „avea o relație veche [cu Securitatea]”. E o afirmație tare, cu forță subliminală, care înseamnă apropiere, conivență, colaborare etc. Iată care este limbajul utilizat de același autor cu privire la Silviu Brucan, într-un text de aceeași natură și cu aceeași miză: studiul introductiv la o colecție de documente ale Securității. Cităm: „Ca diplomat aflat la post în străinătate și prin natura funcțiilor sale, Silviu Brucan a avut, fără îndoială, *contacte de lucru* cu Centrul de Informații Externe [...] dar și dificultăți cu Securitatea (subl.n)”^{**}. De subliniat: Radu Ioanid susține că disidentul Botez ar fi avut *o relație veche* cu Securitatea, în timp ce fostul stalinist și demnitar comunist *menținea cu ea contacte de lucru!* Dintr-o perspectivă umană, intelectuală și de responsabilitate politică, cele două personaje se află la capete opuse. Or, în cele două studii introductive scrise de Ioanid în 2008 și respectiv 2010, simpatia autorului se îndreaptă spre nomenclaturistul care incita pe vremuri colegii de partid la uciderea elitei politice interbelice.

Cea mai mare insultă la adresa fostului disident anticomunist este plasată, strategic, de Radu Ioanid la sfârșitul „punerii în context”, în „Epilog”. Autorul așază eroii comentariului său într-un dramatic contrast: de o parte, Dorin Tudoran, coleg de PEN Club cu Czesław Miłosz și Vasili Aksionov, expert internațional care nu a putut să-și ofere experiența patriei al cărei fiu se consideră și de la care nu a primit nici măcar recunoașterea simbolică a unei decorații; și „ceilalți”, hăituitoarii săi, mulți cu o carieră

* Radu Ioanid, „O punere în context...”, p. 24.

** Radu Ioanid, „Studiu introductiv”, *Dosarul Brucan. Documente ale Direcției a III-a Contraspionaj a Departamentului Securității Statului (1987-1989)*, Polirom, Iași, 2008, p. 47.

postdecembristă spectaculoasă: Dumitru Popescu, Eugen Florescu, Adrian Păunescu, Mihai Ungheanu, Marian Ureche, Ilie Merce, Vasile Maieran, *Mihai Botez*, Corneliu Vadim Tudor. Iată-l, deci, pe Mihai Botez într-o serie care începe cu Dumitru Popescu, se termină cu Corneliu Vadim Tudor și e jalonată pe parcurs de ofițerii de securitate Marian Ureche, Ilie Merce și Vasile Maieran!

Ne aflăm, am spus-o din titlu, în fața unei execuții simbolice. După ce însămânțează suspiciunea cititorului față de Mihai Botez, directorul de la Muzeul Holocaustului culege, rând cu rând, opinii și interpretări ce converg spre portretul unui agent al serviciilor de spionaj românesc pentru a le da maximă vizibilitate și credibilitate. Pesemne, cititorul care nu cunoaște istoria rezistenței anilor '70-'80 și nici personajele invocate în pasajele citate va fi convins de „demonstrație”. Dar cum arată „probele”, de fapt, la o citire atentă? Argumentarea lui Ioanid se reduce la câteva piese lipsite, în forma lor actuală, de credibilitate: susținerile unui ziarist nefrecventabil de la *Academia Cașavencu*, care minte contestând cariera lui Botez la firma Future Impact și Universitatea Stanford*; opinia unui „înalt ofițer SRI”, fără nume dar cu obiceiul ciudat de a confesa secrete, pentru el de stat, în prezența martorilor; o discuție particulară cu un înalt demnitar american, decedat, nicicum verificabilă; o părere transmisă prin email de Mircea Răceanu, care în anul 1987 dăduse el însuși note despre Mihai Botez**; un autograf dat de Botez lui Marian Ureche pe o carte, despre care Ioanid ar ști dintr-o sursă ce face apel la o altă sursă

* Ziaristul Ioan T. Morar a fost răsplătit cu un post diplomatic în Franța pentru obscure servicii aduse Administrației Traian Băsescu. Vezi dovada falsității afirmațiilor lui Ioan T. Morar în Viorica Oancea, „Cazul Botez (drept la replică)”, 22, 7 septembrie 2010.

** Vezi nota de audiență nr. 5/1489 din 29 iulie 1987: „tovarășul Mircea Răceanu, Direcția V Relații, a primit în audiență pe Frank Strovas, consilier la Ambasada SUA, însoțit de Michael Butler, secretar III. A asistat Dumitru Tâncu, secretar II la Direcția V Relații. Frank Strovas reclama că «la 27 iulie, orele 11,45, o persoană» (Mihai Botez), care dorea să intre la secția consulară a Ambasadei SUA pentru o cerere de viză și care era însoțită de un membru al Ambasadei americane (M. Butler), a fost oprită de lucrătorul de Miliție care asigură paza secției consulare. Ambasada SUA a calificat acest gest drept hărțuire și limitare a accesului publicului la Ambasada SUA și la secția consulară a acesteia, fapt ce vine în contradicție cu nota verbală nr. 194 [...] Mircea Răceanu afirmă că nu are cunoștință de

și care oricum nu dovedește relații cu spionajul și contraspionajul, ba chiar contrariul*.

Deci, nimic palpabil. Singurul lucru concret invocat de Radu Ioanid în textul său sunt cele 15 declarații ale lui Mihai Botez obținute de Securitate, ca și celelalte, multe, în care apare ca obiectiv, aflate în bogatul dosar al lui Dorin Tudoran pe care Ioanid îl adusese personal la Washington, de la București. Ce spun ele?

Notele din dosarul de urmărire pe numele lui Dorin Tudoran

Despre raporturile lui Mihai Botez cu Securitatea la începutul anilor '80 povestesc notele din volumul *Eu, fiul lor*, atât cele semnate de el, cât și cele despre el. Ofițerii tratează cazul Botez univoc, de adversar al regimului care le creează probleme. Este și motivul pentru care un singur citat se dovedește suficient pentru întreaga categorie a notelor ce fac trimitere la disident:

Cu matematicianul Mihai Botez s-au purtat discuții la data de 17 aprilie a.c. de către col. Ionescu Virgil și col. Răducă Gheorghe. Cu această ocazie i s-a pus în vedere să întrerupă contactele cu diferiți ziaristi care vin în țară precum și să nu mai frecventeze ambasadele occidentale din București și diplomații acestora. Menționăm că în cursul acestei săptămâni Mihai Botez a fost apelat telefonic din Varșovia de către ziaristul american Gregor Bradley, care l-a întrebat dacă Tudoran Dorin și-a pus în aplicare planurile și căruia i-a spus că acesta este pe cale de a trece la acțiune și că el personal va sta la dispoziția ziaristului când acesta va veni la București.**

În ce privește notele lui Botez, e de remarcat că toate sunt semnate cu numele propriu, nu cu un nume de cod. Dacă ar fi fost un informator, Botez ar fi folosit codul. Numele real este utilizat de Securitate în cazul unor surse „oficiale”: directori de instituții, secretari ai organizației de bază a PCR etc. Botez nu

incident, că va comunica la conducerea ministerului și că nu se va mai repeta asemenea incident” (Viorica Oancea, *op.cit.*),

* Dacă Mihai Botez ar fi fost spion, cum sugerează Radu Ioanid, n-ar fi fost lăsat să semneze autografe pe cărțile oferite securiștilor români.

** Nota din 20 aprilie 1985 (Dorin Tudoran, *Eu, fiul lor...*, p. 477).

avea în anii disidenței lui Tudoran un astfel de statut. Ca urmare, este potrivit să se vorbească despre declarații luate în timpul interogatoriilor, și nu de note – titulatura din frontispiciul documentelor. De altfel, una, din 31 martie 1984, își clarifică singură natura, căci pe ea apare scris: „întocmită în conformitate cu Legea nr. 23”*. Ofițerii de Securitate nu aveau nici obiceiul și nici motivele să invoce legea care obliga cetățenii români să anunțe contactele cu străinii. Dacă referirea apare pe document înseamnă cel mai probabil că Botez a cerut-o. Transformarea declarațiilor în note este un fenomen curent în activitatea ofițerilor din rețeaua operativă, acuzată și în cazurile Nicolae Constantin Munteanu, Mihnea Berindei ș.a.

Relevant este și următorul detaliu: întâlnirea lui Botez cu ofițerii nu a avut loc în case conspirative**. În mod obișnuit, pe materialul tip notă informativă pregătit de ofițerul de legătură căruia sursa îi „varsă” datele, sunt indicate sus în stânga numele ofițerului, locul unde a avut loc discuția, numele (de cod) al informatorului, data. Există doar două documente în care apare „sursa”, cu inițialele B.M.H., și fără indicarea locului de întâlnire. Într-un raport, se notează, în paranteză, că discuția a fost înregistrată.

Ce povestește Mihai Botez când este contactat de ofițer? Lui Tudoran i-a cerut ajutor un om sărac și agitat, i s-a furat casetofonul, nu bea niciodată când se suie la volan; prietenul său e amuzat de a fi primit un plic în care era calomniat Vlad Georgescu în timp ce tot restul corespondenței este întrerupt; există multe argumente care sugerează că Dorin Tudoran nu va rămâne în străinătate dacă va răspunde invitației primite din Occident; Dorin Tudoran a hotărât să părăsească definitiv și irevocabil țara și Botez socoate că responsabilitatea pentru această pierdere revine deplin autorităților noastre manipulate de găști fără scrupule; Tudoran i-a solicitat sprijinul și i-a spus că nu poate să facă altceva decât să-l prezinte funcționarilor de la Ambasada SUA; Tudoran a depus scrisoarea către președinte și așteaptă rezultatul; s-a înarmat cu topoare spre a rezista (în timpul grevei foamei) asaltului răufăcătorilor.

* Legea nr. 23 din 1971, o piesă normativă dintre mai multe, impunea cetățenilor români să anunțe orice contact cu persoane venite din străinătate.

** Botez era adus oricum sistematic la interogatoriile care se țineau, cum își amintește Mariana Celac, în camerele Securității din sediul Miliției Capitalei.

În afara „cazului Tudoran”, Botez se mai referă în declarațiile sale la încercările lui Nicu Stăncescu de a reintra în partid ori de a face ca scrisorile către președinte să ajungă la destinatar; la protestele lui Mircea Danieluc, întrucât regizorul nu poate turna filme; la înaintarea, de către C.V. Tudor, a unui memoriu către conducerea superioară de partid; la vizita, în noaptea alegerilor americane, la Ambasada SUA și prezența acolo a Feliciei Antip, a lui Nicolae Gheorghe, Adrian Năstase ș.a. Toate erau fapte cu siguranță cunoscute sau presupuse de ofițerul care-l interoga.

Botez făcea rar evaluări personale, și rar invoca fapte la care Securitatea să nu aibă acces. Exemple ar fi referirea la starea de sănătate a lui Tudoran, teama de a i se răpi copilul, ori scrierea, de către acesta din urmă, a unui mesaj către PEN Club. Enunțarea unor asemenea lucruri poate avea interpretări multiple. În primul caz, cel mai probabil exprimă preocuparea pentru soarta familiei Tudoran, ideea de a preveni represaliile autorităților și o formă de a sugera responsabilitatea acestora pentru soarta poetului. Referirea la înarmarea lui Dorin Tudoran cu topoare, anunțată hărțuitorilor și de disident, ar putea fi un mesaj că Dorin Tudoran e decis să se lupte. Nu trebuie împins la acte disperate.

Apar și două-trei notații pe care era mai bine să nu le aștearnă pe hârtie, întrucât atrăgeau atenția Securității în direcții utile ei: Botez ar fi amintit că Bertrand Rosenthal, de la agenția France Presse, i-a cerut telefonul cercetătorului („țigan”) Nicolae Gheorghe; Niki Manolescu ar fi păstrat 100.000 de lei din vânzarea mașinii lui Tudoran, pentru a-i avea la îndemână în vederea achitării datoriilor.

Și în astfel de cazuri este greu de verificat logica mărturisirilor. Deseori, la interogatoriu ofițerul de anchetă comunica un fapt cunoscut de el și cerea anchetatului să-l confirme în scris. Alteori, chiar frecvent, ofițerii anchetatori introduc propriile lor susțineri, fapt ce alterează uneori și stilul. Pierderea atenției în timpul lungilor interogatorii despre care Botez a povestit (vezi „Scrisori către Vlad Georgescu”) o fi avut și ea un rol în apariția acestor „scăpări”. Când, totuși, i se cere să depună pe hârtie informații care în mod evident pot afecta soarta cuiva, Botez refuză. De o astfel de situație se plânge lt. colonelul Ureche: „Pe marginea aspectelor referitoare la Matei i-am cerut lui Botez să-mi redacteze o notă. Acesta n-a fost de acord apreciind că problema nu este interesantă. Nu am insistat, urmând să aduc eventuale argumente la întâlnirea următoare”^{*}.

* Dorin Tudoran, *Eu, fiul lor...*, p. 285.

Manifestări ludice

Comentariile care abundă în spusele lui Mihai Botez mai exprimă relaxare, relativă și raportată la context, ca și o puternică tentație ludică. Nu poți înțelege atitudinea lui Mihai Botez în postura de interogat dacă nu remarci atracția sa pentru joc. Se distrează reproducând securistului diferite acuzații la adresa regimului de la București, spre exemplu, cele din cartea lui Virgil Tănase, *C'est mon affaire*. Își asuma deci citirea sau cel puțin urmărirea prezentării la postul Europa Liberă, a unui adversar declarat al regimului, căruia statul român îi pregătise și un atentat*. Venirea în fruntea MAE a lui Nicu Ceaușescu, în locul lui Andrei Ștefan, despre care circula un zvon printre ziariști, „ar amuza”, scrie Botez, „foarte tare”. Sau iată următorul comentariu: „Am replicat, zicând (tot în glumă) că ar fi trist, noi îi credeam [pe securiști!] profesioniști, nu diletanți”. Un om care a trăit în vremea în care Botez își scria declarațiile poate aprecia ironia și tentația provocatoare din rândurile de mai sus.

Tentația sa ludică, manifestă în relațiile cu anchetatorii, contra-intuitivă, corespunde profilului făcut lui Botez de prieteni. O mărturie ne oferă Nicolae Manolescu, într-un text din anul 2009:

Fiind membru PCR (nu mai țin minte dacă și când a fost exclus) [Botez] a votat, în adunarea de la universitate, pe când era încă lector, contra propunerii ca Nicolae Ceaușescu să candideze la conducerea PCR, declarând, spre stupoarea sutelor de participanți, că el o susține pe Elena Ceaușescu. Chemat la ordine după adunare, le-a explicat cât se poate de serios colegilor lui că o schimbare e totdeauna binevenită și că el sprijină ideea creșterii numărului de femei în organele de conducere ale partidului. Creșterea numărului de femei era un slogan la modă în PCR.**

Alte amintiri confirmă profilul***.

* Virgil Tănase urma să fie asasinat de ofițerul de Securitate Matei Pavel Haiducu, în urma ordinului primit la 13 ianuarie 1981 de la generalul Nicolae Pleșiță (vezi Matei Pavel Haiducu, *J'ai refusé de tuer: Un agent secret roumain révèle les dessous de „l'affaire”*, Librairie Plon, Paris, 1984).

** Nicolae Manolescu, „Cine a fost Mihai Botez”, *Lettre Internationale*, 2009, p. 56.

*** „Ei erau foarte curajoși, și Mariana [Celac] și el, îi salva și un extraordinar simț al umorului, și el avea un umor cum rar mi-a fost

Nu este ușor de surprins mulțimea detaliilor de care trebuie să țină seamă anchetatul dacă vrea să-și apere cauza și pe cei din jur. Când apar detaliile cu miză, Mihai Botez nu ratează. Ofițerul de anchetă scrie că Mihai Botez a motivat menținerea legăturii cu Tudoran în ideea de a evita ca, lăsându-l singur, să-și piardă cumpătul și să înceapă să înjure inclusiv regimul. Aici, Botez nu doar se amuză, ci rezistă cererilor de a opri întâlnirile cu prietenul său. Când vorbește despre acordarea unei vize lui Tudoran pentru ca acesta să răspundă invitației făcute din străinătate, pledoaria lui Botez „pentru” este subtilă, cald-rece și joacă detașat cartea rațională. Citite cu atenție, interogatoriile lui Botez dezvăluie modul în care el promovează, consecvent dar indirect, pentru a fi eficace, interesele lui Tudoran, ale altor persoane și ale lui însuși. Faptul că în declarații nu apare nimic despre filiera (din care făcea parte) prin care Tudoran transmitea în străinătate textele sale, lucrul mai important pentru Securitate decât orice altceva, constituie proba indubitabilă că nu servea interesele instituției. Deși Securitatea este interesată de modul în care Nicu Stăncescu își plasa scrisorile de protest la Europa Liberă, și arată a fi informată despre întâlnirile celor doi, Botez ascunde cu relaxare căile folosite și implicarea sa.

Și mai importante pentru tranșarea semnificației notelor din dosarul Tudoran sunt comentariile ofițerilor în interiorul sau pe marginea declarațiilor cu pix, creion, albastru, roșu etc. Dacă cele comunicate de persoana interogată ori de informator, când era cazul, se amestecau cu ideile ofițerilor, în schimb comentariile fac direct intrarea în mintea securiștilor. Locotenent-colonelul Marian Ureche se plânge de suspiciunea arătată de Mihai Botez „față de organele noastre” și de declarația acestuia că nu va mai scrie nimic despre Tudoran. Pentru a întâmpina predispoziția lui

dat să întâlnesc. Din punctul ăsta de vedere făcea un cuplu extraordinar cu Mariana. De pildă, ei erau supravegheați permanent, aveau securiștii la ușă și erau amândoi pisicofili și aveau un motan pe care îl iubeau foarte tare. Motanul le-a fugit de acasă și noaptea, nu știu cât era, unu-două, cu lanterne, au pornit să caute motanul. Securiștii după ei; și le-au zis, dacă tot veniți după noi, căutați-l și voi; și au căutat împreună cu securiștii prin tot cartierul Dacia. Ne povestea nouă lucrul acesta râzând în hohote... ăsta era Mihai!” (Cristian Teodorescu, „Disidența solitară a unui refusnik al prostiei”, Arhiva istorică Radio Europa Liberă, <http://www.europalibera.org/content/article/2229851.html>).

Botez spre acțiuni sau activități nocive, Ureche își descrie într-un document strategia: i-a vorbit indisciplinatului despre anumite date pe care „cei în drept” le-ar deține în ce-l privește și a încercat să aplaneze orice asperități între el și disident, menționând că îi înțelege supărarea. Argumentul final: „am considerat oportună această paranteză pentru a-l deruta pe Botez și eventual pe Dorin Tudoran”.

Am amintit preocuparea exprimată în rapoartele Securității privitoare la relațiile lui Botez cu ziaristi și funcționari ai Ambasadei SUA – „a căror natură n-a fost elucidată pe deplin până în prezent”, scrie ofițerul de caz. Dar mai mult decât orice, relația lui Botez cu Securitatea în acea perioadă se clarifică prin implicarea lui Botez în trimiterea materialelor la Europa Liberă, chestiune care obseda instituția de control și represiune. Surse externe confirmă scoaterea de către Botez, afară, a textelor lui Ion Puiu, Dorin Tudoran și ale lui Nicu Stăncescu*, iar documentele existente în dosarul Tudoran documentează și ele rolul fostului disident în această privință. La mijlocul lunii martie 1983, Iulian Vlad aprobă planul de măsuri conform căruia „[Mihai Botez] va fi anchetat informativ de către noi asupra legăturilor cu «Tudorache» [Dorin Tudoran] și rolul pe care l-a avut în scoaterea materialelor lui în exterior”. Imediat, pe 26 martie 1983, Marian Ureche îl invită pe Botez la o discuție unde apare următorul schimb de cuvinte între ofițer (O) și matematician (B):

O: Dacă nu cunoști problema articolelor trimise, atunci de ce lasă el [Tudoran] să se înțeleagă că dumneata nu ești străin de problema trimiterii la Europa Liberă a materialului?

B: Adică?

O: Domnule, nu pot să-ți spun mai mult.

B: Eu unul cunosc legea și știu că acest lucru este infracțiune. Eu nu mi-am propus niciodată să încalc legea. Nu știu prin cine ar fi putut să le trimită. Dacă dumneata crezi asta, atunci eu prin cine aș fi putut să le trimit?

O: Prin Fabri (de la CEDOR). (Am reținut faptul că Botez a părut ușor surprins iar până la răspuns, care de obicei este prompt, a trecut câțva timp!)

B: Fabri e fricos. A spus Tudoran asta...?

O: M-ai întrebat ce cred și ți-am spus ce cred!

B: Domnule, eu nu încalc legea, nu sunt copil de țâță.

* Mărturia istoricului Mihnea Berindei la care ajungeau, în Paris, materialele trimise de Botez (septembrie 2011).

Nereușind la acea dată identificarea canalului de comunicație, Marian Ureche își propune să afecteze raporturile dintre cei doi disidenți. Despre acest plan vorbește raportul din 3 aprilie 1983: „Prin propunerea de rărire a contactelor cu Tudoran avem în vedere două aspecte: să stabilim dacă Botez ține cont de părerile (nu indicațiile) noastre, să tatonăm dacă este posibil să întrerupă relațiile cu Tudoran (aspect pe care îl vom avea în vedere în perioada care urmează) și să provocăm neîncredere și chiar suspiciune în legătură cu conduita sa”.

Se pregăteau și măsuri cu bătaie mai lungă. În luna septembrie 1983, adjunctului lui Iulian Vlad i s-a prezentat un plan preconizând „lansarea și consolidarea în exterior, în special în rândul salariaților postului de radio Europa Liberă a versiunii care circulă deja îndeosebi în ceea ce-l privește pe Tudoran Dorin, potrivit căreia cei doi [Tudoran și Botez] sunt trimiși în străinătate cu sarcini din partea organelor de stat române”. Mai multe documente arată că pentru Securitate, Tudoran și Botez sunt o problemă comună și obiectivul unei *aceleiași* strategii de discreditare. Se hotărăște: „Continuarea măsurilor de izolare și compromitere a lui «Tudorache» și «Barbu» în țară și în exterior, pentru prevenirea proliferării ideilor lor nocive și contracararea acțiunilor ostile ale acestora”^{*}.

Securitatea nu putea fi atât de lipsită de inteligență încât să-și fi compromis propriul spion acasă și în lume.

Referințe la Mihai Botez apar răspândite în multe alte dosare din Arhiva CNSAS. Absolut toate documentele pe care le-am parcurs, cu astfel de referiri, îl prezintă drept persoană ostilă regimului. Unul dintre ele, deși se referă la trecut, face evaluări din perspectiva anului 1988:

La începutul anului 1983 [Dorin Tudoran] a intrat în relații cu matematicianul Mihai Botez, cunoscut element contestatar, vizitator frecvent al ambasadei SUA la București și prieten al directorului de radio Europa Liberă, care-l încurajează și susține în acțiunile sale.^{**}

În 1985, Securitatea reușise să afle despre implicarea lui Botez în trimiterea de texte în străinătate prin Ambasada Statelor Unite, și îi cerea disidentului din nou întreruperea oricăror legături cu Tudoran.

* Dorin Tudoran, *op.cit.*, pp. 292, 301, 317, 364, 371.

** Raport cu propuneri de închidere a DUI „Tudorache”, Arhiva CNSAS, Operațiunea „Eterul”, D21, vol. 58, f. 28v.

Rolul dosarului în clarificarea statutului lui Mihai Botez

Carierea lui Mihai Botez are și elemente care făceau plauzibile contactele lui cu Securitatea. Matematician talentat*, lucrase de tânăr într-un domeniu în care școala românească obținuse succese**. A beneficiat de contextul – sau de norocul – să se facă remarcant. Și-a susținut teza de doctorat la Centrul de Statistică Matematică al Academiei Române, la vârsta de 26 de ani, și l-a cunoscut pe Mircea Malița, atunci adjunct al ministrului Afacerilor Externe, care l-a propus pentru CEPECA***. În 1970, s-a înscris în PCR din motive numite, chiar de el însuși, mai degrabă oportuniste****. Cu ajutorul lui Malița, devenit între timp ministrul Învățământului, înființează Laboratorul de Cercetări Prospective al Universității din București, unde va scrie un apreciat curs de metodologie a studiilor de prognoză. În 1974, la propunerea Federației Internaționale a Studiilor asupra Viitorului, Laboratorul de Cercetări Prospective devine Centrul Internațional de Metodologie a Studiilor asupra Viitorului și Dezvoltării, afiliat Universității din București. Conduce Centrul până în anul 1977, când, după cutremur, acesta a fost desființat împreună cu alte instituții*****.

Poziția la Centrul Internațional de Studiere a Viitorului și Dezvoltării, afiliat la Federația mondială de profil, implica intense contacte cu cercetători din afară și – se poate afirma – ar fi fost ideal pentru plasarea unor spioni*****. De-a lungul vremii, Botez

* Obținuse doctoratul la vârsta de 26 de ani.

** Vezi detaliile povestite de profesorul Solomon Marcus în articolul său „30 de ani cu Mihai Botez”, scris la cinci ani de la moartea lui M.B. (postat pe site-ul www.memoria.ro).

*** Centrul pentru Perfecționarea Cadrelor din Întreprinderi, rezultat al acordurilor României cu UNDP, inițiate de Mircea Malița. Când în 1971 CEPECA trece în subordinea Școlii superioare de partid „Ștefan Gheorghiu”, Botez părăsește instituția.

**** Vezi Mihai Botez, *Români despre ei înșiși*, Litera, București, 1992, p. 85. Își va da demisia din PCR în anul 1982, creând un scandal.

***** Informațiile au fost oferite de Mariana Celac.

***** În perioada 1973-1975, cu sprijinul Ambasadei SUA, la Centrul Internațional și la secția de Studiul Sistemelor au ținut seminarii și conferințe Bertrand de Jouvenel, autorii raportului *Limitele*

trebuie să fi avut contacte cu ofițeri de Securitate, căci era obligat să declare întâlnirile sale în virtutea prevederilor Legii nr. 23/1971, înăsprite în anii următori, privitoare la declararea contactelor cu străinii. A primit o bursă la Institutul Woodrow Wilson din Washington*. Profilul Centrului Internațional, autoritatea din umbră a lui Mircea Malița, erau un motiv în plus ca, pe timpul stagiului din Washington, să fi menținut legături cu Ambasada română și să dea explicațiile la care se referă Mircea Răceanu.

Carierele de după revoluție spun și ele multe despre trecutul ascuns al celor care au căpătat poziții de demnitate la începutul anilor '90. Cum să înțelegem apropierea lui Mihai Botez de regimul Ion Iliescu? Propunerea, reală sau mai degrabă de imagine, să devină prim-ministrul coaliției câștigătoare a alegerilor din 1992? Numirea lui, în același an, ca reprezentat al României la ONU, iar în 1994, ca ambasador la Washington? Să nu fi fost limpede și pentru el că președintele de atunci al României împreună cu partidul său erau responsabili pentru propulsarea eșalonului doi comunist în fruntea sistemului politic și economic postdecembrist?

Există răspunsuri posibile la aceste întrebări. Legăturile din anii '70 cu Sergiu Celac, devenit primul ministru de Externe al României postdecembriste și cu ministrul Mircea Malița oferă o explicație pentru contactele postdecembriste ale lui Botez cu anturajul Frontului Salvării Naționale. E de așteptat ca strategii acestei formațiuni să fi dorit, în căutarea legitimității contestate de o parte importantă a opiniei publice, să îl apropie. E posibil ca specialistul în studiul viitorului și dezvoltării să nu fi văzut o soluție în partidele de opoziție, cu tezele lor simplificatoare, centrate aproape exclusiv pe campania antiiliesciană, cu privirile îndreptate spre trecut și nu spre perspective.

S-a invocat ca explicație și ruperea contactului cu țara. Este opinia unui om de mare rigoare, precum profesorul Solomon Marcus, care a adus propria lui mărturie asupra derutei lui Botez. Rămas în Occident, fostul disident fusese surprins de revoluția decembristă și se trezise fără simțul realităților din țară: „În câteva lungi convorbiri telefonice pe care le-am avut cu Mihai Botez în perioada

creșterii, Alvin Toffler, Richard M. Erikson (președintele General Systems Research Society) și alte somități ale cercetărilor prospective.

* Fellowship-ul la Woodrow Wilson a venit din partea profesorului William Diamond, membru în boardul Centrului Woodrow Wilson, cu care Mihai Botez a avut o comunicare intensă (informație oferită de Mariana Celac).

activității mele la universități canadiene (1992 și 1994) am observat profundele frământări prin care trecea, în căutarea unei orientări adecvate”^{*}.

Toate cele de mai sus rămân însă scenarii posibile, speculații menite să explice anumite paradoxuri din viața importantului disident. Ele nu contează decât marginal în raport cu tema de fond. Ce știm sigur, de mult timp, este că Securitatea a încercat în anii '80, chiar prin tehnici foarte elaborate, să intoxice exilul românesc și guvernele occidentale, prezentându-l pe Botez ca agentul său^{**}. Or, e illogic să pregătești un spion și apoi să anunți că-ți aparține. Astăzi avem la dispoziție și documentele din dosarul lui Dorin Tudoran: alături de lunga disidență a lui Botez, materialele aflate la dispoziția opiniei publice odată cu publicarea volumului *Eu, fiul lor* documentează în detaliu confruntarea lui Botez cu Securitatea,

* Solomon Marcus, „30 de ani cu Mihai Botez”, http://www.memoria.ro/?location=view_article&from_name=Interviuri+din+presa%2C+carti%2C+colectii+personale&from=bG9jYXRpb249YXJ0aWNsZXM%3D&cid=162&id=1195.

** Vezi în acest sens emisiunea lui Cristian Teodorescu: „Disidența solitară a unui refuznik al prostiei”, Radio Europa Liberă, 25.11.2010, <http://www.europalibera.org/content/article/2229851.html>: „Cristian Teodorescu: Neculai Constantin Munteanu, știu că au existat și încercări de intoxicare a Europei Libere cu o falsă, sau cu false scrisori ale lui Mihai Botez. În carte se vorbește despre una singură. A fost numai una sau au fost mai multe? N. Constantin Munteanu: Eu știu de una singură, pe aceea chiar am avut-o și în mână, pentru că Mihai Botez scria cu creionul, avea un scris foarte ordonat, dar avea întotdeauna o cheie prin care, ca să spun așa, își încuia scrisorile pentru ca destinatarul să știe precis că vin de la el. Acea scrisoare, care era scrisă identic – acel care a plastografiat-o imita la perfecție scrisul – încât chiar și Mihai Botez când și-a văzut scrisul, la prima vedere a spus: am scris-o eu. Și Vlad Georgescu i-a spus, dar lipsește codul, lipsește cheia, era un cuvânt, Mariana, soția de atunci a lui Mihai Botez, care trebuia, în mod normal, să fie adăugată la sfârșitul oricărei scrisori, în semn de salut. La acea scrisoare, care după aceea analizată mai atent nu era în stilul lui Mihai Botez... Adriana Bittel: ... era mai vulgară... [...] N. Constantin Munteanu: ... da, puteau să imite bine scrisul omului, caracterul, creionul și toate celelalte; nu puteau imita și stilul, felul de a gândi. Acest lucru le era inaccesibil băieților. Vlad Georgescu, cred că a făcut caz de fals chiar și pe post, fiindcă există o referire, ceva mai târziu, a lui Mihai Botez în care spune: te-ai descurcat foarte bine cu falsul respectiv”.

anulând suspiciunile derivate din cariera sa. E un fel de glumă a sorții ca tocmai această sintetică poveste a „adevăratului Mihai Botez” să fi fost transformată de Radu Ioanid într-un inchiizitoriu.

Dorin Tudoran s-a exprimat asupra „colaborării” vechiului său prieten în siajul prefațatorului său.

Dintre momentele extrem de dificile pe care mi le-a creat citirea acestui dosar, unul din cele mai intense este posibilă înfrângere supremă a lui Mihai Botez. Nu știu, nu vreau să știu dacă au reușit, dar recunosc că astăzi, după ce am citit și am reunit unele texte, temerile mele sunt substanțial mai mari decât au fost cândva.

Tudoran păstrează un dubiu, introduce o circumstanță de *fair play* („Oricum va fi încercat să-și joace șansa pe care a crezut că o are [Botez], n-am nicio îndoială că Mihai Botez a încercat să-mi facă bine”), dar sugerează transformarea lui Botez într-un informator al Securității („suprema înfrângere”)*.

Pe urma căii astfel deschise s-au lansat entuziaștii descalificării foștilor luptători contra Securității. Un exemplu: „Simpla alăturare a cuvântului «turnător» lângă Mihai Botez ar fi fost, până acum, o blasfemie. Notoriu disident anticomunist, ambasador al României la ONU și la Washington la mijlocul anilor '90, Botez semnează în clar mai multe delatățiuni în dosarul lui Tudoran. Pe unele, în dreptul sursei, e trecut doar acronimul «B.M.H.»**.

O formulă obișnuită de colportare a acuzelor este punerea lui Botez între listele de informatori. O face și Paul Cernat, dintr-o preluare necritică, el neavând, pare evident, vreo agendă ascunsă: „Foarte probabil, ecourile generate de amplul volum-document [*Eu, fiul lor*] ar fi fost ne semnificative dacă autorul de pe copertă (și obiectul urmăririlor) nu i-ar fi «deconspirat» pe câțiva dintre denunțatorii săi cei mai notorii, între care Mihai Botez, Andrei Brezianu, Alexandru Paleologu, Mircea Iorgulescu și Eugen Uricaru, fără a mai vorbi de «Someșan»***. Sau iată titlul exhibit în caractere

* În același timp, Tudoran separă statutul de informator și calitatea umană a lui Botez – vezi articolul din revista 22 din noiembrie 2010: „De-ar fi să o iau de la început, nu aș avea nicio ezitare să mă «înghăitez» din nou cu Mihai (II)”.

** Vlad Stoicescu, „Patru turnători de lux în siajul obiectivului «Tudorache»”, *evz.ro*, 8 septembrie 2010, <http://www.evz.ro/detalii/stiri/patru-turnatori-de-lux-in-siajul-obiectivului-tudorache-905260.html#ixzz1anZbrMbu>.

*** Paul Cernat, „Softul dezinformărilor și hackerul disident”, în *Observator cultural*, nr. 286 și 287/septembrie-octombrie 2010.

îngroșate de un ziarist de la *Jurnalul de Vrancea*: „Între turnătorii lui Dorin Tudoran sunt: Mircea Iorgulescu, Eugen Uricaru, Mihai Botez, Andrei Brezianu”^{*}.

Probabil aceasta va fi cea mai rezistentă formă de perpetuare a calomniei atent regizate în anul 2010.

Manipularea

Repetasem că zvonuri despre o eventuală colaborare a lui Mihai Botez cu Securitatea circulară și anterior anului 2010, dar ele rămâneau marginale, urme ale mai vechilor scenarii de intoxicare de dinainte de anul 1990, care supraviețuiau datorită continuității de personal în noile servicii de informații. Cel care a reușit să dea greutate „deconspirării” lui Botez, lipind de numele lui eticheta informatorului astfel încât să ne aducem aminte de ea pentru totdeauna, rămâne Radu Ioanid. Acuzele lui nu au fost plasate doar în volumul *Eu, fiul lor*. Strategic, creând un val de așteptare pentru „probele vii” ale cărții, a publicat întâia oară prefața, „O punere în context”, în revistele *22* și *Observator cultural*.^{**} Este interesant că, în cele două reviste, textul lui Radu Ioanid a fost predat sau preluat parțial, au fost lăsate afară pasaje importante, dar nicio virgulă din cele scrise despre „colaborarea” lui Botez. Susținerile sociologului se suprapuneau peste voința SRI și SIE de a împiedica familia să ajungă la dosarele deschise pe numele său. Conform articolului publicat de Viorica Oancea în revista *22* din 7 septembrie 2010, soția și sora lui Botez au făcut demersuri de obținere a materialelor de arhivă pe numele disidentului încă din anul 2002, cu reveniri. În urma ultimei cereri, din 2009, s-au obținut 19 file cu date și fișe personale ale membrilor familiei, o notă de audiență a unor studenți greci, iar ceva mai târziu, referirile la Mihai Botez din dosarele Europei Libere^{***}.

* Din 10 septembrie 2010.

** Revista *22* din 24 august 2010 și *Observator cultural*, nr. 539, din august 2010.

*** Acestea sunt univoce în a-l identifica drept un inamic al regimului, element contestatar, prieten al directorului de radio Europa Liberă, responsabil de informarea ziariștilor străini. Semnificativă este și Nota-raport a lui Marian Ureche din 28 octombrie 1987 privind sursa „Popa”, din care aflăm despre propunerea făcută lui Botez de

În cazul lui Botez, nu se poate recurge la argumentul tipic al SRI și SIE, cu care cele două instituții ferec dosarele de ochii legitim interesați: distrugerea lor la revoluție. Toate înregistrările de dinaintea rămânerii lui Botez în Statele Unite în 1987 trebuie să fi fost deja clasate și microfilmate. De vreme ce nu au ajuns sub ochii familiei și ai cercetătorilor, atunci înseamnă că materialele din Arhiva Securității care-l privesc sunt clasificate la siguranță națională.

Radu Ioanid nu este un cititor oarecare, cu dificultăți în a distinge între adevărul și falsul arhivelor sau intimidat de mulțimea datelor și complexitatea informației, pe scurt, păcălit de documentele care i-au trecut prin mână. Se află exact la capătul opus acestei imagini, cu ani de experiență sociologică, ce-i oferă precauție în transformarea datelor în „fapte”, cercetător în arhive profesionist, autor de cărți dovedind și puterea perspectivei, și a detaliului, și discernământul nuanțelor.

Cum să înțelegem atunci contestarea, de către directorul de la Muzeul din Washington a disidenței lui Mihai Botez? Asumarea rolului de acuzator al fostului disident, de vreme ce eroarea, într-un asemenea caz cu probleme de interpretare absolut minore, pare exclusă? Domnia sa a prezentat opiniei publice un pasaj impresionant prin contraste: pe de o parte, talentul de a îndrepta mintea cititorului spre un verdict acuzator, pe de alta, lipsa de consistență a argumentelor și, la nivelul faptelor, absența oricărei probe.

Nu avem cum ști ce a gândit Radu Ioanid prin această intervenție, și de ce. Rămâne să observăm că sociologul s-a implicat în pătrarea numelui unor foști disidenți imediat după 1990*. Este de notat și excesul cu care a tratat Ioanid în anul 2008 derapajul discursiv al lui Paul Goma în interpretarea tragediei din Transnistria, real, dar nu apocaliptic, cum este calificat în comentariul său: „Când primăria orașului Timișoara a găsit de cuviință să îi acorde lui Paul Goma, un fost autentic disident anticomunist *devenit în ultimii ani un sălbatic militant antisemit*, titlul de Cetățean de Onoare al orașului, «pentru întreaga sa activitate», aceasta a fost un act oficial deliberat antisemit (subl.n.)”**.

Vlad Georgescu, de a se angaja la postul de radio Europa Liberă. Mihai Botez a refuzat (Arhiva CNSAS, Operațiunea Eterul, D21, vol. 26, f. 45). Or, dacă ar fi fost un agent, Botez ar fi sărit imediat în brațele acestei oferte, de prioritate absolută pentru Securitate.

* Gabriel Andreescu, „Roșu, negru”, 22, nr. 37, 2000.

** Cristian Pătrășconiu, „Interviu cu Radu Ioanid: «În România există antisemitism oficial»”, cotidianul.ro, 6 noiembrie 2008.

Energia acuzatoare a pasajului contrastează cu lumina înțelegătoare, contextualizată, pe care Ioanid a proiectat-o asupra lui Silviu Brucan. Când, într-un raport adresat generalului Aurelian Mortoiu, Brucan este asociat cu afirmația: „[țigani]iăștia știu numai să fure, să păcălească... și să nu muncească. Mare noroc am fi avut de mai stătea nișel I. Antonescu. Ne scăpa de ei. Ai dracului!, se înmulțesc ca puceii și nimeni nu le face nimic”, Radu Ioanid arată a fi aproape ofensat. E sigur că opiniile aparțin ofițerului care a întocmit raportul. Argumentul lui, deși se referă la intelect, e de natură, în fond, etnică: „Brucan... cunoștea bine politica de exterminare a evreilor și a romilor sub regimul Antonescu”. Dar și Goma o cunoștea, i s-ar putea replica dlui Ioanid, disidentul vorbește despre ea*. Care-i detaliul care face diferența? Ca nu cumva să greșim față de fostul stalinist, Ioanid ne avertizează:

[...] minciuna și calomnia nu deranjau, pentru că însuși regimul le promova. Aceasta este una din „capcanele” pe care dosarul le poate întinde, mai ales atunci când în centrul atenției se află persoane publice și personalități ale trecutului. În aceste cazuri, valoarea documentară a dosarului trebuie pusă mereu în raport cu proveniența sa. Nu trebuie uitat faptul că el este creația unei poliții politice și a unui regim care a amestecat minciuna cu adevărul și realitatea cu iluzia [...]**

Autorul acestor rânduri avea să sfideze propriile precauții în cazul lui Mihai Botez. Unul dintre cei mai interesanți disidenți ai epocii ceaușiste a devenit în anul 2010 victima operațiunii de stigmatizare pusă în mișcare de Radu Ioanid. Dacă, în celelalte exemple de manipulare a arhivelor Securității exhibarea partis-pris-ului se împletește cu necunoașterea, în cazul lui Botez abuzul reprezintă opera unui profesionist al arhivelor.

* Paul Goma nu face parte din categoria negaționiștilor, cum s-a afirmat, dar este un justificaționist.

** Ambele citate în Radu Ioanid, „Studiu introductiv”, p. 126.

VII. Nicolae Breban. Adevărul din arhivă

Este dificil să circumscrii, în cazul lui Nicolae Breban, o imagine publică, ca în cazul personalităților precedente. Dacă statutul de important scriitor român nu a fost vreodată pus serios în discuție, rolul său în viața comunității scriitoricești a constituit tot timpul un subiect de controverse. Între textele exaltate ale prietenilor, la aniversări, și critici acerbe precum „clasicul” pamflet al lui Dorin Tudoran din 1990, „Adio, Grobeimea Voastră!”*, se află o mare greu de trecut. Polarizarea privește și relația sa cu regimul comunist. A fost prezentat ca un fost disident** a cărui măreție nu-i îngăduia să se poarte ca informator***, tot așa cum s-a scris și că era agent al regimului. Argumentele abundă de o parte și de alta. Breban a avut funcția de membru supleant al Comitetului Central al PCR, formal, organul central executiv al PCR¹. A ocupat poziții în fruntea revistelor literare**** și a scris câteva articole de propagandă în ziarul *Scînteia*. Este în același timp autorul unui act de opoziție la politica culturală hotărâtă de Nicolae Ceaușescu prin Tezele din iulie 1971 (asupra căruia voi reveni), cu un ecou excepțional.

Pe acest fundal, Direcția de investigație a CNSAS a anunțat, la 6 aprilie 2011, constatarea statutului de colaborator al lui Nicolae Breban cu fosta Securitate. La sfârșitul lunii iulie 2012, Curtea de Apel București a decis în același sens. Urma o altă

* Dorin Tudoran, „Adio, Grobeimea Voastră!”, 22, nr. 49, 13-20 decembrie 1990, articol reluat de Dorin Tudoran în volumul *Kakistocrația*, ARC, Chișinău, 1998, pp. 285-292.

** „Disidența lui a fost vizibilă. Fiind în Comitetul Central, a fost împotriva lui Ceaușescu” (Eugen Simion, „Breban a fost împotriva lui Ceaușescu”, *Adevărul*, 7 aprilie 2011).

*** „El are o anumită măreție care nu-i îngăduie să se poarte astfel” (Alex Ștefănescu, „O nedreptate strigătoare la cer”, *Contemporanul*, nr. 4, 2011).

**** Nicolae Breban a fost redactor-șef al revistei *România literară*.

bătălie juridică pentru un verdict definitiv în urma recursului înaintat de romancier.

Știrea a generat un nou scandal privitor la prezența informatorilor în istoria noastră recentă. Apropiatii scriitorului au calificat poziția CNSAS drept un „linșaj mediatic”, „o nedreptate strigătoare la cer”, „o nouă poliție politică”^{*}, în timp ce adversarii lui au aplaudat verdictul.

Subiectul a fost nu doar întetșit, dar și complicat de confruntarea Nicolae Breban – Nicolae Manolescu. Un editorial al criticului privind decizia CNSAS, publicat în *România literară* la 16 aprilie^{**}, a primit replica aspră a lui Breban. Manolescu a reacționat în termeni care ratau cheia cazului: „un om moralmente grav bolnav”, „a socotit că e potrivit să scuipe pe mâna care îi fusese întinsă”, „sunt gata să public transcrierea din dosar a convorbirii telefonice dintre Breban și generalul Pleșiță din 1977. N-am ridicat decât o parte a cortinei. Nu sunt convins că poetei [Aura Christi, care intervenise în discuție] îi va plăcea scena întregă. Depinde numai de ea dacă s-o fac sau nu publică. Fie și la tribunal”^{***}.

Protestele din anul 1971

Cum pot ieși faptele la lumină într-o atmosferă agitată, marcată de pasiuni, pe fundalul unor asemenea controverse, privind o personalitate pe care și cei mai apropiați dintre apropiați o descriu drept „incomodă”^{****}, a cărei viață neobișnuită motivează atâtea nedumeriri? Astăzi avem acces pentru întâia oară la ansamblul relațiilor dintre scriitor și regim, la „paradoxul Breban” sintetizat în materialele depozitate pe vremuri de Securitate^{*****}. Nici chiar

* Revista *Contemporanul* condusă de Nicolae Breban a realizat la prima apariție post-anunț un grupaj de apărare a scriitorului, iar intervenții pe subiect au continuat și în numerele ulterioare.

** Nicolae Manolescu, „Cum ne asumăm prezentul”, *România literară*, nr. 18, 2011.

*** Vezi http://www.adevarul.ro/nicolae_manolescu_-_comentarii/O_moda_periculoasa_7_476422355.html.

**** Aura Christi, „Dosar: CNSAS. «Cazul» Breban: polemică, atac sau tentativă de «linșaj mediatic?»”, *Contemporanul* nr. 4, 2011.

***** Un număr de 13 volume din dosarul de urmărire informativă cu numărul 6625, perioada 1971-1987, DUI nr. 187868, un singur volum, perioada 1988-1989 și dosarul SIE 8680.

Breban nu ajunsese să pună cap la cap, până la investigarea dosarelor aflate pe numele lui, anumite episoade din viața sa, precum coerența zvonurilor ce-l priveau ori faptul de a fi fost foarte aproape de arestare*. În cazurile analizate anterior, materialele de arhivă au oferit clarificări (Adrian Marino, Mihnea Berindei), au adus surprize (Constantin Noica, Alexandru Paleologu), dar în nici un altul miza documentelor elaborate de Securitate nu a fost atât de mare.

„Adevărul” despre cazul Breban începe cu dezvăluirea subteranelor dramaticului episod din toamna anului 1971, înregistrat de Securitate drept „fuga lui Breban, fost membru supleant al CC al PCR”, considerată în Occident „cea mai semnificativă acțiune a vreunei persoane cu muncă de răspundere dintr-o țară socialistă, din ultimul timp”². Acțiunile lui Breban în străinătate, din perioada protestului, fuseseră calificate de autorități drept „antipartinice și antipatriotice”³.

„Fuga” la care face referire citatul anterior nu e de fapt fugă. Scriitorul a rămas în străinătate peste perioada aprobată inițial, la plecarea în 1971, în R.F. Germania, ca însoțitor al filmului *Printre colinele verzi*. În timp ce Breban se afla în RFG, au loc două evenimente care se succedă la scurt timp și se semnifică unul pe celălalt. În luna iulie a aceluși an, la Neptun, Nicolae Ceaușescu anunță „Tezele”, noua politică a partidului în domeniul cultural, final al programului de liberalizare promovat tot de el cu ani în urmă. Apoi, dând probă de consecvență, autoritățile de la București protestează față de publicarea volumului lui Paul Goma, *Ostinato*, prezentat la Târgul de Carte de la Frankfurt. Ele cer retragerea cărții „denigratoare”, pretenție care trezește un mare scandal în beneficiul lui Goma. Scriitorul vă căpăta imediat notorietate, cartea va fi epuizată în câteva zile⁴.

Pe acest fundal, Nicolae Breban face câteva câteva gesturi surprinzătoare pentru toți, fie aceștia prieteni, colegi, oficiali, reprezentanții României în străinătate sau organele de Securitate. Scriitorul își dă demisia din funcția de redactor-șef al *României literare* și se autoexclud⁵ din cea de membru supleant al CC al PCR, acuzând orientările în materie culturală de acasă. Face în paralel demersuri pentru a primi cetățenia germană. *Die Welt*

* Opinia dlui Breban pe care mi-a comunicat-o după apariția seriei celor trei episoade din revista ieșeană *Timpul*, numerele 8, 9 și 10 din 2011, reluate ulterior de *Contemporanul* nr. 10, octombrie 2001.

scrie: „Breban a dat publicității o declarație personală, în care vorbea de pericolul unui nou stalinism în România”⁶. Participă la mese rotunde unde se face reclamă în favoarea cărții lui Goma. La discuția dintre Dieter Scheslak, Nicolae Breban, Dumitru Țepeneag și Gheorghe Pituț, transmisă în programul cultural al postului de radio Deutschlandfunk, el pare diplomaților-informatori cel mai critic⁷.

Din RFG, ambasada trimite telegrame după telegrame, cu indicativul „fulger” ori „urgent”, care denunță faptele, până atunci de negândit. Mesajul codificat din 15 noiembrie 1971 anunță că Breban e hotărât să rămână în RFG timp de patru-cinci ani și așteaptă ca în această perioadă secretarul general al partidului să fie înlocuit din funcții. El comentează negativ măsurile luate de conducerea partidului „pentru îmbunătățirea muncii ideologice” și „aduce acuzații la adresa conducerii superioare de partid și în special a tovarășului Nicolae Ceaușescu”⁸.

Conform depeșelor trimise acasă de reprezentanțele românești, Nicolae Breban declanșase în străinătate o frenetică activitate opoziționistă. Însă Breban se comportă incoerent, căci i s-a părut firesc să se adreseze, tot atunci, CC al PCR, pentru a i se trimite în RFG manuscrisul volumului *Animale bolnave*. Exprima chiar dorința folosirii ambasadei în acest scop și solicita prelungirea vizelor pentru el și soție.

Telegrama ambasadorului Constantin Oancea sintetizează cât de complexă era situarea lui Breban față de oficialități. Depeșa anunță prezentarea scriitorului la secția consulară a ambasadei pentru a solicita prelungirea vizei române*. Oancea l-a sfătuit să se întoarcă în țară cât mai repede, i-a amintit dubla sa calitate, de scriitor și membru supleant al CC, a subliniat că plecarea în țară nu exclude reîntoarcerea ulterioară în RFG. Breban ar fi ținut să-și evidențieze surprinderea față de retragerea standului român de la Târgul de carte de la Frankfurt, inoportună întrucât a dat câștig de cauză lui Goma, despre care nu are o părere deosebită ca scriitor. A mai exprimat profunda sa nemulțumire față de lipsa popularizării în străinătate a literaturii românești, subînțelegând și propriile sale lucrări, a arătat că deși cartea lui *Animale bolnave* este mai actuală și critică mai deschis decât cartea lui Goma unele stări de lucruri nesatisfăcătoare din țară, nu a putut fi publicată până acum în străinătate, deoarece nimeni

* La data de 27 octombrie 1971.

nu se ocupă în țară în mod serios de această activitate. Ambasadorul comunică impresia că, prin șederea în RFG, Breban urmărește marcarea personalității sale scriitoricești. „Rog să mi se comunice răspunsul pe care urmează să îl dau. Am prelungit viza lui până la 1 noiembrie. C. Oancea.”⁹

O altă telegramă, din 12 ianuarie 1972, completează portretul. Petre Olaru, secretar la agenția consulară, l-a contactat la München pe Nicolae Breban, pentru a discuta știrile publicate în presa vest-germană referitoare la cererea azilului politic. Scriitorul le-a pus pe seama dorinței de răzbunare a ziarului *Die Welt*.

Este punctată și autoreferențialitatea romancierului, și avertizarea acestuia că în articolele sale din presa vest-germană va aprecia realizările literaturii române, dar va critica și aspectele ei negative. Critica ar urma să se îndrepte împotriva activiștilor din domeniul culturii, dogmatici, responsabili pentru slaba dezvoltare și afirmare a artei literare din România. Petre Olaru îl acuză pe Breban de o poziție răuvoitoare la adresa politicii interne și externe a partidului și statului, apoi, se referă la încercările exilaților din Franța și RFG („reprezentanți ai emigrației române reacționare”, scrie el) și ai Europei Libere de a intra în legătură cu protestatarul. Doar că Breban i-a dezamăgit susținând că nu a făcut niciodată politică activă, iar alegerea lui în CC a fost motivată nu de activitatea politică, ci de reprezentarea scriitorilor în acest for. Oricum, „opiniile lui politice nu erau cele așteptate”¹⁰.

La finalul convorbirii, Breban a mai cerut încă trei luni de prelungire a vizei. Diplomatul i-a vorbit despre complexitatea obținerii unei cetățenii străine, i-a amintit prevederile legii române cu privire la contactele cu Europa Liberă, dar scriitorul a refuzat să-și schimbe intențiile. În final, ambasadorul a propus prelungirea dreptului la ședere și acordarea a două călătorii suplimentare¹¹.

Importanța accesului la discuțiile directe dintre romancier și diplomați, într-un context sensibil, constă în revelarea fațetelor contradictorii ale cazului. Breban este independent, dar și cât are nevoie de oportunist, confirmă obsesia de sine și, din acest motiv, flirtează cu autoritățile, arată a fi invidios pe succesul lui Goma, dar îndoiala privind calitatea literaturii acestuia pare sinceră. După schemele obișnuite, Breban este imprevizibil. Cum și-ar fi putut imagina cineva ca ambasadorul român la Bonn să susțină publicarea cărții *Animale bolnave* întrucât „aceasta vorbește despre lucrurile nesatisfăcătoare din țară mai deschis decât cartea lui Goma”? Cu acest argument a încercat să-l convingă Breban. Dosarele

nu spun tot, dar nicio speculație nu poate suplini investigarea lor.

Devotamentul lui Breban pentru literatura autentică rămâne constant viu, de necontestat. Este linia majoră a acestei personalități ireductibile, apolitică și amorală. Fără ideologia statutului de creator pe care și-l asumă, nu i se pot înțelege contradicțiile comportamentului. Autoritățile încearcă să „salveze ce se poate salva” în relațiile cu Breban, scriitor dificil, dar nu ostil regimului, atât timp cât oamenii partidului-stat nu se ating de proiectul său personal.

Breban revine acasă. În mediile literare, reîntoarcerea scriitorului din RFG este explicată fie prin nerealizarea lui în Occident, fie prin terminarea misiunii încredințate lui de Securitate. Documentele din Arhiva CNSAS probează decisiv caracterul când inadecvat, când simplificat al acestei interpretări¹².

Ampla acțiune de compromitere

Invocarea unui insucces profesional sau căpătarea unor misiuni de agent nu reflectă doar dificultatea celor de acasă de a înțelege comportamentul lui Breban și atitudinea autorităților față de el, simultan neconvenționale. Este rezultatul direct al punerii în aplicare a unor planuri de compromitere a scriitorului. Măsurile de monitorizare și control, incluzând acțiuni de compromitere, apar în mai toate dosarele de urmărire informativă deschise pe numele unor personalități culturale. Între ele, planul supravegherii și compromiterii lui Breban are o anvergură excepțională, un adevărat document al epocii de represiune. Îl vom reproduce pe larg, căci el contează și ca mărturie peste timp a gradului în care Securitatea invadea spațiul de existență a unui urmărit, și ca piesă centrală a „cazului Breban”.

Planul de măsuri în cazul „Baltag” a fost elaborat de Consiliul Securității Statului la 10 și 11 mai 1972¹³, după întoarcerea scriitorului din RFG:

La 19 aprilie a.c. s-a înapoiat în țară «Baltag» după o ședere de un an în Franța și RF a Germaniei [sic!]. Din informațiile de care dispun organele de securitate rezultă că Baltag a intenționat ca, prin șederea în străinătate, să-și asigure o platformă avantajoasă pe plan literar și material, după care să se stabilească definitiv în R.F. a Germaniei [sic!]. În legătură cu aceasta a întreprins și o serie de acțiuni, între

care menționăm în mod deosebit opoziția declarată față de programul din iulie 1971 în probleme ideologice și demersurile sale pentru a obține cetățenia vestgermană. Pe timpul cât a stat în străinătate a avut o serie de activități care ridică suspiciuni importante din punct de vedere al securității statului.

Documentul face mai departe referire la contactele pe care le are Breban în țară, la relațiile cu funcționari ai Europei Libere, anunță măsuri pentru clarificarea suspiciunilor și „neutralizarea activității lui Baltag prin compromiterea sa în mediul scriitorilor din țară și din străinătate”. Într-o primă parte, strategia de compromitere e pur și simplu stupidă. Versiunea propusă ar fi că

activitatea lui „Baltag”, ostilă statului nostru, pe timpul șederii în străinătate, reprezintă de fapt o acțiune a conducerii emigrației legionare din Occident. În cursul voiajelor din ultimii ani, pe care „Baltag” le-a făcut în Franța și Anglia, a fost contactat de elemente de vârf ale emigrației legionare, printre care Vasile Boldeanu și Leonid Mămăligă de la Paris. Aceștia exploatează carierismul lui „Baltag” și ulterior, nemulțumirile sale în urma criticilor și eșecului filmului *Printre colinele verzi* l-au atras într-o acțiune care viza subminarea politicii culturale a partidului nostru.

La început, ei au scontat ca „Baltag” să reușească să antreneze în țară un grup mai mare de scriitori, care să facă opoziție la politica partidului și astfel să zdruncine unitatea scriitorilor în jurul conducerii de partid și de stat. Văzând că acest lucru nu are șanse de reușită, cu acordul lui „Baltag”, au regizat rămânerea lui în străinătate pe fondul protestului său față de tezele PCR în domeniul ideologic.

În jurul acestui eveniment au mobilizat forțele publicistice cele mai reacționare din Occident (*Le Monde*, *Corriere della Sera*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, radio Europa Liberă ș.a.). Prin amplasarea publicității dată cazului „Baltag”, s-a urmărit incitarea și altor scriitori din țară, pe care să-i antreneze într-o atitudine de protest față de tezele menționate. Acțiunea elementelor legionare din rândul emigrației a suferit însă un eșec total, datorită frontului unit al scriitorilor care nu numai că nu s-au lăsat antrenați, dar și-au manifestat indignarea față de activitatea ostilă a lui „Baltag”. Când au constatat că acțiunea lor este ratată, legionarii din Occident, printre care Gh. Acrivu, Virgil Ierunca, Vasile Boldeanu, Leonid Mămăligă și alții, cu acordul lui Baltag au hotărât revenirea lui în țară. [...] Vom sublinia, în cadrul versiunii, faptul că „Baltag” a acceptat să devină instrumentul acțiunii elementelor legionare, în schimbul unor sume de bani și altor avantaje ce i-au fost promise, precum și că și-a lăsat soția în străinătate ca mijloc de legătură și de presiune, în eventualitatea când în țară ar fi descoperite intențiile sale.

Apreciem că versiunea menționată mai sus va avea audiență în rândul scriitorilor și se va putea realiza efectul scontat, în care sens ne bazăm pe următoarele elemente mai importante [...] În lansarea versiunii vom folosi surse ale organelor de securitate, a căror instruire se va face fără a rezulta că este o acțiune a noastră. Cu ajutorul lor vom acționa progresiv, de așa manieră ca versiunea să ajungă în acele cercuri care manifestă aversiune față de Baltag și astfel să fie transmisă și altora.

E greu de știut dacă securiștii au luat în serios scenariul de mai sus, ori dacă l-au imaginat doar ca probă de fidelitate față de poncifurile regimului. Ideile puse pe hârtie sunt rizibile. Securitatea nu uită însă să-și propună și scopuri realiste, și mijloace cu adevărat eficiente:

Mai luăm în considerație faptul că unii scriitori din țară încearcă să-și explice neluarea unor măsuri împotriva lui „Baltag”, prin aceea că rămânerea sa în străinătate ar fi fost determinată de îndeplinirea unor „sarcini speciale”. Compromiterea în acest caz întâlnește versiunea lansată pentru exil și pentru instituțiile occidentale, că „Baltag” este agent al organelor de securitate române.

Sunt enumerate căile mai importante de susținere a acestei opinii, cu toxicitate garantată:

Înainte de plecarea sa în străinătate și în momentul în care va deveni evidentă vom organiza anumite momente operative care să întărească suspiciunea persoanelor din țară menționate mai sus. Scontăm ca ideea să fie preluată și devenind un zvon, să parvină în străinătate pe canalele normale (cercuri diplomatice, ziariști, turiști etc.) [...] Vom selecta dintre cetățenii români, care vor călători în Occident, persoane ce în mod normal vor intra în contact cu vârfurile emigrației reacționare și vom face să cunoască din țară versiunea noastră. Cunoscând că mulți dintre aceștia sunt chestionați de elemente din emigrație, inclusiv funcționari de la *Europa Liberă*, asupra evenimentelor „de culise” cele mai importante din țară, scontăm ca în acest fel să se cunoască ideea propusă de sus. [...]

Să acționăm ca versiunea să ajungă la cunoștința organelor de contrainformații din Franța și RF a Germaniei [sic!]. În acest sens, vom proceda astfel încât ideea să fie aflată de unele persoane din țară și străinătate, despre care se știe că au legături cu organele respective. Pentru a confirma informațiile care le parvin pe aceste căi, ne vom interpune în corespondența normală dintre o persoană din țară și „Baltag”, pe timpul cât se va afla în străinătate. În corespondență

vom introduce, cu scris secret, instrucțiuni și sarcini care ar fi destinate lui Baltag ca agent al organelor noastre. Prevedem că pe baza suspiciunilor create pe căile de mai sus, organele de contrainformații citate, vor intercepta scrisul nostru secret, confirmându-și astfel „autenticitatea versiunii”. [...]

În situația când, plecând în străinătate, „Baltag” va continua să întreprindă acțiuni care afectează interesele țării noastre, propunem să i se retragă cetățenia română, conform art. 18 al. 2 lit. a din Legea 24.

Planul de acțiuni include introducerea de mijloace T.O. în cele trei locuințe unde Breban revenea în țară, folosirea filajului permanent și mobilizarea informatorilor din jurul lui, ori plasarea unora noi. Pentru lansarea versiunii de compromitere în țară a lui „Baltag” sunt prevăzute:

a/ Selecționarea informatorilor și persoanelor de încredere care să poată face cunoscută această versiune în nucleul de conducere al Uniunii Scriitorilor. Ne vom folosi de aportul lui „Artur”, „B.2”, „Barbu”, directorul Fondului Literar și alte persoane. b/ Identificarea cercului de femei apropiate lui Baltag, cărora le vom plasa versiunea de compromitere pe care o vor difuza cu multă facilitare în mediul scriitoricesc. c/ Expedierea unor anonime pe adresa unor scriitori care și-au manifestat aversiunea față de „Baltag”, făcându-le cunoscute aspectele pe care ne fundamentăm versiunea de compromitere (pentru adâncirea versiunii). d/ În lipsa obiectivului de la Casa de Creație vom organiza trimiterea unui „străin” – legătura superioară a lui „Baltag”, care să consolideze suspiciunea că acesta este instrumental legionarilor în exterior sau în slujba unor servicii de informații. [...] f/ Unor membri ai familiei soției lui „Baltag” vom face să le parvină aspecte urâte din comportamentul lui „Baltag”, influențându-i totodată să difuzeze aceasta în mediul scriitorilor. [...] g/ Identificarea tuturor legăturilor de natură intimă ale lui „Baltag” [...] în scopul înștiințării unuia dintre soții acestora pentru a-i surprinde la un moment dat, intenționând ca și în acest fel să se contribuie la compromiterea lui în rândul scriitorilor. h/ Cunoscând adversitățile dintre „Baltag” și Eugen Barbu vom stimula aceste adversități, furnizându-i ultimului pe cale acoperită, date compromițătoare despre „Baltag”, date pe care Eugen Barbu le-ar putea folosi într-o acțiune de defăimare a acestuia în fața scriitorilor. 3/ Pentru compromiterea lui „Baltag” față de cercurile interesate din străinătate: a/ Selecționarea informatorilor și persoanelor de încredere

* Surprinzător, pare a fi fost luat în serios și scenariul fantezist al compromiterii lui Breban în țară.

din rândul scriitorilor să difuzeze versiunea celor vizați de noi că „Baltag” este informatorul organelor de securitate. b/ Pe calea unor scrisori expediate dintr-o altă țară de unii „binevoitori” să transmitem organelor de poliție din cele două țări suspiciunea că „Baltag” ar fi informator al securității române. c/ Prin soția lui „Busuioc”, aflat actualmente în RFG și relații cu cercurile legionare să transmitem și acestora „această suspiciune care ar circula în țară”.

Reușita campaniei de intoxicare

Cât au reușit oare Securitatea, informatorii și vasta sa rețea de agenți de influență să ducă la capăt planurile de măsuri pregătite în anul 1972? Acțiunile de discreditare sunt repetate periodic, până în anii '80, ceea ce ar însemna că statutul său în raport cu autoritățile române nu s-a schimbat în toată această perioadă.

Documentele oferă probe convingătoare. O notă din 29 septembrie 1979 arată cât de afectat e Nicolae Breban de prezentarea lui ca om al Securității, pe care i-o face Goma, în romanul *Cutremurul oamenilor*. Paul Goma îl discreditează și îl compromite în fața editorilor din străinătate, care drept urmare nu-l publică¹⁴. Un document din 1982 enumeră măsurile menite să accentueze discreditarea romancierului față de vârfurile emigrației. A fost cerută angrenarea lui Breban în manifestările organizate de ambasada României de la Paris. De asemenea, preluarea și transmiterea în exterior a opiniilor negative ale intelectualilor evrei care-l antipatizau (Nina Cassian, Ov. Crohmălniceanu, N. Tertulian, Valentin Silvestru, Norman Manea)¹⁵.

Securitatea a fost implicată în crearea sau cel puțin stimularea disputei dintre Dorin Tudoran și Nicolae Breban. Raportul din 29 august 1983 povestește despre tactica folosită de ofițerul responsabil cu intoxicarea. Acesta îi spune romancierului că Dorin Tudoran îl prezintă ca informator al Securității. Ca represalii, Breban îi va transmite lui Tudoran că și el este cunoscut la Paris drept colaborator al organelor de Securitate. Breban le comunică lui Dorin Tudoran și lui Nicolae Manolescu că a fost contactat de ofițeri. Agentul care notează faptele este de părere că informația nu dezavantajează instituția¹⁶.

Despre izolarea din ce în ce mai accentuată a lui Nicolae Breban „de vechii prieteni deziluzionați de atitudinea lui pe care o consideră confuză și parțial dirijată de organele de securitate” aflăm și din nota sursei „Filip”, datată 4 mai 1984¹⁷.

Câtă energie se consumă pentru compromiterea lui Breban recunoaștem din nivelul la care circulă informația în ce-l privește. Nota din 12 noiembrie 1984 a fost trimisă de la Cabinetul secretarului de stat gen.-lt. Stămătoiu Aristotel generalului Iulian Vlad, adjunctul ministrului de Interne, pentru a anunța un nou succes al planului de intoxicare al organismelor occidentale. Documentul susține că Emil Hurezeanu, angajat al Europei Libere, ar fi trimis la CIA o analiză care-l prezintă pe Breban drept agent al Securității și autor prolific de note informative despre scriitorii și emigranții români. Autorul materialului aduce ca argument posibilitatea scriitorului de a călători nestingherit în străinătate. Breban ar fi fost denunțat autorităților franceze drept agent al Securității de cineva din cercul lui Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, și chiar de a fi fost implicat în răpirea lui Virgil Tănase. Ca urmare, o perioadă a fost supravegheat de organele de specialitate franceze¹⁸.

Lecția apariției romanului *Bunavestire*

Nicolae Breban milita pe lângă poeta-informatoare cu numele de cod „Dona Alba” să nu-și strice cărțile. Nu era o întâmplare. Fără investigarea dosarelor din Arhiva CNSAS ce-i au pe copertă numele, ar fi fost dificil de imaginat ponderea acestei teme în viața romancierului. Breban nu avea acces la detaliile care privesc lungul drum al romanelor sale, de la predare până la publicare. Avatarurile apariției volumului *Bunavestire*, reprezentative pentru cazul său și pentru argumentul „salvării operei” pe care l-a invocat în textele de mai târziu*, pot oferi chiar autorului o grilă de lectură a propriei vieți.

Breban a finalizat volumul în 1974. Câteva note reproduc încântarea scriitorului de a fi reușit „cea mai bună carte a sa”. Manuscrisul a fost predat în același an Editurii Cartea Românească. În paralel, Breban a aranjat cu editorul suedez Rene Coeckelberghs să-i scoată din țară manuscrisul. O notă a Direcției I-a din 19 iulie 1974 anunță percheziționarea editorului la graniță și confiscarea textului dactilografiat.

* Vezi printre altele Nicolae Breban, *Riscul în cultură*, Polirom, Iași, 1997; Nicolae Breban, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*, Nord-Est, Iași, 1997; Nicolae Breban, *Trădarea criticii*, EuroPress & Ideea Europeană, București, 2009.

Documentele înregistrează o primă reacție a redactorului-șef al Editurii Cartea Românească la primirea romanului, pozitivă: nu ridică probleme ideologice. Peste câțva timp, la 25 iulie 1974, opinia se schimbă. În forma depusă nu poate fi publicat. Am căutat materiale care să indice schimbul de mesaje dintre redactorul-șef și DSS, fără succes. Este sigur că editura a trimis manuscrisul la Securitate, căci ofițerii apelează la referenți să afle dacă există „ceva tendențios în roman”. Autorul *Buneinvestiri* caută o filieră germană de scoatere a manuscrisului din țară și reușește să o găsească. Ambasadorul Erwin Wickert va trece peste graniță manuscrisul romanului la începutul anului 1975. Securitatea este informată, iar ambasadorul va fi chemat la MAE pentru a primi o plângere oficială. Și Breban suferă represalii, refuzându-i-se, într-o primă fază, viza de plecare în R.F. Germania.

În luna decembrie 1974, Breban acordă ziaristului german Richard Schwartz un interviu. Raportul Securității afirmă că dialogul a avut loc „fără aprobarea organelor competente” și cu „aprecieri necorespunzătoare privind situația scriitorilor din țara noastră”. Securitatea hotărăște să ia măsurile prevăzute de Legea Presei. Faptele amintite sunt infracțiune, prevăzută și pedepsită de articolul 90¹⁹. La lista de „vinovații” se adăugă difuzarea fără autorizație a manuscrisului romanului *Bunavestire*. Ofițerii anunță în documentele lor începerea urmăririi penale împotriva scriitorului. Nu am găsit materiale care să arate cine s-a opus ducerii acțiunii până la capăt. O notă-raport din 5 iunie 1975 privind „măsurile ce vor fi luate în legătură cu Nicolae Breban” anunță că, având în vedere faptele săvârșite în perioada „de la ultima avertizare din august 1974, acesta va fi chemat la sediul Ministerului de Interne”²⁰. Totuși, nu se ajunge la inculparea scriitorului. Mai mult, Breban este lăsat să plece din țară împreună cu Alexandru Ivăsiuc la 3 noiembrie 1975 în Suedia pentru lansarea romanelor *Animale bolnave* și *Pasărilor*.

Breban nu a cunoscut, până la menționarea recentă, că existase o amenințare penală la adresa sa*. Dacă romancierul ar fi fost arestat în anul 1975, este probabil ca istoria disidenței să nu fi început în România cu Paul Goma** Din 1971 până la revoluție,

* Vezi prezentarea cazului în Gabriel Andreescu, „Cazul Breban (II)”, *Timpul*, nr. 9, 2011.

** Situația reprezintă o invitație să medităm la natura complexă și conjuncturală a acțiunilor de rezistență de la noi, și nu doar de la noi.

documentele de arhivă îi fac sistematic lui Breban portretul unui om care le pune probleme. Într-o notă elaborată la circa un an de la amenințarea penală, ofițerul se plânge de frecvențele legături ale romancierului cu Paul Goma, de vizita lui Marie-France Ionesco, de ultima discuție de la Editura Eminescu când, după ce a fost anunțat de nepublicarea manuscrisului *Bunavestire* de către redactorul Aurel Martin, Breban și l-a retras, anunțând că va trimite volumul în străinătate²¹. Totuși, Securitatea reușește să mențină raporturile cu el în limite tolerabile.

Statutul public, atenția internațională de care se bucura și temperamentul lui Nicolae Breban vor fi motivat Securitatea să aibă o politică precaută în ce-l privește. Luarea în considerare a unor astfel de factori apare în mai multe rapoarte ale Securității, între care este de remarcat nota de analiză din 5 martie 1980, sintetiză a atitudinii Securității față de caz:

[...] având în vedere renumele și personalitatea scriitorului Nicolae Breban, prejudiciul politic ce poate fi creat prin implicarea sa în acțiuni contestatate, vom acorda o atenție particulară frământărilor și nemulțumirilor sale grevate pe așa-zisa birocrăție de publicare, în care sens vor fi informate forurile competente din Consiliul pentru Cultură și Educație Socialistă pentru ca scrierile acestuia, depuse la edituri, să fie publicate în țară, dacă nu ridică probleme de ordin politic.²²

O altă notă, din 1982, se referă la opinia lui Breban, că politica culturală promovată de partid și de stat contribuie la diminuarea valorilor artistice, iar el „nu concepe subordonarea culturii unor momente politice de conjunctură”. Și iată comentariul ofițerului:

Având însă în vedere particularitățile temperamentale ale obiectivului, nefiind excluse reacții imprevizibile din partea sa, cât și eventuala intenție de a încerca pe această cale o „reabilitare” față de Eugen Ionescu sau alte elemente din emigrație se impune a fi luat în continuare măsuri de clarificare a informației și neutralizare a eventualelor acțiuni ostile.²³

Luând în considerare „specificul temperamental”, Securitatea pare să fi urmat o strategie aparte în cazul Breban, cu măsuri combinate de supraveghere, discreditare și acordare a libertății de publicare și de scris, atât cât puteau fi acestea compatibile cu logica totalitară a regimului. În fond, Securitatea se poate lăuda

cu o reușită. Nicolae Breban nu a devenit un caz de disidență deși, în contextul anilor '70-'80, fusese foarte aproape să descopere că un astfel de statut ar fi adus avantaje statutului său de scriitor. Cum gloria literară pare să fi reprezentat motivația sa cea mai adâncă, erau foarte posibile gesturi radicale, care să fi dus la o traiectorie asemănătoare cu a lui Goma, incomodul și involuntarul său exemplu. Aceste rânduri nu vor să propună speculații, ci să transmită impresia, lăsată de lectura documentelor, a unui mers pe muchie de cuțit.

Revenim la manuscrisul romanului *Bunavestire*, ajuns la Editura Eminescu. Referatele directorului Valeriu Rîpeanu au rămas negative, căci după opinia lui textul „ar menține imaginea deformată a provinciei românești”²⁴. Lui Breban i se cer intervenții pe manuscris, el face câteva schimbări, dar directorul editurii și redactorul de carte califică modificările „tăieturi de paragrafe și fraze, care, deși au atenuat unele probleme ale cărții, nu au putut rezolva problemele de conținut”²⁵. Autorul retrace manuscrisul la 19 ianuarie 1976, dar este invitat (!) să-l prezinte din nou la Editura Cartea Românească. Va trimite la editură primele 400 de pagini. Cererea neobișnuită – *Bunavestire* era deja cunoscut ca un volum cu probleme – sugerează o strategie de evitare a refuzului net pentru ca nu cumva romanul să apară în străinătate cu aura de text disident. Presupunerea este întărită de referințele care apar pe marginea unui raport privind publicarea volumului *Biserica neagră* în RFG, de către Anatol Baconsky²⁶.

Și la Cartea Românească se bate pasul pe loc. Scriitorul face demersuri peste demersuri pentru a pune lucrurile în mișcare. În martie, conducerea Consiliului Culturii și Educației Socialiste a format o comisie menită să determine acceptarea de către autor a unor modificări. Comisia îl cheamă la discuții²⁷. Nota în cauză descrie, la nivel de nuanțe, termenii înfruntării dintre Breban și autoritățile editoriale:

În discuția pe care a avut-o la 10 mai a.c. cu redactorul-șef al editurii Cartea Românească, Nicolae Breban a menționat că el trebuie să-și apere cartea, nimeni nu are dreptul să-i interzică accesul la cititorii săi, editura face practic acest lucru și este hotărât să anunțe printr-o scrisoare pe șeful statului de această situație și să ceară permisiunea de a tipări cartea în străinătate.

Menționăm faptul că Nicolae Breban a fost chemat la Consiliul Culturii și Educației Socialiste și i s-a cerut să aducă unele modificări de conținut romanului. Deși a promis ca va efectua modificările solicitate,

a prezentat manuscrisul doar cu niște adaosuri ne semnificative, care nu erau de natură să modifice viziunea negativă asupra societății românești care reieșea din cuprinsul său.

Faptul că a fost chemat la C.C.E.S. i s-a părut lui Nicolae Breban de „neconceput și revoltător” afirmând ca nu este vorba despre persoana lui, dar „în condițiile în care intelectualului i se refuză minima libertate de expresie și este supus unei cenzuri permanente” nu vede posibilă o dezvoltare a culturii române.²⁸

La începutul anului 1977 intervine și Europa Liberă. Monica Lovinescu face la 17 ianuarie o emisiune dedicată „Cazului Nicolae Breban”. Acuză pedepsirea romancierului „după criteriile politice”. Este posibil ca și de această dată formidabilul post de radio să fi avut contribuția decisivă. La câțiva timp, trei ani după prima ofertă făcută Editurii Eminescu, volumul *Bunavestire* este publicat la Iași, la Editura Junimea. Dacă Breban a primit sprijinul gen. Pleșiță pentru apariția cărții, atunci intervenția generalului era menită să salveze interesele Securității într-o situație care era din ce în ce mai greu de controlat. Nu era în logica instituției să se lase înduplecată...

În dosarul lui Breban se află manuscrisul postfeței scrisă de el pentru *Bunavestire*, datat 9 februarie 1977. Aici, autorul propune cititorului o grilă de lectură a personajelor cu afirmații de genul: „Mai presus de toate am atacat aici micul burghez...”. Alt rând care exprimă obediența politică declară comunismul drept epoca când „se încearcă și se reușește edificarea unei lumi mai drepte”.

Punerea față în față a romanului pe care Breban îl considera „cea mai bună carte a sa” și a postfeței probează atât voința lui Breban de a nu admite intervenții de fond în textul operei, cât și ușurătatea de a pune pe hârtie rânduri neonorante. Compromis politic, dar nu și literar. Această atitudine a fost tipică romancierului, o recunoaștem în faptele vieții sale, ca și în declarații făcute în contexte ce-i permiteau sinceritatea. Informatorul „Gheorghiu” ne oferă o probă reproducându-i cuvintele:

Viitorul a dovedit că, de fapt, Țic [Nicolae] nu era un prozator autentic și dacă ar fi fost n-ar fi putut face compromisuri. Mi-a spus că totuși el [Breban], în perioada lui de glorie, accepta să scrie un articol pe an la *Scînteia* pentru a-și putea face liniștit de cap. Acum însă, după ce a scris *Bunavestire*, care este romanul deplinei sale maturități nu mai poate face acest lucru. Cu atât mai mult cu cât nu crede în revoluția culturală și nu se poate integra, fiindcă a fost dată pe mâna unor dobitoci.²⁹

Tema colaborării. Discuțiile Breban – Pleșiță

Ce explică dosarele Securității în cazul Breban, așa cum au fost sintetizate până în acest punct? Ele confirmă autenticitatea și importanța protestelor scriitorului din 1971, indică lansarea unei vaste campanii de discreditare împotriva lui, în special prin lansarea zvonului că este un om al Securității, descriu activismul numeroșilor informatori din jurul său, susțin imaginea binecunoscută public, a conivențelor sale politice și pun în lumină ceva mai puțin amintit și înțeles – excepționalul efort al salvării operelor sale de cenzura comunistă, argumentat de o ideologie a valorii actului de creație.

La consultarea dosarului Breban, nici Consiliul Național pentru Studiul Arhivelor Securității, nici Curtea de Apel București nu a luat în considerare datele expuse mai sus. Ambele instituții au găsit relevante pentru decizia lor de constatare a colaborării lui Breban cu poliția politică comunistă convorbirile dintre romancier și generalul Nicolae Pleșiță, transcrise în notele din 18 și 22 februarie 1977. În acestea, scriitorul se adresează generalului cu formule de genul „Vă salut tovarășul general, a fost la mine Paul Goma azi la prânz și am avut o discuție”, „ Aveți o memorie excepțională!”, „Pentru asta, eu vă mulțumesc în special, tovarășe general”, „Chiar și Paul Goma a spus că bătrânul [Eugen Ionescu] s-a scrântit”, „Ei, servim cultura și țara!”, în sfârșit, îi transmite salutul mamei sale pentru contribuția înaltului ofițer la apariția romanului *Bunavestire*.

Sunt „platitudini jenante”, a scris Ion Vianu într-un număr al revistei 22, cu referire la aceste formulări, plasându-le în sfera neonorabilității, și nu a poliției politice*.

Cu ce îl informează Nicolae Breban pe Nicolae Pleșiță în aceste discuții socotite „doveditoare” pentru colaboraționismul romancierului? Spicuum: „Paul Goma [...] a spus că mai sunt trei oameni arestați, tovarășul secretar pe loc a pus mâna pe telefon, a vorbit cu tovarășul Stănescu și s-a dovedit că nu este adevărat”; „S-au discutat o grămadă de chestii, de cultură, nu știu ce... Sigur că s-a plâns, chiar și eu m-am plâns de anumiți funcționari din minister, care n-au rezolvat unele probleme...”; „[Goma] a fost

* Ion Vianu, „Trebuie lapidat Breban?”, <http://www.revista22.ro/trebuie-lapidat-breban-10507.htm>.

profund emoționat, a și sărit într-un taxi, n-a mai avut răbdare să... fugă acasă să-i povestească nevesti-si”; „i-am povestit [lui Goma] întâlnirea mea cu tovarășul Burtică și că s-a discutat problema lui literară și l-am întrebat: «Ești de acord, dacă vrei să publici o carte... crezi că vei găsi o carte publicabilă, care... Uite, există interesul față de problema dumatile, și nu știi ce...» Și a zis că da, îl interesează foarte mult, că așteaptă o asemenea rezolvare”; „El [Goma] spune că-i e dor de țară lui Țepeneag și că a făcut o boală de ficat pe chestia asta...” etc.*.

Este greu de explicat cum poate cineva să vadă în spusese de mai sus acțiuni de poliție politică care, conform legii, ar fi „informații prin care se denunțau activitățile sau atitudinile potrivnice regimului totalitar comunist și care au vizat îngrădirea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”. Pleșiță a aflat că Breban și Goma s-au plâns de unii funcționari din minister, că fostul disident a sărit într-un taxi, că Dumitru Țepeneag suferă de dorul de țară. Susținerea că astfel de informații reprezintă colaboraționism compromite însăși noțiunea.

Cine a avut la dispoziție dosarul romancierului, iar CNSAS și Curtea de Apel București l-au avut, putea verifica că dialogul Breban-Pleșiță din 1977 se afla în siajul unei acțiuni umanitare. Imediat după arestarea lui Ion Negoitescu, ca represalii pentru semnarea apelului lui Goma, Breban și Nichita Stănescu au fost la Cornel Burtică. Tot atunci, Breban i-a oferit susținerea și lui Ion Vianu³⁰. Cu o zi înainte de drumul la înaltul demnitar de partid, vorbise cu Goma la telefon, iar când Breban a întrebat: „Cred că este o veste bună. Nu?”, Goma a răspuns: „Da. Să sperăm”³¹. Intervențiile romancierului au avut loc la dorința celor ajutați.

La vremea respectivă, Breban își asumase cu mândrie intervențiile. O spune o sursă a Securității care reproduce cuvintele dramaturgului Radu F. Alexandru: „Breban vehiculează ideea că a «aranjat» întâlnirea lui Goma cu tov. secretar Burtică și că a «obținut» pașaport pentru dr. Vianu. Își arogă merite în dialogul «opozanților» cu partidul – nu cu securitatea pe care o detestă, prețul fiind publicarea *Bunei Vestiri* [sic!] la Iași. Obținerea pașaportului pentru mama sa, care urmează să plece în RF Germania la un al doilea fiu, constituie încă un argument al acestei supoziții la care au ajuns mulți scriitori”³².

* Ionel Stoica, „Scriitorul Nicolae Breban a colaborat cu Securitatea. Servim «cultura și țara!»”, evz.ro, 2 august 2012.

Din dialoguri transparente și o a doua fațetă a lucrurilor, dincolo de soarta scriitorilor hărțuiți: interesul personal legat de publicarea volumului *Bunavestire* și de viza pentru mamă. Nici acestea nu intră în categoria actelor de poliție politică. Consiliul Național pentru Studiul Arhivelor Securității a ratat din nou și grav interpretarea, iar Curtea de Apel București a sporit anarhia jurisprudențială în materia colaboraționismului*.

Pe marginea discuțiilor incriminate, unii ziariști au încercat să convingă opinia publică asupra convenței colaboraționiste dintre romancier și autorități intervenind asupra textelor. În *Evenimentul Zilei*, un jurnalist sublinia ca probă acuzatoare cuvintele adresate de general lui Nicolae Breban, exhibate ca subtitlu cu litere îngroșate: „Nicolae Pleșiță: «Era vorba să-mi dai un nume»”**. A cere și a oferi un nume pare la prima vedere o afacere polițienească. Doar că, în cazul dat, numele era al mamei criticului literar Matei Călinescu, aflat în Statele Unite, și fusese cerut pentru a se acorda dnei Călinescu o viză. În gândirea ziaristului de la *Evenimentul Zilei*, intervenția în favoarea eliberării unui pașaport reprezenta act de poliție politică.

Probleme reale

În Arhiva CNSAS există și documente care ridică întrebări legitime asupra relațiilor lui Breban cu organele statului comunist. Paradoxal, acestea au fost lăsate în umbra materialelor care au înregistrat discuțiile cu generalul Nicolae Pleșiță, cum arătam, irelevante în cauză. Mai multe confirmă promovarea de către Breban, și acasă,

* De comparat cu deciziile Tribunalului București: acesta a susținut inocența lui Trancotă Dan, recrutat în scopul supravegherii informative a cadrelor didactice din liceul unde lucra, cu angajament semnat, care a denunțat un coleg pentru supraaprecierea civilizației anglo-saxone, de asemenea o familie „sectantă” pentru că dădea fetiței o educație religioasă etc. Un alt informator, Bărbat Vasile, nu ar fi făcut poliție politică, deși angajamentului i se adăugau bani primiți, delațiuni referitoare la angajarea unui fost legionar, la lipsa activității politice de masă într-o instituție și trimiterea la magazie a tablourilor cu conducătorii partidului și guvernului, în loc să fi fost puse pe perete ș.a. (Gabriel Andreescu, „Necesitatea judecătorilor specializați...”).

** Ionel Stoica, „Scriitorul Nicolae Breban a colaborat cu Securitatea. Servim «cultura și țara!»”, evz.ro, 2 august 2012.

și în exil, a unor idei denigratoare privind doi disidenți (Paul Goma, Dorin Tudoran) și comentarii ostile la adresa unor critici ai regimului din exil (Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Virgil Tănase). Reproduc câteva pasaje relevante.

Nota Direcției I-a din 31 martie 1978 nu sugerează modul în care a fost preluată informația. Era un material menit să ajungă la conducerea Ministerului de Interne, ceea ce explică absența oricăror trimiteri la surse. Ea se referă la întâlnirea din 29 martie 1978 dintre ziaristul american Kirk Donald și Nicolae Breban. Conform documentului:

Nicolae Breban a făcut precizarea că Paul Goma este un scriitor mărunț, de atitudine oarecum liberală, care nu l-a înțeles pe el (Breban), nici pe tovarășul Burtică. Goma a avut o poziție „interesantă” față de perioada Gheorghiu-Dej, ex. Secretar al CC al PCR, când acum 17-18 ani a fost deținut.³³

Nota Direcției I-a din 1982 sumarizează informațiile Securității cu privire la denigrarea lui Tudoran de către Breban, dar nu spune ceva despre motivațiile acestuia:

Reține atenția și faptul confirmat, că atât în țară cât și în străinătate obiectivul a încercat să-l compromită pe Dorin Tudoran, element ostil, activ, prezentându-l ca bolnav psihic sau „informator” al securității.³⁴

Raportul din 5 septembrie 1983 ar sugera implicarea directă a romancierului în denigrarea exilului. Totuși, textul enunță doar planurile serviciilor în acest sens, de aici faptul că pentru a interpreta materialul este necesar să-l plasăm în contextul celorlalte surse documentare:

Contactele cu Nicolae Breban vor avea un caracter mai sistematic, pentru exploatarea informativă intensivă și realizarea unor sarcini de dezinformare. În termen de 10 zile vom stabili împreună cu Serviciul „D” versiunile ce îi pot fi sugerate pentru accentuarea disensiunilor între Paul Goma, Virgil Tănase și soții Ierunca și compromiterea lui „Tudorache” față de aceștia.³⁵

Subiectul Tudoran revine în nota din martie 1985, adresată conducerii Ministerului de Interne. Ea subliniază și mai bine distincția și poate, la acest punct, convergența dintre intențiile Securității și voința romancierului orientat excesiv spre sine însuși:

În vederea compromiterii, creării și stimulării unor disensiuni între scriitorii Nicolae Breban și Dorin Tudoran, au fost inițiate măsuri complexe, în funcție de particularitățile situației operative din cazurile respective. Ca urmare, s-au obținut date din care rezultă că Nicolae Breban, aflat temporar în străinătate, a ținut o conferință la Seminarul de romanistică al Universității din Heidelberg R.F. Germania, prilej cu care l-a caracterizat pe Dorin Tudoran un poet „minor și execrabil”, afirmând că acesta depune eforturi să iasă din anonim pe căi extraliterare. [...]”³⁶

Sunt oare acestea dovezi ale colaborării cu Securitatea ca poliție politică? Documentele confirmă că Breban nu primea ordine de la Securitate. Pentru „activitățile dușmănoase” desfășurate în țară și străinătate, Nicolae Breban fusese avertizat în anii 1973, 1974, 1976 și 1977³⁷. Dar și mai târziu, după ce ecoul protestelor din 1971 se mai stinsese, organele arată în ce-l privește suspiciune, precauție și preocupare. În anii când îi denigra pe Goma și Tudoran, rapoartele descriu incompatibilitatea romancierului cu statutul cuiva căruia i se comandă. Un raport din 30 septembrie 1982 detaliază: „Nicolae Breban pozează într-un olimpian meditativ detașat de frământările primare existențiale. Recunoaște că reprezintă un personaj «incomod», «problematic» față de noi”³⁸. Iată un altul, din 29 august 1983: „Adevărul este că fiind o persoană extrem de volubilă poate fi relativ ușor exploatată informativ, dar totodată, e incapabil să păstreze un secret. Labilitatea, din punct de vedere psiho-characterologic, constituie alt impediment de a se miza, în timp, pe o loialitate deplină. Conștiința lui de sine se reduce la formula demiurg-creație. Noțiunile de morală, familie, patrie, dacă i se par că vin în contradicție cu această formulă, nu valorează nimic pentru el”³⁹.

Ansamblul documentelor sugerează altceva decât preluarea de către Breban a sfaturilor de acasă. Romancierul era invidios pe notorietatea căpătată de scriitori precum Paul Goma și Dorin Tudoran, sau de exilații Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Era sincer când se declara mult superior literar acestora, suporta, se vede, cu greu diferența de imagine publică și considera legitim să-și facă dreptate⁴⁰. Din perspectiva lui, colegii își construiau o faimă literară abuzând de acțiunea politică. Următorul pasaj sintetizează motivația: „Le-ar fi spus Monicăi Lovinescu și altor veleitari: Faceți tapaj de estetică dar m-ați considera mare dacă aș scrie «Jos Guvernul». Asta poate s-o scrie orice prost. Unde vedeți valoare estetică într-un slogan?”⁴¹.

Parcă intuind, în 1990, datele cazului care astăzi sunt scoase la lumină din dosare, Dorin Tudoran adresa următoarea diatribă lui Nicolae Breban, pusă sub titlul-cheie „Agent de influență: da sau nu?”:

Credeam, și cred, ce-i drept, că tu, dragă Nicolae, ai fost – și vai! – continui să fii un perfect agent de influență. Asta da. Nu unul cu soldă, cu condica de prezență, cu salariu venindu-ți regulat, cu pensie asigurată. Nu. Ceea ce credeam și cred este că datorită „elefantului megaloman” care ești, datorită egocentrismului tău patologic, datorită himerei acelei opere pentru care „faci totul” ai fost și ești ajutat să faci, deseori, ceea ce... nu se face. Datorită temperamentului tău nefericit, ai fost, ești și vei fi oricând o claviatură ușor de manevrat de orice structură a unei puteri care știe cum să te facă să cânti.*

Agent de influență?

Citatul anterior, plin de alegații, poate fi considerat plin și de simțul realităților. Doar că, dacă cedarea la influențe sau intoxicări ar fi proba colaborării cu Securitatea, atunci cei care i-au pus lui Breban eticheta de informator al Securității ar fi la rândul lor colaboratori. Dificultatea identificării statutului de „claviatură ușor de manevrat” cu cel de colaborator face ca greutatea acuzelor lui Tudoran să nu stea în pasajul mai sus citat, ci în întrebările sugestive pe care fostul disident le pune lui Breban la sfârșitul pamfletului său:

- a. Cum de-ai putut rămâne membru al Uniunii Scriitorilor din România sub regimul Ceaușescu, dacă, așa cum susții, din 1972 ai fost cetățean german?
- b. Cum de fiind cetățean german, aveai nevoie de pașaport și viză românească? Întreabă-te acest lucru și pentru bunul motiv că, în 1978, documentul pe care-l arătai autorităților germane la intrarea ori ieșirea din Germania nu era pașaport german, ci un fel de țidulă cu fotografie, confirmând că familia ta – cetățeni germani – locuiește la München...
- c. Cum de-ai putut, exilat fiind în Occident, să-ți publici cărțile în România regimului Ceaușescu? Să primești premii ale Uniunii Scriitorilor? Împrumuturi de la Fondul literar? (Nu recurge din nou la paralela cu Liviu Ciulei și Lucian Pintilie – ei n-au avut dreptul la

* Dorin Tudoran, *Kakistocrația...*, p. 290.

niciun fel de viață socială și profesională în România când s-au aflat în străinătate.)

d. Exilat fiind în Occident, cum de nu te-ai alăturat niciunui protest în favoarea colegilor tăi, scriitori năpăstuiți?

e. Din ce-ai trăit – în câteva locuri ale Europei – neavând niciun venit regulat? Cum de apartamentul tău nu a intrat în patrimoniul Securității – cum era regula de fier în asemenea situații – nici când ai devenit „ilegal”, cetățean german, nici când te-ai refugiat în Occident...; toamna, primăvara, iarna...*

Surpriza oferită de materialele arhivate în „cazul Breban” este să ofere un răspuns tuturor întrebărilor lui Dorin Tudoran. Am văzut deja că relațiile organelor statului comunist cu romancierul ies din tipicul pe care acestea îndeobște au acceptat să le aibă cu supușii regimului – pe măsura personalității scriitorului, la rândul ei netipică.

Telegramele din Berlin anunțau în luna ianuarie 1971 deținerea unor informații privind hotărârea lui Nicolae Breban de a rămâne definitiv în Germania, apelând la originea germană a mamei sale⁴². Am reprodus deja rândurile care arată preocuparea autorităților față de afirmațiile scriitorului, că va rămâne în Occident timp de patru-cinci ani, și opinia ambasadei, care susținea acordarea celor solicitate pentru a evita criza. La 24 decembrie 1971, o telegramă fulger anunță prezentarea lui Nicolae Breban în lagărul de la Geretesried, unde a cerut să fie înscris pentru obținerea de urgență a cetățeniei germane⁴³. La 5 ianuarie 1971, Petre Olaru, secretar II, șeful agenției consulare, are o discuție cu Breban, în care acesta recunoaște a fi vizitat administrația lagărului pentru triere de la München, dorința de a obține cetățenia vest-germană, „dar numai dacă i se acceptă menținerea cetățeniei române”⁴⁴.

La 15 februarie 1972, din Germania se anunță:

Breban a reafirmat că se simte obligat să plece în România la consfătuirea pe țară a scriitorilor în calitatea sa de membru al Biroului Uniunii Scriitorilor. Pentru aceasta, el pune următoarele condiții: a. Să i se pregătească o invitație oficială din partea Uniunii scriitorilor; b. Să i se dea o viză de 1-2 călătorii suplimentare; c. Să i se... trimită un bilet de avion cu care să poată să se întoarcă din [RFG] în România... Dacă nu va primi o invitație, Breban a amenințat că va publica o

* Dorin Tudoran, *Kakistocrația...*, p. 292. Restul întrebărilor, până la punctual j., face trimiteri la persoane și discuții private.

declarație de presă în care să descrie în amănunțime că a dorit să participe la această întrunire.⁴⁵

La 19 februarie 1972, o altă telegramă, urgentă, de data aceasta din Franța, anunță recunoașterea lui Nicolae Breban ca cetățean vest-german și faptul că va fi ajutat să publice romanul *Animale bolnave*⁴⁶.

O perioadă, romancierul pare să se simtă într-o poziție de putere – i se acordă cetățenia, i se traduce primul roman și sunt semne că-l așteaptă succesele literare la care visează –, deci pune condiții. Iar autoritățile statului român le acceptă pentru a evita transformarea lui într-un activ adversar. Telegrama fulger din 23 aprilie 1972 anunță plecarea lui Breban în țară pentru a participa la conferința scriitorilor⁴⁷.

Ani de zile, Breban și purtătorii de cuvânt ai regimului s-au aflat într-o tensiune la marginea confruntării. Romancierul amenință și când este acasă, nu doar peste granițe. Nota de analiză din 25 septembrie 1981 consideră că

Atitudinea sa în această perioadă a fost puternic influențată de două evenimente considerate majore pentru el, respectiv Conferința națională a scriitorilor și intrarea sub tipar a ultimului său roman *Don Juan*. Astfel, [...] în urma dezbaterilor din cadrul Asociației scriitorilor din București a avut o reacție virulentă întrucât fusese radiat de pe lista celor înscriși la cuvânt, afirmând că dacă în România nu i se permite să-și exprime liber opiniile poate să facă acest lucru în Occident [...].⁴⁸

Echilibrul a fost menținut întrucât Breban nu a condamnat niciodată politica internă a regimului, ci numai pe cea în domeniul culturii, ale cărei efecte le simțea din poziția sa de creator. A susținut constant libertatea scriitorilor de a da „orice declarații și interviuri cu privire la viața și politica culturală din România”⁴⁹. S-a luptat an de an să plece din țară pentru a-și promova opera în străinătate. Raportul din 26 august 1980 anunță: „Nicolae Breban manifestă în continuare intenția de a lucra anual șase luni în străinătate, susținând că dorește să-și asume «destin de scriitor european» în condițiile în care literatura română are un „statut periferic» față de marile culturi occidentale”⁵⁰. Din nou, autoritățile ajung să accepte ceea ce refuză aproape tuturor celorlalți.

În ceea ce privește anii trăiți de Breban în Occident, dosarele oferă din nou răspunsuri. Un raport din 5 septembrie 1983 arată

că, la Paris, scriitorul doarme în condiții precare, pe o saltea pneumatică, așteptând cele 500 mărci lunar de la frate și mamă⁵¹.

Iată și o notă din 1989: „Dispune de o situație materială modestă, mijloacele de subzistență fiind asigurate aproape în totalitate din veniturile soției sale, care lucrează la o librărie din Paris. Activitatea sa publicistică este relativ redusă în Franța, limitându-se la două romane apărute la intervale mari de timp în Editura Flammarion”⁵².

Breban a acceptat condiții de viață aproape mizere în perioadele când locuia în străinătate, pentru a-și vedea publicate romanele. Statusul său material ar fi fost altul dacă ar fi continuat viața anterioară, din vremea când ricana: „intelectualii au norocul că încă îi susține cineva de sus, fiindcă dacă ar fi lăsați pe seama muncitorilor care trag la șaibă și iau 2.000 lei, în timp ce ei iau 50.000-60.000 lei pe o carte, îi linșează imediat”⁵³.

Concluziile cercetării din arhivă sunt certe: Breban a putut să-și publice cărțile în România regimului Ceaușescu, deși se afla prin Occident, căci Securitatea a acceptat la rândul ei compromisuri. Breban refuzase colaborarea cu Europa Liberă, ducea propria campanie împotriva scriitorilor care-i „furaseră gloria” (pare că astfel gândea cu privire la Goma, Tudoran, Virgil Tănase...), putea fi deci și util, chiar dacă notele și rapoartele se plâng până la sfârșit de manifestările sale iconoclaste⁵⁴. Informațiile din arhivă converg în a sugera că Securitatea a renunțat, în a doua jumătate a anilor '80, să îl determine pe Breban să accepte politica culturală a partidului. Nota de închidere a dosarului său de urmărire informativă (nr. 6625) în anul 1987⁵⁵ afirma că „[Breban] este legat de țară și mulțumit de faptul ca editurile îi publică în continuare cărțile, iar presa de specialitate face referiri la ele”⁵⁶. Aprecierea este reciprocă: scriitorul transmite rugămintea ca „defulările lui intime să nu fie taxate ca antipatriotice”⁵⁷. Scriitorul caută un „pact de neutralitate”, în sensul documentului din care aflăm că Breban „este conștient de faptul că «neutralitatea» sa îi creează probleme, atât sub aspectul atmosferei care i se face în emigrație, cât și din punct de vedere material, a relatat că își va menține această conduită și se va dedica exclusiv activității literare”⁵⁸.

Principiul rezonabilității în judecarea colaboraționismului

Ultimul paragraf sugerează interacțiunea dintre doi manipulatori (Breban și „organele”) care-și cunosc fiecare bine interesele, unele opuse, altele convergente, și totodată pericolul pe care-l prezintă fiecare pentru celălalt. Acest lucru îl „povestesc” toate dosarele pe care le-am găsit în Arhiva CNSAS cu referințe la Breban. Adresarea mieroasă din convorbirea cu generalul Pleșiță, în 1977, este o excepție. Nu am găsit ceva asemănător între alte documente de arhivă care fac referiri la romancier*.

Convergența, pe anumite porțiuni, a intereselor a dus și la conivențe ale scriitorului cu regimul. Să însemne acest lucru „colaborare”? În comentariul său asupra „cazului Breban”, Dorin Tudoran dă termenului un sens foarte larg, pe linia „servire a regimului”. Tema colaboraționismului „în sens larg” încă nu a ajuns la maturitate, iar dacă pașii făcuți înainte sunt imprudenți, compromit demersul.

În sensul servirii regimului, colaboraționismul ar acoperi un număr considerabil de comportamente, începând cu aderarea la PCR. Semnarea statutului de către fiecare nou membru avea, prin asumarea dogmelor sale și mărirea numărului celor înregistrați în partidul unic, funcții simbolice și practice aflate la baza perpetuării sistemului. Dacă acceptăm acest sens, colaboraționismul lui Breban a început în anul 1967, când a căpătat carnetul roșu, asemenea altor câteva milioane de oameni. Primirea unor posturi în ierarhia PCR servea și mai mult regimul, iar Breban a făcut un pas mare înainte în circa un an de la intrarea în partid. Nu avem nevoie de multă imaginație ca să urcăm, treaptă cu treaptă, pe această listă ierarhizată de colaboraționisme și responsabilități, spre pozițiile care reprezentau inima sistemului. În România s-a colaborat mult și au colaborat mulți. În cazul profesioniștilor scrisului, precum Breban, se adaugă textele în favoarea comunismului. A publicat și Breban, „pentru a-și putea face liniștit de cap”, cum declara el, au făcut-o și mulți dintre acuzatorii săi.

* Mai sunt semnalate câteva gesturi de obediență, precum dedicațiile pe cărțile oferite lui Nicolae și Elenei Ceaușescu.

Problema discutată în cazul Breban – ca și în cazurile Marino, Noica, Balotă, Paleologu, Botez, Berindei – are însă, în termenii competențelor CNSAS, un sens restrâns: a furnizat persoana informații prin care denunța activitățile sau atitudinile potrivnice regimului totalitar comunist vizând îngrădirea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*? Nu s-a întâmplat astfel cu Breban, dar tocmai cazul său arată că definirea dată colaboraționismului de către OG nr. 24/2008 este prea searbădă. Voi folosi o altă interpretare, aflată între colaboraționismul care înregistrează orice convență, prea diluat, și cel strict al legii, prea limitat. Colaboratorul este cel care (a) a acționat pe baza unor cerințe ale Securității, (b) a acționat pentru interese ale regimului contrare celor ale societății (oamenilor) și (c) a afectat direct viața oamenilor, sau a operat pentru regim cu un anumit grad de sistematicitate și coerență.

Majoritatea persoanelor care au călătorit în străinătate sau au ocupat poziții considerate de autorități sensibile au avut periodic contacte cu Securitatea. De multe ori li s-au cerut „servicii”. Declarații de vigilență dădeau și scriitorii implicați în legături oficiale cu colegii lor străini, și studenții trimiși să facă practică într-un institut de cercetări nucleare. Mare parte dintre cei care se întorceau din Occident au avut de explicat ce li s-a întâmplat. Existau legi în acest sens, unii vociferau, dar pentru mulți era greu să accepte repercusiunile unui refuz al întâlnirii cu organele. Cadrele didactice care predau studenților străini aveau obligația de a informa, chiar fără semnarea unui angajament, despre comportamentul tinerilor cu care lucrau. În sutele de volume deschise de Securitate pe numele unor oameni de cultură, am găsit foarte puține cazuri în care informatorii să se fi adresat din proprie inițiativă organelor**. Mai curând, oamenii de cultură afiliați regimului asumau să desfășoare propria lor poliție politică, spre

* Definiția art. 2 b) al OG nr. 24/2008, aprobată cu modificări de Legea nr. 293 din 14 noiembrie 2008. Este interesant pentru cercetători cât pot diferi documentele de arhivă în funcție de obiectivul luat în cercetare. Materialele din dosarele lui Adrian Marino și Constantin Noica sunt clare și coerente. Problematică în cazul lor este separarea adevărului și falsului din documente. Materialele de arhivă pe numele lui Nicolae Breban nu par să introducă falsificări, dar lucrează cu o realitate foarte bogată și pe mari porțiuni contradictorie.

** Cu siguranță, mult mai bogată în acest sens este arhiva birourilor de personal din instituțiile socialiste.

exemplu, prin cenzurarea manuscriselor pe criteriile promovate de organele de partid.

Elementul-cheie nu este contactul cu Securitatea – tratat fără luarea în considerare a contextelor, într-o psihoză a atingerii stigmatizatoare –, ci măsura în care subiecții au acționat împotriva unor semeni și intereselor societății în ansamblul ei. Or, dosarele documentează denigrarea de către Nicolae Breban a unor opozanți ai regimului precum Goma și Tudoran, diluarea în declarații a acțiunilor autorităților împotriva drepturilor omului, desemnificarea eșecurilor economice care se repercutau asupra vieții oamenilor. Astfel de acțiuni confirmă că există o temă a „omului Breban”, dar nu înseamnă automat, raportate la context, colaboraționism cu poliția politică comunistă. Într-o viziune mecanică, nota Securității conform căreia Dorin Tudoran, împreună cu criticul literar Nicolae Manolescu, „au hotărât să accentueze ideea lansată anterior în mediu, că Nicolae Breban ar fi colaborator al organelor de securitate”⁵⁹ ar reprezenta dovada colaboraționismului primilor. Ceea ce, evident, nu e cazul.

Au susținut însă Breban și alții asemenea lui contacte cu organele de Securitate peste un anumit *grad de sistemicitate și de coerență*? Sau, într-o formulare mai generală: suntem noi *rezonabili și proporționali*, în raport cu acțiunile lor, dacă îi tratăm pe „suspecți” drept colaboratori?

După citirea volumelor pe numele Nicolae Breban, cu documente începând cu 1971 și până în 1979, răspunsul meu este negativ. O poziție opusă ar extinde substanțial categoria colaboraționiștilor și ar dilua semnificația actelor de poliție politică. Această poziție a fost primită anterior cu critici*. Ar fi de întrebat, atunci: cum oare oamenii care au avut contacte și au discutat cu reprezentanți ai autorităților (din ierarhia PCR, securiști, diplomați etc.) să fi făcut „poliție politică”, fără ca toți ceilalți participanți la astfel de contacte și dialog să nu fi făcut? De ce exprimarea pozițiilor critice și animozităților să fie poliție politică în cazul unora și nu în cazul altora? De ce faptul că, de exemplu, Mircea Iorgulescu ar fi semnalat colegilor „nuanțele fasciste, apologia violenței, crearea unui antierou care însă întemeiază o nouă credință (a se vedea aluziile biblice din carte [*Bunavestire*]) sau o nouă ideologie”⁶⁰, iar Emil Hurezeanu ar fi scris autorităților americane că romancierul

* După ce am exprimat-o întâia oară în articolul „Cazul Breban (III)”, *Timpul*, nr. 10, 2011.

este în fond un agent al Securității, nu ar cădea sub ghilotina aceleiași interpretări? De ce nu s-ar adăuga categoriei demersurile făcute în exil pentru a preîntâmpina publicarea romanelor lui Breban?

Criteriul care pare să funcționeze, „Breban nu place”, este cu atât mai vulnerabil în acest context în care Securitatea a intoxicat scriitorii de acasă și exil și i-a incitat pe unii împotriva altora. Pentru cât succes a avut, este suficient să urmărim istoria înregistrată în arhive a înfruntării dintre Tudoran și Breban, să reamintim enunțurile privitoare la inițierea măsurilor de compromitere, crearea și stimularea disensiunilor între Breban și Tudoran, „în funcție de particularitățile situației operative din cazurile respective”⁶¹. Nu doar datorită intoxicărilor colegii l-au calificat pe importantul prozator drept egocentric, indiferent sau disprețuitor față de soarta celorlalți etc.*. Însă a confunda datele de personalitate cu colaboraționismul tulbură apele până a le face ideale pescuitorilor celor mai periculoși.

Spuneam că, într-un fel, Securitatea l-a învins pe Nicolae Breban. I-a pus piedici, cu un anumit succes, în obținerea notorietății literare în străinătate, prin atmosfera de suspiciune creată în jurul lui. A reușit să domolească energia sa recalcitrantă care l-ar fi îndreptat spre statutul unui opozant al regimului, pe măsura avantajelor personale, a solicitărilor exilului și a posibilităților care îi stăteau la dispoziție, cu toate implicațiile asupra locului pe care l-ar fi căpătat în istorie. Securitatea i-a învins și pe colegii scriitori aflați în categoria adversarilor lui Breban. Arhiva CNSAS demonstrează astăzi că mare parte din imaginea despre romancier reprezintă colportarea de către ei a unor dezinformări. Oamenii de cultură – desigur, nu doar ei – au fost prea simplu manipulați, au căzut prea ușor pradă intoxicărilor.

Amprenta lăsată de Securitate îi manipulează și astăzi. Unii dintre ei au împrumutat chiar tehnicile toxice ale organelor de altădată. De ani de zile vânează cu prezumția colaboraționismului foste victime ale regimului, lansează zvonuri împotriva unor oameni ale căror vieți ar fi meritat empatie ori măcar curiozitate și distrug fundamentul de fair-play al relațiilor umane. Și victimele, și ei, și noi ceilalți merităm mai mult.

* Sunt etichetele care apar des în documentele pe numele său din Arhiva CNSAS.

Note

1. Este drept, Comitetul Central avea puteri diluate la nivel practic. Telegrama trimisă Centralei de Ambasada română din R.F. Germania, la 10 februarie 1971, care anunța pregătirea de către Breban a unei suite de „de articole calomnioase la adresa statului nostru” pentru revista vest-germană *Der Spiegel*, era preocupată de afirmația: „Comitetul Central nu are rol conducător în viața politică a țării deoarece primește directive de la Comitetul Executiv” (Arhiva CNSAS, dosar SIE 8680, f. 78).
2. Calificativele din adresa datată 10 mai 1972 emisă de Consiliul Securității Statului, UM 0755/D, nr. 123/ 0025262 din 28.12.1971 (Arhiva CNSAS, dosar I 6625, f. 126).
3. Telegramă din 8.12.71, Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 8680, f. 30.
4. Telegrama 1344/M-300: „Cazul Paul Goma și romanul acestuia, *Ostinato*, au declanșat în Năsăud [RFG] o puternică campanie de presă. [...] Această campanie ... a făcut involuntar atâta reclamă cărții, încât prima ediție a fost aproape epuizată în toate librăriile, în timp ce în cele câteva săptămâni după apariție și înainte de această campanie de presă, nu se vindea aproape deloc” (Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 8680, f. 8).
5. Formularea din *Die Welt*, ediția din 23 decembrie 1971 (Arhiva CNSAS dosar SIE nr. 8680, f. 36).
6. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 8680, f. 36.
7. „[...] toți cei trei scriitori au fost cât se poate de agresivi și negativiști în declarațiile lor despre noua situație din viața literară din țara noastră [...] Nu numai Breban, dar și Țepeneag și Pituț (dar mai ales Breban) au fost influențați în sensul atitudinii protestatare împotriva noilor măsuri politice din țară, în domeniul literaturii (de exemplu demisia prin poștă a lui Breban din postul de redactor-șef al *României Literare...*)” (Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 8680, f. 9).
8. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 8680, f. 17.
9. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 8680, ff. 3-7.
10. „La 5 ianuarie 1972, tovarășul Petre Olaru, secretar II, șeful agenției consulare, a contactat la München pe scriitorul Nicolae Breban, cu care a purtat o amplă discuție. [Breban] a fost surprins de știrile publicate în presa vest-germană referitoare la o pretinsă cerere de azil politic și le pune pe seama dorinței de răzbunare a ziarului *Die Welt*, căruia i-a refuzat un interviu [...] Nu corespunde realității nici afirmația că ar fi solicitat sau obținut cetățenia germană. Este adevărat că s-a interesat la administrația lagărului pentru triere de la München [...] dorește într-adevăr să obțină cetățenia vest-germană, dar numai dacă i se acceptă menținerea cetățeniei române [...] Breban apreciază că are un talent ieșit din comun, «pe care numai Dumnezeu

mi l-a putut da». N. Breban a avertizat că în articolele sale ce vor apărea în presa vest-germană va aprecia realizările literaturii române, dar, în același timp, va critica aspectele negative ale acesteia. Critica sa se va îndrepta, în special, împotriva unor activiști din domeniul culturii, dogmatici, cărora li se datorește, în mare măsură, slaba dezvoltare și afirmare a artei literare din România. [Breban] a adoptat o poziție răuvoitoare la adresa politicii interne și externe a partidului și statului nostru. [...] Atât în Franța, dar îndeosebi în RFG, reprezentanți ai emigrației române reacționare și chiar ai Europei Libere l-au căutat în permanență, încercând să intre în contact cu el. El a acceptat unele legături cu aceștia, care ar fi rămas decepționați de convingerile politice intime ale scriitorului. El a explicat acestora ce fel de comunist este, precizând că nu a făcut niciodată politică activă, nefiind niciodată membru al UTC, iar în PCR a fost primit în anul 1967 după care a fost ales în CC, nu ca urmare a activității sale politice, ci ca reprezentant al scriitorilor în acest for” (Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 8680, ff. 45-49).

11. Arhiva CNSAS, dosar SIE nr. 8680, ff. 51-52.
12. „Unii încearcă a-și explica [revenirea] prin nerealizarea lui «Baltag» [numele de cod al lui Breban] ca scriitor în Occident. Drept urmare s-ar fi înapoiat în țară sperând să-și recapete poziția anterioară. [...] alți scriitori interpretează întreaga activitate a lui «Baltag», de la plecarea în străinătate și până în prezent, ca fiind urmarea unor misiuni primite din țară” (Arhiva CNSAS, dosar I nr. 6625, vol. 1, f. 2).
13. Plan de măsuri în cazul „Baltag”, Ministerul de Interne, Consiliul Securității Statului, nr. 100/00133169, din 10-11 mai 1972, Arhiva CNSAS, dosar I 187868, ff. 1-12.
14. „[...] încearcă să-l prezinte ca fiind «omul securității», discreditându-l față de compatrioți, iar atmosfera creată în jurul lui i-a afectat și prestigiul în rândul editorilor, motiv pentru care refuză să-l mai publice” (Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 147, 147v).
15. Nota Direcției I-a din 1982 (lipsesc ziua, luna) anunță „măsuri care să conducă la accentuarea discreditării obiectivului față de vârful emigrației, în care sens să fie solicitat și angrenat la diverse acțiuni și manifestări organizate de ambasada noastră de la Paris. 3. În aceeași idee având în vedere faptul ca sus-numitul este profund antipatizat și suspicionat de mediile intelectuale evreiești – Nina Cassian, Ov. Crohmălniceanu, N. Tertulian, Valentin Silvestru, Norman Manea, unii dintre ei având legături cu emigrația, opiniile lor pot fi preluate și transmise în exterior” (*Ibidem*, f. 270v).
16. „Cu acest prilej i-am relatat că Dorin Tudoran susține în cercurile pe care le frecventează că Breban este informatorul securității (*fapt ireal*) [Observația din paranteză este subliniată de ofițer.] Acest lucru l-a marcat vizibil. Din informații obținute ulterior (T.O. Tudorache

și nota de la UM 9544) rezultă că din dorința de a se răzbuna Breban i-a comunicat lui Tudoran că de fapt la Paris se vorbește despre acesta că este colaborator al organelor de securitate. De asemenea i-a reproșat că urmează aceeași evoluție ca a lui Paul Goma. În același timp, Breban a relatat atât lui Tudoran cât și lui Nicolae Manolescu despre faptul că a fost contactat de către noi, lucru care nu credem că ne dezavantajează” (*Ibidem*, ff. 294v, 295).

17. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 318.
18. „Recent, într-un material destinat C.I.A., Emil Hurezeanu, angajat – pentru o perioadă de probă – la Europa Liberă, a menționat că Nicolae Breban, fost membru al CC al PCR, care într-un timp a fost considerat a fi disident, este în fond un agent al securității, care, cu regularitate dă note informative despre scriitori și despre emigranții români, el având posibilitatea să călătorească nestingherit în străinătate. S-au obținut, de asemenea, date că în 1982, în perioada acțiunii provocatoare a D.S.T. în legătură cu Virgil Tănase, Nicolae Breban a fost denunțat (se pare de către cineva din cercul numiților Virgil Ierunca-Monica Lovinescu) autorităților franceze ca «agent al securității», care ar fi implicat în «răpirea» lui Virgil Tănase. Un timp sus-numitul a fost strict supravegheat de organele de specialitate franceze” (*Ibidem*, f. 328, 328v).
19. Nota din 31 mai 1975, Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 4, ff. 67v, 68. Interviu fusese publicat sub titlul: „Românul care nu acceptă compromisul”.
20. Nota raport din 5 iunie 1975 a Ministerul de Interne, Direcția I, Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 4, f. 72.
21. Nota din 19 ianuarie 1976, Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 4, f. 134, 134v.
22. Nota Direcției I-a adresată de ofițerul operativ principal lt.-maj. Florea Lucian conducerii Ministerului de Interne, Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 166.
23. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, ff. 269, 270.
24. Referat din 2 decembrie 1975, Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 4, f. 117.
25. Minuta discuției din ziua de 12 ianuarie 1976 dintre Valeriu Rîpeanu și Nicolae Sorin cu Nicolae Breban (*Ibidem*, ff. 147-148).
26. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 4, f. 155v.
27. Nota din 4 martie 1976. Membrii Comisiei: Ion Dodu Bălan, vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Vasile Nicolescu, director al direcției literar-editoriale din Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Aurel Martin, director general adjunct al Centralei editoriale și director al Editurii Minerva, Valeriu Rîpeanu, director al editurii Eminescu, Sorin Mărculescu și Mihai Gafița, redactori la Editura Cartea Românească, criticul Nicolae Băileșteanu. Ultimul urma să reanalizeze conținutul romanului în vederea apariției

- sale. Deși documentul susține că „Breban a fost primit în audiență”, o altă notă din dosar probează contrariul. Înțelegem că menținerea relației de autoritate dintre cetățean și organe făcea parte dintr-un ritual urmat cu strictețe (*Ibidem*, f. 157).
28. Nota Direcției I a Departamentului Securității Statului din 12 mai 1976, *ibidem*, f. 184, 184v.
29. Nota din 22 ianuarie 1976. Pasajul citat este subliniat de ofițer cu creionul (*ibidem*, f. 198).
30. Ca și lui Lucian Pintilie. Într-o discuție telefonică înregistrată, Breban spune: „Am vorbit cu [Burtică] despre Negoïtescu, apoi i-am spus că vreau sa discut cu el despre un prieten care nu este literat, ci regizor, despre Lucian Pintilie [...] este cu totul absurd că omul acesta nu are aici în România un studio. [...] Eu i-am spus că Pintilie este cel mai mare, este o valoare europeană. Mi-a spus, da, știu. Am spus: d-le secretar, nu este ceva nedrept ca acest om să nu aibă undeva aici în România un teatru? S-a uitat la mine și a pus mâna pe un telefon și l-a sunat pe Miu Dobrescu” (Nota din 11 aprilie 1977, Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 4, f. 298).
31. Dialogul fusese înregistrat de Securitate (începând cu ora 16:49, scrie în document: Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 9, f. 201).
32. Nota din 11 aprilie 1977, Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 4, f. 291, 291v.
33. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 66.
34. Interesantă și continuarea: „Elementele contradictorii din atitudinea și comportarea obiectivului, cât și frecvențele deplasări efectuate în Occident au generat suspiciuni din partea unor scriitori precum Nicolae Manolescu, Nina Cassian, Ileana Mălăncioiu, Nicolae Tertulian, Georgeta Horodincă, Dorin Tudoran, Mircea Săndulescu și alții că acesta ar colabora cu organele de securitate” (*ibidem*, f. 269v).
35. *Ibidem*, f. 298.
36. *Ibidem*, f. 333.
37. Această notă, scrisă cu grijă, cu litere mari, însemnând că a fost trimisă fie la conducerea Ministerului de Interne, fie a PCR, apare în dosare de 4 ori (Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 108v).
38. *Ibidem*, f. 275v.
39. *Ibidem*, ff. 294v, 295.
40. Un pasaj expresiv: „Nicolae Breban spune că are la Paris două femei care au început traducerea a două din cărțile sale [...] Nicolae Breban susține cu multă convingere că prin apariția acestor cărți îi va da o lovitură lui Paul Goma care în prezent este singurul român cunoscut în Occident. După apariția cărților lui, spune Nicolae Breban, se va vorbi mult despre el și îl va pune în umbră pe Paul Goma. Nicolae Breban a relatat că cercurile reacționare (și «filiera evreiască») încearcă prin toate mijloacele lansarea lui Paul Goma ca scriitor” (Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 4, f. 288).

41. Raportul din 30 septembrie 1982, Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 274v.
42. Arhiva CNSAS, dosar SIE 8680 f. 11.
43. *Ibidem*, f. 40.
44. *Ibidem*, ff. 45-46.
45. *Ibidem*, f. 84.
46. *Ibidem*, f. 77.
47. *Ibidem*, f. 112.
48. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 267.
49. Arhiva CNSAS, dosar SIE 8680, f. 91.
50. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 189v.
51. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 297.
52. Arhiva CNSAS, dosar I 187868, f. 31.
53. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 183v. Sumele câștigate de scriitorii și artiștii importanți din România anilor '70 sunt impresionante dacă le raportăm la veniturile altor categorii profesionale, iar Nicolae Breban avea toate condițiile să fi intrat în competiția marilor beneficiari, dacă astfel și-ar fi definit scopul prim.
54. Vezi inițiativa de editare a unui număr al revistei *Les Temps Modernes* în care literatura „trebuie să vorbească prin reprezentanții ei cei mai calificați” (îi menționează pe Ștefan Augustin Doinaș, M. Șora, Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Ileana Mălăncioiu, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Șt. Agopian, Mircea Cărtărescu, Ioan Buduca și Ioan Groșan), intervenția lui Breban pentru asigurarea vizelor ultimilor doi și concluzia ofițerului de Securitate care se ocupă de caz: „Intențiile lui Nicolae Breban rezultă cu claritate din nominalizarea scriitorilor vizați, din mențiunea că nu dorește să fie angrenat niciunul dintre scriitorii «oficiali» deoarece, prin atitudinea lor, «mult prea lașă», nu pot fi considerați «valori ale culturii de azi», precum și din precizarea făcută în finalul scrisorii de «a-i scoate din inerție pe cei încă nehotărâți» (Arhiva CNSAS, dosar I 187868, ff. 29v, 19-20).
55. De abia a închis unul, Securitatea îi va deschide imediat un alt dosar (Arhiva CNSAS, dosar I 187868, f. 1).
56. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 350v.
57. *Ibidem*, f. 275v.
58. Cu această ocazie, își exprimase admirația față de creația poezilor tineri (Arhiva CNSAS, dosar I 187868, f. 30v).
59. Notă din luna martie 1985, Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 333. Documentul susține că „s-au obținut date”, ceea ce nu reprezintă o probă că a existat un astfel de aranjament Tudoran-Manolescu. Dar chiar dacă lucrurile s-ar fi întâmplat cum scriu ofițerii, după ce, cum afirmă documentul, Nicolae Breban îl caracterizase pe Dorin Tudoran în RFG un poet „minor și execrabil”, nu are sens să vorbim de poliție politică.
60. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 4.
61. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 333.

VIII. Lumea informatorilor

Pledoaria anterioară, asupra responsabilității în folosirea etichetei de „agent” ori „colaborator al Securității” și în interpretarea documentelor din arhive, în particular, asupra nedreptății făcute unor foste victime ale regimului sau personalități ale opoziției comuniste constituie o fațetă a unui autentic proces de deconspirare. Cunoașterea esențial prospectivă este în același timp preventivă. La mijlocul anilor 2000, au fost deschise mai multe procese scandaloase: fostul ofițer de securitate Ristea Priboi contra muncitorului Walter Sommerauer întrucât ultimul susținuse că fusese torturat de Priboi la momentul revoltei de la Brașov, din 1987; fostul ofițer Marian Ureche contra lui Marius Oprea, după ce Oprea dezvăluise implicarea securistului în urmărirea lui Ioan Petru Culianu; Radu Ciuceanu contra lui Ștefan Rădulescu-Zoner, când Zoner făcuse conexiunea dintre trecutul său și poziția de senator al Partidului România Mare; Traian Băsescu l-a chemat în instanță pe Mugur Ciuvică care îl acuzase de colaborare cu Securitatea ca fost reprezentant al României la Anvers. Șochează în această serie puterea politică și financiară a acuzatorilor în raport cu respectabilitatea și, în același timp, vulnerabilitatea celor acuzați*. Primii au dreptul să-și apere onoarea. Dar ce este mai firesc decât ca Walter Sommerauer, azi om în vârstă, bătut sălbatic la ancheta Securității, să clameze identitatea tortionarului dacă recunoaște sau i se pare că recunoaște la televizor chipul celui care îl lovea în 1987? Ristea Priboi, cel „identificat” pe ecran, a fost unul dintre oamenii de decizie din instituția de opresiune. Însă probele privind bătăușii Securității de la Brașov, din 1987, au fost distruse – dacă vor fi existat vreodată. Cum procedăm

* Procesele s-au închis, dar au însemnat o grea încercare pentru acuzați. Vezi, pentru o analiză de detaliu, Gabriel Andreescu. „Dezbaterea colaboraționismului și presiunea asupra libertății de expresie”, *Noua Revistă de Drepturile Omului*, nr. 2, 2005, pp. 55-73.

într-o asemenea situație, altfel decât să așteptăm rezultatul unui proces atât de asimetric și moralmente nedrept? Nu a existat o aplecare asupra acestei situații, nici o preocupare pentru reglementarea ei.

Cenzori, informatori „de profesie”, informatori cu sarcini speciale

Să revenim la tema informatorilor. Ce ne-au spus dosarele despre varietatea și gradul lor de periculozitate în ansamblul sistemului de represiune? O tipologie ridică dificultăți mai mari decât se poate imagina în afara lucrului efectiv cu dosarele. În ce categorie intră oamenii din rețeaua culturală care au interiorizat logica aparatului de represiune și fac eforturi să-i preia și rolul? Într-o depeșă externă aflată în dosarul SIE găsim date despre întrunirea Biroului Uniunii Scriitorilor din 23 august 1971, după ce Breban dăduse un interviu ziarului *Le Monde*. Paul Everac propusese să nu se aprobe demisia lui Breban, ci să fie demis și declarat „trădător de țară”. Ceruse ca declarația lui să fie menționată în procesul verbal al ședinței¹.

Dacă cele scrise despre Everac sunt adevărate, ne aflăm înaintea unui act cu totul reprobabil. Însă intervenția nu intră în categoria colaboraționismului „cu Securitatea ca poliție politică”. Securitatea era absentă la acest eveniment al Biroului US. Iată cât de strâmt este sensul ideii de colaborare în legea românească. Exemplul sugerează și că existența unui angajament scris sau a unor înțelegeri cu Securitatea contează puțin în raport cu multe variante ale Răului făcut de susținătorii și de beneficiarii regimului comunist*.

* Același exemplu ne învață că informații importante privind colaborarea cu regimul sunt de găsit în arhivele uniunilor de creație, dacă nu au fost arse, cum s-a întâmplat în anul 1990 cu arhiva Uniunii Scriitorilor. Conform mărturiilor, în primăvara anului 1990, scriitorul Cornel Brahaș a scos în curte arhiva Uniunii Scriitorilor și i-a dat foc fără să întâmpine vreo opoziție, Traectoria lui Brahaș după 1990 este semnificativă pentru subsolul trecutului său sub comunism: a fost vicepreședinte PUNR, deputat al partidului timp de un mandat, exclus din PUNR în 1994, cooptat în Partidul Dreptei Naționale al lui Aurelian Pavelescu, dat afară pentru deturnare de fonduri în 1996, când înființează formațiunea Partidul Dreapta Românească.

Conform unui document din dosarul de urmărire informativă, la 29 august 1973 informatoarea „Ruxandra”, secretară de redacție la *România literară*, aflase despre intenția revistei de a publica un articol al lui Nicolae Manolescu „excesiv laudativ” despre *Îngerul de gips*. Întrucât apariția cărții i se păruse inoportună, a oprit publicarea articolului și a semnalat cazul lui Ion Dodu Bălan și Constantin Mitea². Ce contează mai mult în cazul dat, faptul că „Ruxandra” avea conform documentului statut de informatoare, sau că făcea ea însăși, cu de la sine putere, cenzură³?

Știm anul, știm redacția, știm funcția, deci numele informatoarei-cenzor „Ruxandra” se poate afla. Foarte probabil, dacă mai trăiește, este membră a Uniunii Scriitorilor. Oare Uniunea nu are nimic de spus, odată dezvăluite astfel de cazuri? Oare nu ar trebui definită o „politică a deconspirării și a consecințelor” în interiorul acestei organizații, unde nu de puține ori s-a clamat rezistența față de comunism? Faptul că actuala conducere a Uniunii Scriitorilor a cerut CNSAS dezvăluirea eventualei colaborări cu Securitatea a unora dintre membrii ei, oprindu-se aici, pune în lumină evitarea propriilor mijloace de a face lumină în trecutul său și propria responsabilitate față de istoria instituției.

În capitolele anterioare am avut în vedere personalități culturale și alegațiile privind colaborarea acestora cu Securitatea. Documentele consultate înregistrează multe cazuri în care ofițerii au tratat ca informatori pe autorii unor declarații, le atribuiau nume de cod cu de la sine putere și le deschideau dosare de rețea. Încă un exemplu al categoriei, „Grancea”, istoric de anvergură, intrat în vizorul DSS în ultimii ani ai deceniului opt. Autorul real al declarațiilor pare simplu de identificat, date fiind indiciile personale din nota datată 14 mai 1987. În

vizita de documentare în R.F.G. și a bursei obținute din partea Institutului german de arheologie (în perioada dec. 1986 – februarie 1987) s-a ivit prilejul contactării lui Vlad Georgescu [...] Cunoscându-ne din țară, chiar dacă relațiile științifice antagoniste m-au determinat cu ani în urmă să demisionez de la Institutul de istorie a artei, am considerat din orgoliu că anunțându-i prezența aş putea astfel să-i demonstrez evoluția unor ulterioare ascendențe.⁴

Dintr-o altă declarație, neutră, dată în 1989, aflăm despre găzduirea informatorului acasă la Gelu Ionescu, fost coleg de facultate. Nu are limbajul unui om care a semnat pactul cu Securitatea. Nota din 9 septembrie 1988, în care „Grancea” se

referă la Vlad Georgescu, transmite o informație deja larg cunoscută⁵. Este foarte posibil ca istoricul cu contacte la Europa Liberă, care se bucura de respectul colegilor săi din afară, să fi dat declarații, conform legii, la fiecare sosire acasă, iar ofițerul ce-l luase în primire, lt.-col. Oprișor O., să-și fi completat cu el norma de plan.

În dosarele operațiunilor „Melița” și „Eterul” apar surse cu contacte la postul de radio Europa Liberă care călătoresc frecvent în Occident. Unele o fac an de an, circulând prin mai multe țări. Ar fi fost greu să părăsească țara la intervale scurte fără contribuția interesată a Securității. Una dintre surse, „Stan Ion”, contactul colonelului Șulea Alexandru, are legături în Germania cu Ion Pantazi, redactor la *Stindardul* (apoi la *Stindardul Românilor*) și cu „legionarii din Spania” Radu Budișteanu și Ion V. Emilian. Îl contactează la 21 august 1985 pe Vlad Georgescu de la care află planul unei întrevederi a acestuia, la Washington, cu Gheorghe Calciu și încercarea de a-l aduce la post pe Dorin Tudoran⁶. Conținutul notelor sugerează un apropiat al directorului Europei Libere. Specifică le este parada de activism: „În convorbirea avută cu Vlad Georgescu am căutat să stabilesc modul în care au ajuns la Europa Liberă scrisorile lui Ion Brătianu și Calciu Gheorghe, dar acesta a evitat să-mi spună, răspunzându-mi că este un secret al lor...”⁷. Nu putem verifica dacă informatorul a inventat subiectul pentru a-și salva relația cu Securitatea aducătoare de vize sau a fost sincer în cele scrise, caz în care intră în categoria colaboratorilor zeloși și periculoși.

Alte surse surprind printr-un fel de obsesie „tematică”. Eugen Uricaru, cu numele de cod „Udrea”, este destul de prezent în dosarul operațiunii „Eterul”. Ciudățenia constă în referirea repetată la homosexualitatea unor literați, deși nimeni nu i-o cere. La 20 martie 1985, pune pe hârtie informația: „Circulă în «grupul» lui Eugen Barbu că [G.I.] ar fi homosexual”, iar într-o altă notă dată locotenent-colonelului Velea Eugen anunță: „Este rudă [...] cu Ioan Negoitescu, fost condamnat și cunoscut homosexual, iar [E.H.] era preferatul acestuia fiind posibil ca și el să aibă aceste «plăceri»”⁸. Uricaru folosește bârfe, cu observația că homosexualitatea era înainte de 1989 criminalizată.

O categorie este a informatorilor „de profesie”, oameni care lucrează de mult cu instituția, nu mai au nevoie să fie instruiți, dau știri din proprie inițiativă, sunt pregătiți pentru un nou serviciu ori de câte ori e nevoie de ei. Între aceștia, sursa „Artur”, alias Ion Caraion, se află la datorie în multe dosare de urmărire

ale lumii literare. La importantul poet se manifestă o satisfacție a delațiunii șocantă. Volumul *Cazul „Artur” și exilul românesc. Ion Caraion în documente din Arhiva CNSAS*, editat de Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, face o demonstrație de necontestat în acest sens. În dosarele pe numele lui Nicolae Breban se află și următoarea povestioară pusă pe hârtie de „Artur” după o vizită la Monica Lovinescu:

Doamnă Monica, vin cu mașina mea personal. – Ce faceți? a întrebat ea needificată. Vin (a repetat Breban, crezând că spune cine știe ce grozăvie în imaginația lui fără elasticitate și umor) cu mașina mea personală! – Dar puteți veni cu orice doriți dv., i-a răspuns Monica Lovinescu, necrezându-și urechilor și minții, că la Paris poate să fie cineva, o tărtăcuță craniană, care să presupună că a avea o cutie pe 4 roate înseamnă ceva. Puteți veni și cu elicopterul dacă vreți.⁹

Cum să fi avut acces „Artur” la o conversație telefonică privată? Să-i fi povestit Monica Lovinescu? Nu i-ar fi descris propriile stări. Să fi asistat, aflat în aceeași cameră, la conversație? Avea acces doar la cele spuse la un capăt al firului. Sigură pare doar pofta de a bârfi, de a se amuza, de a batjocori.

O mostră din 20 octombrie 1973: „Artur” scrie despre Ovid S. Chrohmălniceanu că s-ar fi adresat lui D. Ghișe întrebându-l de ce scriitori ca Nicolae Breban, Dumitru Țepeneag, Paul Goma și alții care dau spectacole de antimarxism și antisocialism în străinătate, aruncă cu noroi fie în toată breasla scriitoricească, sunt apărați de orice atacuri când se întorc în țară și chiar sunt alimentați cu bani de la Uniunea Scriitorilor¹⁰. Doar că nu poți lua ca sigure relatările informatorului „Artur”^{*}.

Între informatori unii asumă sarcini speciale. Un exemplu ar putea fi „Mircea”, a cărui notă din 18 septembrie 1980 povestește despre aprecierea lui Breban în ce-l privește, cum că a fi „o primă

* Ar fi locul de amintit că Nicolae Breban îl exonerează pe Ion Caraion, alături de alți scriitori importanți, în ideea că actele de submisiune față de sistem ar fi fost condiția realizării operei (Nicolae Breban, *Trădarea criticii*, Ideea Europeană, București, 2009). Iată, când lucrăm cu datele concrete, astfel de considerații se dovedesc fără legătură cu faptele. Realitatea arată semnificativ mai nuanțată decât sugerează speculațiile asupra principiilor. Pentru a-și împlini opera, Caraion nu avea nevoie de acea pasiunea delatoare care discredita statutul de scriitor în fața agenților poliției comuniste.

verigă [a unei școli a lui Breban], impresie consolidată după citirea ultimei cărți publicate de sursă”¹¹. Securitatea este interesată să infiltreze de la început grupul în formare¹². O notă a Direcției I-a din 1982 (nu apar ziua și luna) care analizează dosarul de urmărire informativă „Baltag” indică planul de inițiere a unei „mișcări literare disidente” al cărei adept ar fi scriitorul Mircea Săndulescu. Scriitorul este prezentat ca o sursă a Securității, care transmite discuțiile lui cu Breban, ideea acestuia că singur, numai prin literatură proprie, nu va pătrunde în cultura europeană, de unde nevoia să creeze o școală sau un curent literar în jurul său. Nota atenționează asupra particularităților temperamentale ale lui Breban, eventuala intenție de a se reabilita față de emigrație și deci necesitatea de neutralizare a eventualelor acțiuni ostile¹³. Documentele cazului Nicolae Breban nu sunt suficiente pentru a stabili cu certitudine natura raporturilor lui Mircea Săndulescu cu Securitatea¹⁴.

Dosarele sunt clare cu privire la utilizarea femeilor în misiuni de supraveghere sau compromitere a bărbaților urmăriți*. Operația capătă o anvergură excepțională în cazul lui Nicolae Breban, care pare să fi oferit posibilități cu care greu se pot face comparații. Pentru el, Securitatea hotărâse mobilizarea „cercurilor de femei apropiate vieții literare care, în mod obișnuit constituie sursa diferitelor zvonuri și cancanuri cu privire la intimitățile unor scriitori”. Ca urmare, intenționa folosirea acestei căi „pentru a ușura transmiterea versiunii în cercurile cele mai largi”¹⁵.

Un rol de excepție, în sensul celor spuse, pare să fi avut „Dona Alba”. Notele informatoarei povestesc multe detalii despre viața din vilele Uniunii Scriitorilor. Între misiunile ei, cea ordonată de căpitanul Victor Achim, în luna martie 1973: conform înțelegerii cu ofițerul de legătură, „Dona Alba” trebuia să-l invite pe Nicolae Breban cel puțin o zi la Sinaia, pentru ca Securitatea să introducă în locuința scriitorului mijloace speciale de ascultare. Mai avea și misiunea să afle care era conținutul cărților la care lucra Breban. Notele scrise pentru ofițeri sunt pline de intimități. Informatoarea ține continuu legătura cu agenții, îi anunță când pleacă cu Breban de la vilă, se oferă să-l însoțească pe scriitor la Blaj și o face. Are ocazia să-l asculte pe Breban povestindu-și romanul în lucru.

* Faptul nu împiedica Securitatea să acționeze drept gardian al moravurilor publice – vezi în acest sens Gabriel Andreescu, *Reprimarea mișcării yoga în anii '80*, Polirom, Iași, 2008.

„Dona Alba” reproduce în detaliu, cu precizie, cele spuse de scriitor, inclusiv amănuntul: „m-a rugat să nu povestesc nimănui romanul”¹⁶. Prețioasa colaboratoare este poetă, altfel nu ar insista Breban pe lângă ea să nu cedeze dacă editorii îi cer să introducă în volume poezii patriotice; să lupte cu cenzura, să nu-și strice cartea. Informatoarea transmite tot ce află și aplică punct cu punct instrucțiunile: „[...] îi spuneam ce bârfe am auzit despre el ca să văd ce-mi spune”¹⁷.

„Dona Alba” povestește în detaliu, cu limpezime, cu plăcere și fără răutate cele ce aude sau vede. Este o prezență binecunoscută în lumea literară, căci aflăm despre participarea ei la evenimente alături de scriitori importanți. În discuția din 30 septembrie 1973, de la restaurantul Mogoșoaia, ia loc lângă Mircea Micu, Fănuș Neagu, Nicolae Breban, Marin Preda, Florin Pucă. Pare să frecventeze des vilele Uniunii Scriitorilor. Cu greu am putea imagina colaboratori mai eficienți pentru Securitate*.

„Topul informatorilor”

Putem însă imagina un „top al informatorilor”, cum a propus N.C. Munteanu? Acest lexic de senzație folosit în examinarea unui subiect complex și grav este desigur reducătionist. Rămâne faptul că mulți informatori au participat la acțiuni și atitudini respingătoare. Aducerea lor în discuția publică, în cea mai mare parte cu valoare doar principială, exprimă nevoia publică pentru justiție.

Un caz despre care s-a vorbit deja, întrucât apare în volumul lui Tudoran, *Eu, fiul lor*, este „Dan” alias Andrei Brezianu, sursă a maiorului Ionescu Silvestru. A dat note periodice, ample, potențial periculoase, uneori a fost implicat în acțiuni provocatoare. Din nota datată 6 martie 1985 aflăm că „Dan” informase Securitatea despre descoperirea unui manifest. Într-o convorbire, Adriana Bendovschi îi povestise de întâmplarea unei prietene care găsisese

* Dan Culcer: „Declar că «Dona Alba» este o informatoare demascată de către CNSAS, în mod oficial. Prezintă și în dosarul meu de urmărire informativă, este vorba de târgumureșeanca Mara (Maria) Nicoară, poetă, soția poetului Ion Lilă, actualmente editoare de carte”, <http://asymetria-anticariat.blogspot.ro/2011/09/gabriel-andrescu-cazul-breban.html>, postat luni, 26 septembrie 2011.

manifestul în cutia poștală, „scris de mână cu litere de tipar”. Textul făcea referiri la alegerile din 17 martie și se termina cu apelul ca cel care-l citește să-l multiplice¹⁸. Securitatea a reușit identificarea persoanei care a găsit manifestul (Nina Emanoil). Urma anchetarea ei.

O imagine la fel de reprobabilă arată informatorul „Dan” și în activitatea lui din străinătate. Nota lui din 29 septembrie 1983 descrie întâlnirea cu Cicerone Ioanițoiu la Freiburg. Intersecția pașilor săi cu ai viitorului memorialist a fost întâmplătoare, pe scările bisericii române din oraș, unde acesta difuza o carte despre persecuțiile religioase din România. Andrei Brezianu a intrat în alertă, i-a pus întrebări (cine este, unde stă etc.), a încercat să obțină date utile comanditarilor de acasă¹⁹.

Caracterul lui „Dan” se verifică și din nota din 3 iulie 1981: „La finele reuniunii de la Iahti (iunie 1981) tranzitând prin Danemarca, delegația română formată din Andrei Brezianu și Eugen Uricariu, au primit [sic!] asistența cetățeanului american Steve Sampson pe care sursa l-a cunoscut întâmplător în timp ce-și procura biletele de drum la agenția de voiaj C.F.R. București din str. Eforie”^{*}.

Informatorul face portretul lui Sampson: evreu american care își dă doctoratul în sociologie-antropologie la Academia „Ștefan Gheorghiu” pe tema sistematizării așezărilor rurale din România, personaj dubios, vorbește elogios despre postul Europa Liberă, le-a arătat exemplare din „Radio Free Europe Research”, le-a propus să-i ducă la Victor Frunză (au declinat invitația), s-a lăudat cu actele de îndrăzneală de la „Ștefan Gheorghiu”. Urma să revină în țară pentru definitivarea tezei sale de doctorat. „Singurul lui regret era că nu intrase în atenția organelor de securitate, ceea ce considera o jignire”, dezvăluie informatorul. Andrei Brezianu era, desigur, conștient de implicațiile spuselor sale asupra primirii lui Steve Sampson în capitala României²⁰.

Unii combatanți în rele spun lucruri capabile să șocheze, nu știi dacă inventează ca să-și accentueze importanța ori chiar au dat peste astfel de informații²¹. La alții domină apetitul pentru maculare și aducerea la suprafață a intimităților²². Iată și un străin implicat în compromiterea lui Paul Goma, sursă a colonelului Pădureanu Ion. „Giani” este italian, nu doar după nume, căci s-a

* Este un obicei ca sursele să se refere la ele însele la persoana a treia în informările lor.

mutat după cutremurul din 1977 la ambasada „lor”. Într-o notă, sugerează ca ministrul de Externe român să-i acorde un interviu cu ocazia vizitei făcute de ministrul de Externe italian. Propune ca un ziarist străin să fie declarat persona non grata întrucât „umflă” cazul Goma²³.

Pilduitoare sunt acțiunile de ripostă și contrapropagandă care abundă în planurile Securității obsedate de manifestările „antiro-mânești desfășurate de către officinile reacționare din Occident”. Oamenii de cultură și în special istoricii au fost implicați în politica care echivala, printre altele, înfruntarea național-comunismului cu atacuri la adresa României. Acuzațiile se adresau repetat în cazul particular al postului de radio Europa Liberă, iar în lupta cu acest „inamic”, în operațiune au fost atrași oameni de toate categoriile, după cum s-a putut. O bucureșteană care avusese aprobarea de emigrare la rude din Grecia, dar nu primise viza de intrare,

a fost determinată să se adreseze în scris postului de radio Europa Liberă, între altele precizând că această officină reacționară, cât și altele, instigă cetățeni români la emigrare, se erijează în așa-ziși „apărători ai drepturilor omului din România” însă, în realitate, nu își respectă angajamentul și promisiunile. Această scrisoare de ripostă a fost difuzată pe postul de radio „Europa Liberă” în ziua de 11 martie 1989.²⁴

Peste câteva luni, doamna s-a dus din proprie inițiativă la Securitate pentru a denunța un român emigrat în Statele Unite și aflat în vizită în România. Emigrantul îi pusese un bilet sub ușă, cu nume și număr de telefon, oferindu-se să-i dea o mână de ajutor. A participat la prinderea lui.

Ar fi de adăugat că, în materia acțiunilor reprobabile, multe mărturii trebuie să fi conținut birourile de personal ale vechilor instituții unde se adunau anonime acuzații, delatățiuni trimise organelor din invidie, mânie ori pură răutate²⁵. În Arhiva CNSAS nu au intrat aceste mostre ale „colaborării sufletești” cu regimul comunist și doar din întâmplare putem exemplifica tipologia: o sesizare a fost introdusă în dosarul Securității întrucât interesa operațiunea „Eterul”. Delatațiunea semnată perfect logic „Anonimus”, care aduce în atenție un episod din viața familiei Stoichiță cu veche tradiție culturală, este de fapt o completare a unora anterioare. Textul era menit să o descalifice profesional, social și moral pe

Graziella Stoichiță-Ghica, care depusese o cerere de plecare în RFG și Franța „cu intenția evidentă”, susține delatoarea, „de a nu se mai întoarce în țară”²⁶.

Revenind la prezentarea topului lui N.C. Munteanu, descoperim că are și merite, acela de a-l aduce în atenția opiniei publice, sub o titulatură de impact, pe Alex Mihai Stoenescu, documentat prin următoarea istorie:

În dimineața zilei de 12.04.1984, la ora 9.50, [Alex Mihai Stoenescu] a surprins, în dreptul agenției CEC din Piața Amzei, un individ care fotografia cozile la diferite magazine. Sursa l-a urmărit pe individ și i-a reținut semnalmamentele, după care s-a deplasat rapid în dreptul cofetăriei Casata, unde a făcut cunoscute cele văzute unui sergent major de miliție aflat în misiune. Împreună cu acesta, sursa și alți lucrători de miliție, precum și un ofițer M.I. au pornit în căutarea individului, cercetând magazinele și toate unitățile comerciale din zonă. La ora 10.30, sursa l-a identificat pe individ în apropierea unor cozi și a atras atenția ofițerului M.I. că individul (alertat de agitația subofițerilor de miliție) s-a ascuns între oamenii de la coadă. În momentul în care individul s-a izolat de coadă încercând să-și plaseze aparatul foto într-un autoturism a fost reținut și identificat.*

Cazul Alex Mihai Stoenescu are un plus de relevanță, căci el așază tema deconspirărilor în context; ne amintește că miza lor este statutul și comportamentul informatorilor după 1989, hârtie de turnesol pentru istoria recentă a României. Din această perspectivă, cariera dlui Alex Mihai Stoenescu după revoluție reprezintă un document istoric**. În anul 1991, era numit secretar general de redacție la *Viitorul românesc*, revista literară a Asociației Foștilor Deținuți Politici din România (!)***. În 1992, ajunge consilier de presă al ministrului Apărării, șeful Biroului de informare internațională din M.Ap.N.; în 1997, subsecretar de stat la Departamentul Informațiilor Publice; între 1997 și 1998 ocupă poziția de Șef al

* Neculai Constantin Munteanu, „Top 5: Cei mai scârboși informatori (V) – Alex Mihai Stoenescu”, 22, 2 noiembrie 2011.

** Relevantă este desigur și cariera lui Emanuel Valeriu, numit între 1990 și 1992 Director General al TVR (N.C. Munteanu, „Top 5 cei mai scârboși informatori (I)”, 22, 4 octombrie 2011.

*** „Alipirea” informatorilor de organizații capabile prin natura lor să ascundă un trecut vinovat merită o cercetare aparte, având în minte exemplul notoriu al fostei ministre de Justiție Rodica Stănoiu, vicepreședintă a Ligii pentru Drepturile Omului la înființarea acesteia.

Direcției de Relații Publice a Armatei. În anul 1999, se află printre fondatorii Uniunii Forțelor de Dreapta și apoi vicepreședinte al partidului. Din 2004, devine consilierul lui Gigi Becali, care-l va plăti să scrie „istoria adevărată a României”. În 2006, va susține vehement prezența icoanelor în școli. Va publica insistent pe marginea revoluției într-o viziune securistă, va lansa volume de interviuri cu Virgil Măgureanu și Victor Stănculescu.

Cea mai recentă faptă în materie este pregătirea la sfârșitul anilor 2011 a unui serial de interpretare a revoluției în care se referă la „implicarea Securității în răsturnarea lui Ceaușescu”²⁷. Iată ce idei susținea autorul de conjunctură, prezentat insistent de ziaristul Adrian Pătrușcă* drept „probabil, cel mai avizat istoric în chestiunea «Decembrie '89»”, la 22 de ani după schimbarea de regim: din 15 noiembrie 1987, atitudinea noii conduceri a Securității față de familia dictatorială s-a schimbat; Departamentul Securității Statului ar fi renunțat la reprimarea revoltelor populare pentru „a deveni exclusiv un serviciu de culegere de informații”; din toamna anului 1988, Securitatea a ascuns de Ceaușescu datele sensibile despre dizidenți, ca să evite ordinele de agresiune și suprimare**.

Frumoasa carieră postrevoluționară a fostului colaborator este explicată astăzi pe Wikipedia în termeni comico-tragici: „După Revoluția din 22 decembrie 1989, Stoenescu a părăsit Partidul Comunist, ceea ce i-a înlesnit o ascensiune rapidă în funcții de încredere”.

Cazul „avizatului istoric al revoluției” readuce atenția asupra substanțialei legături dintre activitatea de informator sub regimul comunist și pozițiile de relevanță publică avute după anul 1990. Cât de mult vorbește această carieră care a început cu „ascunderea” între foștii deținuți politici și a continuat cu poziții reprezentative în MAN, a trecut prin contactele internaționale ale ministerului, pentru a se lansa în activitatea politică și apoi a prelua statutul de portavoce publică atât a foștilor securiști, cât și a actualilor ortodoxiști.

Alex Mihai Stoenescu este subiectul tipic al legislației deconspirării în România. Ea a fost adoptată pentru ca vinovățiile trecutului

* Adrian Pătrușcă a fost redactor-șef al cotidianului *Ziua*, iar mai târziu a trecut la *Evenimentul Zilei*.

** În consonanță cu tezele anterioare, generalul Iulian Vlad avea să elogieze la sfârșitul aceluiași an 2011 „contribuția la fel de prețioasă [cu a ofițerilor de securitate]” a informatorilor.

să nu împingă cetățenii României democratice spre poziții de putere în stat, mânați de considerente contrare interesului public și care scapă înțelegerii și controlul celorlalți. Este de notat, în context, că personalitățile culturale asupra cărora s-a oprit această carte, asupra cărora a fost îndreptată pasiunea acuzatoare a opiniei publice nu au avut poziții de sensibilitate politică: nici Adrian Marino, nici Nicolae Balotă, nici Mihnea Berindei, nici Nicolae Breban. Mihai Botez a murit în 1995. Paradoxul este ca singurul cu o traiectorie politică care l-a adus în structurile de putere, Alexandru Paleologu, să fi fost, între ceilalți, și „informatorul vinovat”, și cel înțeles, compătimit, îmbrățișat de concetățeni. Cum să nu te întrebi: să fie această ciudățenie o întâmplare, rezultatul mecanismelor care leagă imaginea publică și puterea în societatea românească postdecembristă, ori expresia unei mentalități (noțiune vulnerabilă) care marginalizează raționalitatea și etica?

Prin indignarea pe care o simțim aflând astăzi despre denunțarea și prinderea curajosului fotograf de către Alex Mihai Stoenescu mai câștigăm un accent. Activitatea de poliție politică a informatorului ne face să pierdem din vedere actorii centrali. Emoția ne poate face să trecem și peste rolul jucat de milițian, angajatul unei instituții al cărei rol în hăituirea oamenilor a fost esențial. Tema Miliției și a comportamentului atâtor slujbași ai ei, plini de zel, uneori până la sadism, a dispărut în ceața scandalurilor despre informatorii „infami” care au stat ani de zile în temnițele comuniste*. Până la urmă, nu Securitatea este cea care a pregătit și apoi a luat măsurile represive?

Un paradox deja amintit este faptul că mulțimea cuvintelor grele cu posibile implicații a fost dirijată spre așa-ziii informatori, fără o preocupare adevărată pentru cei care le-au cerut să spioneze, au compus ce au primit și au folosit datele în scopuri de control. Dosarele deschise pe numele oamenilor de cultură au oferit un inventar al ofițerilor de Securitate implicați în represiunea libertății de creație**. Să ne imaginăm că după căutările în dosarele lui

* Documentele Securității sunt indubitabile în ce privește responsabilitățile de poliție politică ale Miliției, vezi Florica Dobre (coord.), Elis Neagoie-Pleșa, Liviu Pleșa, *Securitatea. Structuri/cadre, obiective și metode. Vol. II (1967-1989)*, Editura Enciclopedică, București, 2006.

** Am aflat și metodele folosite de Securitate în controlul oamenilor de cultură: cât de rapid se mobiliza instituția de represiune (programul de măsuri împotriva lui Breban din 11-12 mai, atât de amplu, avea

Marino, Noica, Balotă etc. ar fi urmat investigații asupra carierei foștilor agenți după revoluție. Ar fi fost luată urma locurilor de muncă (cât timp încă în SRI și SIE?), a afilierilor politice, a afacerilor în care s-au implicat, a ideilor pe care le promovează, a relațiilor lor cu lumea pe care au chinuit-o până în 1989. Nu era relevant? Nu era incitant? Nu oferea material pentru neconținută veghe pe care o cere menținerea democrației? Nu erau ei cei care ar fi trebuit să fie trași la răspundere, primii de înfruntat oprobiul public? În loc de toate acestea, lumea s-a oprit la „colaborare”. Ca și cum termenul ar putea fi semnificativ fără cei doi poli ai colaborării, dintre care ponderea unuia era asemenea Pământului în raport cu Luna. Întrucât după anul 1990 puterea a fost cucerită de angajații Securității și/sau aliații lor, nu era de așteptat ca deconspirarea să devină în România „politica statului”. Dar ce nu s-a putut construi ca practică legislativă și instituțională era de recuperat prin atitudine socială. Or, și la nivelul societății civile, deconspirarea colaboratorilor cu diferite grade de responsabilitate și în particular a oamenilor de cultură a pus în umbră aparatul de represiune comunist aducând în lumina reflectoarelor foste victime. Va rămâne subiect de meditație istorică cum a fost posibil ca o parte din intelectualitate să-și hărțuiască simbolic cu atâta cruzime colegii, în loc să-și îndrepte degetul acuzator către oamenii care le striviseră pe vremuri aspirațiile.

Documentele consultate aduc la lumină gradul înalt de implicare a angajaților reprezentanțelor României în străinătate în activitățile securistice, în frunte cu ambasadorii țării în lume. Știam la nivel de principiu că aceștia executau politica externă a regimului. Avem acum încă o dovadă, din studiul telegramelor de afară, că oamenii din Externe aveau competențe de poliție politică în sensul cel mai propriu. Ei denunțau orice activități critice la adresa partidului și secretarului general, supravegheau și anunțau orice manifestări de viață privată neconformă hotărârilor polițienesci de acasă, aplicau deciziile Securității de influențare a românilor aflați în străinătate și participau la denigrarea lor dacă exista un plan de măsuri în acest sens. De remarcat faptul că nu a existat, nici după revoluție, nici după înființarea CNSAS, vreo

ca termen de aplicare data de 20 mai 1972), operațiunile de denigrare și compromitere jucau un rol central, se confirmă atracția securiștilor pentru viața intimă a urmăriților.

discuție elaborată privind implicarea corpului diplomatic al regimului comunist în activitățile de poliție politică*.

Cu minime excepții, doar pentru perioada anilor '50 am găsit în dosarele oamenilor de cultură numele procurorilor și judecătorilor care au încheiat formal deciziile represive. Magistratii aveau o funcție generală, doar o parte primeau comenzile organelor. Acea subcategorie este însă de maximă sensibilitate. Principial, un fost informator sau agent de securitate este incompatibil cu poziția de judecător, căci independența acestuia reprezintă condiția proceselor corecte. Scandalurile de presă – gen Aspazia Cojocaru**, Florica Bejinaru*** – ca și tăcerea în cazul altora (vezi poziția de judecător la Curtea Constituțională a lui Teodor Meleșcanu, întors apoi în fruntea SIE) nu au făcut decât să scormonească la suprafața colaboraționismului oamenilor chemați să facă dreptate.

În dosarele consultate, aparatul de partid pare a reprezenta mai curând fundalul, eventual în forma instituționalizată a Consiliului Educației și Culturii Socialiste și a unor acțiuni individualizate, precum ale lui Cornel Burtică, nomenclaturistul cu o față ceva mai umană. Dar Partidul era cel care stabilea regulile – vezi Tezele din iulie 1971 –, pe care Securitatea doar le apăra, el impunea standardele cenzurii a cărei contestare îi face pe recalitrânți să devină obiectivul operațiunilor de urmărire informativă, el hotărâ amplitudinea măsurilor represive atunci când oamenii de cultură mergeau prea departe devenind criticii sistemului și ai conducătorilor săi. În acest sens, colaborarea cu PCR, în toată

* Deși au fost aduse în discuție cazuri punctuale, precum al lui Liviu Petrina, ori al directorului general în MAE, Gheorghe Magheru, delator al familiei Câmpeanu (Gheorghe Câmpeanu, „Dosarul de Securitate al lui Pavel Câmpeanu”, Revista 22, 09.06.2009), ori al fostului diplomat Mircea Răceanu (Viorica Oancea, „Un răspuns la `cazul Mihai Botez`. Pe marginea unui text de Radu Ioanid”, *Observator cultural* nr. 541, 2010).

** În anul 2007, Aspazia Cojocaru a primit din partea CNSAS un verdict de colaborare cu Securitatea, apoi membrii Colegiului CNSAS au revenit, la judecarea contestației. Apropo de cariere postdecembriste: a făcut parte și din Comisia Institutului de Cercetări Juridice pentru evaluarea Granturilor Academiei Române.

*** Florica Bejinaru, aleasă în Consiliul Superior al Magistraturii, „garantul independenței justiției în România”, ar fi autoarea a 57 de note informative plătite („Justiție cu șobolani”, marți, 12 ianuarie 2010, <http://www.ziare.com/articole/florica+bejinaru+securitate>).

complexitatea acestei noțiuni, este la fel de relevantă ca și colaborarea cu Securitatea. Luând drept criteriu de citire a istoriei recente relațiile oamenilor de cultură cu Partidul și politica sa, este posibil ca liniile de forță ale deconspirării să se schimbe, iar întreaga temă a colaboraționismului să apară în altă lumină.

Note

1. „[...] după interviul dat de [Nicolae Breban] ziarului *Le Monde*, la 23 august 1971, s-a întrunit din nou Biroul Uniunii Scriitorilor pentru a reanaliza cererea sa de demisie. La această ședință, dramaturgul Paul Everac ar fi propus să nu se aprobe demisia lui Breban, ci să fie demis. Totodată, să fie declarat «trădător de țară». Paul Everac a cerut ca declarația lui să fie menționată în procesul verbal al ședinței” (telegrama din 15.02.1972, Arhiva CNSAS, dosar SIE 8680, f. 83).
2. „[...] în cursul zilei de ieri, 29 august [1973] informatoarea «Ruxandra», secretar de redacție la revista *România literară* a constatat intenția conducerii revistei de a publica în numărul din 30.08.1973 articolul alăturat, scris de Nicolae Manolescu despre recentul roman al lui Nicolae Breban. Informatoarea a apreciat însă inoportună această apariție, excesiv laudativă la adresa lui Nicolae Breban. Atunci, din proprie inițiativă, a semnalat acest caz tovarășilor Ion Dodu Bălan și Constantin Mitea. Articolul nu a mai apărut în *România literară*. Vom urmări”, continuă cpt. Victor Achim, „reacția lui Nicolae Manolescu (lucrat prin DUI de Serv. 6) și a celorlalți redactori de la revistă, precum și a lui Nicolae Breban” (Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 3, f. 188).
3. „Ruxandra” pare a fi o sursă activă de vreme ce, la apariția romanului *Îngerul de gips*, este dirijată alături de „Dona Alba”, „Podaru” și sursa SD să afle reacțiile lui Nicolae Breban (nota din 15 septembrie 1973, Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 3, f. 124).
4. Arhiva CNSAS, D21, vol. 26, ff. 47-48.
5. Arhiva CNSAS, D21, vol. 5, ff. 140, 155-156.
6. Arhiva CNSAS, D21, vol. 26, f. 91.
7. Arhiva CNSAS, D21, vol. 5, f. 183.
8. Arhiva CNSAS, D21, vol. 5, f. 16v și I f. 46.
9. Arhiva CNSAS, I 6625, vol. 3, ff. 46-47.
10. „[...] scriitori ca Nicolae Breban, Dumitru Țepeneag, Paul Goma și alții, după ce dau spectacole de anti-marxism și anti-socialism în străinătate, aruncând cu noroi fie în toată breasla scriitoricească, fie mai ales în aceia care au pus umărul la construirea socialismului; de ce atari scriitori întorși în țară sunt apărați de orice atacuri,

chiar și atunci când scriu cărți de duzină, sunt alimentați cu bani de la Uniunea Scriitorilor, ba mai iau și măsuri ca să nu se scrie despre ei prea tare” (Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 3, f. 184).

11. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 203.
12. Nota raport din 12 februarie 1982 revine la subiect: „Am reluat cu sursa [«Mircea»] discuția privind intenția exprimată de Nicolae Breban de a fi membrul unei școli literare. După opinia sursei aceasta ar fi un reflex al grandilocvenței și al tendinței de a ieși dintr-o anume izolare în care se află Breban în prezent” etc. (Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 252).
13. „Menționăm că cel în cauză scriitorul [Mircea Săndulescu] este sursă a noastră iar materialele pe care acesta le-a furnizat până în prezent sunt în consens cu celelalte informații obținute în caz. În nota din 18.09.1980 Mircea Săndulescu ne-a informat că într-o discuție purtată cu obiectivul, respectivul a apreciat că singur, numai prin literatură proprie, nu va reuși să pătrundă în cultura europeană. Pentru aceasta ar trebui să creeze «o școală sau un curent literar» în jurul numelui său fără a fi menționat un eventual conținut disident al acestuia. Având însă în vedere particularitățile temperamentale ale obiectivului, nefiind excluse reacții imprevizibile din partea sa, cât și eventuala intenție de a încerca pe această cale o «reabilitare» față de Eugen Ionescu sau alte elemente din emigrație se impune a fi luate în continuare măsuri de clarificare a informației și neutralizare a eventualelor acțiuni ostile [...]” (Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 5, f. 270).
14. Subliniez ferm precaritatea informațiilor din materialele consultate. Am făcut totuși referire la caz întrucât ideea „Școlii” și demersul Securității în ce o privește sugerează o direcție de cercetare a istoriei literare recente. Clarificarea ar putea fi eventual adusă din investigarea dosarelor întocmite de Securitate pe numele scriitorului emigrat între timp în Statele Unite. Iată amintirile lui Mircea Săndulescu despre anii când se afla în apropierea lui Breban, postate pe site-ul său: „m-am hrănit cu amintirea neuitatelor seri, tipic est-răsăritene, petrecute la București, mai ales cele petrecute în compania lui Nicolae Breban. L-am văzut aproape zilnic pe Nicolae în anii aceia de la sfârșitul deceniului '70 și din prima jumătate a lui '80. Târziu, în noapte, mult după ce d-na Esthera Breban se ducea la culcare, noi încă mai vorbeam. Iar cu puțin înainte de a pleca acasă, reluam partida de șah întreruptă, în timp ce în fundal se auzea Concertul Branderburgic. Acea a fost școala mea. Înțeleg acum, în retrospectivă, că adesea viul profund dintr-un tânăr scriitor, cum eram eu atunci, trăitura intensă, pofta de scris, arta de a vorbi cu personajele, sunt toate efluvii esoterice care se stârnesc prin contactul cu maestrul. Nu învățăm decât de la maestrul cuprinși de demoni de aceeași factură cu a noastră, dar exprimați” (Detalii biografice: Mircea Săndulescu, <http://www.mirceasandulescu.go.ro/detaliibio.htm>).

15. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 1, f. 6.
16. Arhiva CNSAS, dosar I 6625, vol. 3, f. 70.
17. *Ibidem*, f. 68.
18. Arhiva CNSAS, D21, vol. 29, f. 222.
19. Arhiva CNSAS, D21, vol. 12, f. 50.
20. Arhiva CNSAS, D21, vol. 11, f. 131v.
21. Sursa „Marcu” anunță că Mircea Vasiliu, redactor al Europei Libere, „Deține la domiciliu un pistol. A afirmat că dacă ar avea o situație favorabilă, «l-ar împușca pe șeful statului român». Regretă că nu a putut realiza acest fapt cu ocazia vizitării de către șeful statului român a unui muzeu din Madrid, când a fost în apropierea lui...” (Arhiva CNSAS, D21, vol. 9, f. 401). Nota lui „Marcu Ion” a fost predată cpt. Tîrziu V., fără dată, dar din conținut rezultă prima parte a anului 1985.
22. „Zare” scrie despre R.E., angajată la Deutsche Welle, că este „victimă pasiunilor sale fiziologice, bază pentru studiu, exploatare în orb sau chiar o atragere treptată la o conlucrare cu noi” (Arhiva CNSAS, D21, vol. 9, f. 165v). Sursa „Lungu” a aflat că medicul M.B., emigrat în RFG, se duce frecvent la postul de radio Europa Liberă, căci stă în apropiere, „este prieten foarte bun cu N.C. Munteanu, pe care l-a ajutat foarte mult la plecarea din România; sursa afirmă că înainte de plecarea din țară a fost condamnat pentru perversiuni sexuale” (notă din 7 august 1989 aflată în dosarul operațiunii „Eterul”, D21, vol. 37).
23. Arhiva CNSAS, D21, vol. 26, f. 144v.
24. Este vorba de „numita Berdan Laurenția [...] care avea aprobarea de emigrare la rude din Grecia însă nu i s-a acordat viza de intrare în această țară” (Arhiva CNSAS, D21, vol. 17, f. 48).
25. Deși nota lui „Zeno” din 7 iulie 1973 provine de la un informator, natura ei este aceea a unui material destinat biroului personal. „Zeno” se referă la faptul că mai mulți salariați ai Editurii Eminescu au primit ilustrate din Franța de la Miereanu Ioana, „din care rezultă că aceasta vrea să stea mai mult timp în țara vizitată” (Arhiva CNSAS, D21, vol. 11, f. 99).
26. Continuarea: „Dna Graziella Ghica este fiica generalului Dumitru Gheorghiu din fosta armată regală, care ocupa funcția de subsecretar de stat la Ministerul Aprovizionării în guvernul reacționar al generalului Rădescu; Cooptarea dnei Graziella Stoichiță-Ghica ca membră a UAP nu s-a datorat talentului ei, de altfel cu totul minor, ci în exclusivitate faptului că soțul ei e prof. universitar. Radu Stoichiță era membru de partid din ilegalitate. [...]; Dna Stoichiță este în permanență în legătură cu cei doi nepoți direcți ai ei, Victor Stoichiță și Alexandru Stoichiță, cu al căror sprijin speră să-și realizeze planul ce-l urmărește. Acești nepoți sunt transfugi cu statut de refugiați politici. Ei sunt membri activi ai așa-zisei intelectualități române

din exil. S-au manifestat în nenumărate rânduri la postul de radio Europa Liberă, au iscălit manifestul de protest al scriitorilor din exil în legătură cu recente evenimente de la Brașov etc.” (Arhiva CNSAS, D21, vol. 24, f. 130, 130v).

27. Vezi și „Alex Mihai Stoenescu lămurește misterul evenimentelor din Decembrie '89: Revoluție sau lovitură de stat?”, *Evenimentul Zilei*, 19 decembrie 2011. Index de nume proprii

Index

A

Achim, Victor
Acrivu, Gheorghe
Acterian-Sadova, Marietta
„Ady”
Agopian, Ștefan
Aksionov, Vasili
„Alex Ștefan”
„Alexandru”
„Alexandrescu”
Alexandrescu, Sorin
Alexandru, Cosmin
Alexandru, Laszlo
Alexandru, Radu F.
Alexe, Dan
Al-George, Sergiu
Aligică, Dragoș Paul
Anculia, Mioc
Andon, Sergiu
Andreescu, Gabriel
„Andrei”
Anghel, Paul
Anghelescu, Adrian
„Anonimus”
Antip, Felicia
Antoși, Sorin
Antonescu, Ion
Antonesei, Liviu
Anton-Manea, Cristina
Apostol, Pavel
Ardeleanu, George
„Aristotel”
„Arsenescu”
„Artur”
Augustin (Sfântul)

Avramescu, Cătălin
Axinte, Șerban

B

„B.2”
Baciu, Ștefan
Baconschi, Teodor
Baconsky, Anatol
Badea, Constantin
Balais, Maria
Balotă, Nicolae
„Baltag”
Baltag, Cezar
„Banu”
„Barbara”
„Barbu”
Barbu, Daniel
Barthel, Catherine
„Bazil”
„Bădescu Victoria”
Băileșteanu, Nicolae
Bălan, George
Bălan, Ion Dodu
Bălăceanu-Stolnici, Constantin
Bălănescu, Stelian
Bărbat, Vasile
„Bărbosu”
Bărnăușu, Simion
Bănescu, Traian
„Bebe”
Becali, Gigi
Bejinaru, Florica
Bendovschi, Adriana
Berdan, Laurenția
Berindei, Catherine

- Berindei, Dan
 Berindei, Mihnea
 Bernard, Noël
 Bittel, Adriana
 Bleahu, Marcian
 Boari, Vasile
 „Bogdan”
 Bogdan, Radu
 Boia, Lucian
 Boilă, Elena
 Boilă, Ion
 Boilă, Matei
 Boldeanu, Vasile
 Bondrea, Aurelian
 Borbély, Ștefan
 Boroianu, Radu
 Boros, Radu
 Borșan, D.
 Botez, Mihai
 Bradley, Gregor
 Brahaș, Cornel
 Brașoveanu, Gheorghe
 „Bratosin”
 Braunsteim, Hary D.
 „Brătescu”
 Brătianu, Ion
 Brătianu, Maria
 Breban, Esthera
 Breban, Nicolae
 Brezeanu, Barbu
 Brezianu, Andrei
 Brucan, Silviu
 Bucșan, Gabriela
 „Bucur”
 Budișteanu (colonel)
 Budișteanu, Radu
 Buduca, Ioan
 Budurca, Gheorghe
 Burtică, Cornel
 „Busuioc”
 Butler, Michael
- C
- Cabulea, Traian
 „Cain”
- Calciu, Gheorghe
 Calița, Ioan
 Câmpeanu, Gheorghe
 Câmpeanu, Pavel
 Cândea, Virgil
 Caragiale, Ion Luca
 Caraion, Ion
 Caraman, Mihai
 Carandino, Nicolae
 Carp, Mircea
 Cassian, Nina
 Cazacu, Matei
 Călinescu, Alexandru
 Călinescu, Bogdan
 Călinescu, George
 Călinescu, Matei
 Cărtărescu, Mircea
 Căruntu, Dumitru
 Ceaușescu, Elena
 Ceaușescu, Nicolae
 Ceaușescu, Nicu
 Celac, Mariana
 Celac, Sergiu
 Cernat, Paul
 Cernatoni, Alexandru
 Cesereanu, Ruxandra
 Chețan, Octavian
 Chifor, Cornel
 Chimet, Iordan
 Chițac, Mihai
 Chivu, Carmen
 Christi, Aura
 Ciobanu, Ion
 Ciobanu, Vitalie
 Cioran, Aurel
 Cioran, Emil
 Cioran, Relu
 Cismărescu, Mihai
 Ciuceanu, Radu
 Ciulei, Liviu
 Ciupercă, Mihai
 Ciuvică, Mugur
 „Cîmpeanu”
 Cîrgiog, Mihai
 Cobianu, Ion

- „Coca”
 Cochinescu, Nicolae
 Coeckelberghs, René
 Cojocaru, Aspazia
 Comănescu, Petre
 Combes, Ariadna
 Conquest, Robert
 Constantin, Măceșanu
 Constantin, Măriuca Oana
 Constantinescu, Emil
 Coposu, Corneliu
 Corbu, George
 „Corina”
 Corlățan, Mirela
 Cornea, Doina
 Cornel (maior)
 Costandache (maior,
 locotenent-colonel)
 „Cornelia”
 „Costache”
 „Costea”
 Costinescu, Senia Mihaela
 Cotruș, Ovidiu
 Covaci, Stela
 Creția, Petru
 Crețu, Bogdan
 „Cristea”
 Cristea-Enache, Daniel
 „Cristian”
 Crohmălniceanu, Ovid S.
 Culcer, Dan
 Culianu, Ioan Petru
 Cușa, Ioan
- D
- „Dan”
 Danieluc, Mircea
 Dărăban, Valentin
 Dărăbău, Valentin
 Dăscălescu, Constantin
 de Jouvenel, Bertrand
 Dejeu, Robert
 Deneș, Ivan
 Diamond, William
- „Diana”
 Dimitriu, Paul
 Dinescu, Mircea
 Dințoiu, Daniela
 „Dinu”
 Dițulescu, Nicolae
 Dobre, Florica
 „Dobrescu”
 Dobrescu, Caius
 Dobrescu, Miu
 Dobrinco, Dorin
 Doicaru, Nicolae
 Doinaș, Ștefan Augustin
 „Dona Alba”
 Donici, Ion
 „Dora”
 Dragomir, Alexandru
 Drăgan, Iosif Constantin
 Drăghici, Alexandru
 Dumitrescu, Constantin
 Dumitrescu, Cornel
 Dumitru, Matei
 Durandin, Chaterine
- E
- Eliade, Mircea
 „Ema”
 Emanoil, Nina
 Emilian, Ion V.
 „Emilian Georgescu”
 Enache, Petru
 Enescu, Tudor
 Engels, Friedrich
 Erikson, Richard M.
 Ernu, Vasile
 Étiemble, René
 „Eugen”
 Everac, Paul
- F
- Fabri (CEDOR)
 Falcan, Ion
 „Filip”
 Filip, Traian
 Filipescu, Radu

- Fiștioc, Ion
 Florea, Lucian
 Florescu, Eugen
 Florescu, Radu
 „Florin”
 Floru, Constantin
 Foarță, Șerban
 Fondane, Benjamin
 „Franklin”
 Frauendorfer, Helmuth
 Frunză, Victor
 Fulga, Laurențiu
- G
- Gafița, Mihai
 Gallimard, Claude
 Garton Ash, Timothy
 Gaspar, Acsinte
 Gavrea, Loneta
 Gavrilă, Gheorghe
 Georgescu, Constantin
 Georgescu, Emil
 Georgescu, Ioan
 Georgescu, Vlad
 Ghelmez, Petre
 Gheorghe, Anca
 Gheorghe, Cezar
 Gheorghe, Nicolae
 Gheorghe, Traian
 Gheorghisan (secretar sect. 1)
 „Gheorghiu”
 Gheorghiu, Mihai Dinu
 Gheorghiu, Mihnea
 Ghera, Ionel
 Gheție, Coriolan
 Ghibernea, Marcel
 Ghilezan, Emil
 Ghilezan, Marius
 Ghinea, Cristian
 Ghiorghiu, Dumitru
 Ghișe, Dumitru
 „Giani”
 Golu, Mihail
 Goma, Paul
 Gorbaciov, Mihail
- Goșu, Armand
 „Grancea”
 Grațian, Isac
 Grenwell, John
 Grigurcu, Gheorghe
 Groșan, Ioan
 Gyr, Radu
- H
- Haiducu, Matei Pavel
 Hamelet, Michel P.
 Havel, Václav
 Häulică, Dan
 Heidegger, Martin
 Horasangian, Bedros
 „Horia”
 „Horia Sima”
 Horodincă, Georgeta
 „Hulea Nicolae”
 Hurezeanu, Emil
- I
- „Iago”
 Ierunca, Virgil
 Iftimovici, Vasile
 Ilașcu, Ilie
 „Ileana”
 Iliescu, Ion
 „Ina Bogdan”
 Ioan Paul al II-lea, papă
 Ioanid, Mircea
 Ioanid, Radu
 Ioanițoiu, Cicerone
 Ionesco, Marie-France
 „Ionescu”
 Ionescu, Eugen
 Ionescu, Gelu
 Ionescu, Ghiță
 „Ionescu Ion”
 Ionescu, Nae
 Ionescu, Silvestru
 Ionescu, Virgil
 Ionescu-Gulian, Constantin
 Ioniță, Sorin
 Iordache, Maria

- Iordan, Iorgu
 Iorga, Nicolae
 Iorgulescu, Mircea
 Iosipescu, Sergiu
 „Irinel”
 Isaac, Victor
 Isărescu, Mugur
 Ivasiuc, Alexandru
 Ivașcu, George
- J
- Jela, Doina
 Jianu, Ionel
 Joja, Athanase
 Jovin, Ion
 Justin (diplomat)
- K
- Kațichii (violoncelist)
 Kerecheș, Ion
 Korne, Mihai
- L
- Labin, Mircea
 Laignel-Lavastine, Alexandra
 Lambrino, Ion
 Lambrino, Lulu
 Langa, Doina
 „Laurențiu”
 Lazarsfeld, Paul
 Lază, Ileana
 Lazurcă, Marius
 Lăncrănjan, Ion
 Lăzărescu, Costache
 Lăzăroiu, Petre
 Lăzăroiu, Sebastian
 Lefter, Ion Bogdan
 Lenin, Vladimir Ilici
 Lieven, Alexandre
 Liiceanu, Gabriel
 Lilă, Ion
 Lovinescu, Eugen
 Lovinescu, Monica
 Lucaciu, Vasile
 „Lungu”
- M
- Macovei, Monica
 Magheru, Gheorghe
 Maieran, Vasile
 Maiorescu, Titu
 Malița, Mircea
 Manea, Anton Cristina
 Manea, Norman
 Maniu, Iuliu
 Manolescu, Nicolae
 Manolescu, T.
 „Marcu”
 Marcus, Solomon
 Mareș, Clara
 „Marin Oltescu”
 „Marinescu”
 Marino, Adrian
 Martin, Aurel
 Martin, Mircea
 Marx, Karl
 Maspero, François
 Matei, Sorin Adam
 Mavrocordat, Nicolae
 „Maxi”
 Măgureanu, Virgil
 Mălăncioiu, Ileana
 Mămăligă, Leonid
 Mărculescu, Sorin
 Mărcuș, Grațian
 Meleșcanu, Teodor
 Merce, Ilie
 Merișanu, Nicolae
 Mezdrea, Dora
 Michnik, Adam
 Micu, Dumitru
 Micu, Mircea
 Mioreanu, Ioana
 „Mihai”
 Mihăieș, Mircea
 Mihăilescu, Dan C.
 „Mihu”
 „Mike”
 Milhovan, Dean
 Militaru, Nicolae

- Mi³osz, Czes³aw
 Mincden, George
 Miot, Jean
 „Mircea”
 Mirea, Lucia
 Miron, Paul
 Mitea, Constantin
 Mititelu, Cristian
 Mitrea, Ionel
 Morar, Ioan T.
 Morgenstern, Ușer
 Mortoiu, Aurelian
 Mungiu-Pippidi, Alina
 Munteanu, George
 Munteanu, Neculai Constantin
 Munteanu, Romul
 Murea, Radu
 Murray, R.A.
 Müller, Herta
- N
- Nagacevsky, Constantin
 Nagâț, Germina
 Nagy, Imre
 Năstase, Adrian
 Năstase, Gheorghe
 „Năstăsescu”
 Neagoe-Pleșa, Elis
 Neagu, Fănuș
 Neamțu, Mihail
 Nechita, Vasile
 Negoîtescu, Ion
 Negrea, Vasile
 „Nelu”
 Nețea, Vasile
 „Nicky”
 Nicoară, Mara (Maria)
 Nicolescu, Vasile
 „Nicu”
 „Niculescu”
 Niculescu, Adrian
 Niculescu, Alexandru
 Niculescu, Paul
 Nistor, Octavian
 Nistorescu, Cornel
- Niță, Adrian
 „Nadolu Costel”
 Noica, Andrei
 Noica, Constantin
 Noica, Dinu
 Noica, Iacob
 Noica, Iacovache
 Noica, Vlad
 Nokai
- O
- „Oana”
 Oancea, Constantin
 Oancea, Viorica
 Ochinca, Ecaterina
 Odobescu, Alexandru
 Odobleja, Ștefan
 Oișteanu, Andrei
 Olaru, Petre
 Onea, Mircea
 Oprea, Florin
 Oprea, Marius
 Oprescu (croitor)
 Oprișor, O.
 Orescu, Șerban
 Ornea, Zigu
- P
- Pacepa, Mihai
 Paizi, Gheorghe
 Palade (locotenent-colonel)
 Paleologu, Alexandru
 Paler, Octavian
 Pantazi, Ion
 Papu, Edgar
 Paraschiv, Vasile
 Paraschivescu
 Paraschivescu, Radu
 Paruit, Alain
 Patapievici, Horia-Roman
 Patraș, Antonio
 „Paul”
 Pavelescu, Aurelian
 Pădureanu, Ion
 Părintele Galeriu

- Pătrășconiu, Cristian
 Pătrulescu, Ion
 Pătrușcă, Adrian
 Păunescu, Adrian
 Pecican, Ovidiu
 Pelin, Mihai
 Pescaru, Maria
 „Petre”
 Petrescu, Dan
 Petrescu, Tereza
 Petreu, Marta
 „Petrică Ionescu”
 Petrina, Liviu
 „Petrov Petre”
 Pillat, Constantin
 Pillat, Dinu
 Pintilie, Lucian
 Piru, Alexandru
 Pituț, Gheorghe
 Pițu, Luca
 Planche, Anne
 Pleșa, Liviu
 Pleșiță, Nicolae
 Pleșu, Andrei
 Podea, O.
 Poghirc, Cicerone
 Polihroniade, Mihail
 Pop, Simona-Maria
 Pop, Teofil
 „Popa”
 Popescu, Cristian Tudor
 Popescu, Dumitru
 Popescu, Dumitru Radu
 Popescu, Ionuț
 Popescu, Radu
 Preda, Cristian
 Preda, Marin
 Predescu, Ion
 Priboi, Ristea
 Prisăcaru, Gheorghii
 „Profesorul”
 Prunescu, Mircea
 Pruteanu, George
 Pucă, Florin
 Puiu, Ion
 Puskás, Valentin-Zoltán
- R
- „Radu”
 Rákóczi, Ludovic
 Rateș, Nestor
 Rațiu, Gheorghe
 Rațiu, Ion
 Răceanu, Mircea
 Rădescu, Nicolae
 Răducă, Gheorghe
 Rădulescu-Zoner, Ștefan
 Rău, Aurel
 „Răzvan”
 „Reta”
 Rîpeanu, Valeriu
 Rogoian, Aurel
 Rogozanu, Costi
 Roman, Petre
 Roncea, Victor
 Rosenthal, Bertrand
 Rosetti, Catinca
 Rosetti, Radu
 Rosetti, Scarlat
 Roșca Stănescu, Sorin
 „Roșianu”
 Rusan, Ioan
 Rusu (colonel)
 Rusu, Liviu
 „Ruxandra”
- S
- Sadova, Marietta
 Sadoveanu, Mihail
 Saharov, Andrei
 Sala, Marius
 Sampson, Steve
 „Sandu”
 Sălăjan, Ion
 Săndulescu, Mircea
 Sbîrcea (ofițer)
 Scarlat, Mircea
 Scheslak, Dieter
 Schwartz, Richard

- Sebastian, Carol
 Secașiu, Claudiu-Octavian
 Segall, Idei
 Serdaru, Mihai
 Shafir, Michael
 Singhireanu, Dinu
 Silvestru, Valentin
 „Simion”
 Simion, Eugen
 Sipoș, Maria
 Sîntimbreanu, Mircea
 Sîrbu, Ion D.
 Soljenițin, Aleksandr
 „Someșan”
 Sommerauer, Walter
 Sorescu, Marin
 Sorin, Nicolae
 Soros, George
 „Stan”
 „Stan Ion”
 Stanomir, Ioan
 Stămătoiu, Aristotel
 Stăncescu, Nicu
 Stănculescu, Victor
 Stănescu, Bogdan-Alexandru
 Stănescu, Mihai
 Stănescu, Nichita
 Stănoiu, Rodica
 Steinhardt, Nicolae
 Stoenescu, Alex Mihai
 Stoica, Constantin
 Stoica, Ionel
 Stoicănescu, Constantin
 Stoicescu, Vlad
 Stoichiță, Alexandru
 Stoichiță, Radu
 Stoichiță, Victor
 Stoichiță-Ghica, Graziella
 Stoiciu, Liviu Ioan
 Stolojan, Sanda
 Stratulat, Mihai
 Streilisker, Beatrice
 Stroescu-Stînișoară, Nicolae
 Strovas, Frank
 Stuart, Gordon
 Surdu, Alexandru

 Ș
 „Șerban”
 Șimonca, Ovidiu
 Șiulea, Ciprian
 Șora, Mihai
 „Ștefan”
 Ștefan, Andrei
 Ștefănescu, Alex.
 Șulea, Alexandru
 Șulopa (colonel)

 T
 „T. Costică”
 Taloș, Dan
 Talpeș, Ioan
 Tâncu, Dumitru
 „Tănase”
 Tănase, Stelian
 Tănase, Virgil
 Teoctist, patriarh
 Teodorescu, Cristian
 Tertulian, Nicolae
 Thedrel, Arielle
 Timofte, Radu
 Tiseanu, I.
 Tismăneanu, Vladimir
 Tiucă, Ion
 Tîrziu, V.
 Toader, Tudorel
 Toffler, Alvin
 „Toma”
 Tomas din Aquino
 Tomiță, Alexandra
 Totok, William
 „Traian”
 Trancotă, Dan
 Trancu, Teodor
 Troncotă, Cristian
 Tsushima, Kanji
 „Tudor”
 Tudor, Corneliu Vadim
 Tudorache, T.O.
 „Tudorache”

Tudoran, Dorin

Turcu, Liviu

Ț

Țepeneag, Dumitru

Țic, Nicolae

Țichindelean, Ovidiu

U

„Udrea”

Ungheanu, Mihai

Ungureanu, Traian

Ungureanu, Vasile

Ureche, Marian

Urian, Tudorel

Uricaru, Eugen

Uscătescu, George

V

Valeriu, Emanuel

Vanik, Charles A.

Varlam, Ion

Vartic, Andrei

Vasilescu, Raluca

Vasiliu, Mircea

Vălenaș, Liviu

Vălinărescu, Șerban

Velea, Eugen

Verdery, Katherine

Vergulescu, Spiru

Verta, Gheorghe

Vetișanu, Vasile

Vianu, Ion

„Vica”

Vida, Ion

Vieru, Sorin

„Viorica”

Vlad, Iulian

Vladimirov, Iulia

Vlas, Natalia

Voiculescu, Dan

Voinescu, Sever

„Vova”

Vulcănescu, Mircea

Vulcănescu, Romulus

W

Wagner, Ion

Wald, Henri

Wald, Nicu

Watts, Duncan

Watts, Larry L.

Wickert, Erwin

Z

Zaciu, Mircea

Zaicic, Olga

Zamfirescu, Dan

Zamfirescu, Dinu

Zamfirescu, Vasile

„Zare”

Zegrean, Augustin

Zelea Codreanu, Corneliu

„Zeno”

Zilber, Herbert

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	7
<i>Observații privind scrierea și documentarea</i>	9
<i>Cuvânt înainte</i>	11
I. Adrian Marino. Campania de distrugere a unui model ..	19
Marino, o schiță	19
Adevărul despre Adrian Marino. Anii de închisoare și domiciliu obligatoriu	21
Sub supravegherea Securității	24
Cât de departe a mers dialogul dintre Marino și DIE	27
Farsele pe care ni le joacă documentele	30
Surprizele colegilor cercetători	31
Dedicațiile identificate cu probe ale colaboraționismului	36
Criza ce a urmat publicării memoriilor lui Adrian Marino	42
Vânarea lui Adrian Marino. Responsabilitățile	49
Paradoxala inversare de roluri	52
<i>Note</i>	54
II. Constantin Noica în arhive. Atașamentul victimei față de tortionari	59
Noica în perioada închisorii	62
Noica, după eliberare	66
Detalii	72
Noica, agent de influență	75
Paradoxul Noica. Discursul docilității	80
Paradoxul Noica. Confortul afectiv în relația cu organele	83
Emoția victimei în fața tortionarului	88
Constantin Noica în memoria colectivă	91
Un alt fel de abuz	97
<i>Note</i>	103
III. Nicolae Balotă față în față cu Alexandru Paleologu. Puterea subiectivității	113
Nicolae Balotă: cruzimea calificativelor	113
„Referențialul”	117
Dosarul de urmărire informativă pe numele Nicolae Balotă ..	120

Alexandru Paleologu: uimitorul succes al spectacolului	125
Din nou la dosare.	127
Aura romantică a „cedării”	131
Nicolae Balotă și Alexandru Paleologu în oglinda contemporanilor	136
<i>Note</i>	142
IV. Eșecul instituțional al deconspirării. Explicare și semnificare.	147
Eșecul primului Colegiu al CNSAS	147
Erori, gafe, abuzuri	150
Vasile Vetișanu	154
Mai aproape de materialele devenite „probe ale colaborării”	156
Victima Securității dezonorată de Colegiul CNSAS	162
Schimbările legii din anul 2008. Scăderea standardelor	165
Ipoteze, explicații, semnificații	171
V. Mihnea Berindei. Scenariul denigrării	173
Campania calomnioasă a unor organizații obscure	173
Ce spun documentele din Arhivele SRI și SIE, perioada 1968-1977, în „cazul Berindei”.	177
Interpretarea notelor lui „Mircea” și „Sandu” de către Colegiul CNSAS	184
Hărțuirea exilatului. Combinația Victor Roncea și Ion Varlam.	186
Ion Varlam în Arhiva CNSAS și în afara ei.	190
Un portret (de Monica Lovinescu)	194
Cazul Berindei și gravitatea temelor de etică a memoriei	197
„Deconspirările” din anul 2006.	202
<i>Note</i>	203
VI. Execuția lui Mihai Botez. Disidentul transformat în agent al Securității	209
Notele din dosarul de urmărire pe numele lui Dorin Tudoran.	219
Manifestări ludice.	222
Rolul dosarului în clarificarea statutului lui Mihai Botez	226
Manipularea	230
VII. Nicolae Breban. Adevărul din arhivă	233
Proteste din anul 1971	234
Ampla acțiune de compromitere.	238
Reușita campaniei de intoxicare.	242
Leția apariției romanului <i>Bunavestire</i>	243
Tema colaborării. Discuțiile Breban – Pleșiță.	248

Probleme reale.....	250
Agent de influență?.....	253
Principiul rezonabilității în judecarea colaboraționismului ..	257
Note	261
VIII. Lumea informatorilor.....	267
Cenzori, informatori „de profesie”, informatori cu sarcini speciale	268
„Topul informatorilor”	273
Note.....	281
<i>Index</i>	285

PLURAL M

au apărut :

1. Émile Durkheim – *Formele elementare ale vieții religioase*
2. Arnold Van Gennep – *Riturile de trecere*
3. Carlo Ginzburg – *Istorie nocturnă*
4. Michel de Certeau – *Fabula mistică*
5. G.W. Leibniz – *Eseuri de teodicee*
6. J. Martín Velasco – *Introducere în fenomenologia religiei*
7. * * * – *Marele Inchizitor. Dostoievski – lecturi teologice*
8. Raymond Trousson – *Istoria gândirii libere*
9. Marc Bloch – *Regii taumaturgi*
10. Filostrat – *Viața lui Apollonios din Tyana*
11. Diogenes Laertios – *Despre viețile și doctrinele filozofilor*
12. Ștefan Afloroaei – *Cum este posibilă filozofia în estul Europei*
13. Gail Kligman – *Nunta mortului*
- 14, 15. Jean Delumeau – *Păcatul și frica*
16. Mihail Psellos – *Cronografia. Un veac de istorie bizantină. 976-1077*
17. Cicero – *Despre divinație*
- 18, 19. Elena Niculiță-Voronca – *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*
20. * * * – *Carmina Burana. Antologie de poezie latină medievală*
21. Paul Zumthor – *Babel sau nedesăvârșirea*
22. Porfir – *Viața lui Pitagora. Viața lui Plotin*
23. E.R. Dodds – *Grecii și iraționalul*
24. Jean Delumeau – *Mărturisirea și iertarea. Dificultățile Confesiunii. Secolele XIII-XVIII*
25. Thomas de Aquino – *Despre fiind și esență*
26. I.-Aurel Candrea – *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*
27. Vladimir Petercă – *Regele Solomon în Biblia ebraică și în cea grecească. Contribuție la studiul conceptului de midraș*
28. Emmanuel Lévinas – *Totalitate și Infinit*
29. * * * – *Evangelii apocrife* (ediția a II-a)
30. Jacques Le Goff – *Omul medieval*
31. Jacques Derrida – *Spectrele lui Marx. Starea datoriei, travaliul doliului și noua Internațională*
32. Gabriel Andreescu, Gusztáv Molnár (ed.) – *Problema transilvană*
33. Seneca – *Naturales quaestiones. Științele naturii în primul veac*
34. Cristian Bădiliță – *Platonopolis sau Împăcarea cu filozofia*
35. Hans-Georg Gadamer – *Elogiul teoriei. Moștenirea Europei*
36. Pavel Florenski – *Stâlpul și Temelia Adevărului. Încercare de teodicee ortodoxă în douăsprezece scrisori*

37. Eugenio Garin – *Omul Renașterii*
38. Julien Ries – *Sacrul în istoria religioasă a omenirii*
39. Virgil Nemoianu – *Jocurile divinității. Gândire, libertate și religie la sfârșit de mileniu*
40. Robert Darnton – *Marele masacru al pisicii și alte episoade din istoria culturală a Franței*
41. * * * – *Anticristul*
42. Lie Zi – *Calea vidului desăvârșit*
43. Cicero – *Despre destin*
44. Michel Vovelle – *Omul Luminilor*
45. Françoise Bonardel – *Filozofia alchimiei. Marea Operă și modernitatea*
46. Tatiana Slama-Cazacu – *Stratageme comunicaționale și manipularea*
47. * * * – *Trei apocrife ale Vechiului Testament*
48. Jacques Le Goff – *Sfântul Francisc din Assisi*
49. A.R. Radcliffe-Brown – *Structură și funcție în societatea primitivă*
50. François Furet – *Omul romantic*
51. Hans-Georg Gadamer – *Actualitatea frumosului*
52. Plinius – *Naturalis historia. Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate (vol. I)*
53. Arnold Van Gennep – *Totemismul. Starea actuală a problemei totemice*
54. Rosario Villari – *Omul baroc*
55. John R. Searle – *Realitatea ca proiect social*
56. Peter Sloterdijk – *Critica rațiunii cinice (vol. I)*
57. Isabelle Stengers – *Inventarea științelor moderne*
58. Guglielmo Cavallo – *Omul bizantin*
59. Nicolae Corneanu – *Patristica mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creștine*
60. Pierre Teilhard de Chardin – *Scrisori inedite*
61. Andrea Giardina – *Omul roman*
62. Sergio Donadoni – *Omul egiptean*
63. Anne Cheng – *Istoria gândirii chineze*
64. Artemidor Daldianul – *Carte de tălmăcire a viselor*
65. Dolores Toma – *Despre grădini și modurile lor de folosire*
66. Silviu Rogobete – *O ontologie a iubirii. Subiect și Realitate Personală supremă în gândirea teologică a părintelui Dumitru Stăniloae*
67. Plinius – *Naturalis historia. Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate (vol. II)*
68. Jean-Pierre Vernant – *Omul grec*
69. Matei Călinescu – *Despre Ioan P. Culiianu și Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecții*
70. H.-R. Patapievici – *Cerul văzut prin lentilă*
71. Norbert Elias – *Procesul civilizării. Cercetări sociogenetice și psihogenetice (vol. I – Transformări ale conduitei în straturile laice superioare ale lumii occidentale)*
72. Norbert Elias – *Procesul civilizării. Cercetări sociogenetice și psihogenetice (vol. II – Transformări ale societății. Schița unei teorii a civilizării)*
73. Ute Frevert, Heinz-Gerhard Haupt – *Omul secolului XX*
74. Augustin – *Prima cateheză. Inițiere în viața creștină*

75. Plinius – *Naturalis historia. Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate* (vol. III)
76. Ute Frevert, Heinz-Gerhard Haupt – *Omul secolului al XIX-lea*
77. Georges Dumézil – *Căsătorii indo-europene și Cincisprezece chestiuni romane*
78. Cristian Bădiliță – *Manual de anticristologie. Studii, dosar biblic, traduceri și comentarii*
79. Grete Tartler – *Înțelepciunea arabă (secolele V-XIV)*
80. * * * – *Originile creștinismului*
81. * * * – *Evanghelii apocrife* (ediția a III-a)
82. Paul Ricœur, André Lacocque – *Cum să înțelegem Biblia*
83. Plinius – *Naturalis historia. Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate* (vol. IV)
84. Dominique Camus – *Puteri și practici vrăjitorești. Anchetă asupra practicilor actuale de vrăjitorie*
85. Meister Eckhart – *Cetățuia din suflet. Predici germane*
86. Peter Sloterdijk – *Critica rațiunii cinice* (vol. II)
87. Augustin – *Despre iubirea absolută. Comentariu la Prima Epistolă a lui Ioan*
88. Daniel Dubuisson – *Mitologii ale secolului XX. Dumézil, Lévi-Strauss, Eliade*
89. Marie Capdecombe – *Viața morților. Despre fantomele de ieri și de azi*
90. Vladimir Petercă – *Mesianismul în Biblie*
91. Evagrie Ponticul – *Tratatul practic. Gnosticul*
92. Iamblichos – *Misteriile egiptenilor*
93. * * * – *Carmina Burana. Antologie de poezie latină medievală* (ediția a II-a)
94. Erving Goffman – *Aziluri. Eseuri despre situația socială a pacienților psihiatrici și a altor categorii de persoane instituționalizate*
95. Michel Foucault – *Hermeneutica subiectului. Cursuri la Collège de France (1981-1982)*
96. Moshe Idel – *Perfecțiuni care absorb. Cabala și interpretare*
97. Alexandru Zub – *Istorie și finalitate. În căutarea identității* (ediția a II-a)
98. Adriana Babeți – *Dandysmul. O istorie*
99. Plinius – *Naturalis historia. Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate* (vol. V)
100. Andrei Oișteanu – *Ordine și Haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*
101. Xun Zi – *Calea guvernării ideale*
102. Johann Martin Honigberger – *Treizeci și cinci de ani în Orient*
103. Adrian Marino – *Prezențe românești și realități europene. Jurnal intelectual* (ediția a II-a, cu un post-scriptum al autorului)
104. Seneca – *Dialoguri (I)*
105. Jean Delumeau – *Liniștiți și ocrotiți. Sentimentul de securitate în Occidentul de altădată* (vol. I)
106. Plutarh – *Despre oracolele delfice*
107. Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir – *Explorări în comunismul românesc* (vol. I)

108. Seneca – *Dialoguri (II)*
109. Ruxandra Cesereanu – *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*
110. Plinius – *Naturalis historia. Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate* (vol. VI)
111. * * * – *Întotdeauna Orientul : corespondență Mircea Eliade – Stig Wikander (1948-1977)*
112. Monica Broșteanu – *Numele lui Dumnezeu în Coran și în Biblie*
113. Ruxandra Cesereanu – *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*
114. Gail Kligman – *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania* (ediția a II-a)
115. Anca Manolescu – *Europa și întâlnirea religiilor. Despre pluralismul religios contemporan*
116. Jean Delumeau – *Liniștiți și ocrotiți. Sentimentul de securitate în Occidentul de altădată* (vol. II)
117. Seneca – *Despre binefaceri. Despre îngăduință (De beneficiis. De clementia)*
118. Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir – *Explorări în comunismul românesc* (vol. II)
119. Mircea Mihăieș – *Cărțile crude*
120. H.-R. Patapievici – *Cerul văzut prin lentilă* (ediția a V-a)
121. Valeriu Gherghel – *Porunca lui rabbi Akiba. Ceremonia lecturii de la sfântul Augustin la Samuel Pepys. Eseuri și autofricțiuni exegetice*
122. Alexandru Zub – *Clio sub semnul interogației. Idei, sugestii, figuri*
123. Cristian Bădiliță – *Metamorfozele Anticristului la Părinții Bisericii*
124. Vintilă Mihăilescu – *Socio-hai-hui prin Arhipelagul România*
125. Jean Delumeau – *În așteptarea zorilor. Un creștinism pentru mâine*
126. Corin Braga – *De la arhetip la anarhetip*
127. Salman Rushdie – *Dincolo de limite*
128. Ruxandra Cesereanu (coord.) – *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național*
129. Pier Paolo Pasolini – *Scrieri corsare*
130. Mihai Valentin Vladimirescu – *O istorie a Bibliei ebraice*
131. José Antonio Marina – *Inteligența eșuată. Teoria și practica prostiei*
132. Mihai Dinu Gheorghiu – *Intelectualii în câmpul puterii. Morfologii și traiectorii sociale*
133. Michael Johnston – *Corupția și formele sale. Bogăție, putere și democrație*
134. Mihail Neamțu – *Gramatica Ortodoxiei. Tradiția după modernitate*
135. Gilles Lipovetsky – *Fericirea paradoxală. Eseu asupra societății de hiperconsum*
136. Barnaby Rogerson – *Moștenitorii Profetului Mahomed. Cauzele schismei dintre șiiți și sunniți*
137. Jacques Attali – *Scurtă istorie a viitorului*
138. Corin Braga (coord.) – *Concepte și metode în cercetarea imaginarului. Dezbaterile Phantasma*
139. Seneca – *Epistole către Lucilius* (vol. I)
140. *** – *Evangelii apocrife* (ediția a IV-a)
141. Seneca – *Epistole către Lucilius* (vol. II)
142. Mihail Neamțu – *Bufulița din dărâmături. Insomniile teologice în România postcomunistă*

143. Cristian Bădiliță – *Glafire. Nouă studii biblice și patristice*
144. Saul Bellow – *Până la Ierusalim și înapoi*
145. Fernando Savater – *Viața eternă*
146. Gilles Lipovetsky, Jean Serroy – *Ecranul global. Cultură, mass-media și cinema în epoca hipermodernă*
147. Salman Rushdie – *Patrii imaginare*
148. Paul Cernat, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir – *Explorări în comunismul românesc* (vol. III)
149. Philippe Braud – *Mic tratat de emoții, sentimente și pasiuni politice*
150. Andrei Codrescu – *Noi n-avem bun-gust, noi suntem artiști*
151. A.C. Grayling – *Alegerea lui Hercule. Plăcerea și datoria în secolul XXI*
152. Nadia Anghelescu – *Identitatea arabă. Istorie, limbă, cultură*
153. Adam Michnik – *Mărturisirile unui disident convertit*
154. Marta Petreu – *Diavolul și ucenicul său : Nae Ionescu – Mihail Sebastian*
155. Umberto Eco – *De la arbore spre labirint. Studii istorice despre semn și interpretare*
156. Mircea Mihăieș – *Despre doliu. Un an din viața lui Leon W.*
157. Ruxandra Cesereanu – *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții* (ediția a II-a)
158. Mihail Neamțu – *Povara libertății. Antiteze, paradigme și biografii moderne*
159. Aristotel – *Despre generare și nimicire*
160. Umberto Eco – *Kant și ornitorincul* (ediția a II-a)
161. Anca Vasiliu – *Despre diafan. Imagine, mediu, lumină în filozofia antică și medievală*
162. Andrei Oișteanu – *Narcotice în cultura română. Istorie, religie și literatură*
163. Marta Petreu – *Diavolul și ucenicul său : Nae Ionescu – Mihail Sebastian* (ediția a II-a)
164. Moshe Idel – *Fiul lui Dumnezeu și mistica evreiască*
165. Albert Hourani – *Istoria popoarelor arabe*
166. Anca Manolescu – *Stilul religiei în modernitatea tîrzie*
167. Vladimir Jankélévitch – *Curs de filozofie morală*
168. Claude Lévi-Strauss – *Gândirea sălbatică*
169. Andrei Oișteanu – *Narcotice în cultura română. Istorie, religie și literatură* (ediția a II-a)
170. Umberto Eco – *Cum ne construim dușmanul*
171. Camil Ungureanu (coord.) – *Religia în democrație. O dilemă a modernității*
172. Ion Vartic – *Cioran naiv și sentimental*
173. Max Horkheimer, Theodor W. Adorno – *Dialectica Luminilor. Fragmente filozofice*
174. Valeriu Gherghel – *Breviarul sceptic. Și alte eseuri despre simplitate*

în pregătire :

David Bentley Hart – *Frumusețea infinitului. Estetica adevărului creștin*
 Lev Șestov – *Atena și Ierusalim*

www.polirom.ro

Redactor :

Coperta :

Tehnoredactor : Radu Căpraru

Bun de tipar : noiembrie 2012. Apărut : 2012
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iași, Tel. & Fax : (0232) 21.41.00 ; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare) ; E-mail : office@polirom.ro
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53 • C.P. 15-728
Tel. : (021) 313.89.78 ; E-mail : office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la Tipografia LIDANA, Suceava
Tel. 0230/517.518, 206147 ; Fax : 0230/206.268
